

**Nyugat-Magyarországi Egyetem
Gazdaság folyamatok elmélete és gyakorlata
Doktori Iskola**

**A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata
egy ökoturisztikai desztinációban**

/Turisztikai kutatás az Őrségben/

Ph.D. Disszertáció

Palanca Attila

**Témavezető:
Dr. Fábíán Attila Ph.D.**

Sopron, 2007

Tartalomjegyzék

I. fejezet - A turizmus tudományos vizsgálata.....	7
1. Alapvetés.....	8
1.1. Bevezetés	8
1.2. A kutatás célja.....	9
1.3. A kutatás módszertana	10
1.4. A kutatás korlátai	10
2. A turizmus, mint a tudományos vizsgálódás tárgya	11
2.1. A turizmus fogalma.....	11
2.2. A turizmus rendszere	13
2.3. Interkulturális normák és dimenziók.....	15
2.5. A turizmus tudományos kutatása	20
3. A turizmus hatásai.....	21
3.1. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata.....	24
3.2. A turizmus társadalmi-kulturális hatásait befolyásoló tényezők	26
3.3. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak modellje.....	26
3.4. A kutatás nehézségei	27
4. A turisták jellemzői	29
4.1. Turistatípusok.....	30
4.1.1. A cohen-i tipológia.....	31
4.1.2. Plog felosztása.....	32
4.1.3. A smith-i tipológia	32
Az Eurostyle-analizis	33
4.2. A fogadóközösség jellemzői	37
4.3. A helyi lakosok attitűdjei a turizmus fejlődésének tükrében	38
4.4. A Butler-modell	40
4.5. A turisták és a helyi lakosok kapcsolata	41
5. Kapcsolatok a helyi lakosság és a turisták között	43
5.1. A turisták és a helyi lakosok közötti társadalmi, gazdasági, kulturális és ökológiai különbség	46
5.2. A turisztikai teherbíróképesség rendszere.....	47
6. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak típusai	49
6.1. A turizmus fejlődésének következményei	50

II. fejezet - Az ökoturizmus	55
7. Az ökoturizmus szűkebb és a tágabb meghatározása	56
7.1. Az ökoturizmus	58
7.2. Marketingkutatás.....	59
7.3. Az ökoturisztikai termék.....	60
III. fejezet - Életciklus szakaszok az Őrségben	62
8. Az Őrség turisztikai desztinációs életciklus-görbéje	63
8.1. A butler-i desztinációs életciklus-görbe.....	63
8.2. Életciklus szakaszok és jellemzőik az Őrségben	67
IV. fejezet - A turizmus társadalmi-kulturális vizsgálata	72
9. A kutatás hipotézisei	73
9.1. A hipotézisek csoportosítása.....	78
9.2. A felmérésben résztvevő állandó lakosok jellemzői.....	79
9.3. A lakosság és a turisták kapcsolata	82
9.4. A turisták és a helyi lakosok közötti különbség.....	83
9.5. A házigazda (helyi lakosok) és a turisták kapcsolata.....	83
10. Az empirikus kutatás eredményei	87
10.1. A turizmus hatása a megadott társadalmi-kulturális változóknak	87
10.2. Hisztogram	91
11. A turizmus legkedvezőbb észlelt hatásai az Őrségben	99
11.1. A turizmus legkedvezőtlenebb hatásai az Őrségben.....	100
11.2. A változók percepció szerinti csoportosítása	102
12. A hipotézisek vizsgálata.....	106
1. hipotéziscsoport	106
2. hipotéziscsoport	112
3. hipotéziscsoport	121
4. hipotéziscsoport	129
12.1. A hipotézisek értékelésének összegzése	132
13. Következtetések	134
13.1. A kutatás eredményeinek összefoglalása.....	134
13.2. A kutatás elméleti jelentősége.....	138
13.3. A kutatás eredményeink gyakorlati hasznosíthatósága.....	140
13.4. További javasolt kutatási irányok	140
V. Összefoglalás.....	143

VI. Summary	150
Irodalomjegyzék.....	157
Felhasznált irodalom	157
Internetes oldalak	162
Mellékletek.....	M-1
Az Őrség földrajzi helyzete, története.....	M-2
Természeti értékek	M-3
Épített értékek, műemlékek.....	M-4
Néprajzi értékek	M-6
Közlekedés, infrastruktúra	M-10
Gazdasági élet	M-11
A vonzerők összefoglalása.....	M-13
Az Őrség, mint idegenforgalmi célterület.....	M-17
A kistérség településeinek bemutatása.....	M-37
Szakértői lista.....	M-46
Kérdőív.....	M-47
Köszönetnyilvánítás	M-52

Táblázatok jegyzéke

1. Táblázat – A Cohen-i turistakategóriák (forrás: Cohen, 1972, 1974).....	31
2. Táblázat - A turizmus társadalmi - kulturális hatásai	50
3. Táblázat - Életciklus-szakaszok az Őrségben	67
4. Táblázat - A válaszadók lakossági megoszlása.....	80
5. Táblázat - Turizmusban dolgozók száma.....	81
6. Táblázat - A turizmusban dolgozó családtagok	81
7. Táblázat - A turistákkal való kapcsolat jellege	82
8. Táblázat - A turistákkal szemben érzett különbség mértéke.....	84
9. Táblázat - A turistákkal szemben észlelt különbségek típusa.....	85
10. Táblázat - A turizmus hatásai az Őrségben 1.....	88
11. Táblázat - A turizmus hatásai az Őrségben 2.....	90
12. Táblázat - A turizmus legjelentősebb pozitív hatásai az Őrségben	99
13. Táblázat - A turizmus legjelentősebb negatív hatásai az Őrségben.....	101
14. Táblázat - A turizmus hatásaira vonatkozó percepciók	103
15. Táblázat - A turizmus által jelentős mértékben befolyásolt tényezők	111
16. Táblázat - A turisták jelenlétével kapcsolatos attitűdök	113
17. Táblázat - A turisták létszámára vonatkozó vélemény	114
18. Táblázat - Turisztikai aktivitás a turizmus fejlesztése érdekében.....	115
19. Táblázat - A turizmus fejlesztése ellen	115
20. Táblázat - A turizmus fejlődésének aktivitása és a turizmus hatásainak észlelései közötti összefüggések (χ^2 értékek)	118
21. Táblázat - A turizmus hatásainak észlelése és a támogatás mértékének viszonya .	120
22. Táblázat - Nemzetiség szerinti előítéletesség a településen.....	121
23. Táblázat - Nemzetiség szerinti előítélet a szobakiadásban	121
24. Táblázat - A helyiek kapcsolatrendszere és attitűdjeik.....	123
25. Táblázat - A turistákkal szemben kialakított kapcsolat és a turistákkal való általános elégedettség összefüggése.....	124
26. Táblázat - Teherbíróképeséget befolyásoló tényezők	126
27. Táblázat - A turisták száma és a zavaró tényezők kapcsolata.....	128
28. Táblázat - A helyiek turizmussal kapcsolatos elégedettsége és a jelenlevő turisták által okozott zavaró tényezők összefüggései	128

29. Táblázat - A turizmusban dolgozók/ vagy családtagjuk és a turizmus megítélésének kapcsolata.....	132
30. Táblázat - A hipotézisek összesített táblázata.....	133
31. Táblázat - A lakások közművekkel való ellátottsága (%).....	M-11
32. Táblázat - A gazdaságilag aktív lakosság ágazatok szerinti megoszlása %	M-11
33. Táblázat - Az egyéni és társas vállalkozások az egyes gazdasági ágazatokban ..	M-12
34. Táblázat - Az egyéni és társas vállalkozások száma a foglalkoztatottak száma alapján	M-12
35. Táblázat - A gazdaságilag inaktív lakosság különböző támogatásokban részesülő hányada (%)	M-13
36. Táblázat - Turizmus SWOT - profil - Órség.....	M-14
37. Táblázat - Az Órség turisztikai SWOT - analízise.....	M-16
38. Táblázat - Hivatalosan regisztrált szálláshely - szolgáltatók száma az Órségben kategóriák szerint	M-17
39. Táblázat - Az Órségbe érkező turisták száma.....	M-18
40. Táblázat - Átlagos tartózkodási idő az elmúlt 5 évben	M-19
41. Táblázat - Az elő-, fő- és utószezon átlagos tartózkodási idő adatai 2006-ben ...	M-19
42. Táblázat - A kiemelt küldő országokból érkező vendégek az összes érkezőhöz viszonyított aránya a fő-, illetve a holszezonban.....	M-21
43. Táblázat - A turizmusban dolgozik-e? (keresztábla)	M-24

Ábrák jegyzéke

1. ábra - A turizmus rendszer és környezete	14
2. ábra - Kultúrdimenziók találkozása	18
3. ábra - A turizmus társadalmi- kulturális hatásainak modellje.....	27
4. ábra - Európai üdülőtípusok.....	35
5. ábra - Módosított IRRIDEX - modell	39
6. ábra - A házigazda és a turista közötti módosított attitűd modell.....	41
7. ábra - A turisztikai desztináció evolúciós görbéje	64

I. FEJEZET

A turizmus tudományos vizsgálata

1. Alapvetés

1.1. Bevezetés

A nemzetközi statisztikai adatok szerint a turizmus a világ egyik legjelentősebb és leggyorsabban fejlődő iparága (az autóipar, az olajipar és a fegyvergyártás mellett). 2006-ban a becslt adatok alapján a nemzetközi turistaérkezések száma 1,8-2 Milliárd volt, a turistaforgalomból hozzávetőlegesen 1500 Milliárd USD bevétel származott.

Magyarországra 2006-ben mintegy 27 Millió látogató érkezett, ebből kb.12, 5 Millió volt a turista. A számadatok tükrében Magyarország a világon a 16. helyet foglalta el. Annak ellenére, hogy az adatok visszaesést mutatnak az elmúlt évek látogató-turista számadataihoz viszonyítva, a minőségi szempontú érkezések nem tekinthetők kedvezőtlennek. Magyarország geoturisztikai elhelyezkedése, a kereslet színessége és bizonyos szinteken történő növekedése, s ennek a keresletnek a megfelelő kielégítésére általában jónak mondható. Így a turizmus a magyar gazdaság egyik húzóágazatának tekinthető. Fontossága és súlya megfelelő turisztikai tervezéssel és fejlesztéssel, a fenntarthatóság lehetőségének megteremtésével tovább fokozható, pozitív iránya megtartható. A turizmus eredményeinek tudatos elemzésével, kapcsolatrendszereinek feltérképezésével, a környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatával és rendszerbe építésével tovább növelhető gazdasági hatékonysága. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata magyarországi viszonylatban nem szerepelt kellő hangsúllyal az elmúlt évek turisztika kutatási palettáján, annak ellenére, hogy minden fejlesztésnek a helyi lakosság életminőségének a javítása vagy szinten tartása kell, hogy cél legyen.

Lengyel Márton szerint (1995) „a turizmus főszereplője a lakosság – nélküle mindez nem hozható létre és semmit sem ér, ha az egésznek nem haszonélvezője ő maga.” Tehát a pozitív gazdasági eredmények hozzák a lakosság életminőségének javulását. A turizmusban a humán tényezők a legfontosabb elemek közé tartoznak, így egy fogadóterület lakosainak viselkedése, attitűdjei jelentősen befolyásolják az adott terület, termék turisztikai sikerességét. A nemzetközi kutatásokban (elsősorban angol és német nyelvterületen) a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata az elmúlt évtizedekben lényeges kutatási terület volt, felismerve azt a tényt, hogy a turizmus olyan komplex rendszer, amely közvetve vagy közvetlenül az emberiség jelentős részét érintik. Nem elégséges csupán a turizmus gazdasági oldalát, szükséges a turizmus fejlődésének hatásait is figyelni az adott terület lakosságára való tekintettel. Ezek a

vizsgálódások nagy szerepet kaphatnak a jövőben annak eldöntésében, hogy miként fejleszthető vagy éppen nem ajánlatos a turizmus helyi fejlesztése.

1.2. A kutatás célja

Dolgozatban lefolytatott kutatás célja egyrészt a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak összefoglalása és szintetizálása, illetve ezek elemzésével kapcsolatos tudományos eredmények bemutatása, másrészt a fenti szintetizált eredmények alapján egy magyarországi ökoturisztikai desztinációban, az Őrségben, megvizsgálni a turizmus ezirányú hatásait. Az Őrségben, a turizmus az egyik legfontosabb, kialakulóban levő gazdasági tényezőként említhető, ezek következményeként a helyi lakosság jelentős része észleli valamilyen módon.

Vizsgálatom eredményei és a levont következtetések hozzájárulnak a térségi turizmus tervezésének és fejlesztési lehetőségeinek elméleti megalapozásához, valamint további hatásvizsgálatok elvégzésének alapjaihoz. A feladat azért különösen fontos, mert az Őrségben a turizmus kezdeti fejlődési szakaszában van. Jelentősége továbbá, hogy ha a turizmus bizonyos hatáselemzéseit már a fejlődés kezdeti, kialakuló szakaszában végzik el, mód van arra, hogy a társadalmi-kulturális hatásokat folyamatosan figyelemmel kísérésével bizonyos korrekciókat végezhetünk el.

A dolgozat a következő kérdéskörökre keresi a választ:

1. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak nemzetközi és hazai áttekintése.
2. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak feltárása, elemzése a fogadóterületen.
3. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak elméleti modelljei miként érvényesülnek/hetnek a gyakorlatban.

A turizmus társadalmi-kulturális kutatásainak magyarországi vizsgálata meglehetősen szűk körre korlátozódik. Ezért ez a kutatás alapvetően egy újabb fontos hazai turisztikai desztináció feltáró jellegű kutatása. A kutatás elsődleges célja, hogy az őrségi lakosság körében a turizmus észlelése, arról kialakított véleménye, a turizmus fejlődése milyen társadalmi-kulturális változásra gyakorol hatást, illetve azok a változások, amelyek már bekövetkeztek, kedvezőek vagy éppen nem azok.

A kutatás alapját egyrészt az elméleti modellek közül a desztináció életciklus-görbe jellemzi, másrészt a fogadóterület lakosságának attitűdjeire vonatkozó Doxey-féle Irridex-modell és Butler-modell vizsgálata szerepelt. Az elméleti modellek adaptációja

az őrési térségben arra keresi a választ, hogy az elméleti előrejelzések mennyire helytállóak az adott desztinációra.

1.3. A kutatás módszertana

Kutatásom során a trianguláció elve (Tomcsányi, 2001) alapján több módszert alkalmaztam, annak érdekében, hogy minél szélesebb körből szerezzek információt a desztináció turizmusáról társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálatához.

A primer kutatás keretében a helyi lakosság körében végeztem 2004 nyarán-őszén kérdőíves felmérést. A kérdőívek lekérdezésénél figyelembe vettem egy-egy település lakosainak számát és a kérdőíves lekérdezésnél a kérdőívek számát ehhez arányítottam. A primer kutatást kizárólag a helyi lakosság körében végeztem azért, hogy a helyi lakosság turisztikával szembeni attitűdjeire, a turista-házigazda kapcsolatára, illetve a turizmus hatásaira vonatkozó lakossági észleléseket vizsgáljam.

A primer kutatás egy másik aspektusát jelentette az ún. strukturált interjúk elkészítése helyi turisztikai, önkormányzati szakértők, illetve a helyi turisztikai vállalkozások, polgármesterek, civil szervezetek képviselői, és a turizmusban aktív szerepet vállaló helyi lakosok bevonásával. A strukturált interjúk célja egyrészt, hogy megismerjük a szakértők véleményét, másrészt kvantitatív és kvalitatív adatgyűjtést jelentett a tekintetben, hogy a lakosság által észlelt hatások összevethetők legyenek a valóságos helyzettel.

A szekunder kutatás egyrészt a kistérséget mutatja be, illetve a kistérség turizmusával foglalkozó irodalom áttekintésével (könyvek, statisztikák, újságcikkek, tanulmányok), másrészt a turizmus társadalmi-kulturális hatásaival és a helyi lakosok e hatásokra vonatkozó percepcióival kapcsolatos szakirodalom feldolgozását jelentette.

1.4. A kutatás korlátai

A dolgozatban leírt kutatás a nemzetközi és hazai turisztikai szakirodalomban már alkalmazott módszerekre épít. Annak ellenére, hogy Magyarországon a turizmus az egyik legmeghatározóbb gazdasági ágazatnak számít, hatással van a hazai lakosság jelentős részének az életszínvonalára, életminőségére, kevés azoknak a kutatásoknak a száma, amelyek erre a területre vonatkoznak (Gergely, 1989, 1992, 1995; Halmos 1993; Lengyel 1999; Rátz 1995, 1999, Palanca 2003). Ugyanakkor feltétlenül meg kell

jegyezni, hogy a rendelkezésre álló szakirodalom nagyobb része külföldi szakirodalom, és időben a turizmus kutatásának kezdeti időszakából valók .

Így az Őrségben végzett kutatásom egyrészt gyarapítja ezt a sort, másrészt mivel a magyar turizmust kutatók szinte kizárólag az egyes desztinációk gazdasági vagy ökológiai jellegét vizsgálják, fontos ismerni azokat a turisztikai hatásokat, amelyek egyes terület társadalmi-kulturális rendszerére hatnak.

A vizsgálatok egy adott időpont helyzetképét tárja elénk. Terveim között szerepel a dolgozat továbbfejlesztéseként, ciklikus, longitudinális alapú vizsgálat végzése, ami alaposabb lehetőséget nyújt a lakosság észleléseit befolyásoló tényezők változásainak elemzésében, és azok hatásainak folyamatos értékelésében. Emellett további lehetőség, hogy a problémakört települési szinten is kell vizsgálni a pontosabb térségi kép kialakításának elősegítésére, illetve a határon átnyúló őrségi-vend terület vizsgálata jelent további kutatási irányt.

A dolgozat négy fő részre tagolódik. Az első részben a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak elméleti rendszerét ismertetem, a nemzetközi és a hazai szakirodalom feldolgozásával.

A második részben a vizsgált ökoturisztikai desztináció földrajzi, gazdasági, turisztikai jellegét mutatom be, felvázolom az ökoturizmust, mint turisztikai kategória főbb jellemzőit, és integrálom az őrségi desztinációba.

A harmadik fejezetben az Őrségnek, mint turisztikai desztinációnak az életgörbeciklusát elemzem a butler-i modell segítségével.

Az negyedik fejezetben a vizsgált területen elvégzett empirikus kutatás eredményeit, a hipotézisek elfogadásának vagy elvetésének lehetőségeit, illetve a javaslatok várható hatásait vizsgálom.

2. A turizmus, mint a tudományos vizsgálódás tárgya

2.1. A turizmus fogalma

A modern turizmus viszonylag új keletű jelenség, annak ellenére, hogy már az ókorban is és a középkor folyamán is a szabadidővel és kiváltságos jogokkal rendelkező rétegek utaztak. A szabadidő eltöltésének fejlődéséhez az angol ipari forradalom adott lendületet. Jelentősen csökken a természetes gazdálkodást folytatók száma. A városba özönlő tömegek felgyorsították az urbanizációt, s az ezzel járó jelenségek általánossá

váltak. Egyre szélesebb társadalmi rétegnek vált adottá a lehetőség, vált adottá az utazáshoz szükséges alapvető feltételrendszer a szabadidő, a diszkrécionális jövedelem és a motiváció. A 19. század végére a hagyományos turisztikai desztináció mellett (ókori emlékek, Hanza városok, stb.) új turisztikai kínálatok, új technikai eredmények, szállás-és étkezési lehetőségek is elősegítették a modernkori turizmus gyors térnyerését. A turizmus általánossá válásában, a 20. század technikai, társadalmi fejlődésének volt nagy szerepe. A tömegközlekedés széles körű elterjedése elősegítette a turizmus tömegessé válását, illetve a távolabbi desztinációk, nehezebben megközelíthető helyszínek megközelítését

A dolgozat bevezetőjében említésre került, hogy a turizmus a világgazdaság egyik legmeghatározóbb szektora. Már a turizmus fejlődésének kezdeti szakaszában felmerült az igény arra, hogy az egyes országok turisztikai teljesítménye mérhető és ez által összehasonlítható legyen. Ezen a felvetésen segített az 1963-as római ENSZ Konferencia a Nemzetközi Turizmusról iránymutatása, mely az óta is általánosan használt meghatározás, definíció a turizmus nemzetközi statisztikájában.

Ezek szerint a **látogató** minden olyan személy, aki állandó lakhelyén kívül, más országba utazik, bármely céllal, kivéve azt, hogy a meglátogatott országban kereső tevékenységet folytasson. A látogató, mint gyűjtő kategória, magába foglalja a **turistát**, aki legalább 24 órát tölt el a meglátogatott desztinációban és utazásának célja a szabadidő eltöltése, vagy üzlet, család, kiküldetés illetve konferencia. A harmadik kategória a **kiránduló**, aki 24 óránál kevesebbet tölt el a desztinációban (itt a hajóúton részt vevőket is beleértjük, de a tranzitutasokat nem) (Lengyel 1992, Holloway 1994, Palanca 2003, Puczkó-Rátz 2004).

A római ENSZ –konferencia, 1963-as turizmus definícióját a World Tourism Organisation (WTO) 1989-es Hágai Nyilatkozatában meghatározása tette teljessé. Ez a legújabb és legszélesebb körben elfogadott fogalmi célú definíció szerint: *„a turizmus magába foglalja a személyek lakó-és munkahelyen kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat” (WTO, 1989).*

A definíciót nem korlátozza a turizmus körében tartozó helyváltoztatásokat, időtartalmukat, a távolságot és a motivációt. Így nem tesz különbséget a szabadidős, illetve a hivatásturizmus között. A turizmus társadalomtudományok oldaláról történő megközelítése már korántsem ilyen egyöntetűek. A turizmust kutató iskolák mindegyike

jelezi, hogy a turizmus rendkívül összetett jelenség. Így az elmúlt évtizedekben az alábbi megközelítésekkel találkozhatunk (összefoglalás: Rátz 2004):

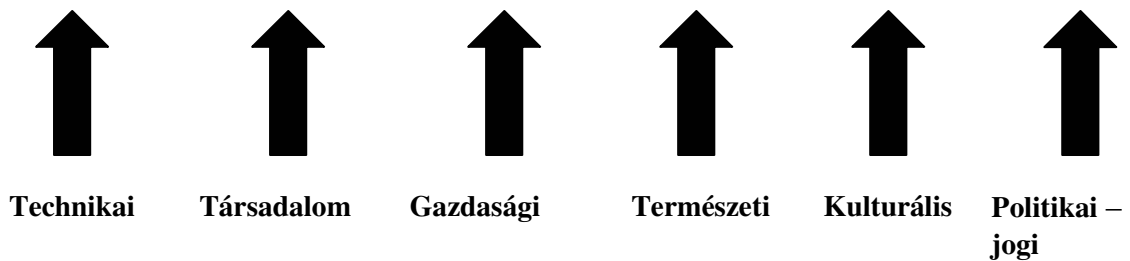
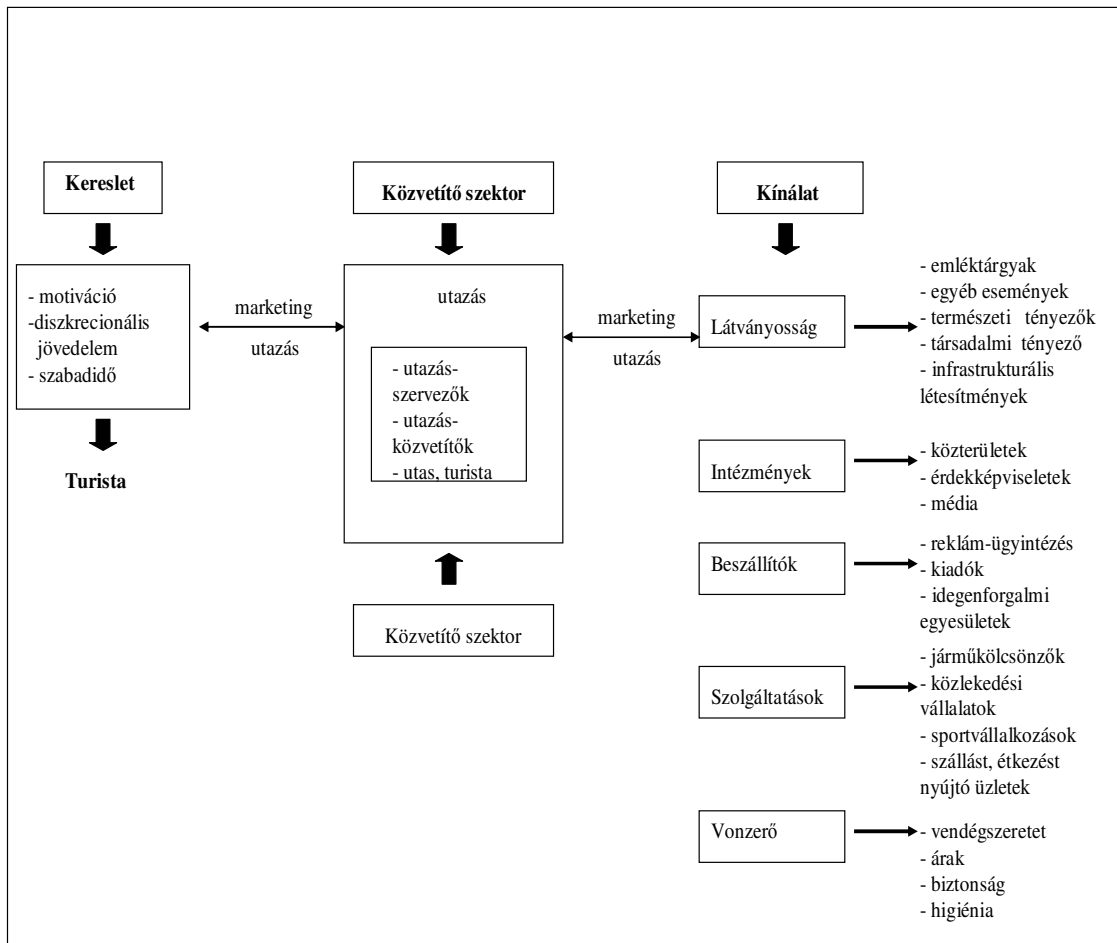
„*Kommerciálizálódott vendégszeretet*”(Cohen 1984), „*emberi viselkedésforma*, (Przeclawski 1993), „*a kultúra áruvá válása*” (Greenwood 1989), „*demokratizálódott utazás*” (Cohen 1984), „*az imperializmus egy formája*,” (Nash 1989, Crick 1996), „*modern szabadidős tevékenység*” (Cohen 1984), „*játék*” (Cohen 1984, Graburn 1989), „*a hagyományos zarándoklat modern formája*” (MacCannell 1976, Cohen 1984, Allcock 1988), „*alapvető kulturális motívumok kifejeződése*” (Cohen 1984), „*változást előidéző tényező*” (Bystrzanovski 1989, Jafari 1989, Gergely 1992), „*idegen kultúra átvételének folyamata*”(Cohen 1984), „*etnikai kapcsolatok egy típusa*” (van den Berghe 1980, Cohen 1984), „*szabadidős migráció*” (Böröcz 1996), „*iparág*” (McKercher 1993), „*neokolonializmus egy formája*” (Cohen 1984, Krippendorf 1989), „*a béke iparága*” (Lengyel 1999).”

Ezekkel a társadalomtudományi oldalról megfogalmazott meghatározásokkal – éppen változatosságuk, a különböző oldalról történő megközelítések miatt – nehéz az egyes turisztikai részterületek eredményeit szintetizálni. Éppen ezért a WTO (1989) meghatározását tartja mérvadónak a szerző, mivel ez tűnik a legobjektívebb lehetőségnek a kutatás empirikus bemutatására.

2.2. A turizmus rendszere

A turizmus a gazdasági rendszerekben ugyanúgy viselkedik, ugyanolyan gazdasági tényezők befolyásolják, mint bármely más gazdasági szektort. Itt is a két legmeghatározóbb elem a kereslet és a kínálat. Nyílt rendszerként a társadalmi, kulturális, politikai-jogi, gazdasági, természeti és technológiai elemeivel áll kapcsolatban (STEER). A rendszer (1.ábra) a keresletet jelentő turistát és a kínálatot jelentő sokszínű turisztikai szektort foglalja magába (Lengyel 1992, Tasnádi 1998, Rátz 1999, Palanca 2002).

A turizmus és környezete között rendkívül bonyolult és szenzibilis kölcsönhatás áll fenn. A két rendszer összetevői, tényezői befolyásolják egymást, mind pozitív, mind negatív vetületben.

KÖRNYEZET

1. ábra - A turizmus rendszer és környezete

Palanca, 2005

2.3. Interkulturális normák és dimenziók

Az emberek észlelése, gondolkodásuk, érzésük és cselekvésük olyan értékeken, normákon és beállítottságokon alapszanak, amiket a szocializálódási folyamat során a családban és iskolában, baráti körben és nem utolsósorban a munkahelyen szereznek meg. Ezek a magatartást irányító determinánsok a mindenkori kultúra részét képezik, és mint közös jelenség az azonos társadalmi környezetben élők esetében messzemenően közösek, illetve az egyes csoport tagjait más csoportokhoz tartozó emberektől megkülönböztetik. A fogalomkoncepciók ezeket a kulturális jellegű diszpozíciókat kultúrnormáknak (Thomas 1996), szellemi programoknak (Hofstede 1993), szokásoknak (Bourdieu 1979), vagy kollektív identitásoknak (Vester 1996) nevezik. A kultúrnormák fogalom Thomas (1996) szerint *„az érzékelés, gondolkodás, értékelés és cselekvés mindazon fajtáit jelöli, amelyeket egy adott kultúra tagjainak többségére személy szerint és másokra normálisnak, természetesnek, tipikusnak és kötelezőnek tekintenek”*. Rögzíteni kell, hogy az egyén magatartását nemcsak a kultúrnormák, hanem személyisége is meghatározza. A nemzetközi kutatások keretében gyakran nemzeti kultúrnormákról beszélnek. Ez annyiban problémás fogalom, amennyiben a kultúrák választóvonalai nem mindig az államhatárokkal párhuzamosan futnak és vannak olyan politikai államalakzatok, amelyek több kultúrát foglalnak magukba. Ezen kívül a kultúrnormákat egy csoport nem minden tagja ismeri el egyformán. Ha különböző kultúrnormával rendelkező személyek találkoznak, a többiek magatartását saját kultúrnormáik alapján értékelik. Ez téves értelmezésekhez, meglepetésekhez és összeférhetlenségekhez vezethet. A turizmus a beutazás és a kiutazás területén egyaránt jellemzi az, hogy különböző nemzeti vagy regionális kultúrnormákkal rendelkező emberek találkoznak. Ez nemcsak az utasok – a fogadó ország lakóinak konstellációjára vonatkozik, hanem a szervezés során a keresletet generálók együttműködésére és az utazás lebonyolítására is. Így az ilyen potenciálisan konfliktushordozó interkulturális helyzetek kezelése menedzsment feladattá válik. Az interkulturális menedzsment tehát a szó legtágabb értelmében olyan személyek (a turizmusban foglalkoztatottak, turisták, helyiek) cselekvési feltételeinek alakítását jelenti, akik a mindenkori saját kultúrnormáik alapján a helyzeteket eltérően érzékeli, élik át és értékelik, azokra különbözőképpen reagálnak. A kultúrnormák különböző tartalmi területeinek rendszerezéséhez (Brake/Walker 1975, Kluckhohn/Strodbeck

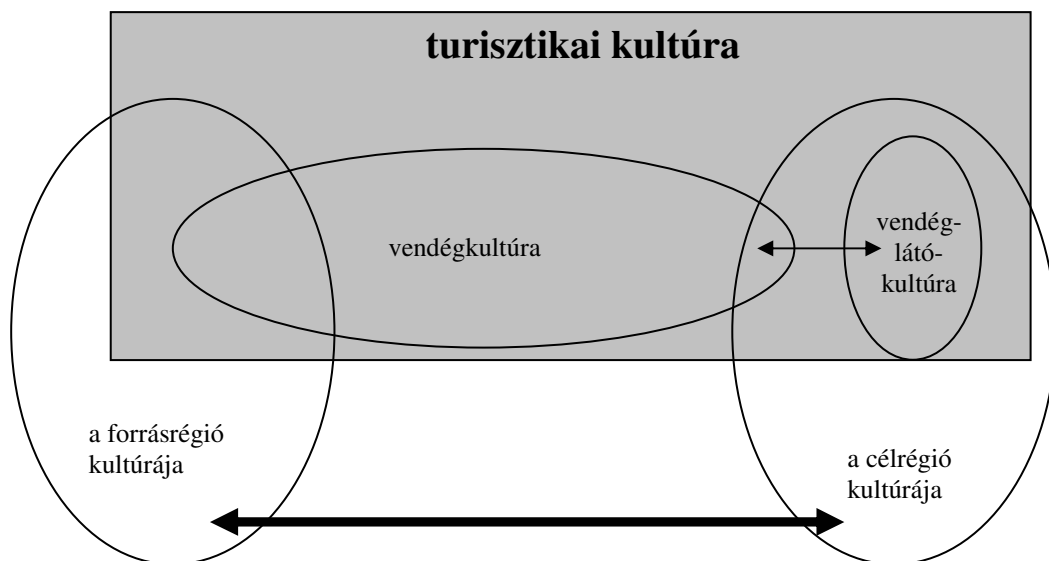
1961, Hall 1990, Hofstede 1980, Arewart/Bennet 1991, Rhine-Smith 1993) a kutatás feltételezéseinek szintetizálásával egy „*kulturális megközelítésű rendszer*”-t fejlesztettek ki, amely érthető képet ad a kultúrnormák 10 dimenziójáról:

1. **Természet:** A kultúrnormák messzemenően meghatározzák, hogy az emberek a természetet igényeiknek megfelelően megváltoztatják-e, vele összhangban élnek-e vagy kényszereihez végzetesen alkalmazkodniuk kell.
2. **Idő:** Az idő dimenziója tekintetében megkülönböztetünk idővonatkoztatású cselekvéseket, idő-perspektívákat és időbetartást.
  - Az idővonatkozású cselekvés lehet monokronisztikus vagy polikronisztikus. A monokronisztikusban az időbeosztás fontosságát és a mindenkor egy adott időszakon belül elvégzendő feladatra koncentrációt hangsúlyozzák. A polikronizmusban egyidejűleg sok mindent vállalnak, az időbeosztást szükség szerint változtatni kell.
  - Az időperspektíva a múlt-, jelen- vagy jövőorientálódás eltérő súlyozására utal.
  - Az időbetartás a pontosságnak egy kultúrán belüli értékeire vonatkozik.
3. **Cselekvések:** A kétorientációs pólus itt feladatközpontosítást és kapcsolatorientálódást teremt, az elsónél a feladatteljesítés és célérés produktív tevékenységeinek van jelentősége, aminél a munkával való elégedettség, a munkatársak közötti jó viszony és az érdekes tevékenységek a fontosabb értékek.
4. **Kommunikáció:** A kommunikációs magatartás összefüggés, explicitás, kifejezőerő és alakosság tekintetében különböző lehet.
  - Összefüggés. Megkülönböztetünk high-kontext és low-kontext kultúrákat, amit a nem verbális jelek, mint beszédkeretek (hely, időpont, személyek száma és státusa), a testnyelv (gesztikulálás, mimika, a személyek külső megjelenése) és a testkontaktus jelentése alapján határoznak meg.
  - Explicitás. A közvetlen kommunikációs formák explicitek és félreérthetetlenek, a közvetettek inkább implicitek és konfliktuskerülők.
  - **Kifejezőerő:** A kifejező kommunikációs magatartás az érzéseket hangsúlyozza, és szubjektív elemek jellemzik. Az instrumentális kommunikációs stílus mértékletes és személytelen.

- **Alakosság:** A formális kommunikációs stílus erősen a társadalmi hagyományokhoz és protokolláris folyamatokhoz igazodik, a nem formális ezzel szemben az ilyen szabályozások hiányához és figyelmen kívül hagyásához kapcsolható.
5. **Tér:** A kultúrák különböznek egymástól aszerint, hogy a magán és a köztér közötti elválasztásnak milyen a jelentősége. Ez egyaránt vonatkozik az embereknek a beszélgetések során tartott távolságra (intim/személyes tér) és a munkahelyek térbeli szervezésére (pl. közös irodák vagy egyéni helyiségek).
  6. **Hatalmi távolság:** Az a mérték, amennyire az uralkodó normák a hatalmi különbségeket támogatják. A munka területén az „emocionális távolságot fejezi ki, ami a munkatársak, és a vezetők között uralkodik”.
  7. **Individualizmus:** Annak a mértéke, hogy a normák mennyire követelik meg az egyéni függetlenséget vagy a közösségbe történő integrációt.
  8. **Konkurencia-orientáltság:** Annak a mértéke, hogy az olyan férfias értékeket, mint az elismerés, anyagi siker, határozottság vagy verseny, mennyire preferálják az olyan nőies értékekkel szemben, mint a szerénység, életminőség, gondoskodás vagy a két nem konszenzusa.
  9. **Strukturálódás:** Annak a mértéke, hogy egy társadalom tagjai a bizonytalan és többértelmű helyzeteket mennyire érzékeli veszélyeztetésként és fejlesztenek ki ezért biztonságot ígérő struktúrákat (törvények, szabályozások, technikák, rituálék, vallások).
  10. **Gondolkodásmódok:** A gondolkodás bizonyos mintákat követ, amiket induktív/deduktív és lineáris/szisztematikusnak lehet nevezni.
    - *Induktív gondolkodás:* az érvelés tapasztalatokon és kísérleteken alapszik, a különösből az általánosra következtet.
    - *Deduktív gondolkodás:* az érvelés logikán és elméleti felismeréseken alapszik, az egyes jelenségek magyarázatát az általánosból vezetik le.
    - *Lineáris gondolkodás:* a probléma részszempontokra történő analitikus felosztást preferálja.
    - *Szisztematikus gondolkodás:* a holisztikus eljárást preferálja, ami az egészet és a komponensek közötti kapcsolatot állítja előtérbe.

Abban az esetben, ha a turisták és helyi lakosok találkoznak, nem a cél- és forrásrégió kultúrái találkoznak egymással (2. ábra), hanem mindenkor a speciális jellemzőkkel

rendelkező vendég – és vendéglátó – kultúrák (Thiem 1994, Freyer/Pompl 1996). A vendégkultúra magába foglalja a hazai kultúrából eredő üdülési indítékokat, az utazás alatti magatartásmódokat és a fogadóországgal szembeni követelményeket. A vendégkultúra lényeges szempontja a turisták számára a pihenés mellett, az „ország és emberek megismerése”. Ugyanakkor a turisták többsége nem akar a helyi kultúrában elmélyedni, inkább az üdülési kulisszákra, mint realitásra vonatkozó érdeklődés, akár az ismeretlentől való diffúz félelem, vagy az országban szokásos közlekedési eszközöktől, szálláshelyektől vagy ételektől való egészen reális idegenkedés miatt. Ezen kívül ez aktív tanulást igényelne, és így ellentétes lenne az üdülés szabadidős jellegével. Az „országnak és embereknek” itt az üdülés alatti tevékenység szempontjából inkább eszköz jellegük van. A turistáknak sztereotip lemezei, azaz leegyszerűsített, általánosító és ezért klisészerű elképzelései vannak egy országról és lakóiról. Ha ezeket az „igazi Olaszországról” vagy a „valódi Spanyolországról” alkotott sztereotípiákat a valóság nem igazolja, akkor az meglepetést és elégedetlenséget vált ki.

2. ábra - Kultúrdimenziók találkozása

Forrás: FREYER/POMPL 1996, 310. o.

A vendégkultúrát kiegyenlítő elvárások jellemzik, „*főleg olyan alapigényeket elégít ki érzelmi és emocionális területen, aminek az ipari társadalom filozófiájában és kialakításában nincs helye: mítoszok, rituálék és ciklusos folyamatok, pozitív utópiák*” (Thiem, 1994). Az utazásszervezők az úti célok, szállodák és kirándulóprogramok

kiválasztásával megteremtik az interkulturális kapcsolatok azon keretfeltételeit, amiben a vendégkultúra és a vendéglátó-kultúra találkozik. Az úti célok katalógusban való megjelentetésével, ami üdülőorientáltan csak a kultúra pozitív és folklorisztikus elemeit ismerteti, egyoldalú sztereotípiákat adnak. Ezért a turizmus célja, hogy:

1. Az üdülőterületeken ne csak üdülőparadicsomokat mutasson be.
2. A termék kialakításával és főleg a külföldiektől beszerzett termékelemeknél ügyeljenek arra, hogy egyrészt szert tehessenek interkulturális tapasztalatokra, ezek azonban másrészt ne támasszanak túl nagy követelményeket a mindenkori célcsoport tanulási és alkalmazkodási képességével szemben.
3. A csoportkísérés a „kultúrák közötti moderátor” szerepét is töltsse be.

A turizmus célterületein vendéglátó kultúra alakul ki. Ez alatt a célrégió kultúrájának azt a részét értjük, amit a helyi lakosság, mint háziak alakítanak ki, és ami a materiális és immateriális turisztikai kínálatot meghatározza. Ez a speciális turisztikai alkultúra az őshonos kultúra elemeit, adaptált elemeket (folklor, rendezvények vagy a látogatók ízlésére szabott kézműves tárgyak), külföldi kultúra átvételét (nemzetközi étlap) és a turizmus által meghatározott magatartásmódot tartalmazza. Így a turisták „vendégszerető” bánásmódot várnak el, ami a tömegturisztikai kapcsolatok keretében csak a vendégekkel szembeni professzionális szívéllyesség lehet. Az ilyen magatartásminta az **ún. „surface acting”**, ami nem a cselekvő személy tényleges hozzáállásának a kifejezője, hanem egy kereskedelmi szívéllyesség, társadalmi csere ismertetőjele. A turisztikai fogadódesztinációjának termékkialakításában ez a következőket jelenti:

1. A termékkialakítás befolyásolása a szolgáltató részéről, hogy az őshonos elemek megmaradjanak, de egyidejűleg a vendégek idegen kultúrához kapcsolódó szokásait is figyelembe vegyék.
2. A vendégek befolyásolása, hogy ügyeljenek a helyi kultúrára (pl.: topless fürdőzés tekintetében).
3. Lemondás olyan turisztikai kínálatokról, ami a helyiek életmódját zavarja (kirándulások helyi eseményekre, mint temetési szertartás néhány ázsiai országban).

2.5. A turizmus tudományos kutatása

A dolgozatomban nem kívánok foglalkozni a turizmus kialakulásának folyamatával, a turizmus egyéb elméleti kérdéseivel. A disszertációban a turizmus társadalmi és kulturális hatásainak vizsgálatának kialakulásával, ennek szükségességével illetve a kutatás lehetséges módszereivel foglalkozom. Emellett megfogalmazom, hogy a turizmusban miért szükséges e tényezők vizsgálata, illetve ezek modellezése. A turizmussal kapcsolatos tudományos igényű kutatások szükségessége csak az elmúlt évtizedekben került központba. A turizmus sokoldalúságából fakadóan a kutatásban részt vevők számos szakterületet képviselnek. Így a kutatók a földrajz, pszichológia, antropológia, közgazdaságtan, történelem, filozófia, építészet, jogtudomány, marketing, biológia, gasztronómia, néprajztudomány szemszögéből vizsgálják a turizmus rendszerét. A turizmus kutatása mára szakított azzal a konzervatív felfogással, miszerint a turizmus tömegjelenség, a szabadidővel foglalkozik, ezért komoly tudomány, tudós ezt nem kutatja (Matthews 1983, Dann 1988, Nuncz 1989, Lanfant 1993). Mivel a turizmus az élet számos területére is hatással van, kutatásában az interdiszciplinaritás érvényesül. A felsorolt tudományterületek közül a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálatában elsősorban a szociológia és a kultúr-antropológia járult hozzá, melyet csoportra oszthatunk:

1. A turizmus értelmét, jelentőségét vizsgálják a turista szemszögéből,
2. A turista társadalmi-kulturális hatásait elemzik. Itt elsősorban olyan területről szól a kutatás, amelyek valamilyen szinten elszigetelt fejlődési struktúrát (bennszülöttek, elszigetelt völgyek, hegyvidékek, sziget stb.) képviselő kultúrákkal foglalkoznak (Smith 1989, Hitchcock 1997), illetve kultúrák között lezajló kölcsönhatásokra (Nuncz 1989, Duggan 1997), vagy a fogadóközösség kultúrájában végbemenő változásokra összpontosítanak (pl.: Pearce 1982, Puczko-Rátz 2004).

A turizmussal kapcsolatos szociológiai kutatások négy fő területre összpontosítanak:

1. A turizmus társadalmi-kulturális hatásaira.
2. A turizmus rendszerének szerkezete.
3. A turisták jellemzői, attitűdjei, motivációi, percepciói.
4. A turista-házigazda kapcsolata.

A turizmussal foglalkozó kutatók nézeteik és kutatási eredményeik alapján négy nagy csoportra sorolhatók (Jafari 1989, Lengyel 1992).

1. **A pártoló irányzat** kutatói és képviselői elsősorban a turizmus pozitív hatásait emelik ki a környezetből. Így a foglalkoztatottságra, kereskedelemre, devizabevételekre stb. hivatkozás mellett kihangsúlyozzák a természeti és társadalmi környezetre gyakorolt kedvező hatásokat is (hagyományok felélesztése, ember alkotta környezet megóvása stb.). Ez a pártoló irányzat a 60-as évekre volt jellemző (Waters 1967, Peters 1969, Galeotti 1969).

2. **A kételkedő irányzat** megjelenését annak köszönhetjük, hogy a turizmus kutatásában megjelenik a társadalom és a természettudomány is, illetve kijelentik, hogy a turizmusnak létezik ugyan pozitív hatása, de a negatív hatás, a kedvezőtlen folyamatok ennél erősebben jelennek meg. Így beszéltek a szakképzetlenség foglalkoztatottságáról, a szezonálitásról, deviáns közösségi viselkedés kialakulásáról, a természet károsodásáról, s visszafordíthatatlan folyamatok elindulásáról (Harrington 1974, Jafari 1974, Farrell 1979).

3. Mint láttuk a két irányzat a turizmus pozitív, és negatív hatásaival foglalkozik. A két irányzat mellett kialakult az **alkalmazkodó irányzat**, amely szerint a turizmusnak vannak olyan szegmensei, amelyek kisebb negatív hatást gyakorolnak a környezetükre. Az alternatív turizmusfajtákban látták annak lehetőségét, hogy tiszteletben tartják a fogadóközösség társadalmi-kulturális környezetét, a természetet. Mindemellett a turistának élményt, újdonságot jelentenek a desztinációk (Britton 1977, Cohen 1979, Murphy 1985, 1993).

4. A napjainkban is nyomon követhető elmélet szerint a turizmus vizsgálatát, kutatását tudományos, **megismerésen alapuló tényekre** kell helyezni. Vizsgálni kell a turizmus és a hozzá kapcsolódó egyéb tudományok rendszerét, s ezek egymásra hatását. A hatásvizsgálatok mellett a holisztikus megközelítést, a jelenségek egészének vizsgálatát is figyelembe veszik (Pearce 1981, Jafari 1989, 2002, Inskeep 2002).

3. A turizmus hatásai

Az évről-évre több százmilliónyi turista helyváltoztatása, a hozzákapcsolható USD százmilliárdok jelentősen befolyásolja a fogadó országok társadalmi-kulturális életét, és nagyban átalakítja az emberiség természeti környezetét is. A turizmus hatásainak vizsgálata esetében három alapkategória különíthető el: gazdasági, természeti és

társadalmi-kulturális (Mathieson and Wall 1982). Ez a tipizálás egyébként mesterséges és merev határvonalak nem húzhatók közöttük. A kategória határok átjárhatóak, sőt ugyanazon változások nemcsak egy kategóriára hathatnak. Mindenesetre a turizmus hatásainak vizsgálata szempontjából e keretek megfelelő támpontot nyújtanak. A turizmus gazdasági hatásait úgy lehetne definiálni, hogy a küldő területeken a gazdasági hatások kevésbé jelentkeznek, ám a küldő területek gazdasági tulajdonságai meghatározóak, míg a befogadó terület részéről a gazdasági struktúra, gazdasági jellemzők jelentős átalakuláson, változáson mennek át (Palanicsa 2003). A turizmus fizikai hatásai a fogadó terület természeti és épített környezetében végbemenő változásokat, folyamatokat jelenti. A változások elsősorban a turizmus érdekében determinálódnak és hatásai lehetnek negatívak és pozitívak. A turizmus társadalmi-kulturális hatásai a fogadó terület lakosságának életminőségében bekövetkezett állandó vagy ideiglenes változásait jelenti. Itt a küldő terület lakosságának, a turistának, életkörülményeiben történt változásokról kevésbé beszélhetünk. A turizmus természeti és társadalmi-kulturális hatásai szinte kizárólag a fogadó területeket érinti, míg a gazdasági hatások a kölcsönösség elve alapján mind a küldő, mind a fogadó területen kifejtik hatásukat. Az viszont itt is egyértelmű, hogy a hatás a fogadóterületeken jelentősebb. A turizmus gazdasági hatásaiban általában nem szerepel a természeti és társadalmi-kulturális hatások értékelése. A turizmus hatásaiban sokszor tapasztalható párhuzamosság, átfedés. A gazdasági hatás foka, minősége sokszor annak függvénye, hogy az adott desztinációban milyen a fizikai állapot, mit feltételez a társadalmi-kulturális környezete. Ha a fogadóterület fizikai környezete turisztikai befektetésekre alkalmas, megfelelő az infrastruktúrális háttér, bírja a megnövekedő látogatószámot, a társadalmi-kulturális változásokat jól kezeli, akkor az jelentősen befolyásolja a desztináció gazdasági állapotát is. Az alábbi összegzés a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak összességét foglalja össze (Palanicsa, 2003):

Népességre gyakorolt hatás:

- Népességszám változása,
- Foglalkoztatási szerkezet,
- Szezonális (szabadidős) lakosok jelenléte,
- Egyének és családok áttelepülése/áttelepítése,
- Kor, nem, etnikum szerinti megoszlás változása,
- Népesség urbanizációja,

Munkaerőpiac átalakulása:

- Új munkahelyek létrejötte,
- Szezonális munkahelyek növekedése,
- Turizmushoz kapcsolódó gazdasági ágak diverzifikációja,
- Fokozott gazdasági egyenlőtlenségek kialakulása,
- Változás a kisebbségi népcsoportok munkalehetőségeiben,
- Foglalkozási lehetőségek megváltozása,

Közösség jellemzőinek, szerkezetének átalakulása:

- Új társadalmi rétegek megjelenése,
- A közösség gazdasági orientációjának változása,
- Hétfégi (rekreációs) lakosok jelenléte,
- Konfliktus a kívülről érkezettekkel,
- Politikai, társadalmi, vallási, erkölcsi értékrendszerek átalakulása,
- Vallási különbségek kialakulása a közösségekben,
- Változás a közösség infrastruktúrájában,
- Földtulajdonhoz jutás és földtulajdon feletti rendelkezés megváltozása,

Hatások egyéni és családi szintre:

- Napi életviteli és mozgási szokások felborulása,
- Családszerkezet megváltozása,
- Társadalmi hálózatok felbomlása,
- Közegészséggel és közbiztonsággal kapcsolatos vélemények megváltozása,
- Változás a szabadidő-eltöltés lehetőségeiben,
- Fogyasztási szokások átalakulása,

Hatások a természeti, illetve kulturális erőforrásokra:

- Erőforrások fokozott védelme,
- Erőforrások tönkretétele, megkárosítása,
- Zsúfoltság, túlterheltség, szennyezés,
- Kommercializálódás,
- Hagyományok, szokások átalakulása,

3.1. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata

A vizsgálatnál mindenképpen meg kell különböztetnünk a következő hatásokat:

1. **A turizmus fejlődése által okozott hatás:** itt az üdülőtulajdonosok megjelenése, a konfliktusok kialakulása és kezelése, esetleg a turizusból való túlzott függőség okoz (Prientice 1993).
2. **A turizmus fejlődésével együtt járó hatás:** a fogadónépesség gazdasági, társadalmi átrétegződése, új társadalmi rétegek megjelenése, a helyszín imázsának pozitív illetve később negatív megváltozása (Getz 1993).
3. **Más hatótényezők okoznak:** a társadalmi mobilitás élénkülése, gazdasági hatások átalakulása, életminőség átalakulása (Boothroyd 1978).

Abban az esetben beszélhetünk turizmus gazdasági hatásairól, ha a turisták által elköltött pénzüsségeket vesszük figyelembe. Itt számításba kell venni a turisták által elköltött pénz effektív mennyiségét. Az eltöltött idő és az elköltött pénzmennyiség a szolgáltatások minőségétől, területi lefedettségétől és mennyiségétől függ. A fent említett gazdasági tényező legfontosabb összetevő eleme a turisztikai termék/ek megléte, változatos tényezőinek, alkotó elemeinek az összessége. Ennek hiányában a turisztikai befolyásoló eszköz az egyes területi egységekben nem valósulhat meg és így turizmus regionális, területi gazdasági hatása is elmarad, vagy legalábbis veszít erejéből. A turizmus gazdasági hatáselemzése esetében az alábbi tényezők jelentik a prioritást:

1. **Központi bevételek és kiadások oldala:** A legérzékenyebb hatások egyikének nevezik a központi bevételek és kiadások oldalát. Az tény, hogy a turizmus megléte, működése jelentős eredményeket, bevételeket produkál az államnak, és az önkormányzatoknak is (helyi adók, SZJA). Az természetesen más lapra tartozik, hogy ez a bevételt teremtő hatás milyen hatékonysággal képes jelen lenni ezen az oldalon. Megállapítható, hogy a turizmus az egyes gazdasági rendszerek esetében sokkal jelentősebb bevételeket indukál, mint az a költségvetésből kiderül. A magyarországi vállalkozói szektort ismerve a turizmus fekete és szürke gazdasága lényegesen meghaladja a tényleges bevételeket. Ez a TSZSZ (Turizmus Szatellit Számla) bevezetésével jelentős mértékben csökken/hetne.

Ebben a felvetésben érdemes vizsgálni, hogy a turizmus a szektor fejlődése, fejlesztése érdekében jelentős infrastrukturális beruházásokra lenne szükség. A

központi költségvetés és a turisztikai lobbikapcsolata itt ellentmondásos, mert míg állami részről magasnak tartják a megtérülési időt, és a turizmusból származtatott jövedelmet, addig a lobbirészről az állam érdektelenségét, a bürokratikus rendszert hozzák fel példának.

2. **Gazdasági szerkezet átalakulása:** Abban az esetben, ha egy térségben, régióban hiányoznak a jövedelmező gazdasági tevékenységhez a megfelelő erőforrások, akkor ott a turizmus megfelelő kiindulási alapként működhet, hatása pozitív lehet egy régió gazdasági szerkezetére. Diverzifikálhat szolgáltatásokat, megjelenhetnek a térségben a hagyományteremtő vagy éppen a hagyományos iparágakat/háziipart előtérbe helyező fejlesztések. Emellett lehetőség van arra is, hogy a területi, nemcsak a turizmushoz kapcsolható infrastrukturális fejlesztések megjelenjenek. Ebben a fejezetben nem lehet elmenni olyan tényezők mellett, minthogy egyes területek kizárólagosan a turizmusra építik gazdasági létüket. Ez a fajta „egyhangúság” a fejlődő és tropikus országokat jellemzi, és gazdasági veszélyeket rejt magába (elég arra gondolnunk, hogy a turizmus trendek, divatok is változnak, és míg népszerű desztináció ma egy szigetország, lehet, hogy holnap a hegyvidéki területek nyernek tért). A gazdasági szerkezet átalakulása és a területi turizmus fejlesztése mindenképpen azt is jelenti, hogy a helyi lakosság életkörülményei javulnak.
3. **Multiplikátor hatás:** A turisták kiadásai az egyes területeken jövedelmeket generálnak, amelyek visszaforgatva, továbbgyűrűzve újabb kibocsátásokat és jövedelmeket indukálnak. Ezt a bevételt némileg csökkenti, de valójában mérni a rendszer nem tudja, az import. Az importra a turizmus esetében azért és akkor van szükség, amikor a turista a saját lakóövezetében megszokott termékeket akarja fogyasztani a desztinációban. Ugyanígy csökkentő tényezőként kell számításba venni az adókat, a különböző megtakarításokat és elvonásokat.
4. **Foglalkoztatási hatás:** A turizmusban a foglalkoztatás aránya, mértéke időintervalluma, a szezonáltság, a humán-erő-gazdálkodás, a szakképzés fontos, a turizmus egyéb hatásait befolyásoló tényezőként jelenik meg. A turizmus szolgáltatás jellegéből eredően a szektor jelentős munkahelyteremtő hatást eredményez. A magasabb szintű szolgáltatások esetében pedig ez a hatás még intenzívebben jelenik meg (pl.: wellness-szállodák). Megfigyelhető, hogy a turizmus munkaerő elszívó hatása egyes térségekben jelentős (szakmaspecifikusan megjelenő munkaerőhiány -pincér, szakács) lehet. A

munkaerő és foglalkoztatási rendszerben ki kell térni arra a lehetőségre is, hogy szép számú pályázat található a turizmusra vonatkoztatott új munkahelyteremtés megvalósítására.

5. **Magasabb árszínvonal:** A turizmus szezonálitása miatt a szezon árak megemelkednek, mert a rövid időszak alatt kell azokat az éves bevételeket produkálni, amit egy relatíve hosszabb szezonnak kellene. Ha a turisztikai szezon hosszú, vagy hosszabb az általánosnál, akkor az árak emelése nem feltétlenül szükséges.

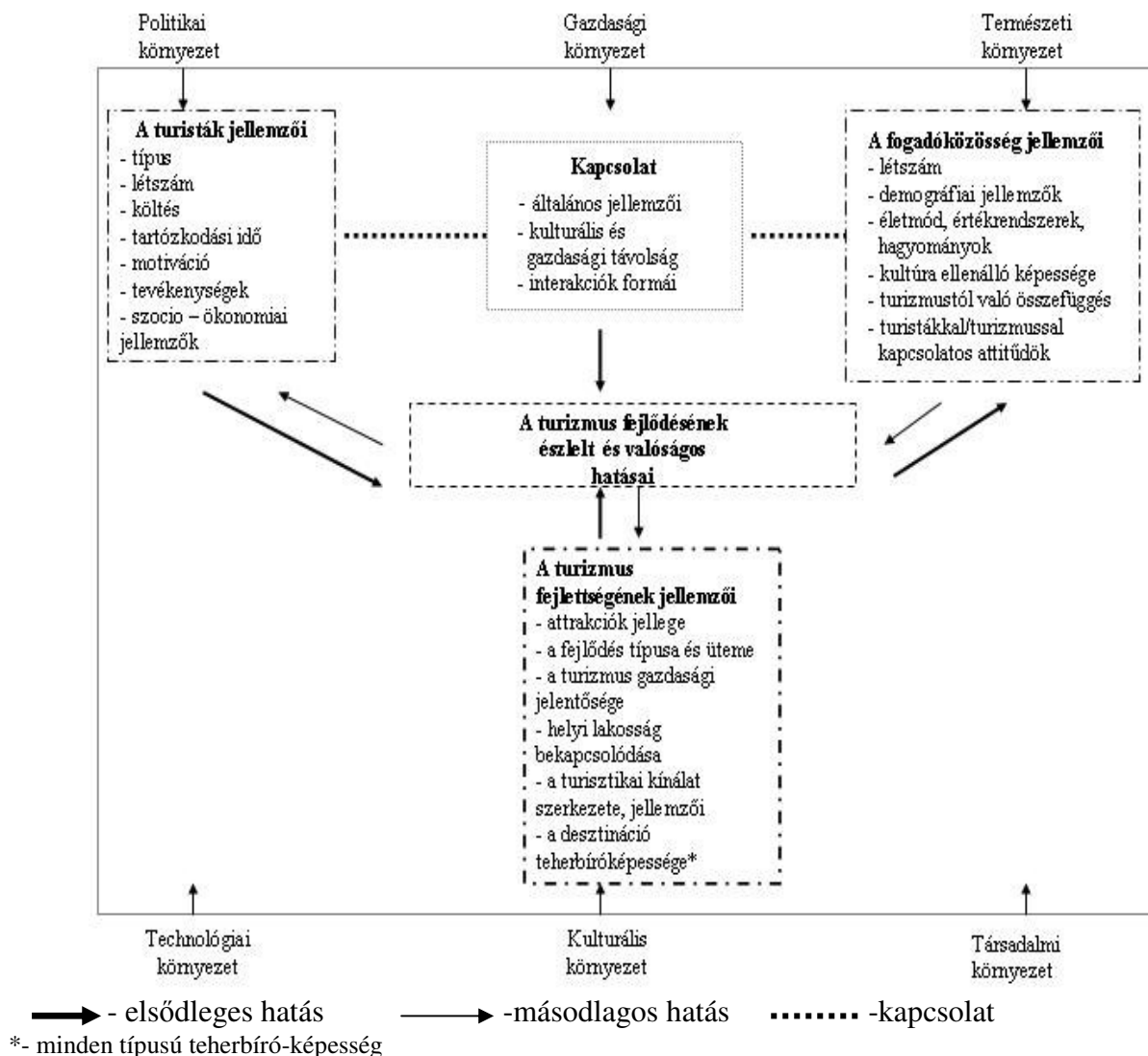
3.2. A turizmus társadalmi-kulturális hatásait befolyásoló tényezők

A turizmus hatásait a turizmus nyílt rendszeréből adódóan számos tényező befolyásolja. A külső hatások bármelyikének megváltozása a turizmusban tapasztalható hatásokat, azok kiváltó és működtető mechanizmusát is befolyásolja, vagy megváltoztatja. A változás erőssége, mértéke és iránya nagyban függ azoktól a hatótényezőktől, melyek a változást generálták. Ugyanilyen függő tényező, hogy a változás elindításával milyen egyéb hatásokat akartak érvényesíteni. A dolgozathoz kapcsolódó társadalmi-kulturális hatásokra az alábbi tényezők jelenléte illetve változása hat:

1. Az adott desztinációba érkező turisták jellemzői (számuk, életkoruk, kulturális tulajdonságaik).
2. A helyi lakosság jellemzői (aktivitásuk, attitűdjeik az idegenekkel szemben).
3. A turisták és a helyiek közötti kapcsolat milyensége (barátságosság, elutasítás, semleges).
4. A desztináció turisztikai fejlettsége (hagyományos, újabb keletkezésű fogadóterület).
5. Az adott terület turisztikai jellemzői (életgörbe mely szakaszában van a terület).
6. Az adott desztináció turisztikai termékkosara (egyszintű, többszintű).

3.3. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak modellje

A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak kutatási összegzése a 3. ábra, melyben a kialakult hatásokat befolyásoló tényezők és az egyes tényezők közötti összefüggések és kölcsönhatások ábrázolhatók.

3. ábra - A turizmus társadalmi- kulturális hatásainak modellje

Forrás: Rátz, 2004

3.4. A kutatás nehézségei

A turizmus a fogadóterületeken kedvező vagy kedvezőtlen hatásokat generál. E hatások közül egy adott desztinációban általában mindkettő jelentkezik, megfigyelhető. A kérdés csak az, hogy időben és erősségben melyik és mikor. A turizmus mindenképpen „fogadókörnyezetet formáló tényező” (Gergely, 1992), mely lehet látogatószám növekedése, gazdasági változás, kultúrák találkozása és egymásra hatása stb. Mindezek a fogadóközösségre hatással vannak, igaz, különböző erősségben és mértékben és helyszínen. Mivel ezek a hatások, változások jelenleg még nem számszerűsíthetők

(kivéve a gazdasági hatások bizonyos elemeit), a kutatások értékelésében több probléma is felmerül:

1. A turizmus komplex jelenség, a benne szereplő tényezők egymásra hatása sokszor elkülöníthetetlen, a folyamatos kölcsönhatás állandó változásokat eredményez, ezért a turizmuson kívül álló okokat, jelenségeket, azok hatásait nagyon nehéz –vagy értelmezhetetlen – elválasztani egyéb változásoktól, hatásoktól. A turizmus a fogadóterületeken a hatások közül csak az egyiket jelenti általában, így nem tudjuk elkülöníteni, a hatótényezők közül csak mint egy szerepel, ezért nem tekinthető valódi oknak (Jenkins, 1997). A turizmus társadalmi-kulturális hatásaira az általános modernizáció, a kommunikációs eszközök megjelenése és széles körű elterjedése teljességgel elkülöníthetetlen a turizmus fejlődésétől, hisz a fogadóközösség viselkedésében, attitűdjeiben gyakorlatilag elkülöníthetetlen, hogy a fellépő változásokat a turisták viselkedése, vagy pl. a médiákon átjövő kommunikáció váltotta ki. Ugyanígy nehezen elkülöníthető az Internet megjelenése és hatása a fogadóközösség attitűdjeiben.
2. A turisztikai desztináció hatásainak vizsgálatában sarkalatos pont annak eldöntése, megállapítása, hogy milyen alapállapotot tudunk bemutatni. Az ehhez képest bekövetkezett változások nyomon követése nehéz, mert hiányoznak a longitudinális kutatások, vagy ha vannak is, nehéz hozzáférni az adatbázisokhoz. Abban az esetben is viszonylag nehéz elképzelni a turizmus hatásait, ha netán rendelkezésre állnak összehasonlító kutatási eredmények, hisz annak következményeképpen, hogy a desztinációban folyamatos az emberi kultúra jelenléte, azaz az ember állandóan módosította környezetét, nehéz rekonstruálni, hogy milyen lenne az adott környezet az ember beavatkozása nélkül (Butler, 1993, Pearce, 1993).
3. A turizmus komplex jelenség, ezért annak minden hatását leírni szintre teljes lehetetlenség. A különböző tényezők összefüggnek egymással, befolyásolják egymást, így az a változás, amit generálnak az egyes tényezők, végeredményüket tekintve több hatótényező együttes hatását igazolják. Ebben az esetben pedig nem lehetséges kimutatni, hogy az elsődleges hatás milyen egyéb másodlagos, harmadlagos stb. hatásnak az alapja, milyen hatóspirált váltanak ki egymásra hatásukban az egyes tényezők.

4. A hatások megállapításában az idő-idő összefüggés feloldása is nehézségekbe ütközik. Ha egy turisztikai fejlesztés időben eltér annak hatásának a megjelenésében, egyébként esetleg látható összefüggést nem is vélünk felfedezni köztük, akkor a hatás mérése is szinte lehetetlen.
5. A turizmus hatásainak mérésében hiányoznak a direkt indikátorok, a számszerűsíthetőség. Nehéz az esetleges indikátorok súlyozása is, hisz a sokszereplős, sok érdekeltségi körű résztvevő sok, különböző érdekel, és céllal rendelkezik. A megfelelő indikátorok megjelölése is nehéz, hisz nehéz megtalálni azokat, melyek a változásokat jól beazonosítják. Emellett az egyes hatások súlya, fontossága sem azonos a résztvevők körében, tehát az indikátorokhoz rendelt súlyoknak is változó szerepet kell képviselniük (Crandall, 1987, Puczko, Rátz, Lengyel 1999).

4. A turisták jellemzői

A legegyszerűbb és legmérhetőbb turistajellemző a **létszám**, melynek különböző szintű és mélységű statisztikai rendszerét ismerjük. Az abszolút létszám megállapításánál egy-egy desztinációban érdemes komolyabb vizsgálat alá vonni a létszám és a lakosság szám arányát, mert ez az egyes hatások megjelenésénél és érvényesülésénél nagymértékben lehet befolyásoló tényező. Ugyanakkor a terület turistakonzentrációjában és a terület teherbíróképességének a meghatározásában is segít, illetve a desztináció szezonáltságának a megállapításában és annak elhúzásában is befolyásoló tényező lehet.. **A turisták típusának** vizsgálata a desztináció sikerességének az egyik alapfeltételként kezelendő. A desztinációba látogató turista típusa nagyban meghatározza a szolgáltatások minőségét, és jellemzőit. A turista tipizálásában fontos szempont, hogy mennyire hajlandó feloldódni a helyiek közösségében, mennyire tartozik az érdeklődő és alkalmazkodni tudó turisták csoportjába. Természetesen ez visszafelé is igaz, tehát hogy a helyiek bizonyos turistacsoportokhoz hogyan viszonyulnak, hogyan tudnak ők feloldódni a kvázi idegenek között. Mivel a turisták típusa meghatározza a turizmus többi vizsgált területét, ezért lényegesnek tartom, hogy a különböző turizmusiskolák turista tipológiáját ismertessem a következő fejezetben.

Fontos jellemző a turisták **átlagos tartózkodási ideje** az adott desztinációban. A hosszabb időt eltöltő turista valamilyen mértékben igyekszik, hogy a helyiekkel a

szokásos kapcsolaton túl kontaktust teremtsen, míg a rövid ideig ott tartózkodó ismerkedési hajlandósága felületes.

A turisták átlagos tartózkodási idejével szoros összefüggésbe van az **egy főre eső költség és annak struktúrája**. Minél kevesebb időt tölt egy turista az adott desztinációban, annál gyengébb eredményt tud felmutatni költségben és ennek struktúrája is egysíkú. Mindemellett a kevesebbet költő turista szoció-ökonomiai hatásfoka is alacsonyabb a magasabb költséssel és szélesebb struktúrával bíró társa mellett. A rövid idejű tartózkodás a terület koncentrációjára is kihatással van, hisz ezek a turisták általában ugyanazon helyszíneket keresik fel (mert szabadidejükben csak erre van idő), és így a terület ökológiai terheltsége fokozódik. Mellette a közlekedési viszonyok túlszűfolttsága is előáll a rövid idős turizmus esetében. A hosszabb időt a desztinációban eltöltő turisták esetében ezek az anomáliák időben és térben feloldódnak, elhúzódnak.

A turisták motivációi és aktivitásuk nagyban összefügg a desztináció termékkosarának kínálatával és a turisták típusával. A turizmus hatásainak vizsgálatában fontos megnézni, hogy az adott attrakciónak, mint élménynek, mennyi ideig tart megszerzése, illetve a megszerzés térbeni koncentrációja milyen jellegű.

Fontos tényező bázist képvisel a **turisták szoció-ökonomiai jellemzőinek** ismerete. Így a kor, nem, iskolázottság, jövedelem, küldőterület jellemzői. Ezek mind-mind hatással lehetnek a helyiekkel kialakítandó kapcsolat gyorsaságára, mélységére és minőségére.

4.1. Turistatípusok

A turizmus definíciójából következik, hogy a lehető legkülönbözőbb motivációk alapján válnak az emberekből turisták. Minden turista más és más motivációs bázissal rendelkezik, más a pszichológiája, másak a szoció-ökonomiai jegyei és rájuk is különböző módon és intenzitással hatnak a meglátogatott területek. A kapcsolat a turista és a desztináció között kölcsönös kapcsolatot feltételez, melynek mélysége az említett okok miatt jelentős mértékben különböző. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálatakor az egyik kiindulópont annak vizsgálata és elemzése, hogy milyen típusú turista látogatott el a desztinációban. A turizmus elméleti kutatása esetében számosan vállalkoztak arra, hogy a turistákat valamilyen szempontrendszer alapján csoportosítsák (Cohen 1972, 1974, 1979, Plog 1974, Wahab 1975, Pearce 1982, Smith 1989, Dann 1988, Mazanec 1995, Ferner 1999). A kialakított tipológiák közül a turizmus

társadalmi-kulturális vetületével Cohen, Smith és Plog foglalkoztak. Meghatározásaik értéke, hogy figyelembe vették a turisták és a helyi lakosság közötti kapcsolatot (Cohen, Smith), illetve a turisták pszichológiai jellemzőit (Plog).

4.1.1. A cohen-i tipológia

Cohen (1972, 1974, 1979) turista tipológiájának alapja, hogy a turista számára minden attrakció nyújt új és megszokott elemeket. Az, hogy a turistában melyik bázis marad meg erősebb élményként azt a turista motivációjától, a nyitottságától, a preferenciáitól és az utazás intézményesítettségétől függ. Cohen a turistákat intézményesített és nem intézményesített típusokra bontja. Az intézményesített turisták a szervezett tömegturisták, a nem intézményesítettek a felfedezők és a vándorok.

Turistakategóriák	Újdonság
Vándor Teljesen újat keres; elkerüli a turizmus szektort; beleolvad a helyi kultúrába; személyes kapcsolatba kerül a helyi lakosokkal.	Nem intézményesített turizmus Egyéni utazás, a turizmusiparral minimális kapcsolat.
Felfedező Az utas egyénileg szervezett, le akar lépni a „kitaposott útról”; kilép ugyan a „környezeti buborékból”, de bármikor visszaléphet.	
Egyéni tömegturista Hasonló a fentihez, de rugalmasabb; mivel az utazás szervezett, nem a valós desztinációt látja	Intézményesített turizmus Utazásszervezők, utazásközvetítők, közlekedési vállalatok és szállodák bevonása
Szervezett tömegturista Csomagtúrán vesz részt; nem lép ki saját „környezeti buborékából”; kevés kapcsolata van a helyi kultúrával és lakossággal.	

Otthonosság

1. Táblázat – A Cohen-i turistakategóriák

forrás: Cohen, 1972, 1974

4.1.2. Plog felosztása

Plog turizmuskutatói megközelítése teljesen újszerű. Ő nem a turistákat kategorizálta elsősorban, hanem a turistákat, mint populációt vizsgálta. A vizsgálódás alapkérdései a nyitottság, az újdonság befogadása, a szokatlan tapasztalatok, illetve mennyire vonzódnak a megszokott, a hagyományos, az ismerős élmények után voltak. Így Plog „**allocentrikus**” turistának nevezte el azokat, akik a teljesen új, ismeretlen élmények és desztinációk után érdeklődtek. Ez a típus kockázatvállaló, hisz olyan helyszíneket, embereket, szituációkat és attrakciókat szeretne felkeresni, melyek eltérnek az ő mindennapi kategóriájától. Élményhatásuk erőteljes, mély és maradandó. Azokat a turistákat, akik az abszolút ismerőst, az „olyan ,mint otthon” kategóriát keresték utazásaik során, akik a helyi attrakciókat idegenül szemlélték „**pszichocentrikusnak**” nevezte el. Vizsgálódása során úgy találta, hogy a turisták a két szélsőség között a középső csatornában helyezkednek el, vagyis egyszerre keresik az új élményeket, hatásokat, de ezek lehetőleg otthonos környezetben legyenek megvalósíthatók. Egyszerre nyújtják az otthon biztonságát és az új, nem mindennapi hatásokat. Plog ezeket a turistákat nevezte „**midcentrikus**” turistáknak. Plog kutatásának hibájaként róják fel, hogy az egyes turista típusok mellé konkrét turisztikai desztinációkat is rendelt. Smith kutatásai bizonyították be, hogy lehetséges, hogy az adott pillanatban megfelelnek a felosztásnak, de a turizmus, mint változó rendszer ezeket a határokat gyorsan átlépi. Kényes kérdés az is, hogy a különböző társadalmi-kulturális desztinációból érkező turistáknak melyik területek nyújtják az otthonosság vagy a biztonság, esetleg az újdonság kategóriáját.

4.1.3. A smith-i tipológia

Smith Cohenhez hasonló alapelvekből indult ki. Elméletének középpontjában a turisták száma, célja és a helyi normákhoz, a helyi kultúrához való alkalmazkodása alapján hét típust különböztetett meg. Smith átveszi Cohen alapkategóriáját, az otthonosság-újdonság tengelyt. Smith szerint a turisták száma, típusa és előzetes elvárásai a desztinációval kapcsolatosan összefüggnek, és nagyban befolyásolja, hogy a turizmus milyen hatással van a fogadóterületre, a fogadóterület kultúrájára. Ez egyben azt jelenti, hogy minél magasabb a turisták száma egy helyszínen, annál nagyobb hatással vannak a helyi kultúrára. A Smith-féle modellben feltételezendő, hogy fejlett küldőpiacról és

fejletlenebb fogadópiac összehasonlításáról van szó. A fejlett desztinációból fejlett vagy legalábbis hasonló fejlettségű desztinációban érkező turisták szerepe és jelentősége jóval kisebb. Ezeknek a turistáknak az alkalmazkodó képessége igazából nem szignifikáns, mivel a helyiek életmódja és egyéb tulajdonságaikban nem térnek el jelentős mértékben a turistáétól. Ebben a megközelítésben Smith szerint a szolgáltatások jellegével kapcsolatos elvárások esetében, mivel azok nagy része nyugati jellegű szolgáltatás, csak a minőségben lehetnek jelentősebb eltérések. Így a turisták nagyobb létszáma nem a kulturális hatásokban és változásokban jelentkezik, hanem a szoció-ökonómiai változásokban. A kulturális jellegű hatások a gazdasági tényezőkkel összefüggő társadalmi változásokon keresztül jelentkeznek.

Turista típusa	Turisták száma	Újdonság
		Alkalmazkodás a helyi normákhoz
Felfedező	Nagyon korlátozott	Tökéletesen alkalmazkodik
Elit	Ritkán látható	Tökéletesen alkalmazkodik
Off-beat	Nem mindennapi	Jól alkalmazkodik
Nem megszokott	Időnként látható	Valamennyire alkalmazkodik
Majdnem tömegturista	Egyenletes áramlás	Keresi a nyugati típusú szolgáltatásokat
Tömegturista	Folyamatos áramlás	Elvárja a nyugati típusú szolgáltatásokat
Charterturista	Nagy tömegben érkezik	Megköveteli a nyugati típusú szolgáltatásokat

Otthonosság

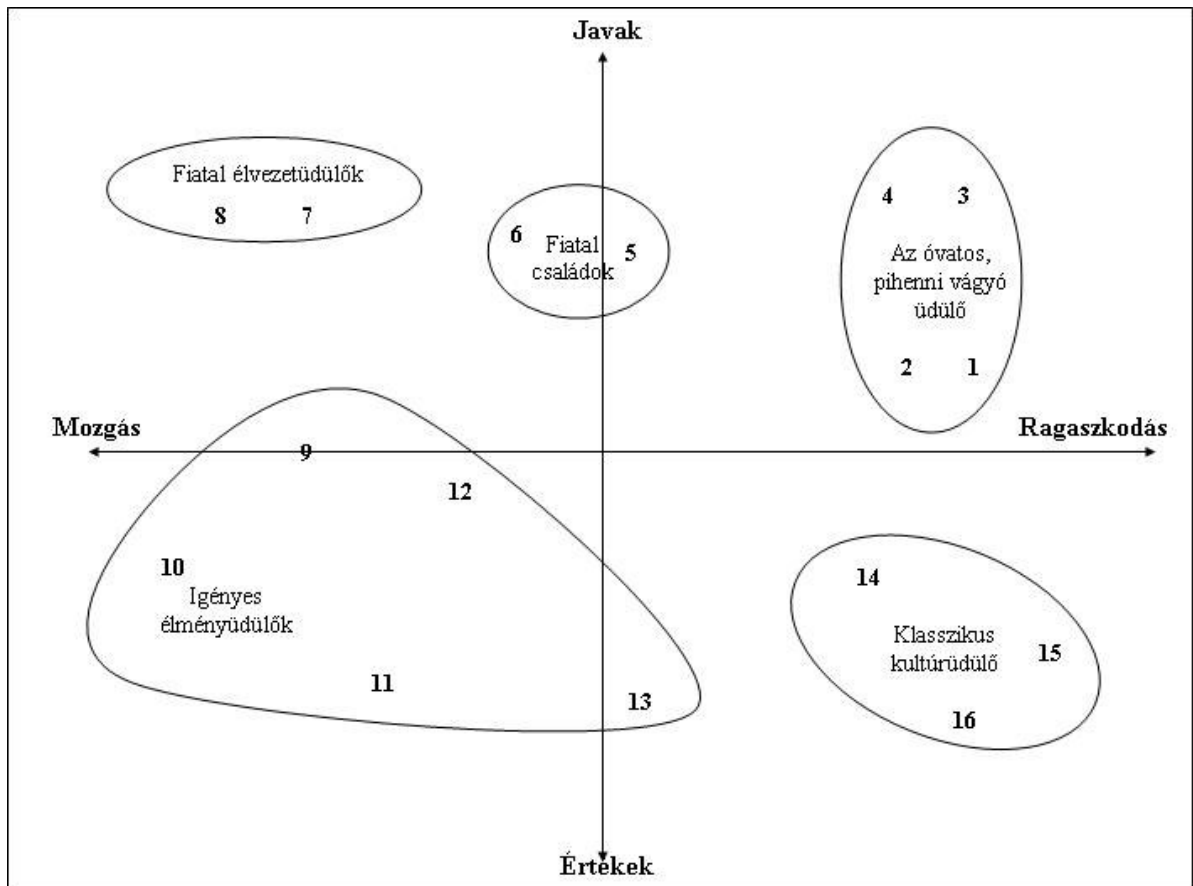
2. Táblázat - Smith turista tipológiája

forrás: Smith, 1989

4.1.4. Az Eurostyle-analízis

Az elmúlt években a turizmusban a szokások, igények és kívánságok növekvő differenciálódása figyelhető meg. Hogy a turista szabadsága alatt mit akar megvalósítani, már nem csak a társadalmi helyzetétől, gazdasági erejétől és korától függ. A szabadságpreferenciák kifejlődéséhez egyre jobban hozzájárulnak olyan értékek, mint az értékítélet, értékorientáltság és a fogyasztói szokások. Ezekkel a

jellemzőkkel az emberek bizonyos csoporthoz való tartozásukat fejezik ki. Ma már nem elegendő egy célcsoport hagyományos szociodemografikus jellemzők szerinti elemzése, hanem azt is vizsgálni kell, hogy az egyes csoportoknak és azon belül az egyéneknek milyen elvárásaik és igényeik vannak szabadidejükkel, illetve a desztinációval kapcsolatban. Az egyes csoportok utazási szokásai érthetőbbé válnak az életstílusok háttérének ismeretében. Ez a Lifestyle – analízis, mellyel egy térkép készíthető a turisták beállítottságáról, a magatartásukról és a motivációikról (4. ábra). Szociokulturális területen 16 súlypontot jelöl életstílus-térkép. A térkép a magatartás értelmezésére, a távlati tervezésre és a jövő jelenéseinek elképzelésére alkalmas. Általános érvényű megállapítás, hogy minél északabbra fekszik egy típus a térképen, annál inkább anyagi az értékrend, minél délebbre helyezkedünk el a térképen, annál többet jelentenek a belső értékek. Az a típus mely nyugatra található, nyílt és dinamikus, míg a keleten fekvő csoportok inkább a hagyományt, a ragaszkodást és a nyugalmat kedvelik. A szabadságpreferenciákban megtaláljuk, hogy az egyes csoportok, emberek szabadságuk ideje alatt mit részesítenek előnyben. Ehhez segítséget az **ún. „szabadságiránytű”** ad. E szerint az északi csoport a kikapcsolódást, a napot, strandot keresik. A nyugati csoport az élményt kereső, csavargó típus. A délnyugati csoportok még szabadságuk ideje alatt is szeretnek tanulni, csodálva ismerkedni. Saját tapasztalatuk alapján városokat és természeti helyeket megismerni. Északkeleten főleg a pihenni vágyók vannak, esetenként olyanok is, akik egy helyet azért keresnek fel, hogy elmondhassák: ott jártak.

4. ábra - Európai üdüzőtípusok

Forrás: Österreich Werbung, 1999

Ez alapján a következő üdüzőtípusok különíthetők el:

- 1. Az óvatos, pihenni vágyó üdüző:** Ez a csoport magába foglalja az otthonüdüzők, bizalmatlanok, az óvatosak és a leszakadtak csoportját. Általában idősebb emberek, házások: többségük gyerekei már nem laknak a szülőkkel. Munkások, kézművesek vagy irodai alkalmazottak, esetleg már nyugdíjasok. Az asszonyok főleg háziasszonyok. Ritkán van magas iskolai végzettségük, alacsony vagy közepes jövedelemkategóriával bírnak. A biztonságot és a morális rendet keresik. Megijednek a változásoktól, és gyakran ellenségesek mindenfajta innovációval szemben.
- 2. Klasszikus kultúrüdüző:** Ez a célcsoport a moralistákat, rendszeretőket és a puritánokat foglalja magába. Közép- és idősebb korúak, 45 és 65 év közöttiek tartoznak ide. Családosok, de gyerekeik már nem velük laknak. Magas jövedelmű, vezető beosztású alkalmazottak, vállalkozók vagy szabadfoglalkozásúak (rendszeretők, puritánok), alkalmazottak (moralisták),

vagy már nyugdíjasok. Családi házban, vidéken vagy nagyvárosok elegáns külvárosaiban laknak. Konzervatív opinien-leaderek (véleményalakítók), inkább konformisták (alkalmazkodók) és tradicionalisták (hagyománytisztelők).

3. **Az igényes élményüdüölő:** Ez a csoport a karrieristákat, tiltakozókat, úttörőket, jötevőket és a jó szomszédokat foglalja magába. Főleg fiatal vagy középkorú városlakókból áll (egyedül állók vagy fiatal gyerekes családok). Nagyvárosi lakókat képviselnek: gyakran egyetemi végzettségűek. Általában magas jövedelmű, közép-vagy magas beosztású, vezető pozícióban levők, vagy szabadfoglalkozásúak. Realisták és egocentrikusok. Megpróbálnak egy bizonyos életszínvonalat elérni és egy progresszív társadalomhoz tartozni, amelyben a szabadidő és az üdülés nagyszámú ember részére elérhető.
1. **A fiatal élvezetüdüölő:** Itt a rockerek és a megjátszók szerepelnek. Fiatal városlakók. Gyakran nem házások, tanulók, munkások vagy alkalmazottak. Közepes, illetve alacsonyabb jövedelműek. Kisvárosi vagy elővárosi bérlakásokban, illetve házakban laknak.
5. **A fiatal család:** Ez a csoport a romantikusokat és a gondtalanokat foglalja magába. Így a 25 és a 44 év közötti gyerekes házaspárok. Bérlakásokban vagy családi házakban élnek, elővárosokban vagy kisvárosokban. Az asszonyok háziasszonyok vagy alkalmazottak. A férfiak iparosok, mesteremberek, alkalmazottak vagy munkások. A háztartások jövedelme átlagos. Stabilitást és egy bizonyos életszínvonalat keresnek. Nagy jelentőséget tulajdonítanak a családi jólétnek és a gyereknevelésnek. Sokat jelent számukra az otthon, a kellemes és biztonságos életvitel.

A fenti tipológiákat vizsgáljuk, akkor Plog kategóriái általános jellegűek, mert személyiségtípusokat vesz alapul. Ezért ez állandónak tekinthető, csak hosszabb távon változhatnak jelentősen. Smith és Cohen kategóriái csak konkrét utazások esetében tekinthetők reálisnak, mert a szolgáltatások, a helyiekhez való alkalmazkodás és az utazással szemben fellépő elvárások utazásonként és személyenként is eltérő lehet. Emellett ezt a jelenséget a desztináció általános és speciális jellemzői, tulajdonságai is befolyásolják. Az Euro-Style általánosan megfogalmazza a különböző turista típusokat és azok főbb jellemzőit. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata esetében ez a felosztás igen hatásos, mert könnyen azonosítható az egyes csoportokra jellemző elvárás és attitűd.

4.2. A fogadóközösség jellemzői

A fogadóterület lakosságának létszáma egy desztinációban ugyanolyan fontos jellemző, mint a turisták létszáma a helyszínen. Ebben az esetben is figyelembe kell venni a lakosság objektív száma mellett a relatív számot is, azaz a lakosság létszámához viszonyított érkező turista számot. A turizmus társadalmi-kulturális hatásaiban nagyobb hatás érvényesül abban az esetben is, ha a területre a lakosság létszámához közel azonos számú turista érkezik. A lakosság demográfiai jellemzői a kort, nemet, foglalkozást, iskolai végzettséget és jövedelem szerinti megoszlást jelenti. Fontos tényezőt jelöl, hisz a fogadóterület lakosságának fenti jellemzői meghatározzák, vagy legalábbis bizonyos szintig behatárolják, hogy milyen mértékű eltérést éreznek a helyiek saját maguk és a turisták között. Ez persze a turizmus demonstrációs hatását is behatárolja a fogadóterületen. A turizmustól való függés meghatározó eleme, hogy a helyi lakosság milyen arányban dolgozik a turizmusban. A desztináció lakosságának életmódja, értékrendszerei és hagyományai nagymértékben befolyásolják, hogy milyen kapcsolat alakul ki (ha kialakul) a helyiek és a turisták között, illetve e kapcsolatnak a hatásai milyen irányúak és intenzitásúak lesznek. Minél jelentősebb különbségek adódnak, annál nagyobb lesz a helyi lakosság életkörülményeiben majdan bekövetkező hatás. A látogató turistákra ez a hatás lényegesen kisebb mértékben és kisebb spektrumban hat (gasztronómia). A helyi kultúra ereje, a külső hatásoknak való ellenállóképessége attól függ, hogy a kultúra milyen mélyen ágyazódott be a helyiek tudatába. Ha a helyi kultúra elemeit a helyiek nem gyakorolják rendszeresen, ha az összetartó erő hiányzik a közösségből, akkor könnyen megváltozhat a kultúra minősége a fogadó desztinációban. Alapvetően két irányultságát figyeljük meg a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak elemzésénél:

1. Kulturális asszimiláció, amikor a helyi kultúra kicserélődését, átalakulását, felszívódását észleljük.

2. A helyiek átveszik a szezon idejére a turisták szokásait, viselkedési rendszerüket.

A turizmustól való függés kettős jelentéssel bír:

1. Abban az esetben, ha a desztináció egészének léte függ a turizmustól (az egyetlen és legfontosabb iparág), akkor a helyiek egész közössége a turizmus mellé áll.

2. Abban az esetben, ha csak egyes személyek (vállalkozók, munkavállalók, szobakiadók) tartoznak a turizmus hatáskörébe.

Fontos és meghatározó tényező a helyiek kapcsolata a turizmussal illetve a turistákkal kapcsolatban. Ezek az attitűdök befolyásolják az egész desztináció turisztikai jövőképét, illetve a lakosoknak a turizmussal kapcsolatos percepcióit.

4.3. A helyi lakosok attitűdjei a turizmus fejlődésének tükrében

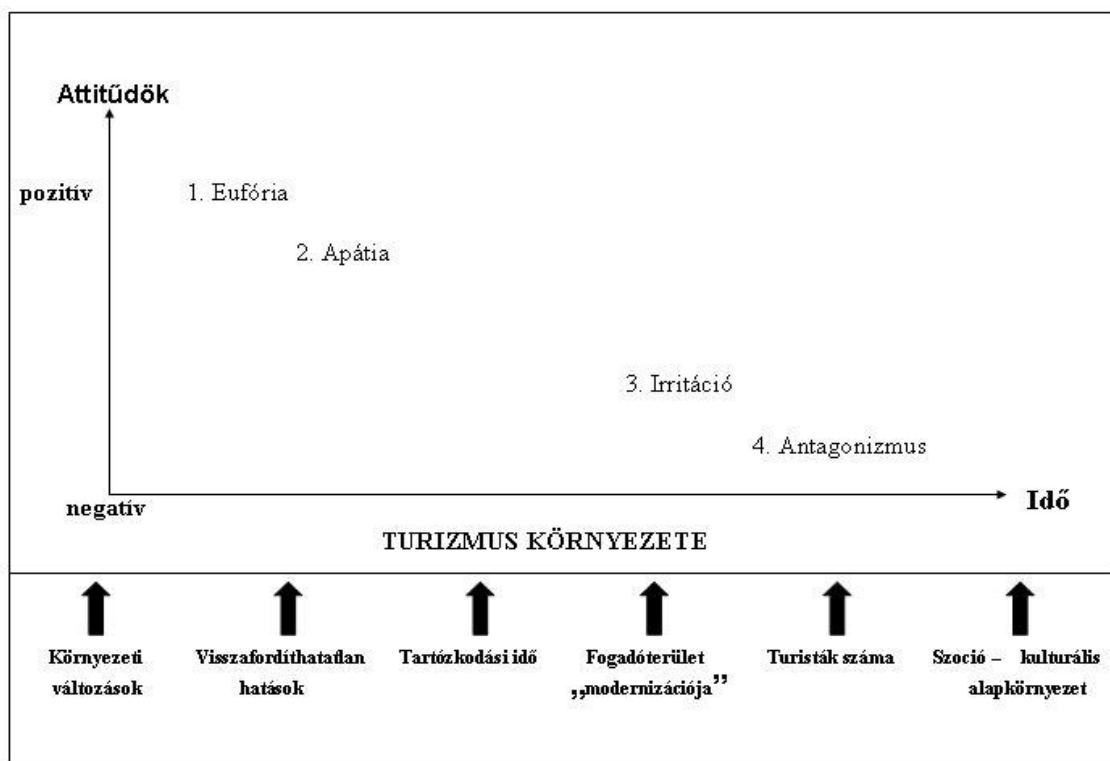
A turisztikai desztináció lakosságának a turizmus kapcsolatos észlelései nem állandó jellegűek. Folyamatosan változnak, attól függően, hogy maga a turizmus hogyan fejlődik, stagnál, vagy éppen leépül. A helyi lakosság és a turisták kapcsolatát vizsgáló kutatók szerint a turizmus és a lakosság attitűdjei inverz jellegűek, ami azt jelenti, hogy a turizmus fejlődése során a valóságos és az észlelt hatások az idő növekedésével egyre negatívabbakká válnak. A helyi lakosok negatív attitűdjeinek első megjelenése a turisták számának megnövekedésében jelez vissza, olyan esetekben, amikor, már a turisták jelenlétével veszélyeztetve érzik a helyi közösségek azt a szoció-kulturális környezetet, ami eddig körülvette őket (Doxey 1975, Butler 1980, Cohen 1982, Rátz 2004). A legismertebb elméleti modell, amely a turizmus fejlődése és a fogadóközösségek, helyi lakosság közti attitűdöket vizsgálja a DOXEY-féle IRRIDEX –modell (irritációs - index), mely a helyiek attitűdjének négy szintjét különíti el:

1. **Eufória szintje**, amely a turizmus fejlődésének kezdeti stádiumában jelenik meg. Jellemzője, hogy a lakosság a turistákat, a turisztikai befektetőket is szívesen fogadja, sőt az elvárt gazdasági javak jövőbeni megelőlegezése érdekében nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a turizmus tömegesen jelenjen meg a helyszínen. Jelen esetben a tervezetlen, ellenőrzés nélküli szakaszban maguk a helyi közösségek és irányító szervek azok, melyek elősegítik a negatív folyamatok későbbi időszakban történő beindulását. Ez az az időszak, amikor a mind több turista kedvéért, a minél nagyobb látogatószám elérése érdekében felmondanak a helyiek olyan ősi szövetségeket, mind a természet és az ember összhangját, a terület és látogatószám összhangjának elvetését stb.
2. **Apátia szintje**, melyben a turisták és a helyi lakosság egymás mellett élése mindennapos, a turisták jelenléte szinte már fel sem tűnik. A turisták és a helyiek életkapcsolata a mindennapok szintjére is kihat. Megjelennek az első súrlódások (melyeket nem neveznék feszültségforrásnak, inkább csak előrejelzésnek), melyek kezelését ez a szint nem tartja fontosnak. Ebben a szakaszban megjelennek a turizmus marketingakciói, az egyes vállalkozások részéről. Ez azt

is mutatja, hogy a döntéshozók még nem figyelnek, nem érzékelik a leendő veszélyeket, még mindig a töltési index emelésére készítenek terveket, azaz tudatos turisztikai desztináció tervezése nem jelenik meg.

3. **Irritáció szintje**, ahol a turisták száma megközelíti, vagy meghaladja azt az elképzelt határvonalat, túrérvonalat, amelyet a helyiek még vagy alig, de elviselnek. A turisták léte, élete, kiszolgálása körül forog minden, a helyi lakosok másodlagos szereplőkké váltak, alkalmazkodásuk, türelmük a végső ponton. Megoldásképpen a döntéshozók továbbra is fejlesztésekben gondolkodnak (utak, boltok, parkok, parkolók, strand, szórakozóhelyek stb.)
4. **Antagonisztikus szint**, a tervezetlen turizmus végeredményeként kell értelmeznünk, amikor a helyiek a turizmus iránt teljes elégedetlenségüket fejezik ki. Minden olyan negatív hatást, eredményt, ami éppen akkor jellemzi a desztinációt (környezetszennyezés, rossz levegő, munkahelyek megszűnése, stb.) a turistákat teszik felelőssé.

A Doxey-modell - véleményem szerint - kiegészítésre szorul (5. ábra). A kiegészítés magába foglalja az idő-attitűd beállítás kibővítését, illetve a modell elhelyezését a környezeti struktúrába, egy STEEP szintű rendszerbe helyezve azt.

Forrás: Doxey 1975, módosított: Palanca 2005

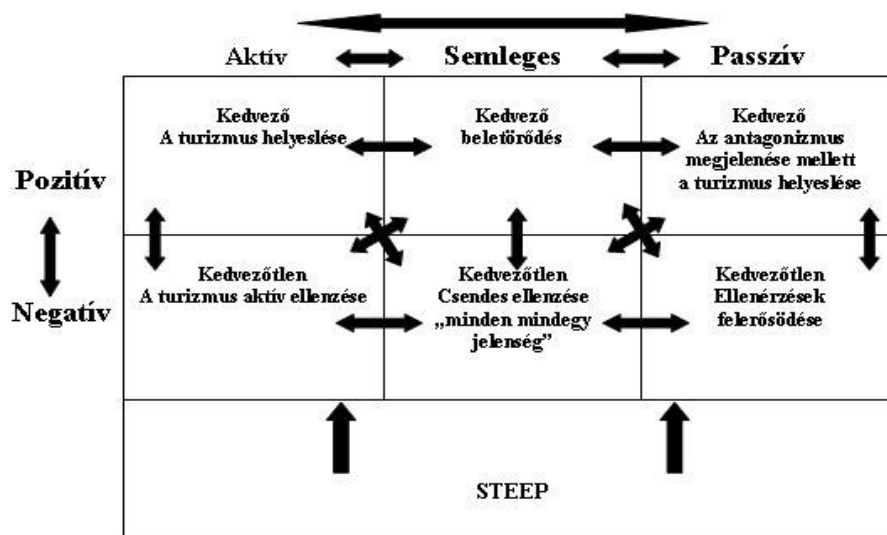
5. ábra - Módosított IRRIDEX - modell

4.4. A Butler-modell

Szintén a fogadóterület lakosságának attitűdjeit és viselkedését vizsgálja Björklund és Philbrick 1975-ből származó kutatása is, mely alapgondolata szerint a különböző kultúrákból érkező és találkozó viselkedések és kultúrák hatással vannak egymásra és a velük kapcsolatba kerülő, azt hordozó egyénekkel. Butler (1975), aki az eredeti felvetést a turizmusra alkalmazva vizsgálta és állította fel mátrixát a helyi lakosság és a turisták között kialakuló kapcsolatrendszerre (6. ábra). A modell valóság tartalma erősebb lesz, ha az attitűdök hatásának mérése, mely jelen esetben sem számszerűsíthető, elhelyezhető a turizmus környezetébe, mint komplex rendszerbe, illetve az aktív és passzív egymásra hatások közé a semleges, neutrális szakasz is bekerül. Ezáltal a helyi lakosok cselekvőkészsége a turizmus további fejlődése irányába, elfogadják, tesznek érte valamit, vagy egyszerűen elutasítják, árnyaltabbá válik. A semleges szektor beiktatása jelzi azt, hogy a helyieknek lehetőségük van az elmozdulásra. Visszatérhetnek egy olyan várakozó álláspontra, amelyből mindkét irányba el tudnak mozdulni. Azaz, a turizmus további életciklusának fejlődési tendenciáinak hatására a helyiek elutasíthatják, vagy éppen támogathatják a további fejlesztéseket.

A házigazda és a turizmus közti attitűdök és viselkedési reakciók

Forrás: Butler, 1975, módosítva Palanicsa 2005

6. ábra - A házigazda és a turista közötti módosított attitűd modell

A modell dinamikussága szembeűnő. Erőssége, hogy dinamizmusa más irányokat is hordoz, mint a Doxey-modell. Itt a teljes átjárhatóság és variancia lép be, az előző szigorúbb szakaszolású, és a nem mindig visszafordítható elemek helyébe. Továbbá fontos különbség, hogy míg a Doxey-modell a desztináció egészére vonatkoztat és mutat be fejlődési pályalehetőségeket, így ezek mozgása együttes mozgás, egyéni lehetőségeket nem érzékel. A Butler-modell az egyének vagy társadalmi csoportok szintjére viszi le a viselkedést és az attitűdöket vizsgáló elemeket. Itt, a sokszintű átjárhatóság miatt, az egyéneknek, társadalmi csoportoknak is lehetőségük van a különböző attitűd és viselkedés megvalósítására, képviselésére. Ez természetesen azt is jelenti, hogy érdekcsoportok jelennek meg és erős érdekellentétek alakulnak ki.

4.5. A turisták és a helyi lakosok kapcsolata

A turisták és a házigazdák közti kapcsolat kialakulásában, a kapcsolat mélységében jelentős szerepet kap, hogy a desztinációban milyen irányú és mértékű a közöttük levő kapcsolat. E tekintetben két nagyon erőteljesen eltérő jellegű kapcsolatot tudunk elkülöníteni:

1. A turista-házigazda kapcsolat csak vizuális és egyazon térben helyezkedik el.
2. A turista-házigazda kapcsolat a vizuális és egyazon térben való elhelyezkedése mellett kommunikációs kapcsolat is kialakul.

Ezek alapján a turista-házigazda kapcsolatban a kommunikációs kapcsolat nem kerül előtérbe, azonban az alábbi lehetőségeket kínálja:

1. **Átmeneti** kapcsolat a legáltalánosabb kategória, melyben a turista általában rövid időt tölt a desztinációban. A turistának és a házigazdának sincs sok lehetősége a kapcsolatfelvételre. A turista általában azokat az attrakciókat nézi meg, melyek populáris jellegűek, általános és kötelező érvénnyel megtekinthetők. Emellett a nyelvi, kulturális különbségek is gátolják a mélyebb kapcsolatfelvételt. A házigazda számára ez a találkozás nem az egyedi, érdekes kategóriába tartozik, hanem egyszerűen a számos kapcsolatok egyike. Az átmeneti kapcsolatban az interakciók többségére jellemző, hogy azok többet nem aktualizálódnak, mindkét fél a leggyorsabban és a legegyszerűbben megszerezhető haszonra törekszik. A kommunikációs kapcsolat az átmeneti kapcsolatban ritka.

2. **Időben és térben korlátozott kapcsolat** esetében a turisták ugyanúgy rövid időt töltenek a desztinációban, mint az átmeneti esetben és ez idő alatt a legtöbbet akarják látni, élvezni a helyiek attrakcióból. A házigazdák, a helyiek ezt az igényt pedig minél tökéletesebben és minél rövidebb idő alatt akarják, jobb-rosszabb minőségben kielégíteni. Ez csak úgy valósítható meg, ha a *”másodlagos látványosságokat”* kínálják a turistának, tehát azokat, melyek valamiféle sűrített, művi másolatait az autentikus értékeknek. A térbeni korlátozottság is összefügg ezzel, hisz a turista általában ritkán vagy egyáltalán nem vonul ki a turistanegyedekből (zárt, all inclusive, timeshare rendszerek), az attrakciók a turista közvetlen életterébe jelenik meg. A turista- házigazda kapcsolatban sokszor csak a turizmusban dolgozókra korlátozódik, ami azt is jelenti, hogy a két kategória között az éles határvonal eltűnik, hisz a turizmusban dolgozók minden alkalommal a turistához igyekeznek hasonulni, alkalmazkodni. Itt a kommunikációs kapcsolat előtérbe kerül bizonyos szinten, hisz a turista a turizmusban dolgozókkal kerül napi kapcsolatba, melynek már nyelvi nehézségei is általában eltűnnek. Ez a kapcsolat azonban nem értelmezhető a klasszikus házigazda-turista kapcsolatként.
3. **Spontaneitás hiányát jelenti** a turista-házigazda kapcsolatban, hogy a turizmus egyik alapfeltételeként kezelt vendégszeretet az idő és a látogatószám emelkedésével általában kommercializálódik. A turisták szervezett, a promóciók által befolyásolt programokban vesznek részt, melyre a házigazdát is átprogramozták vagy saját gazdasági érdeküket szem előtt tartva tevékenykednek ők is ezen a síkon. A turisztikai attrakciók kínálata is ehhez kapcsolódik. A nem szervezeten utazó turista is ritkán kerül el azokat az attrakciókat, így ugyanazokat a helyieket ugyanabban az attrakcióban látja, mint a szervezet úton részt vevők.
4. **Egyenlőtlen**, a turista szabadságát tölti a desztinációban. Életvitele eltér az otthonitól, szabadabb, szabatosabb. Emellett a turista szabadidejének eltöltése alatt többet költ, mint otthon. Jobban akarja érezni magát, mint az otthoni körülményei között. A házigazda ugyanakkor, mivel ő saját életterében marad, dolgozik. A turista költése és a helyiek megszokott viselkedése irritációt válthat ki, mely előidézője lehet a demonstrációs hatásnak. Ugyanakkor a házigazda, mintegy védekezésképpen, a „kizsákmányolás” technikájához nyúl, ami azt

jelenti, hogy a csak itt többet költő turistát mind jobban próbálja gazdasági vonatkozásban kihasználni.

5. **A turisták érzéketlensége** a turista-házigazda kapcsolatot negatívan befolyásolja. A turista sokszor nincs tisztába a helyi lakosság vallási, étkezési, munka szokásaival. Néha beavatkozik – sokszor önhibáján kívül – egy-egy házigazda családi magánügyeibe, szokásaiba. Természetesen valamilyen szinten itt megérthető a turista, hisz nem lehet mindenki egy adott desztináció mindentudója, a turista a helyi nép szokásainak megismerését is célul tűzi ki, amikor felkeresi az adott desztinációt. Így mindenképpen egy tanulási, megismerési folyamatnak lehetünk tanúi. Ennek a kapcsolatnak a minősége felszínes, a kapcsolat a turisták és a helyiek között a sztereotípiákon alapul. Ez a negatív beállítódás elsősorban a tömezturizmusban résztvevő turistákra jellemző. Az egyéni, felfedező turista inkább kialakít személyes kapcsolatokat, a helyiek életvitele, múltja, szokásai stb. mélyebben érdeklik, érdeklődése őszintébb.

5. Kapcsolatok a helyi lakosság és a turisták között

A turisták és a helyi lakosok között a kapcsolat a következő alapvariációkba képzelhető el:

1. A turista üzleti kapcsolatba kerül a házigazdával, azaz terméket (élelmiszer, ajándéktárgy stb.), illetve szolgáltatások (szállást, étkezést stb.) vásárol tőle.
2. A turista és a házigazda, mivel tartózkodási helyük ugyanaz, vagy erősen lefedik egymást, így kapcsolatuk közvetlenné válik, mindennapos.
3. A személyes kapcsolat kialakítása is létrejön, tehát a tartózkodás ideje alatt, még alapesetben is információkat cserélnek.
4. Mindezeket egybevetve, és ezeken kívül erősen, fizikailag nehezebben megfogható és értelmezhető effektusba bizonyos függőség alakul ki a turista és házigazda között. E függőségben a turista viseli az irányító szerepet, a házigazda esete kiszolgáltatottabb.

A mélyebb kapcsolatok kialakítására nem kerülhet sor, a helyiek a turistát szükséges „*fejőstehénnek*” tekintik, míg a turista a helyieket utazásához elengedhetetlen turisztikai terméknek, akikkel szemben ők vásárlóként viselkedhetnek. Így a tömezturizmusban szó sem lehet elmélyült kapcsolatrendszeréről, sőt mindkét félben az egymáshoz kötődő

negatív sztereotípiákat erősíti fel. Sokszor alakul, illetve elsősorban a gazdasági különbözőségek miatt kisebbségi érzések fedezhetők fel. Megfigyelhető, hogy a turizmus hatásai aszimmetrikusan jelennek meg, a helyiek és a turisták viszonylatában. Ez azt jelenti, hogy a turisták, mivel igen korlátozott ideig tartózkodnak a desztinációban, ezért a helyiek kultúrája, életmódja a legkevésbé hat rájuk, átlépnek rajta, elfelejtődik. Ennek ellenkezője fedezhető fel a helyieknél, akiknél folyamatos a turisták jelenléte, és ráadásul több kultúrdimenzióból is érkehetnek. Így a rajtuk ragadó hatások jobban észlelhetők, de ezek a hatások nem egységesek, nem egyforma értéket és erőt jelentenek. Hatásuk azonban a folyamatos jelenlét miatt érzékelhető, valamilyen szinten a helyiek életébe beépül. A legjelentősebb kapcsolatok kialakulásában a helyi lakosok és a turisták közti kapcsolat létrejöttét, annak minőségét, mélységét, a kulturális megközelítésben keresendő. Az természetes, hogy a legszorosabb kapcsolat, ahol negatív attitűdökkel egyik fél részéről sem tapasztalunk, az, az azonos kulturális identitással bíró résztvevők között alakulhat ki. Ennek valószínűsége azonban a turisztikában a legkisebb. Ennél kisebb mértékű az interakció a hasonló tulajdonságokkal, kulturális identitással bíró résztvevők között kialakuló kapcsolat. Itt már bizonyos szintű különbség feltételezi, hogy a kapcsolatban léteznek olyan elemek, melyek a kulturális-társadalmi hatásokban kimutatható, esetlegesen negatív attitűd is fellelhető. A kapcsolat azonban harmonikus, az egymás iránti rokonszenv, tisztelet, megismerési vágy felfedezhető. Sokkal nehezebb helyzete van azoknak a résztvevőknek, akiknek a kulturális hátterük jelentősen különbözik egymástól. Ezt a nagymértékű különbözőséget csökkenthetik bizonyos elemek, melyek közül fontossága és szintetizáló hatása miatt kiemelhető:

- A turista hozott kulturális háttere.
- A turista alkalmazkodó képessége a helyi viszonyokhoz.
- A turizmus adott pillanati fejlettségi szintje.
- A zsúfoltság mértékétől.
- Az egymásról elsajátított információ tömegről, melyben a meghatározó információkkal a turisták rendelkeznek. A helyiek a rövid turista itt tartózkodás alatt szerezhetnek be valamit.
- Az idegenvezetőtől (amennyiben van).

Azokon a desztinációs helyszíneken, ahol a turista elzárt területen tölti szabadidejét (timeshare, all inclusive, zárt üdülőfalvak), a turistákat lényegesen kisebb, vagy semmi esélye nincs, hogy találkozzon, kontaktusba kerüljön a helyiekkel. Az ún. „*elsődleges*

találkozások” elmaradnak, s helyettük csak az ún. „*másodlagos találkozások*” realizálódnak, melyek a turisták és a helyiekből összeálló kiszolgáló-személyzet között jön létre. A turista és a helyiek kapcsolatában döntő, hogy milyen elképzelésekkel érkezik a turista a helyszínre. A turisták előzetes elvárásai abban az esetben elégülnek ki, a hiányérzet akkor szűnik meg, ha a helyiek, a házigazda felismeri és alkalmazza a társadalmi cserét. A felismerés esetében mérlegelik az általuk nyújtott szolgáltatások és a vele szembe állítható hasznot (Nash 1989, Ap 1992, Puczko-Rátz 2004). A turisták és a helyiek között létrejövő kapcsolat minőségét nagyban befolyásolja, hogy a helyiek milyen változásokat tulajdonítanak a turizmus hatásainak. Minden közösségnek, és benne az egyénnek az elsődleges motivációja a jólét elnyerése. A turizmus fogadóközösségeinek is ez a célja, és ennek a célnak megvalósulását a turizmusban vélik felfedezni. A jólét, mint versenyképességi kategória a gazdasági, társadalmi, ökológiai és kulturális jólétet jelenti. Ennek megszerzése aktív társadalmi cserék sorozatát feltételezi, amelyek nem állandó értékűek. Változnak a helyiek attitűdelemeinek átalakulásával a turistákkal szemben, az őket körülvevő környezettel. A turizmushoz kapcsolódó észlelések eldöntik a helyiekben, hogy a turizmus a továbbiakban támogatható-e vagy sem. Abban az esetben, ha a helyiek percepciói pozitívak, úgy támogatják, ha negatívak, akkor ellenzik a turizmus további társadalmi cseréit.

Mitől lehet negatív attitűdje egy helyi lakosnak a turizmussal szemben?

A negatív attitűd oka a turisták és a helyiek közti egyenlőtlenség és ennek erőteljes kihangsúlyozása a turista részéről. Ezt a megkülönböztetést a helyiek érzékelik és erőteljes negatív attitűdöket vált/hat ki belőlük. Maga az egyenlőtlenség nem bántó számukra, ha az nem jár a helyiek lekezelésével, lenézésével. Ez az egyenlőtlenség azt is jelenti a helyiek számára, hogy a létrejövő tranzakciók, társadalmi cserék rosszak, kedvezőtlenek lesznek. A turisták helyzete, mivel számukra a desztináció általában ismeretlen, csak útikönyvekből, prospektusokból esetleg szóbeli elbeszélésből ismerik, hátrányos, tudásuk, ismereteik nem megfelelőek. Nem ismerik a helyi viszonyokat, nincs összehasonlítási alapjuk, tudásuk, rövid ideig tartózkodnak a helyszínen, így megismerni sincs idejük azt. A helyzetük bizonyos mértékben kiszolgáltatott, amely kiszolgáltatottság érzése a nyelvi hiányokkal, vallási különbözőséggel, vagyoni különbséggel csak fokozódik.

5.1. A turisták és a helyi lakosok közötti társadalmi, gazdasági, kulturális és ökológiai különbség

A helyi lakosság és a turisták közötti gazdasági különbség meghatározó és feltűnő eleme a turisták költési szokásaiban és az általuk birtokolt javakban, azokban melyeket a helyszínen használnak tartózkodásuk kényelmesebbé tételéért, jut kifejezésre. Itt a rendszer kettéosztható. Egyrészt az olyan külföldi turisták megjelenésére, akiknél az egy főre jutó jövedelem általában magasabb a fogadó országban a helyiekre jutó jövedelemnél. Itt jut kifejezésre a küldő-és fogadó országok közti eltérő gazdasági fejlettségi szint. Másrészt a belföldi turisták megjelenése a desztinációban. Itt az egy főre jutó jövedelemben nincs olyan releváns különbség, és a társadalmi-kulturális hatások is más jelentést kapnak, más jellegűek. Az elkülönülés, a különbözőség nem lehet olyan nagy, mint a külföldiekkel szemben, hisz itt felfedezhetők olyan elemek is, melyek a külföldiekkel szemben eleve nem lehetnek meg. Ilyen az egy néphez való tartozás tudata, a közös nyelv, az azonos történelem stb. A társadalmi –kulturális hatások elemzésénél azt a gazdasági különbözőséget kell figyelembe venni, amit maguk a helyiek éreznek különbségnek. A helyiek által érzett gazdasági különbség a birtokolt értékekben és a fogyasztási szokásokban jut kifejezésre. A helyiek gazdasági különbségként ezt a két tényezőt tudják elkülöníteni, hisz ezeknek a megjelenítésével találkozik rendszeresen. Megjegyzendő, hogy a helyiek érzete és a turisták gazdasági viselkedése a desztinációban nem fedi a valós gazdasági erejét, minőségét a turistának. Kijelenthető, hogy a turista nyaralása ideje alatt többet költ, mint azt általában a „civil” életben teszi. Ez a felfokozott költés abban az esetben is jelen van, ha a turista gazdasági lehetőségei nem jobbak a helyieknél, de a turista kvázi erre a nyaralásra gyűjt, készül, így többet is költ, többet „megenged magának”. A kulturális különbözőség a turisták és a helyiek között az alábbi területeken történő eltéréseket jelenti: nemzetiség, etnikum, faj, beszélt nyelv, alapvető értékrend, vallás, hiedelmek, gondolkodásmód, öltözködési szokások, szubkulturális megjelenések, életmód, életstílus, neveltetés, iskolázottság, idő-és a szubjektum kapcsolata, idegenekkel szembeni viselkedés, neveltetés, mássággal szembeni tolerancia.

Kulturális hatások terén a belföldi turizmusból adódik a legkevesebb ellentét a helyiek és a turisták között. Konfliktus inkább akkor következik be, ha fejlettebb országok turistái érkeznek fejletlenebb desztinációba. A turizmustipológia szerint a vándorok és a felfedező típusok igyekeznek átvenni a helyiek életmódját, így a köztük lévő

különbségek kevésbé lesznek negatívak, az esetleges kulturális ellentét pedig könnyebben oldható fel. A kulturális különbségek a küldő-és fogadóterületek lakosságának különbözőségéből is adódik. Lényeges kérdés a hatások vizsgálata esetében, hogy mi történik akkor, ha egy fejletlenebb területről érkezik turista egy fejlettebb desztinációba. A fejlettségi mutatókat itt egyértelműen a gazdasági, társadalmi és ökológiai fejlettségre kell érteni. A kulturális fejlettség küldő és fogadó országok turistái között nem érvényesülhet, kultúrájuk legfeljebb más, más értékek jelennek meg benne, de semmiképpen sem fejletlenebb. Az ilyen desztinációból érkező turista viselkedése kettősséget mutat a helyi társadalommal szemben. Próbál úgy viselkedni, mintha ő is ide tartozna, érdeklő a helyi kultúra, a helyi emberek szokásai. Fő ismérve, hogy mindent összehasonlít az otthoni értékekkel, viselkedéssel, szabályokkal. Gazdaságilag, mivel lényegesen gyengébb kondíciókkal rendelkezik visszafogottabb, szerényebb.

5.2. A turisztikai teherbíróképesség rendszere

A turizmus teherbíróképességén **”egy helyszín, üdülőhely vagy régió képessége a turizmus befogadására minőségromlás nélkül”** értjük (Cooper 1993). A turizmus fejlődésének a teherbíróképesség a desztináció minden elemére kiterjed. Rátz (1999) szerint a turizmusban tapasztalható teherbíróképességeket kategóriaként az alábbi felosztásban tudjuk felvázolni: fizikai, ökológiai, gazdasági, társadalmi, pszichológiai. A felsorolt teherbíróképességek minden típusa a turistától és a helyiek jellemzőitől függ. Fontos tényező, hogy az értékítélet megalkotásában, a kívánatos turistaszám meghatározásában a helyiek és a turisták értékrendszerének van döntő szerepe. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak elemzése során elsősorban a társadalmi, másodsorban a gazdasági és pszichológiai teherbíróképességeknek van jelentősége. Az egyes teherbíróképességek feltételezik a kölcsönhatást is, melyek erősíthetik, vagy gyengíthetik egymást. Példaként említhető, ha egy desztinációban a fizikai teherbíróképesség alacsony, akkor az ökológiai teherbíróképesség is elfogadható a desztinációban.

Társadalmi teherbíróképesség azt a mértéket jelenti, amely a helyiek által elfogadott turistaszámot jelöli, illetve nem okoz jelentős, akár visszafordíthatatlan változásokat a helyi lakosok életmódjában. A társadalmi teherbíróképesség tűrési határa akkor jelenik

meg, ha a helyiek észleléseiben a turizmusból származó társadalmi hátrányok lényegesen nagyobbak a társadalmi előnyöknél, és ez által a helyiek nem képesek tolerálni a turisták jelenlétét és a velejáró, most már, kellemetlenségeket.

Pszichológiai teherbíróképesség szintén a zsúfoltság mértékét mutatja, mely a környezetre még nincs károsító hatása, a turisták élményérzetét nem csökkenti. Ez a szint változó értékű lehet, ami a helyiek, egyénekre lebontott teherbíróképességében és desztinációként változó. Természetesen találkozunk olyan desztinációkkal, ahol maga a tömeg lehet az attrakció egyik összetevő eleme (Riói Karnevál). A pszichológiai teherbíróképesség elemeként kezelhető az is, ha a kevés turista a zsúfoltságot jelent, annak minden velejárójával (Galapagos-szigetek).

Gazdasági teherbíróképesség a desztináció turisztikai szolgáltatásokra vonatkozó felszívóképességét jelöli, anélkül, hogy a helyi tevékenységek kiszorulnának, illetve, hogy a fejlődésnek hol van az a pontja, amikor a gazdasági hátrányok meghaladják a pozitív gazdasági hatásokat. A desztinációban a pszichológiai, gazdasági és társadalmi teherbíróképességek a turizmusnak a lakosság által észlelt társadalmi –és kulturális hatásokra van befolyással. Amennyiben ezek a hatások bármely teherbíróképesség szintjét átlélik, akkor a helyi lakosok a turizmus negatív hatásait észlelik. A desztinációk teherbíróképessége nem egyforma, a desztináció életgörbéjének megfelelően ez is változik. A tényezők folyamatos változása miatt a teherbíróképességek objektív mérése nehéz. A mérés nehézségei ellenére célszerű a teherbíróképesség meghatározása, amely elősegítheti a fogadóterületeken kialakult negatív attitűdök, és lakossági észlelések visszafordítását.

Az ökológiai teherbíróképesség számszerűsítve is kifejezi, azaz jelöli, hogy egy desztináció hány turistát képes elviselni maradandó károsodás nélkül. A társadalmi teherbíróképesség szubjektív kategória, mely esetben arra kell törekedni a helyi desztináció lakosságának, hogy helyesen határozza meg az érkező turisták számát.

A gazdasági teherbíróképesség mérhető meghatározás, mely esetében a tulajdonviszonyok, a turisztikai vállalkozások részarány kérdése (külföldi-belföldi) jól elhatárolható. Itt is a helyiek feladata, hogy a gazdaság hatásait pozitívnak vagy negatívnak értelmezik.

A fizikai teherbíróképesség mértéke desztináció függő. Alacsony fizikai teherbíróképesség esetében a terület infrastrukturális bővítésével egy ideig ez a képesség tovább emelkedik.

6. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak típusai

A turizmus kulturális és társadalmi hatásainak mérésében Magyarország nem áll a legelőkelőbb helyen. E hatások esetében kettősségről beszélünk. Egyrészt a célterület megközelítésében az adott területen a népesség száma nő/het, az urbanizáció felgyorsul/hat, új munkahelyek jönnek/hetnek létre (ez azért általában szezonális jelleggel). Másrészt az egyén megközelítésében beszélünk társadalmi és kulturális hatásokról. Itt növekszik a vállalkozó kedv, a mobilitás, életszínvonal, nyelvtanulás utáni igény stb. Emellett a helyi kultúra, művészetek, hagyományos mesterségek újjáélednek, az értékek megőrződnek.

Pozitív	Negatív
Népességre gyakorolt hatás	
Népesség növekedése	(Betelepülők és el nem vándorlók)
Szezonális munkaerő bevándorlása kívülről (pozitív, ha munkaerőhiányt pótol a közösség életében, negatív, ha nem vállalnak részt a terhekből)	
A betelepülés következtében a kor, nem, etnikum szerinti megoszlás változása A településhálózat urbanizációja Munkaerőpiac átalakulása	
Új munkahelyek létrejötte Új foglalkoztatási lehetőségek Szakképzettség, nyelv tudás felértékelődése A turizmus kiegészítő gazdasági tevékenységként diverzifikáló tényező Elmaradott régiók feléléde	Szezonális munkahelyek számának növekedése Szakképzetlen munkahelyek létrejötte Munkaerőhiány a hagyományos szektorokban Fokozott gazdasági egyenlőtlenségek a közösségen belül
Közösség jellemzőinek, szerkezetének átalakítása	
Szolgáltatási szektor súlya nő Társadalmi, kulturális élet felélékülése Föld/ingatlan értékének növekedése Infrastruktúra-bővülés Bővülő vásárlási lehetőségek Lokálpatriotizmus A közösség büszkeségének növekedése lakóhelyükkel kapcsolatban Előítéletek csökkenése, sztereotípiák eltűnése, tolerancia növekedése	Nem állandó lakosok aránynövekedése Konfliktus az üdülőtulajdonosokkal Ingatlanhoz, földtulajdonhoz jutás megnehezedése Ingatlanárak emelkedése Áremelkedés, infláció Kulturális identitás gyengülése Erkölcsei normák gyengülése, értékrendszerének átalakulása Vallási konfliktusok A turizmustól való túlzott függőség kialakulása Zsúfoltság Közlekedési problémák

Pozitív	Negatív
A társadalom szerkezetének átalakulása Hatások egyéni és családi szinten	
Társadalmi mobilitás növekedése Szabadidő-eltöltés lehetőségeinek bővülése Életszínvonal-emelkedés Nyelvtanulás, tanulás Jövedelem a turizmusból Vállalkozási hajlam javulása, Udvariasság, jó modor erősödése	Társadalmi kapcsolatrendszerek felbomlása A turizmusba bekapcsolódók életritmusának felborulása Veszélyérzet növekedése Idegenellenesség kialakulása Vendégszeretet kommercializálódása Deviáns viselkedése formák kialakulása, erősödése Helyi nyelv visszaszorulása Szexuális szabadosság növekedése
Demonstrációs hatás Családszerkezet megváltozása Fogyasztási szokások megváltozása Lakásviszonyok megváltozása Hatások a természeti és kulturális környezetre	
Kiemelkedő szépségű, ritka természeti, rekreációs értékek, erőforrások védelme Népművészeti szokások, kulturális események újjászületése Helyi építészeti stílusok újjáéledése	Helyi szokások, hagyományok eltűnése Kultúra kommercializálódása Szemetelés, természeti és lakókörnyezet szennyeződése

2. Táblázat - A turizmus társadalmi - kulturális hatásai

Forrás: Süli-Zakar István [2003] továbbfejlesztése

Aszerint, hogy a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak változását milyen okok generálják, két csoportra osztják a kiváltó erőket:

1. A turizmus szektor fejlődésére.
2. A turista-házigazda viszonyára.

A két csoport között, mivel a turizmus összetett rendszer, vannak átfedések, de irányadóként mindenképpen elfogadható.

6.1. A turizmus fejlődésének következményei

1. **Munkahelyteremtés**, a turizmus hatásai közül az egyik legfontosabb, mely a fejlődő országokban a legjelentősebben befolyásolja a társadalmat. A hatás lehet negatív és pozitív is. Negatív abban az esetben, ha szakképzetlen, rosszul fizetett és szezonális munkahelyeket teremt a fogadóhelyen. Emellett munkaerő elvonási jelenség is felbukkan, hisz elsősorban a mezőgazdasági munkaerőt vonzza a turizmusba, ezzel abban a szektorban munkaerőhiány, majd termékhiány lép fel. Ezt

- pedig általában importtal oldja fel, így a megtermelt gazdasági hasznon egy részét az import termékek behozatalára használja fel. Pozitív hatása a munkahelyteremtésben nyilvánul meg, mely a tömeg és a minőségi turizmus esetében és különösen olyan területeken, ahol a turizmus számít/hat az egyetlen gazdasági lehetőségnek.
2. A munkahelyteremtés egyik alrendszeréként lép fel a **szezonális vendégmunkások** megjelenése az adott desztinációban, ami szintén problémát okoz/hat. Ez akkor csúcsosodik ki, ha eltérő etnikumú vendégmunkások, vagy a „kívülről” hozott menedzsment réteg presztízse magasabb a helyieknél. Ez a jelenség általában a fejlődő országok turizmusára jellemző.
  3. Sokszor nem értékeljük megfelelő mélységgel a **szélesebb nemzeti és nemzetközi rendszerekbe** való bekapcsolódását egy közösségnek. Ez a folyamat azt jelöli, hogy elkerülhetetlenné válik, - és mikor az ismérvei már nyomon követhetők, észrevehetőek, későn van, a folyamat nem visszafordítható- a helyi autonómia bizonyos fokú gyengülése. Ezt a folyamatot maga a desztináció, benne a lakosság, generálja, azzal, hogy a magasabb életszínvonal elérése érdekében kénytelen a külső tényezők hatásait erőteljesen figyelembe venni, azok hatásait átvenni. Nem független a folyamat a fő küldő területeken végbemenő gazdasági változásoktól, a turizmus trendek változásaitól sem.
  4. A turizmus megjelenése jelentős mértékben hozzájárult az egyes területeken az egyes társadalmi csoportok **mobilitásához**. Így a fiatalok, és a nők számára nyújt munkalehetőségeket, amivel e csoportok társadalmi, gazdasági függetlensége nő. A turizmusban is, mint a gazdaság egyéb területén, megfigyelhető, hogy a nők elsősorban az alacsonyabb szintű állásokat töltik be. Ez társadalmilag „predesztinált”, hisz a hagyományos háztartási munka értéke alacsony, illetve a jogi szabályozás ellenére a nők fizetése alacsonyabb a férfiakénál. Az egyes társadalmi csoportok mobilitása a hagyományos családi szerkezetében is változásokat idéz elő.
  5. A turizmus térhódítása az egyes desztinációkban azt is jelenti, s ezt elsősorban a „fejlődő országokra értik, hogy megjelenik a **neokolonializmus** szalonképes változata. Ugyanolyan vagy hasonló gazdasági, munkaerő kizsákmányoló folyamat megy végbe, mint a gyarmatosítás időszakában. A feltételezés logikai alapja az, hogy a fejlődő országok csak úgy érnek el gazdasági eredményeket, haladásuk csak abban az esetben valósítható meg, ha természeti és kulturális értékeiket a turizmus fejlődése érdekében kvázi áruba bocsátják.

6. A népesség számának növekedését, a lakosság demográfiai jellemzőinek megváltozását is jelenti az egyes turisztikai desztinációkban bekövetkezett turisztikai fejlesztés. Az általában megnövekedett „jólét”, munkahelybiztonság miatt a területre beáramló munkavállalók és vállalkozások száma nő. A pozitív változások eredményezik azt is, hogy a helyiek elvándorlása is megszűnik és bekapcsolódnak bizonyos turisztikai vállalkozásokba. Ugyanakkor a munkaképes betelepülők mellett az idősebb generáció – nyugdíjasok – is megjelennek a területen (általában gyógyüdülőhelyeken és környékén). Ez a fajta betelepülés általában minőségi változást hoz a közösségek életében.
7. A turizmus megváltozott életritmust, megváltozott tevékenységek sorát jelenti. Emellett nem elhanyagolható a szezonáltság tényezője sem. Ebben a közegben feltétlenül megjelenik **a családi kapcsolatokban, társadalmi együttélésben** bekövetkező változások. A turizmusban dolgozók napi, heti életritmusának megváltozása, a szobakiadás esetében a szinte teljes „együttélés” a vendéggel teljességgel háttérbe szorítja a hagyományos családi és társadalmi élet mindennapjait, ritmusát. A családi életre történő hatásában nem elhanyagolható tényező az sem, s ez elsősorban a rurális társadalmaknál a jellemzőbb, hogy a generációk közti munkamegosztás minősége és mennyisége átalakul, megváltozik. Ennek kétpólusú megvalósulása történhet: vagy erősödik vagy, gyengül a családi hagyományos kötelék.
8. Jelentős változásokhoz vezet egy turisztikai desztinációban az **üdülőtulajdonosok** megjelenése. Általában megfogalmazódik, hogy a helyi lakosoknak és az üdülőtulajdonosoknak az érdekeik azonosak. Ám az érdekérvényesítésről- ismét csak általánosságban beszélünk. Az üdülőtulajdonosok áldozatkészsége kisebb mértékű a helyieknél, sokszor nem is érzik a problémát, hisz nem állandó lakosok. részüket. További probléma, hogy az üdülőtulajdonosok nagy száma, vagy gyors mennyiségi növekedésük a helyi lakosokat elköltözésre kényszeríti. Ilyen elköltözésre kényszerítő elem a helyi élet drágulása, egy projekt sikeres megvalósítása érdekében az őslakosság elköltöztetése, zsúfoltság, férfiak munkanélkülisége, melyre a nők turisztikában való elhelyezkedése nem ad megoldást. Természetesen ez nem általános jelenség. Ebben a kérdésben a társadalmi-kulturális hatások e csoportok együttélése esetében követhető a legjobban. A nem állandó lakosok jelenléte javítja a település, a közösség imázsképét, katalizátorhatással van a helyi társadalom, kulturális élet fejlődésében.

9. A turizmus fejlődésének, egy területen való megjelenésének kell, hogy **infrastrukturális** előzménye legyen (még a klasszikusnak számító észak-amerikai ökoturizmus is feltételez úthálózatot, sátorverő helyeket, parkszolgálatot, tájékoztató rendszert, emléktárgy vásárlási lehetőségeket stb.) Egy turisztikai desztináció ismertségének növekedése megköveteli az államtól, helyi önkormányzatoktól, hogy az infrastrukturális ellátottság is fejlődjön.
10. A turizmus fejlődésének első és a desztináció életgörbéjének ismertsége végéig fennmaradó következménye az **ingatlanárak** stabilan magas szinten tartása. Ennek elsődleges élvezői az első üdültulajdonosok megjelenése után a helyi lakosság illetve az ingatlanspekulánsok. Az ingatlan és a földárak emelkedése a helyi társadalom átstrukturálódásával és a helyi önkormányzatok bevételeinek növekedésével jár. Az ingatlanárak stabilan emelkedő tendenciája a térség turisztikai elismertségének, vagy a desztináció életgörbéjének emelkedő szakaszáig, esetleg az ökoszisztémában bekövetkező negatív változásáig tart. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy a külföldi üdültulajdonosok kezdeti fellángolása elmúlik abban az esetben is, ha gazdasági lehetőségek, számítások nem váltak valóra.
11. Minden turisztikai desztinációban megfigyelhető, hogy az **ún. általános árszínvonal** emelkedik. Ez a kereslet és a turisták magasabb költési hajlandóságának a következménye. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy a helyi lakosság fogyasztási hajlandóságát ez korlátozza, illetve a szezonzárással bekövetkező árcsökkenés nem éri el az áremelkedés előtti mértékét.
12. Tendenciaként emelendő ki, hogy a **helyi társadalom átrendeződése** is lezajlik. Azok a vállalkozók, akik időben előbb tértek át a turisztikai szolgáltatásokra, előbb váltottak a turizmus kínálati tendenciáinak kielégítésére, illetve azok, akik a turizmus fizikai megvalósításának helyszínét tulajdonolták földtulajdonként, ingatlanként megváltozott a társadalmi helyzetük, társadalmi megítélésük. Ők lettek a közösség zászlóshajói, szóvivői. Ezek pedig eredendően megváltoztatták a közösségen belüli tőke, a képviselt gazdasági erő birtoklásának súlypontjait is. Nagyon jó példa erre Horvátország társadalmának e térgazdasági átalakulása, mikor is a korábbi földhasznosításban értéktelen sziklás tengerparti területek értéke felment a turizmus térhódításával, míg az addigi inkább értékesnek tartott, tengertől távolabb eső mezőgazdasági területek értéke csökkent.
13. A növekvő turistaszám feltételezi, hogy a szolgáltatások kínálata is megnövekedjen, és minőségében javuljon. Olyan szolgáltatások jelennek meg a területen, melyeket a

helyiek nem ismertek, illetve az eddigieknek is szélesedik a választéka, minőségük javul. Az új szolgáltatásokat a helyiek is igénybe vehetik. Ugyanakkor csak a helyiek kiszolgálásából az új szolgáltatások nem képesek fenntartani magukat, így a turistákra mindenképpen szükség van és fordítva is igaz ez. A szolgáltatások körében megjelennek olyanok, amelyek eddig nem jellemezték a területet (szabadidős tevékenységek, kulturális rendezvények, bárók, lokálok, kaszinók stb.) szolgáltatások bővítésénél veszélyforrásként értékelhető, ha a helyiek nem vehetik igénybe az újonnan létrehozott szolgáltatásokat. Igen gyakran előfordul a fejlődő országokban, hogy a turisztikai attrakció, szolgáltatások csak a turisták vehetik igénybe. Ennek a diszkriminációnak a logikus következménye az idegen-turista ellentét. A másik ellentétforrás, ha a helyiek ugyan használhatják a szolgáltatásokat, de ebben, mint másodlagos szereplőként tudnak csak részt venni (Sopron, Balaton).

II. FEJEZET

Az ökoturizmus

Mindenképpen fontos a vizsgált témakör elemzése előtt, hogy egy átfogó ismertetést nyújtson a szerző az ökoturizmus fogalmáról, annak kialakulásáról és az egyes szakirodalmi vélemények bemutatásáról. Fontos, mert az Őrség Magyarország azon kevés turisztikai desztinációi közé tartozik, ahol a történelmileg kialakult állapotok, az egységes arculat, a hagyományok egyes elemei a mai napig fennmaradtak. A terület így turisztikai termékértéke és ezáltal versenyképessége alapján erős desztinációnak számít.

7. Az ökoturizmus szűkebb és a tágabb meghatározása

Az ökoturizmusra nincs egyetemenlegesen elfogadott meghatározás. Az 1980-as években a természeti vonzerőkre alapozott turizmust jelölték a fogalommal, majd a kört a kulturális vonzerőkre is kiterjesztették. Mindkét csoport különböző turizmus formákat takar, pl. természeti vonzerőn alapul a nemzeti parkok látogatása, a szafári, a Himalája megmászása, a bújárkodás, a természetjárás, a lepkegyűjtés, a vadászat, a horgászat stb., kulturális motiváció vezérli a tanulmányutak résztvevőit, a fesztiválok vendégeit, a zarándoklatok résztvevőit, a műemlékeket látogató egyéni turistákat és szervezett csoportokat stb. Csaknem valamennyi forma lehet kis méretű vagy tömeges. Miután sem a konkrét formákat, sem a méreteket illetően nem sikerült egyetértést kialakítani, egyre inkább az ökoturizmus filozófiája kapott hangsúlyt, bár ebben is eltérések mutatkoztak a különböző interpretációk között. Az Ecotourism Society meghatározása szerint, az ökoturizmus **“természeti térségekbe irányuló utazást jelent környezetünk kultúrájának és természet-történetének megértése céljából és olyan gazdasági eredményekkel jár, amelyek a helyi lakosság számára kifizetődővé teszik a természeti erőforrások megőrzését”** (Ecotourism Society, 1991). A definícióval teljes mértékben azonosulni tud a szerző, hisz nemcsak filozófiájában, hanem gyakorlati megvalósulásában is ez a meghatározás áll az európai, így a magyar ökoturizmus rendszeréhez a legközelebb. A tanulmány a továbbiakban az utazás négy olyan típusát említi, amelyeket általában az ökoturizmus kategóriájába sorolandók:

1. A természeti vonzerőkre alapozott turizmus.
2. A természetvédelmet támogató turizmus.
3. A környezetbarát turizmus.
4. A fenntartható turizmus.

Ezzel szemben a turisztikai szakma sok képviselője és számos kormány is az ökoturizmust inkább a természeti vonzerőkre alapozott turizmussal azonosítja, és azt hangsúlyozzák, hogy a turizmus minden formája fenntartható kell, hogy legyen.

Lényegében közel áll ehhez az 1996. évi budapesti NATUREXPO kapcsán a Biológiai erőforrások fenntartható hasznosításáról szervezett nemzetközi konferencián az Ökoturizmus Szekció által kidolgozott meghatározás:

“Az ökoturizmus egyaránt jelent egy gyűjtőfogalmat és egy szemléletet. Mint gyűjtőfogalom a turizmus olyan különböző formáit jelenti, amelyek a természeti-biológiai erőforrások fenntartható használatán alapulnak az adott ökoszisztéma teherbíróképességén belül, mint pl. a nemzeti parkok látogatása, a madár-les, a horgászás, a vadászat, a lovaglás, a kempingezés, a természetjárás, a nem motorizált vízi sportok, a kerékpározás, a síelés, az agroturizmus, a falusi turizmus, az alternatív turizmus stb.. Az ökoturizmus egyúttal egy életszemléletet, látásmódot is jelent, amely a turizmus valamennyi formájának fenntarthatóvá tételét célozza, hogy hozzájáruljon az ökoszisztéma megőrzéséhez vagy helyreállításához és elkerülje negatív hatások gyakorlását a természeti és kulturális erőforrásokra.”

Hasonló nézetek jelennek meg a következő meghatározásban is, bizonyítva azt, hogy az ökoturizmusnak erős természeti kötődése van, viszont az embert nem lehet kihagyni ebből a jelenségből: **„Az ökoturizmus világszerte a környezeti értékek iránti felelősségtudattól kiindulva – különálló – és különleges idegenforgalmi ágazat, amely a természeti objektumok bemutatásával az egyre fogyatkozó értékek önkéntes védelmére nevel és – optimális esetben – ezeket készít fel. Az ökoturizmus világszerte – a céltudatos természet- és környezetvédelem integráns részévé válva – eredményesen közreműködik az élő-és élettelen természeti értékek védelmé mellett az azokkal harmonizáló, ritkaságszámba menő műtárgyak, építmények megóvásában is. Mindezekkel a közművelődés céljait is szolgálja.”**(Rétvári, 2006).

Emellett az ökoturizmus valamennyi formájának tiszteletben kell tartania az 1992-es Rio-i csúcsertekezleten a Turizmus Világszervezete (WTO) által ajánlott három alapelvet, nevezetesen:

- Legyen környezet tudatos!
- Legyen a környezetbe integrált!
- Legyen magas minőségű környezetre alapozott!

Az 1960-as években kezdődő és a 70-es évekre kiteljesedő tömegturizmus megjelenésével szinte egy időben indulnak – mintegy válaszként – a turizmusnak olyan új formái, mint a lágy, zöld, bakancsos stb., melyek kimondott céljai közé tartozott a természet, a környezet épségének megtartása. Az új, kialakuló turizmus alrendszernek jellemzői közé tartozott, hogy ezen ágazatok a kiscsoportos látogatói formát részesítik előnybe, a turisták felkészítésére gondot fordítottak és figyeltek a helyi lakosság reakcióira is. Maga az ökoturizmus fogalma az 1980-as években jelenik meg. A szerző itt nem kíván kitérni arra, hogy a fogalom mit jelent, miben tér el az egyes földrészek, országokban (általában maga a szakirodalom sem tud közös nevezőre jutni). Egy azonban közös mindenhol. Nevezetesen, hogy az ökoturizmus a természeti-kulturális vonzerőkön alapuló különféle turizmusformákat jelöli, illetve az így létrejött „*alternatív turizmus*” kapcsán kialakult alapelveket összesíti.

Látjuk, hogy egy új szemléletű, új szegmenseknek szóló turizmus alakult ki. A turizmus világszervezetei is kiálltak e szemléletmód mellett, amit mi sem bizonyít jobban, minthogy már 1990-ben, Algériában megrendezett Alternatív Turizmus Konferencián a turizmust tette egyik felelőssévé a környezeti romlásnak, és emeli ki a turizmus fenntartható fejlődésének (sustainable development) fontosságát. Az ökoturizmus – a meglevő több fejlődési időszakot magába foglaló turizmuságazatok közül – a leginkább az ökológia irányzat alá sorolható. Lényege, hogy a természeti és kulturális attrakciókra, vonzerőkre épített turizmusfajtát értjük alatta. Így, amellet, hogy új formát jelent, egy szemléletmóddal is azonosítják az ökoturizmust. Ezzel egy fejlődési irány is meghatározható (Palanca, 2004).

7.1. Az ökoturizmus

Az ökoturizmus számtalan megközelítéséből, komplexitása miatt, kiemelném az alábbi meghatározást: **”amely természeti környezetbe irányuló utazást jelent, hogy megismerjük környezetünk kultúráját és megértsük a természet-történetét, emellett olyan gazdasági eredményekkel jár, amelyek a helyi lakosság számára kifizetődővé teszi a természeti környezet adottságainak és erőforrásainak megőrzését.”**(Palanca, 2005).

A megjelenő ökológiai szemlélet, a marketing jelenléte mellett, csak akkor működik jól, ha az ökológiai szemlélettel együtt a gazdasági megalapozottságot is jelenti (brazíliai

őserdők, Tihanyi TK.). A már említett oktatás és felvilágosítás mellett jogi szabályoknak is érvényesülni kell abban a tekintetben, hogy a turizusból származó bevételek egy részéből a természetvédelem részesedjen. Természetesen itt igen nehéz a feladat, hisz a természetvédelem, ökológia hosszú távú, jövőbeni eredményekre számít, amik sokszor túlmutatnak egy emberöltőn és ettől kezdődően nehezen értelmezhető. Ezek az eredmények az ember biológiai, fiziológiai szükségleteket jelző maslow-i piramisában messze alul található az explorális (megjelenő) motivációkhoz képest.

7.2. Marketingkutató

Az ökoturizmus sajátos formáinak tanulmányozását egyre több dolgozat választja kutatásának tárgyául az utóbbi időben. Az Egyesült Államok Utazási Adatbankja 1991-ben 963 turista körében végzett el egy ilyen irányú felmérést és a kapott adatokat 117 millió amerikai utazóra kivetítve a következő főbb következtetésekre jutott. Az amerikai utazók 7 %-a, azaz mintegy nyolcmillió felnőtt nyilatkozott úgy, hogy legalább egy alkalommal tett már ökoturisztikai utazást. Talán ennél is fontosabb, hogy egy harmaduk vett tervbe ilyen utazást az elkövetkező három év során. Ez az egész lakosságra kivetítve 35 millió felnőtt utazást jelent, így az előző adattal együtt a potenciális ökoturisztikai piac az Egyesült Államokban 43 millió személyt jelent. A potenciális ökoturisták jellemzői azt sugallják, hogy az ökoturizmus iránti érdeklődés más lakossági szegmensek körében is nő majd. Erre vall, hogy az érdeklődők fele nő, 46 %-uk pedig felső szintű végzettséggel rendelkezik. Az ökoturisták fő motivációja a természeti környezet megismerése személyes tapasztalat útján. Általában 30 évesnél idősebbek, a nemek egyenlő arányban oszlanak meg közöttük, tapasztalt utazók és rendszerint családdal utaznak. Az utazási cél kiválasztását illetően a megkérdezettek majdnem fele a védett területek látogatását vagy fő, vagy fontos célként jelölte meg. Akik ezt fő célnak tekintették átlagosan napi 264 dollárt költöttek el. Akik csak fontosnak, azok 209 dollárt, akik nem tulajdonítottak jelentőséget neki, azok pedig átlagosan 173 dollárt költöttek naponta. (Discover America: Tourism and the Environment, Travel Industry Association of America, 1992).

Más kutatások is alátámasztják az idézett felmérés eredményeit, illetve az ökoturizmus további jellemzőit tárják fel. A World Wildlife Fund egyik felmérése során pl. azt állapította meg, hogy az ökoturisták Latin-Amerika egyes országaiban két hét alatt átlagosan ezer dollárral költenek többet, mint a többi turisták. Az ökoturisták nem

feltétlenül igényelnek osztályon felüli szállást vagy étkezést, bár megengedhetnék maguknak. Sokkal inkább törődnek azzal, hogy a turisztikai létesítmény, amelyben tartózkodnak, ne rongálja a természeti környezetet. A kutatások növekvő mértékben irányulnak az ökoturisták pszichográfiai jellemzőinek feltárására, mert a demográfiai jellemzők nem képesek elég árnyaltan megmutatni a fogyasztók közötti különbségeket. A kutatások alapján az ökoturizmus iránti érdeklődés növekedésének fő okai a következők:

- A környezet eredeti értékeinek fokozódó megbecsülése egyre szélesebb rétegek körében.
- A hagyományos turisztikai központok zsúfoltsága és telítődése.
- A személyes tapasztalatokon alapuló ismeretszerzés iránti növekvő igény.
- Az ökoturisztikai célterületek javuló megközelíthetősége és kínálatuk bővülése.
- A tömegtájékoztatásban növekszik és javul eszközökben az ökoturisztikai reklám.

7.3. Az ökoturisztikai termék

Az ökoturizmus desztinációnak (utazási célterületeinek) legfontosabb vonzerői: a biodiverzitás és a kulturális örökség értékei. E vonzerőket azonban turisztikai terméké kell formálni ahhoz, hogy a turizmusban értékesíteni lehessen őket, szükség van tehát a megközelíthetőséget lehetővé tevő nemzetközi és helyi közlekedési lehetőségekre, szálláshelyekre, a természeti és kulturális értékeket szakavatottan bemutatni képes idegenvezetőkre vagy kísérekre, együttműködő helyi lakosságra, turisztikai szervezetre és hatóságokra. A fogadóterületeknek ezen felül szüksége van olyan utazásszervezőre (tour operator), aki a fenti elemeket összeszervezi (az otthonától távollévő turista különböző igényeinek teljes kielégítését lehetővé tevő terméket – ún. package-et vagy utazási csomagot – előállítja) és a marketing segítségével a turisták számára értékesíti.

A marketing segítségével azonosítani kell a potenciális ökoturistákat, ami lehetővé teszi, hogy a hírverést és reklámot egy jól meghatározott piaci szegmensre összpontosítsuk, ami javítja a hatékonyságot, és költség megtakarítást tesz lehetővé. A piaci szegmensek meghatározásánál demográfiai (kor, nem, képzettség, foglalkozás, jövedelem, család), pszichográfiai (életstílus, hit és más kulturális tényezők) és földrajzi kritériumokat szükséges figyelembe venni.

Az ökoturisztikai termékek rendkívül változatosak, hiszen a természet vagy a kultúra gyakorlatilag az utazások többségében valamilyen szerepet játszik és – mint láttuk –

növekvő azoknak a turistáknak a száma, akik számára a természet és az ismeretszerzés jelenti a fő vonzerőt. A legjellemzőbb termékek azok, amelyek döntően a természeti és kulturális vonzerőkre épülnek, illetve a turisták közül elsősorban azokat célozzák, akiknek motivációja ezeknek az értékeknek a személyes megismerésére irányul. Ilyenek pl. a nemzeti parkok és más természetvédelmi területek látogatása, védett, magányos objektumok, a foto szafári, a tanulmányi kirándulások, a madár-les, a horgászás, a vadászat, a lovaglás, a kempingezés, a természetjárás, a nem motorizált vízi sportok, a kerékpározás, a síelés, az agroturizmus, a falusi turizmus, az alternatív turizmus, archeológiai lelőhelyek látogatása, folklór túrák stb. Valamennyi formának megvan a maga jellegzetes terméke, közönsége és – következésként – marketingje is sajátosságokkal rendelkezik, amelyeket el kell sajátítani, ha munkánkat sikeresen akarjuk végezni. Az ökoturizmus legfontosabb küldő piacai Észak-Amerika, Európa és Japán, mivel az utazási hajlandóság a turizmus e formája iránt is elsősorban a megfelelő gazdasági helyzet függvénye.

III. FEJEZET
Életciklus szakaszok az Órségben

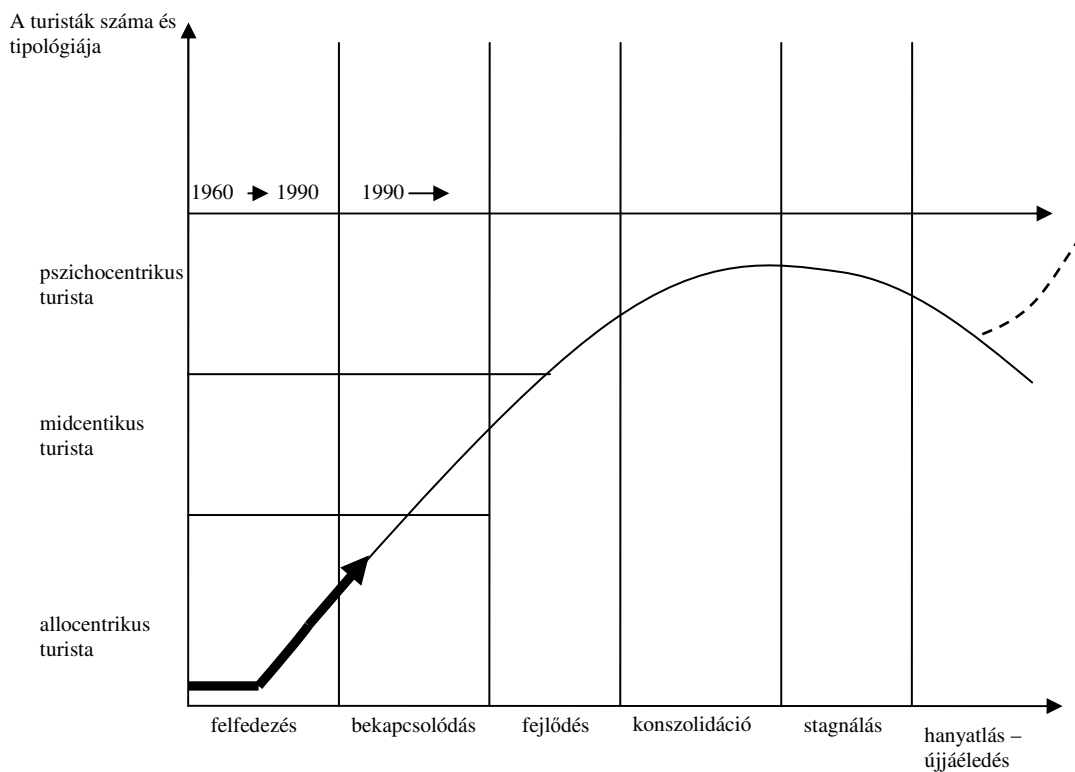
8. Az Őrség turisztikai desztinációs életciklus-görbéje

A turizmus fejlődése sohasem megy végbe egyik napról másikra. A desztinációs fejlődés hosszú folyamat, mely általában sok évtized alatt zajlik le. Ez idő alatt a desztináció jelentős váltásokon megy keresztül, és a céldesztináció számos területén a turizmus hatásait érvényesíti. A turizmus és az általa generált változások jelentősen eltérnek desztinációként, de összességében valamennyi desztinációban hasonló folyamatok figyelhetők meg. Ezt a hasonlóságot próbálta több turizmussal foglalkozó kutató modellezni (Christaller, 1963; Butler, 1980), és megkísérelni a tapasztalt folyamatokat egy általánosan alkalmazható rendszerben ábrázolni. A marketing területéről közismert termék-szolgáltatásciklus alapján alkották meg a turizmus életciklus görbéjét. Az elméleti modell kiindulási alapja az a tény, hogy egy adott desztináció iránti keresletet, a helyi lakosság attitűdjeivel és a turizmus fejlődésével összefüggésben ábrázolják. A turizmus fogadóterületeinek fejlődése dinamikus, ami azt is jelentette, hogy egy területre fokozatosan emelkedik a turisták részvétele. Ez a helyi desztináció fokozatos térvésztesével jár, elveszíti vonzerejét, mert a tömezturizmus tönkreteszti azt a természeti és ember alkotta környezetet, ami a turizmus fejlődésének alapját képezi.

8.1. A butler-i desztinációs életciklus-görbe

Az egyes kutatók modelljei meglehetősen hasonlítanak egymáshoz. A legismertebb ezek közül a Butler nevével jelzett modell. Butler szerint a turisztikai életciklus-görbék hat egymást követő szakaszból állnak. Az egyes szakaszokban folyamatosan változik (növekszik, vagy csökken) a turisták mennyisége, típusa, a szektor fejlettsége és a turizmus hatásai.

7. ábra - A turisztikai desztináció evolúciós görbéje

Forrás: Butler 1980, Palanca 2005

A turisztikai desztinációk élete egymáshoz hasonlóan alakulnak és csak a turisták száma határozza meg életének egyes szakaszait. Így ezt azt jelenti, hogy ha a turisták száma növekszik, akkor a desztináció fejlődésben van, ha csökken, akkor a hanyatló stádiumba kerül. A turizmus történetében az erre alapozott kutatások száma kevés, így egyrészt akkor beszélhetünk logikusan hanyatlásról, ha az a desztináció belső erejének az elvesztéséből ered. Olyan esetben is a desztináció népszerűségének az elvesztéséről van szó, ha tudatos tervezést hajtunk végre egy desztinációban, csökkentjük a látogatószámot, éppen annak érdekében, hogy a desztináció a továbbiakban a minőségi turizmus helyszíne legyen. Így a terület teherbíróképességét lehet befolyásolni. Ez egy területnek nem a hanyatlását jelenti, hanem a turisztikai fenntarthatóság megvalósulását. További hanyatlás oka lehet a természeti katasztrófák után kialakult helyzet (cunami), ami csak átmeneti hanyatlást, jelent, hisz az ilyen jellegű desztinációk, rövidebb vagy hosszabb regenerálódási időszak után újra népszerűkké válnak.

Ha a butler-i életciklus-görbét helytállóan fogadjuk el, mindig találhatók benne gyenge pontok. Az egyes szakaszok elkülönítése nem könnyű feladat. A görbe felrajzolása sem mindig egyszerű, hisz sok desztinációban nem állnak rendelkezésre a látogatószerkezetéről adatok. Maga a görbe íve sem lehet minden esetben egyértelmű, hisz léteznek olyan desztinációk, melyeknek a teljes életciklus-görbéje nem rajzolható fel (Pl. az ún. Robinson-szigetek). Itt a felfedezés és a bekapcsolódás a rögtöni, szervezett igénybevétel miatt elmarad. De ugyanilyen elmaradt fejlődési státusz hiányzik a klimatikus okok miatt nem népszerű desztináció, az Antarktisz esetében is. A táblázat azokat a kifejezhető változásokat összegzi a butler-i életciklus és a helyi szakértők véleményei alapján, amelyek az Őrség turisztikai jelenét mutatják be. Megfigyelhető, hogy a fejlődés szakaszától kezdődően nem köthető évszámhoz az életciklus szakasz. Ennek oka az, hogy az őrségi turisztikai állapot – a szerző szerint – nem érkezett el ehhez a szakaszhoz. Az egyes területekre jellemző lehet egy-egy státusz, de általánosítani nem lehetséges (4.táblázat).

Elméleti modell szerint	Őrség	
	Időszak	Jellemzők
Felfedezés Kis számú turista (allocentrikusok) Nincs turisztikai infrastruktúra, Nincs jelentős gazdasági, társadalmi, kulturális és egyéb hatása, A terület nehezen megközelíthető (határsáv), A turisták az elit, felfedező emberek közül kerülnek ki, Vonzerő a természet,	1960-90	A turisták száma területileg és számbelileg is korlátozott, Nehezen megközelíthető terület (határsáv), Nem tapasztalhatók gazdasági, társadalmi-kulturális és egyéb hatások, Vonzerő a természet, a csend, az idillikus falusi életmód, gasztronómia, Nincs turisztikai infrastruktúra, Az elit turisták érkeznek, de ezek nem a felfedező típust alkotják, 1973: Tájvédelmi Körzet
Bekapcsolódás A turisták számának növekedése, Turisztikai infrastruktúra fejlesztésének kezdetei (szállások, étkeztetés), Helyi befektetők, Turistaszezon kialakulása, Személyes kapcsolat a	1990-	Kis mértékben növekvő turistaszám, Turisztikát elősegítő infrastruktúra megjelenése (telefonhálózat), Kialakuló személyes kapcsolat a helyiekkel, Telekvásárlások, üdülőtellek, ingatlanok kialakítása,

Elméleti modell szerint	Őrség	
	Időszak	Jellemzők
helyiekkel		Szezonális turizmus megjelenése, Helyi befektetések erősödése, Civil szerveződések megjelenése, Turisztikai programok kialakulása
	1989-	Helyi befektetők számának növekedése, A vendégkör kiszélesedése, megjelennek a külföldi turisták (osztrák, német, holland), A turisztikai infrastruktúra fejlesztése, Pályázati lehetőségek a turisztikai infrastruktúra fejlesztésére, A turizmussal foglalkozó civil szervezetek számának növekedése, Az Őrségi Nemzeti Park, Tájvédelmi Körzetek létrejötte, Promóció megindulása, Határsáv felszabadulása
Fejlődés Látogatószám növekedése, a látogatók szám a meghaladja a helyi lakosság számát, Helyi vállalkozások száma nő, Jelentős promóció, Fizikai változások, Ember alkotta attrakciók megjelenése a természeti/kulturális vonzerők helyettesítésére, Midcentrikus turisták		Helyi vállalkozások száma nő (szállásadás, étkeztetés, lovagoltatás), Vendégkör elsősorban belföldiekből, családosturistákból áll, Országos jelentőségű promóciók megindulása,

Elméleti modell szerint	Őrség	
	Időszak	Jellemzők
<p>Konszolidáció</p> <p>Lassuló növekedés, Új piacok keresése, Erőteljes promóció, Pszichocentrikus turisták megjelenése, A desztináció gazdasági életében megjelennek a külföldi befektetők, A lakosság életminősége romlik, elégedetlenség megjelenése a turistákkal szemben,</p>		<p>Vas megye turisztikailag legfrekvenciáltabb helyszíne, Megjelennek a spekulációs telekvásárlások, A valamikori külföldi turisták telek- és házvásárlásai, A turizmus gazdasági hatása számottevő a térségben, A turisztikai infrastruktúra fokozatos kiépülése, A lakosság örömmel fogadja a turistákat, Erőteljes promóció, Nemzetközi turisztikai vállalkozások nem jelennek meg,</p>
<p>Stagnálás</p> <p>Látogatószám eléri a terület teherbíróképességének határát, Alacsony kihasználtság, Tömegturisták megjelenése, Divatjamúlt desztináció, Visszatérő látogatóktól való függőség, Vállalkozásnál gyakori tulajdonosváltás,</p>		<p>A látogató szám növekedése megállt, de nem csökkent, Újabb beruházások nem történtek, Fokozódó marketingmunka jellemző, A desztináció népszerűsége változatlan, A visszatérő turisták (belföldi, külföldi) adják továbbra is a desztináció turisztatömegét, Az egyes, főleg peremterületek, népszerűsége nőtt.</p>
<p>Hanyatlás</p> <p>A tömegturisták elmaradása, Vállalkozások megszűnése, A turisták újabb desztinációkat keresnek, A turisztikai infrastruktúra leépülése, A szezonáltság egész éves jelenség</p>		<p>A hanyatlás jelenleg nem jellemző az őrési turisztikai desztinációra.</p>

3. Táblázat - Életciklus-szakaszok az Őrségben

Forrás: saját szerkesztés, 2005

8.2. Életciklus szakaszok és jellemzőik az Őrségben

A bemutatott őrési életciklus szakaszok jellemzői nagymértékben hasonlítanak a turizmus elméleti életciklus szakaszaihoz. A fejlődési jellemzők között, mint ahogy az

az elméleti szakaszból is kiolvasható, nem húzódnak éles határok. A különböző szakaszok egymás mellett, egyidejűségben is felfedezhetők. Emellett a desztináció életciklus szakaszainak érdekessége a „*területi eltolt életciklus fejlődés*”. Az Őrségben könnyen szakaszolható, hogy melyek azok a települések, ahol az egyes szakaszok fejlettsége előrébb jár ugyanazon desztináció egy másik településének életciklus szakaszától. További jellemző, hogy a különböző fejlettségű életciklussal rendelkező területek földrajzi távolsága, a kis terület ellenére is relatíve nagy, illetve földrajzi jellemzői is eltérnek egymástól.

Az Őrség turizmusának fejlődése a magyarországi turisztikai desztinációk egyik legfiatalabb desztinációja. Éppen ezért a fent említett életciklus határok még nehezen különíthetők el, illetve a fejlődési modellnek bizonyos szakaszaihoz még nem érkezett el a desztináció.

A „**Felfedezés**” szakaszában, mely az elméleti modellel megegyező tulajdonságokat mutat az Őrség turisztikai életciklusa. Mivel a felfedezés szakasza is a közelmúltra tehető, és ez sem jellemző általánosságban mindegyik őrségi településre, a különbségek jól körülhatárolhatók. Általánosan jellemző a felfedezés időszakára azonban, hogy a megjelenő „ősturisták”, a felfedezők, elsősorban nagyvárosi (Budapest) értelmiségiek, művészek, írók, tudósok. További fontos ismérv, hogy a felfedezés időszakában a külföldi turisták megjelenése, jelenléte szinte teljesen ismeretlen. Az ide érkező felfedező turisták számára a vonzó attrakciót a táj érintetlen szépsége, a természetközeli életmód, a még megérinthető autentikus, kulturális jelenlét, a helyiek vendégszeretete és az árak jelentették. Az a smith-i kategória, hogy azok a turisták jelentik a felfedezőket, akik a „szinte mindenhol voltam, és valami egzotikust keresek” már (Smith, 1989) nem valós, hisz az ideérkezők kizárólag belföldi és városi, nagyvárosi turista volt.

A „**Bekapcsolódás**” szakasza az őrségi turizmust figyelembe véve az 1990-től kezdődő időszakot jelentette. Ennek a szakasznak az őrségi turisztikai jellemzői szintén megegyeznek, illetve nagy hasonlóságot mutatnak az elméleti életciklus modellel. E szakaszban már nagyobb számban jelennek meg a turisták, kiknek a fogadására már néhány vállalkozó szobakiadással kezdett foglalkozni, mint kiegészítő tevékenység. A magánvállalkozások mellett a Savaria Tourist is megjelenik a térségben, és elsősorban kulcsosházak üzemeltetését vállalja. Ezzel meg is határozza a bekapcsolódás időszakában, hogy az ifjúsági turizmus felé nyitott, illetve bizonyos szintű turisztikai infrastruktúrát is felételez. Az elméleti modelltől eltérően az Őrségben megjelennek az első telek- és házvásárlók, akik a felfedezés korának kevés számú turistái voltak.

Vásárlásaikat nem nevezhetjük spekulációs vásárlásoknak vagy befektetéseknek. Közülük a vásárolt tulajdont kevesen adták el a mai napig. A megjelenő turisták és a helyiek közötti kapcsolat kialakulóban van. Elsősorban a helyi lakosoknak kell megszokni az eddigi politikai okokból zárt vidéken megjelenő, és érdeklődő turistákat.

A „**Fejlődés**” szakaszában, mely jellemzőinek csupán egyes elemei figyelhetők meg a desztinációban, és azok is csak a „magterületeken”. Jellemző fejlődési státusz, hogy az Órség területén a „területileg eltolt életciklus fejlődés” figyelhető meg. A turizmus megjelenésének egyes szakaszai, és a szakaszok továbblépésének ideje a térség mikroközpontjaihoz kapcsolódik. Minél távolabb megyünk a mikrocentrumoktól, annál később jelenik meg az egyes turizmust jellemző életciklus szakasz. Jellemzően sok a turista. Hirtelen megnövekedett turistaszámot csak bizonyos infrastrukturális fejlesztésekkel lehet kezelni. Az Órségben ez a fajta infrastrukturális fejlesztés elsősorban a szolgáltatások bizonyos szélesítésével (éttermek, szálláslehetőségek, másodlagos látványok megjelenése, népi kultúrához kapcsolódó attrakciók) jelenik meg, de semmiképpen sem jelenti az utak minőségi javítását, a bolthálózat növekedését, gáz, telefon bevezetését.

Azokat a vállalkozásokat, melyek az órségi hagyományos paraszti kultúrára épülnek (olajütés, sajtkészítés, fazekasság) sem teljes egészében helyi vállalkozók generálják. A szálláskiadásban a városi, középkorú, környezettudatos értelmiségé a vezető szerep (ez egyébként a magyarországi adatokkal megegyező tendencia). Megjelennek az olyan vállalkozások is, melyek fő tevékenységüket teljes egészében a turizmusra helyezik, és ezt főállásban üzik (éttermek, lovardák, fazekasok stb.).

A desztinációban még jellemzően a belföldi turisták figyelhetők meg, de megjelennek az osztrák, holland és német turisták is. Ez azt is jelenti, hogy az Órség, mint turisztikai desztináció az egyes turisztikai kiállításokon, börzéken megjelenik, elindul a terület kommunikációja. A turisták tartózkodási ideje egyre hosszabbodik. A turisták száma éves szinten jelentősen meghaladja a helyi lakosság számát.

A „**Konzolidációs**” szakasz, az Órségben kialakítja és megerősíti azokat a turisztikai mikroközpontokat, melyek a térségben ma a piacvezető szerepet viszik. Ilyen mikroközpont Óriszentpéter, Pityerszer. Az említett helyszíneken a turizmus forgalma erre az időszakra jelentősen megemelkedik. Vannak turisták, akik kimondottan egyik vagy másik desztinációt tekintik csak célterületnek. Ez a fajta célturisztikai

megközelítés emeli e térségek turisztikai infrastruktúrájának fejlesztési lehetőségeit és igényeit. Az a fajta megközelítés, miszerint a tömegturizmus hatásainak kivédése érdekében kell a helyi, a tömegturizmus negatív hatásait jelentősen csökkentő infrastrukturális beruházásokat elvégezni, jelen esetben nem mérvadó, hisz a terület a turisztikai fogadóképességének felső határát nem érte el. A turisztikát elősegítő infrastrukturális beruházások jelen esetben a turizmus tervezését és fejlesztését szolgálják.

A területre jellemzően a **pszichocentrikus turisták** érkeznek, melyek összetételében már jelentős mértékben megjelennek a külföldiek is. Az terület egyediségének köszönhetően ez az az időszak, amikor az ingatlan befektetők már erős spekulációs szándékkal jelennek meg a térségben és emellett egyre több, hajdani turista, keres magának letelepedési szándékkal ingatlant. Ez elsősorban a belföldiekre jellemző, de mellettük számottevően jelen vannak a külföldiek is (osztrák, holland, német). Ugyanakkor nem jellemző a területre az elméleti modell által említett külföldi tőkének a megjelenése, mely elsősorban nagyberuházásokról, szállodaépítési projektekről szól. A külföldiek, a térségben kisbefektetők, melyek célja nem a turisztikai ipar kiaknázása, hanem a szabadság-pihenés –környezet motivációjának a kedvező kiaknázása. Ez a külföldi kisbefektetői megjelenés megteremtette azt a kulturális-társadalmi hatásokban jelentősnek nevezhető hatástényezőt, mely a környezeti kultúra fejlesztését, az autentikus környezet megelevenítését jelenti. Az Őrség a konszolidáció időszakában Vas megye leglátogatottabb desztinációja volt. A térség Zala megye területére átnyúló részei pedig a Balaton után a megye leglátogatottabb területe.

A „**Stagnálás**” szakasza az egyes területeken, és itt a turisztikai fejlődésben előljáró mikróközpontokra kell érteni, fejlődésében leáll. A forgalom nem csökken, de nem is növekszik. Viszont az eddigi mikróközpontokon kívül eső területeken a helyi turizmus forgalma növekedett, de nagy valószínűséggel újabb központok ezeken a helyeken nem fejlődnek ki. A turisták nemzetiségi összetételében változás nem tapasztalható, nincs eltérés az elmúlt szakaszokhoz képest.

Turisztikai infrastrukturális téren továbbra is vannak hiányosságok melyek jelentősen, befolyásolják a területre érkező turisták létszámát. Így például több, 40-45 fős csoportot az Őrségben nem lehet elszállásolni egyszerre, ami azt jelenti, hogy az ifjúsági korosztályhoz tartozó, a terület specifikumaira leginkább fogékony turisták nem tudnak a jelenleginél nagyobb létszámban megjelenni. Ez azt is jelenti, habár a klasszikusnak

nevezett tömeg-vagy charterturizmus a területre adottságai miatt nem lehet jellemző, hogy a mai számnál lényegesebb több, már a tömegetturizmust közelítő létszám sem lesz jellemző az elméleti ciklusban jelzett tömegetturisztikai szám megjelenésére.

A „**Hanyatlás**” időszaka, mely az életciklus utolsó fejlődési lépését jelenti a térségre még egyáltalán nem értelmezhető. Az elméleti ciklusban ezen időszakra vonatkozó általános jellemzők a jelenlegi állapotban nem fedezhetők fel a térségben.

IV. FEJEZET

A turizmus társadalmi-kulturális vizsgálata

9. A kutatás hipotézisei

A dolgozat egyik volt, hogy az őrségi desztinációban megvizsgálja a turizmus társadalmi-kulturális hatásait a helyi lakosság észlelései alapján.

A hipotézisek felállítására többféle forrás jelenik meg a disszertációban:

1. Az elméleti szakirodalom feldolgozása (hazai-külföldi).
2. A már más kutatók által elvégzett munkák eredményeinek, következtetéseinek felhasználása. Itt elsősorban Rátz T. PhD (2000) értekezését használtam.
3. A szerző kutatási /kontroll/ eredményeinek tapasztalati felhasználása (Művészetek Völgye, 2005),

A hipotézisek felállításában a szerző törekedett arra, hogy egy területre vonatkoztatott társadalmi-kulturális hatások vizsgálatában az átláthatóság, az elérhető és a gyakorlatban használható eredmények kerüljenek előtérbe. Mivel a témában már készültek kutatások (ha nem is nagy számban), elfogadottnak tekintettük azt a kutatási gyakorlatot, hogy a témakörében azonos jellegű kérdéscsoportoknak kell szerepelniük. Ennek oka az, hogy az így elért eredmények összehasonlíthatósága, a felmerült problémákra adott válaszok egyértelműsége (hisz több desztinációban is azonos kutatási módszer szerint zajlottak a felmérések) megkönnyíti a vizsgált terület értékeinek beazonosítását. Így a megoldási javaslatok, a már tapasztalatként meglévő kutatási eredmények felhasználásával, adoptálásával a turizmus sok, jelenleg meglévő negatív hatását lehet csökkenteni, illetve a pozitív hatásait erősíteni.

1. hipotézis

Az őrségi kistérségben a turizmus pozitív és negatív tulajdonságai is észlelhetők.

A hipotézisben a turizmus komplex rendszerének társadalmi-kulturális hatásainak pozitív és negatív jellemzőit vizsgálom, hogy egy adott kistérségben a meglévő gazdasági hatások mellett léteznek-e egyéb hatások. A turizmus egy-egy turisztikai desztinációban mérhető változásokat idéz elő. A változások mértékében, jelentőségében, megtapasztalásában vannak olyanok, amelyek a helyiekre kedvező, és vannak olyanok, amelyek kedvezőtlen hatásokat váltanak ki.

A hipotézis felállítása és vizsgálata azért érdemel figyelmet, mert eddig a magyarországi hasonló jellegű kutatások kizárólag már régóta (akár 100 éve) „működő” turisztikai desztinációról készültek. Ez a kutatás ellenben egy olyan térséget mutat be, amelyben a turizmus észlelt jelenléte és története nem régebbi két évtizednél.

2. hipotézis

A turizmus pozitív és negatív hatásai a társadalmi-kulturális életnek számos területére hatnak.

Első olvasatra a két hipotézis ugyanolyan tartalommal bír. Itt azonban nem arról szól a vizsgálat, hogy a turizmusnak hatásai közül a pozitív és a negatív is hat minden desztinációs lakosra, hanem, hogy a turizmusnak léteznek olyan, azonos tartalmú jellemzői, amiket a helyiek nem egyforma előjellel látnak el. Így elmondható, hogy a turizmus hatásai egyaránt jelenthetnek pozitív és negatív hatást is. Egy desztinációban megjelenő nagyszámú munkalehetőség pozitív észlelés, de ez általában szakképzetlen és szezonális munkaerő, ami pedig a negatív hatásokat erősíti.

3. hipotézis

A turisták és a helyiek között a kulturális különbség nem nagy, ezért a helyiek a turizmus szoció-ökonomiai hatását jelentősebbnek vélik, mint a kulturális hatásait.

Az őrségi desztinációban elsősorban belföldi turisták érkeznek. A külföldi turisták túlnyomó része német, holland és osztrák nemzetiségű, illetve egyéb, de európai országokból érkeznek (Nemzeti Park statisztikái). Elmondható, hogy a látogató népek kultúrája jelentős eltérést nem hordoz a fogadónép kultúrájához képest. Ez alatt ne a helyi népszokásokban rejlő lehetőségeket lássuk, hanem az egyetemes kultúra jelenlétét (pl.: keresztény vallás). Ez arra enged következtetni, s a hipotézisnek kell bebizonyítania, hogy a helyiek inkább a szoció-ökonomiai változókra gyakorolt hatásokat érzik erősebbnek a kulturális hatásokénál.

4. hipotézis

A szoció-ökonomiai hatásokat a helyiek pozitívabbnak észlelik, mint a kulturális jellegű tényezőkre gyakorolt hatásokat.

Az Őrségben a turizmus jelenleg még nem a legmeghatározóbb gazdasági ágazat, de jelentősége évről-évre jelentősebb lesz. Azoknak a helyieknek, akik a turizmusból élnek, legális vagy illegális jövedelemre tesznek szert belőle, a szoció-ökonomiai hatások a fontosak. Az természetes, hogy minden desztinációban a gazdasági hatásokat tartják a legfontosabb turisztikai hatásnak. Ezért is találunk olyan kevés társadalmi-kulturális elemzést a turizmus hatásai között.

5. hipotézis

A kistérség lakossága jelentős mértékben támogatja a turizmus további fejlődését..

Az elméleti alapokon nyugvó hipotézisnek kell bebizonyítania, hogy a helyiek aktívan támogatják a turizmust, a lakosság jelentős részének attitűdjei a turizmussal, a turisztikai fejlesztésekkel szemben pozitívak. A helyiek egy része a turizmus fejlesztéséért kész tenni is valamit.

6. hipotézis

Inkább pozitívnak érzik a turizmus jelenlétét azok, akiknek valamiféle befolyásuk van a turizmusra.

A hipotézis állítása szerint a turizmus fejlesztésében résztvevő helyiek befolyásolni képesek a turizmus fejlesztési irányát, tehát nem tőlük függetlenül történnek fejlesztések, marketing stb. Ez azt jelenti, hogy – mivel ők is a „tervezők” között vannak – ,a nem helyes irányba történő fejlesztések nem valósulhatnak meg. Így a bármilyen szinten befolyásolt folyamatokat, amelyek a turizmusban történnek pozitívabban ítélnék meg, mint azok akik, ilyen tervezési-döntési helyzetelőnyben nincsenek.

7. hipotézis

Azok a helyi lakosok, akik a turizmus jelenlétének hatásait pozitív hatásként értékelik, aktívan támogatják a turizmust, viszont akik negatívan értékelik, azok nem támogatják.

Sarkalatos a hipotézis feltételezése, hogy a turizmus fejlődésének bárminemű támogatása (már az is annak számít, ha nem teszünk ellene), és a turizmus hatásainak észlelése között szoros kapcsolat áll fenn. Abban az esetben, ha az észlelések pozitív hatásokat regisztrálnak, akkor támogatják a turizmus fejlesztését, és ebben aktívan részt is kívánnak venni, ha nem, akkor ellenkező folyamatok figyelhetők meg.

8. hipotézis

Azok a helyiek, akiknek kapcsolata a turistákkal szorosabb, kevésbé hajlamosak a turistákkal szembeni sztereotípiák elfogadására.

Azoknak a helyieknek, aki a turistákkal személyes kapcsolatot tudnak kialakítani, nagyobb lehetőségük van arra, hogy kölcsönösen megismerjék egymást. Ez a kölcsönös, jobb megismerés a hipotézis feltételezése szerint kevésbé ad alkalmat bizonyos sztereotípiák kialakítására. Perszonális kapcsolatnak nevezzük a turista-házigazda viszonyban a kommerciális tranzakciók mindennapjain túlmutató kapcsolatot.

9. hipotézis

Azok a helyiek, akik a turistákkal szorosabb kapcsolatot tudnak kialakítani, a turizmussal kapcsolatos attitűdjeik is pozitívabbak.

A hipotézis alapgondolata szerint a helyiek turizmussal kapcsolatos viselkedését nagyban befolyásolja, hogy a turistákkal milyen mélységű kapcsolatot alakítottak ki.

10. hipotézis

Az Őrségbe látogató turisták száma meghaladja a kistérség társadalmilag elviselt turisztikai teherbíróképességét.

A hipotézis vizsgálata a szezonra értendő. E szerint egy desztináció teherbíróképességét a turisták azon száma határozza meg, amelyet a helyiek számára elviselhető, mindennapi életvitelükben nem okoz változásokat. Egy desztináció teherbíróképességének határát akkor éri el, ha a helyiek számára kezd elviselhetetlenné válni a turisták jelenléte, ebből számukra társadalmi hátrányok származnak, ami lényegesen nagyobbak, mint az előnyök. Így a turisták jelenlétét, viselkedését lényegesen kisebb tűrőképességgel viselik el.

11. hipotézis

A nyári szezonban tapasztalható turista jelenlét a helyiekben negatív attitűdöket eredményez a turistákkal és a turizmussal szemben.

Az elméleti kutatások szerint a turisták számának növekedése a helyi lakosok turizmussal szembeni negatív attitűdjeinek megjelenéséhez vezet. Mivel azonban az Őrségre az erős turisztikai koncentráció sem időben, sem térben nem jellemző a hipotézis bizonyításra vár.

12. hipotézis

Azok a helyiek akik a turizmusban dolgoznak, vagy van a turizmusban dolgozó családtagja, az kedvezőbbnek ítéli a turizmus hatásait, mint aki nem dolgozik a turizmusban és nincs a turizmusban dolgozó családtagja sem.

A hipotézis előéletéhez tartozik, hogy egyes kutatások bebizonyították a helyességét (Pizam, Butler, Gergely) és voltak kutatások, melyek ennek ellenkezőjét (Liu and Var). Az szerző azt kívánja a hipotézisben bizonyítani, hogy az Őrségben azok a helyiek, akik a turizmus szoció-ökonomiai hatásait magasabbra értékelik toleránsabbak a turizmus hatásainak megítélésében is, míg azok, akik nem részesülnek ezekből az előnyökből, azok nem.

9.1. A hipotézisek csoportosítása

A 12 hipotézist bizonyos logika mentén össze lehet kapcsolni.

A turizmus hatásainak észleléseire vonatkozó hipotézisek:

1. A turizmusnak a kistérségben mind pozitív, mind negatív hatásai tapasztalhatók.
2. A turizmusnak vannak olyan hatásai, melyek a társadalmi-kulturális életnek egyes területeire hatnak.
3. A turizmus szoció-ökonomiai tényezőkre gyakorolt hatásokat a helyiek pozitívabban értékelik, mint a kulturális jellegű tényezőkre gyakorolt hatásokat.

A helyiek turizmussal kapcsolatos attitűdjeire vonatkozó hipotézisek:

1. Az Őrség lakosságának jelentős része támogatja a turizmus fejlődését.
2. Azok a helyiek, akik befolyással bírnak a turizmus fejlődésére, pozitívnak érzik a turizmus hatásait.
3. A helyiek, akik pozitívnak ítélik a turizmus hatásait, támogatják a turizmus további fejlődését.
4. A helyiek, akik negatívnak ítélik a turizmus hatásait, kevésbé támogatják a turizmus további fejlődését.

A lakosok és a turisták kapcsolatára, a helyiek a turistákkal szembeni attitűdjeire vonatkozó hipotézisek:

1. A helyiek, akiknek a turizmus jelenléte fontos, kevésbé fogadják el a turistákkal kapcsolatos sztereotípiákat.
2. A turistákkal szorosabb kapcsolatot kiépítő helyiek pozitívabb attitűdökkel bírnak a turistákkal szembeni kapcsolatban.
3. Az Őrségben a turisták száma meghaladja a kistérség teherbíró-képességének szintjét.

A turizmus hatásaira vonatkozó észleléseket befolyásoló tényezőkkel kapcsolatos attitűdök:

1. A helyi lakosság demográfiai jellemzői nem határozzák meg a turistákkal szembeni pozitív vagy negatív attitűdök mértékét és mivoltát.
2. Azok a helyiek vagy családjának tagjai közül valaki a turizmusban dolgozik, azok kedvezőbben ítélik meg a turizmus hatásait.
3. Azok a helyiek vagy családtagjaik, akik nem dolgoznak a turizmusban, kevésbé ítélik pozitívnak a turizmus hatásait.

9.2. A felmérésben résztvevő állandó lakosok jellemzői

Az Őrségben a megkérdezett lakosok több mint 90%-a 5 évnél hosszabb ideje él a kistérségben, és 61%-uk pedig több mint 20 éve. Ebből levonható következtetésünk, hogy az itt élők jelentős hányada érzékelt az elmúlt években a kistérségi szinten végbemenő turisztikai hatásokat. Az általuk észlelt turisztikai hatások számukra kikerülhetetlenek voltak, habár ezek nem minden esetben feleltek meg a turizmus által indukált valóságos változásoknak. Feltételezhető, hogy a turizmus gazdasági-társadalmi-kulturális és egyéb hatásai közül számosat észleltek úgy, hogy azok a turizmus indukciói. Az ezáltal kialakult szubjektív véleményük befolyásolja a turizmussal kapcsolatos attitűdjeiket.

A feldolgozott kérdőívek alapján 2,2% (6 fő) nyaralótulajdonost regisztráltam. Jellemzően ez a 6 fő is 5 évnél régebb óta tulajdonosa birtokának az Őrségben (5. számú táblázat). Az interjúk készítésekor kiderült, hogy az egyik legaktívabb rétegről van szó. A szerző szerint rájuk is vonatkozik a szubjektív hatás mérése és értékelése a turizmussal kapcsolatban, illetve számszakilag nevesített eredményük a felmérés végső eredményeit nem befolyásolja.

Hány éve állandó lakosa a településnek	Gyakoriság (fő)	%
NA/NV	6	2,24
0-5 éve	22	8,21
6-10 éve	26	9,70
11-15 éve	20	7,46
16-20 éve	28	10,45
Több mint 20 éve	166	61,94
Összesen	268	100,00

4. Táblázat - A válaszadók lakossági megoszlása

Forrás: saját kutatás, 2005

Urry 1990-ben írt tanulmány szerint, ha a fogadóközösség is rendszeresen turistaként viselkedik, tehát utazásokon vesz részt, és egyébként turisztikai fogadóterületen él, illetve valamilyen kötődése van a turizmushoz, akkor mint fogadóközösség és turista közötti konfliktusok előfordulása minimálisra tehető. Ez az elméleti megállapítás igazán jellemző turisztikai megközelítésben az örségi kistérség lakosságára, mert a megkérdezettek 86,6%-a (224fő), mint turista is részt vesz a folyamatban. Az elfogadás nagyobb mértéke abból is adódik, hogy a kistérség turisztikai felfedezése és leterheltsége a kezdeti stádiumban van. Ezért a turizmus relatív hátrányait még nem érzékelik a helyiek.

A 268 megkérdezettből 34 fő (30 állandó, 4 időszakos) 12,7%-a dolgozik a turizmusban (6. számú táblázat). Nagyobb számban 44 fő (16,4%) vallotta, hogy valamilyen családtagja is a turizmusban dolgozik, vagy tevéleges kapcsolat van a turizmussal (7. számú táblázat). A válaszadók közül 14,9% maga is szobakiadással foglalkozik, ez a megkérdezettek 1/7-ét jelenti.

Turizmusban dolgozik-e	Gyakoriság (fő)	%
NV/NA	6	2,2
Igen	30	11,2
Nem	228	85,1
Időszakosan	4	1,5
Összesen	268	100,00

5. Táblázat - Turizmusban dolgozók száma

Forrás: saját kutatás, 2005

Van-e olyan családtagja, aki a turizmusban dolgozik?	Gyakoriság (fő)	%
NV/NA	12	4,5
Igen	44	16,4
Nem	212	79,1
Összesen	268	100,00

6. Táblázat - A turizmusban dolgozó családtagok

Forrás: saját kutatás, 2005

Ugyanakkor érdekes megfigyelni, hogy arra – egyébként ellenőrző jellegű- kérdésre, hogy „Milyen nemzetiségű turistáknak adják ki legszívesebben szobájukat?” 74 fő (27,5%) adott választ, megjelölve a kritériumokat is. Levezethető és egyben általánosítható az a megállapítás, hogy a turizmusban a szobakiadás jelenleg is a fekete/szürke gazdaság keretei között mozog.

9.3. A lakosság és a turisták kapcsolata

A felmérés egyik legfontosabb problémaköre, hogy milyen a lakosság és a turisták közötti kapcsolat, illetve ez hogyan befolyásolja a helyiek turizmussal szembeni észleléseit (8. számú táblázat). A megkérdezés eredménye szerint a településre látogató turistákkal a „legerősebb” kapcsolata „nincs, csak látjuk őket” kapcsolat.

A turistákkal való kapcsolat jellege	Gyakoriság (fő)	%
NV/NA	2	0,7
Baráti kapcsolat	36	13,4
Gyakori beszélgetés	54	20,1
Hivatalos kapcsolat	34	12,7
Nincs, csak látja őket	142	53,0
Összesen	268	100,00

7. Táblázat - A turistákkal való kapcsolat jellege

Forrás: saját kutatás, 2005

A 142 fő (53%) eredmény alapján a megkérdezettek jelentős hányada nem foglalkozik turizmussal (szobakiadás, étkeztetés, ajándéktárgyak készítése-eladása, házi terméke eladása stb.), hanem a turistákat valóban csak látja, együtt él velük a közösségben. Ebben a megközelítésben még két fontos tényezőt kell figyelembe venni:

1. Az Őrség, majd 50 évig zárt falusi közösségei (határsáv, és faluszociológiai értelemben is) a társadalom előregedő populációjával rendelkezik, illetve
2. Földrajzi adottságaiból adódóan (szeres településrendszer, Árpád-kori gyepűrendszer), mélyen gyökeredző, az idegenekkel szembeni fenntartás jellemzi.

Ugyanakkor nem elhanyagolható a „baráti kapcsolatok szintje” (36 fő) 13,4%-kal, /. Barátinak a házigazda-turista közti kapcsolat legmélyebb szintjét nevezzük, mely egészen különleges érvénnyel bír az Őrségben, hisz az idegent (turistát) saját lakásomba engedem be. A barátság kategória viszonylag nagy száma arra enged következtetni, hogy egyre gyakoribbá válik a rendszeresen visszatérő turisták száma a kistérségben. A

személyes interjúk során, ennek visszaigazolása megtörtént. Az őrségi turizmus kezdeti időszakától részt vevő turisták mintegy 70%-a évek óta visszatérő vendégnek számít.

A baráti kapcsolat kialakításában a szobakiadás az elsődleges megfogható szempont, mely elemzésekor szignifikáns összefüggés figyelhető meg aközött, hogy a megkérdezett ad-e ki szobát, és hogy baráti kapcsolatnak minősítette a turistákkal kialakított kapcsolatot.

9.4. A turisták és a helyi lakosok közötti különbség

Ha turizmusról beszélünk, akkor a társadalmi-kulturális hatások egyes csoportjainak kialakulásában, mely a turista-házigazda interakciókból alakul ki, meghatározó szerepet játszik az egymással kapcsolatba kerülő csoportok (emberek) közötti szoció-kulturális kapcsolatok eredeti halmaza, minősége, távolága. A kulturális különbözőségek és az észlelési folyamat meghatározó abban a kialakult kapcsolatban, ami létrejön a küldő és fogadó fél szoció-kulturális relációjában (a szoció-kulturális kapcsolatokon a nemzetiség, vallás, hagyományok, hiedelmek, öltözködési szokások, idő fogalma, az idővel való gazdálkodás, az idegenekkel szembeni viselkedés, kialakult attitűd, stb.)

9.5. A házigazda (helyi lakosok) és a turisták kapcsolata

Abban az esetben, ha a házigazda (helyi lakosok és a turisták között kialakult) kapcsolatok csoportjáról beszélünk, akkor annak kialakulását a helyiek és a turisták között létrejövő kölcsönös viszony, kölcsönös ráhatás eredményeként értékelhetjük. Ez az interakció a turisztikai fogadó desztinációba és a turisztikai küldő desztinációból érkező emberek közötti szoció-kulturális távolságnak van szerepe. Ez a távolság történelmileg, társadalmilag, gazdaságilag, jogi-politikailag kialakult, determinált távolság. Mindenképpen a hatásokban megjelenő távolság első fázisa az észlelési fázis. Ez abban az esetben tapasztalható, abban a pillanatban jön létre, amikor a házigazda először találkozik a turistával. Első impresszióként a hatás felületes hatás, külső, látható ingerek, attitűdök az alapja. Második fázisként az idő fázisa észlelhető. Itt az észlelésen túl már megjelenik az eltérő kulturális-társadalmi és gazdasági különbségek adta távolság. Ennek a távolságnak a mértéke változó. A változás mértékét meghatározza a két csoport közti gazdasági-kulturális-társadalmi-térbeli távolság. Ebben a megközelítésben számos eltérés határozható meg: nemzetiség, etnikum, beszélt nyelv, értékrendek, szokások, életmód, viselkedési szokások, idő fogalma stb.

A kutatás arra is választ keresett, hogy a helyi lakosok észlelnek-e valamilyen különbséget a turisták és saját maguk között, továbbá, hogy az élet milyen területein éreznek eltérést, illetve ezek az észlelt eltérések milyen mélységűek.

A felmérés során a megkérdezettek több mint fele (53%) észlelt valamiféle különbséget a turista és a házigazda között (8. számú táblázat). A különbség mértéke azonban igen érdekesen alakul.

A különbség mértéke	Gyakoriság (fő)	%	Kumulált százalék
NV/NA	2	0,7	0,7
Jelentős különbség	26	9,7	10,4
Némi különbség	116	43,3	53,7
Nincs különbség	124	46,3	100,00
Összesen	268	100,00	

8. Táblázat - A turistákkal szemben érzett különbség mértéke

Forrás: saját kutatás, 2005

Jelentős a száma azoknak a helyieknek a száma (124 fő, 46,3 %), akik semmiféle különbséget nem éreznek a turista és a saját életvitelük között (9. számú táblázat). Ha ehhez hozzátesszük, hogy a különbséget (116 fő, 43,3%) elenyészőnek érzékeli, és mindösszesen 26 fő (9,7%) mondja, hogy a különbség jelentős. Ez az erős „nem érez semmiféle különbséget” a turista és saját maga között, egyértelműen az ökoturisztikai desztináció jellegzetességéből adódik. Az ökoturisztikai marketing szerint ugyanis az ökoturizmus sikere nagymértékben függ attól, sőt létrejötte is kétséges, hogy a turista milyen mértékben azonosul a helyiek életvitelével, szokásaival, mennyire aktívan vesz részt a helyi közösségek életében. Ez az elfogadás, azonosulás jelenti azt, hogy a megkérdezettek nagy száma semmiféle, vagy igen csekély eltérést észlel a turista és saját maga között.

A különbség típusa	Gyakoriság (fő)	%	Kumulált %
Nem érez különbséget	112	41,8	41,8
Általános viselkedés	56	20,9	62,7
Eltérő anyagi helyzet	34	12,7	75,4
A szabadidő eltöltésének módja	36	13,4	88,8
A környezettel szembeni attitűd	8	3,0	91,8
NV/NA	22	8,2	100,00
Összesen	268	100,00	

9. Táblázat - A turistákkal szemben észlelt különbségek típusa

Forrás: saját kutatás, 2005

A fent említett okok miatt (jelentős a belföldi turizmus, ökoturizmus jellemzői) az anyagi különbségek megjelennek ugyan, de relevanciájuk nem meghatározó. Az a 34 fő (12,7%), aki az anyagi különbségek meglétét határozott észlelésként értékeli, az ökoturizmus magasabb költségi struktúrájának jelenlétét észleli.

Az, ami a különbségek esetében kiugróbb eredmény, az a turisták általános viselkedésmódjával függ össze. A megkérdezettek 20,9%-a (56 fő) vélekedik úgy, hogy a desztinációban megjelenő turisták viselkedése a helyiek viselkedési kódexétől eltérő. Ilyen példákkal találkoztam a személyes interjúk során: hangoskodás, monokinizés a strandon, templom meglátogatása sportruházatban. Az ilyen és ehhez hasonló különbségek egy ma is erősen rurális közösségben erős különbségként észlelhetők.

Nagyon jól érzékelhető a válaszadók részéről, hogy a megjelenő turisták környezettel szembeni attitűdjeiben nem érznek számottevő különbséget (8 fő, 3%), ugyanakkor a változók elemzése kapcsán ez az eltérés lényegesen erőteljesebben jelenik meg. A turisták környezettel szembeni attitűdjeivel szembeni pozitív észlelés a látogatók ökoturisztikai mentalitásának köszönhető.

A válaszadók 50,0%-a észleli (134 fő), hogy a helyiek és a turisták között létezik azért valamiféle különbség. A válaszok között megjelennek erősebben észlelhető, illetve kevésbé jellemző eltérések is. A különbség abból adódik, hogy a turista szabadságát tölti abban a térségben, ahol a házigazda él és dolgozik. Míg a szabadság, a szabadidő, mint turisztikai kategória a viszonylag szabad költést, a megtalálható élmények élvezetét, a mindennapokból való kiszakadást jelenti, addig a házigazda ennek ellenkezőjét éli meg. Helyhezkööttsége, a turisták valamilyen szintű kiszolgálása (ha a turizmusban dolgozik) jelenti számára a mindennapokat. Az eltérő anyagi helyzet pedig a turista nagyobb költési hajlandóságát jelenti szabadsága alatt. Ez természetes nem minden esetben jelenti azt, hogy valóságos anyagi helyzete is jobb a házigazdánál. Szabadsága alatti költési szokásai azonban befolyásolhatják a helyiek turistákkal kapcsolatos attitűdjeinek kialakulását.

Az Őrség esetében a kevés számú „eltérő anyagi helyzet” észlelésének magyarázat az, hogy a kistérségben a költési lehetőségek száma meglehetősen kevés (6 étterem, kevés bolt, kevés szórakozási lehetőség, jelentős turisztikai attrakciók hiánya).

Az észlelt különbségekben a legnagyobb arányt, 20,9 % (56 fő) az általános viselkedési különbségek jelentették. Ez a desztinációban megfigyelhető különböző szerepkörökből adódik. Más szerepkört, feladatot képvisel a turista és a helyi lakos is. A turizmus különböző kultúrák találkozását jelenti. A különbözőségekből adódik, hogy a kultúrák ütköznek, eltérnek egymástól. A turista utazása során egy időre, ideiglenesen eltávolodik otthonától, így térben és időben kilép mindennapjaiból (mindennapi ember kategóriája) és átlép egy, az otthoni szokásaitól, viselkedési szabályoktól, gasztronómiájától stb. mentes (nem mindennapi ember kategóriája) létbe. Más esetben ugyanígy viselkedik a házigazda, a helyi lakos, tehát a szerepek felcserélődnek. Ugyanakkor minden szokását, eredeti kultúrájának minden mozzanatát képtelen feladni és egy ún. „**reziduális kultúrát**” (visszamaradt kultúrát) magával visz a turisztikai desztinációba. Így az egyes desztinációkban megjelenő turisták tömegének (számuktól és a helyszínen eltöltött időtől függetlenül) kultúrája homogén (mindenki turista), ám az egyénekenkénti, az egyes turisták kultúrája heterogén, hiszen a rezidualitás minden esetben a turistát küldő területre jellemző. Ebben az olvasatban a turisták jelenléte enyhén negatív, a rossz beidegződések miatt a turistákkal szemben észlelt benyomások szerint a turista azt tesz, amit akar, és a helyszínről, az emberekről csak felületes benyomásokat szerez.

A mélyinterjúk során ennek az elméleti feltételezésnek igen halvány elemei kerültek felszínre. Ezt bizonyítja az is, hogy a megkérdezettek mintegy fele úgy vélte, hogy nincs különbség közte és a desztinációba érkező turista között.

Összességében megállapítható, hogy az Őrségben nincs, nem tapasztalható szignifikáns összefüggés aközött, hogy éreztek-e különbséget a megkérdezettek és a turisták, illetve a turistákkal kialakított kapcsolat jellege között. Tehát a turisták észlelt viselkedése, attitűdje, anyagi helyzete nem befolyásolta a helyieket baráti, vagy egyéb típusú kapcsolatok kialakításában. Egyéb szinten megfogalmazva, nem jellemző, hogy a baráti kapcsolatként kezelhető házigazda-turista relációban a különbségeket kisebbnek aposztrofálják, illetve az ebből adódó szorosabb ismertségi szint az észlelt különbségek körét, minőségét és mélységét befolyásolta volna.

10. Az empirikus kutatás eredményei

Első fázisban, az Őrségben megkérdezettek észleléseit és a helyi szakértők véleménye alapján kerül bemutatásra, hogy a turizmusnak milyen jellegű hatásai, érvényesülnek a térségben. Második fázisban a hipotézisek tesztelésére kerül sor. Az egyes hipotéziscsoportok együttes, illetve a hipotézisek egyenkénti vizsgálatára is sor kerül.

10.1. A turizmus hatása a megadott társadalmi-kulturális változóknban

A felmérés során a megkérdezetteknek egy ötfokú, előre megadott változó lista alapján kellett a turizmus társadalmi-kulturális hatásait értékelni. A változólista tartalma szerint kerül a gazdasági hatásokra utaló jellemzőket. Ennek ellenére természetesen található közöttük olyan is, amelyik ha nem is szorosán, de következménye lehet a gazdasági hatásnak. A 10-11-es számú táblázatok az ezekre a változókra adott válaszokat rendezi. A táblázatok jelölik az adott válaszok pozitív, illetve negatív tartalmát is.

Változók/értékek	Átlag	Szórás	Pozitív	Negatív	Semleges	Pro	Kontra
Más népek megismerésének lehetősége	3,78	1,03	+			1,549	7,437
Munkalehetőségek	3,58	0,99	+			0,756	0,623
Találkozás érdekes emberekkel	3,57	1,03	+		*	0,978	3,665

Változók/értékek	Átlag	Szórás	Pozitív	Negatív	Semleges	Pro	Kontra
Nyelvtudás	3,56	1,02	+ (+)			4,901	1,897
Kulturális szolgáltatások Sokszínűsége	3,56	1,08	+	-		1,011	0,938
Éttermek minősége	3,71	1,03	+	-	*	2,418	2,549
Régi épületek felújítása	3,82	1,08	+			4,916	0,538
Tolerancia	3,46	1,10	+ (+)			2,989	3,866
Jövedelemre gyakorolt hatás	3,48	0,98	+			2,102	0,630
Szabadidő eltöltése	3,40	0,99	+			3,961	1,653
Vásárlási lehetőségek bővülése	3,29	0,96	+			3,754	1,867
Kulturális identitás csökkenése	3,28	1,05		-	*	0,654	0,957
Életszínvonal emelkedése	3,25	0,95	+			3,226	0,783
Infrastruktúra bővítése	3,20	1,04	+	-		1,549	2,971
Életminőség javulása	3,19	0,94	+			2,796	0,254
Generációs kapcsolatok erősödése	3,16	0,96	+ (+)			2,120	3,548
Sportolási lehetőségek	3,10	0,92	+			2,782	2,130
Munkához való hozzáállás	3,03	0,91	+	-		3,757	4,991
Lakásviszonyok javulása	3,01	0,91	+			1,669	3,210
Erkölc	2,93	0,94	+			3,028	3,519
Közbiztonság romlása	2,69	0,99		-		3,956	1,750
Közlekedés	2,66	1,04		-		3,661	3,709
Földhöz jutás lehetősége	2,63	1,08	+	-		2,405	1,809

10. Táblázat - A turizmus hatásai az Őrségben 1.

Forrás: saját kutatás, 2005

(Dr. Zoltán Csaba SPSS feldolgozásában)

Válaszlehetőségek 1-5-ig:

1. jelentősen rontja
2. némileg rontja
3. nem befolyásolja
4. némileg javítja
5. jelentősen javítja

Változók/értékek	Átlag	Szórás	Pozitív	Negatív	Semleges	Pro	Kontra
A település adóbevételei	3,75	1,04	+		*	2,871	3,843
Vendégszeretet	3,68	0,94	+			4,731	2,148
Megélhetési költségek	3,63	1,06	+	-		0,344	2,997
Földterületek és ingatlanok költségei, árak	3,63	1,23	+			2,703	3,778
Áruk és szolgáltatások színvonala	3,63	1,02	+	-		3,759	2,649
Szemetelésre	3,61	1,22		-		3,708	0,438
Település iránt érzett büszkeség	3,60	1,06	+			2,750	1,838
Udvariasság és jómodor	3,59	1,05	+			1,745	3,610
Anyagi szempontok előtérbe kerülése	3,52	1,01		-		1,806	3,817
Emberekkel szembeni bizalom	3,50	0,95	+	-		0,841	2,841
Zaj	3,46	1,13		-		3,741	2,852
Érintetlen természet pusztulása	3,46	1,13		-		3,841	3,742
Zsúfoltság	3,43	1,10		-		3,741	2,963
Bűnözés	3,25	1,04		-		2,853	1,057
Vandalizmus	3,16	1,03		-		3,854	2,241
Becsületesség	3,16	1,06	+	-	*	2,864	1,976
Kábítószer megjelenése	3,11	1,04		-		1,822	1,027
Szexuális szabadosság	3,10	0,99		-		2,019	1,977
Prostitúció	3,08	1,02		-		2,792	0,130
Alkoholizmus	3,04	0,89		-		3,831	1,980

Változók/értékek	Átlag	Szórás	Pozitív	Negatív	Semleges	Pro	Kontra
Szerencsejáték	3,01	0,97		-		1,776	0,630
Munkanélküliség	2,79	0,90	+	-		0,751	1,201

11. Táblázat - A turizmus hatásai az Őrségben 2.

Forrás: saját kutatás, 2005
(Dr. Zoltán Csaba SPSS feldolgozásában)

Válaszlehetőségek 1-5-ig:

1. jelentősen csökkenti
2. némileg csökkenti
3. nem befolyásolja
4. némileg növeli
5. jelentősen növeli

A két táblázat ilyen jellegű szétválasztására azért volt szükség, habár ugyanazon változó rendszer elemeit találhatók meg bennük, mert míg az első táblázat értékelőrendszere a rontja-javítja, addig a második a csökkenti-növeli értékrendszer dimenzióit, használja.

Mindkét táblázatból egyértelmű, hogy a lakosok véleménye alapján az Őrségben jelenleg észlelhető a turizmusnak mind a pozitív, mind a negatív társadalmi-kulturális hatása. A használt + és – jel mutatja, a változók pozitív illetve negatív minősítését. A jelölések esetében a szerző továbbá (+) és (-) jelöléseket is használja. Ezek használata jelezte, hogy ezek a változók csak bizonyos, egyes érdekcsoportok álláspontját képviselik. Találhatunk olyan jellegű változókat is, melyek esetében a két szélső értékű minősítés mellett a semleges hatás is megjelenik. Ebben az esetben a válaszok nagy számban jelölték annak a lehetőségét, hogy a turizmus nem befolyásolja az adott változót.

Abban az esetben, ha mindkét értékeléssel találkozunk a változó mellett, akkor azok viszonylag magas szórásáról beszélünk (ezt 0, 95 értéknél húztam meg). A válaszok ilyen jellegű megoszlását hisztogramok segítségével értékeltük, de a megkérdezettek szóbeli megjegyzései is sokat segítettek ezek eldöntésében.

A táblázatból látható, hogy a kistérségben megkérdezettek közül senki sem értékelte egyik változót sem úgy, hogy azok a turizmus társadalmi-kulturális hatásaira semmilyen hatást nem gyakorolnak. A leginkább pozitívnak tekinthető hatások közé az észlelések alapján az infrastrukturális fejlesztésének lehetősége, a földterületekhez való jutás, az éttermek minőségének és árszínvonalának, a kulturális szolgáltatások sokszínűsége

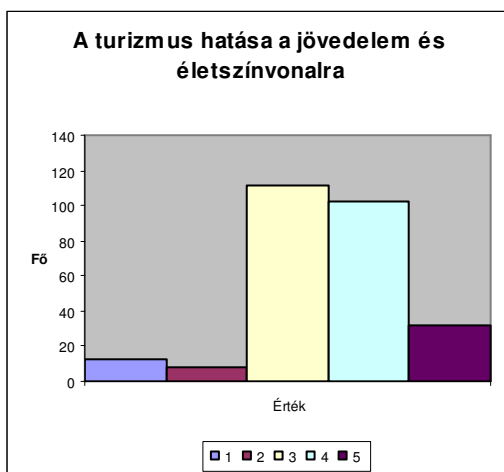
(fesztiválok), az érdekes emberekkel való találkozás lehetősége, a régi építészeti emlékek megőrzésének fontossága, a helyi kiemelkedő kulturális (népi kultúrát jelenti) identitás megőrzése, más népek megismerésének lehetősége, a nyelvtudás és a közlekedés kerültek a legfontosabb észlelések közé.

Ez alapján a felmérésben résztvevők a kedvező szoció-ökonomiai és kulturális jellegű hatásokat tulajdonítanak a turizmus megjelenésének.

A legkedvezőtlenebb hatásait szintén osztályozták a megkérdezettek. Így kiemelten negatív hatásként érzélik, élik meg a helyiek a zaj megjelenését, az érintetlen természet pusztítását, a szemetelést, a bűnözés megjelenését (ez egyébként a személyes interjúk, és a helyi rendőrség statisztikái alapján nem állja meg a helyét), zsúfoltságot, vandalizmust említették. A megemlített negatív észlelések között számos olyan elemet találunk, ami a helyi életben nem jelenik meg, ám a turizmus máshol erőteljesen észlelhető negatív hatásait adoptálják a helyi viszonyokra.

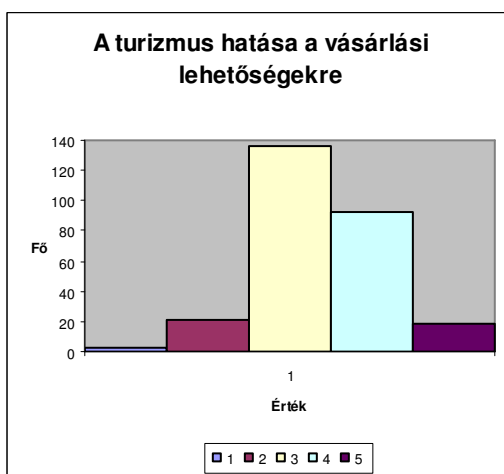
10.2. Hisztogram

A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálatában a hisztogramos elemzéssel az egyes kiemelkedő szórással (0.95 feletti átlagszórás esetében) bíró változókat elemzem. Az egyes változók vizsgálatánál a kedvező és kedvezőtlen megítélések megoszlása vizsgálható. Abban az esetben, ha a változóknál mindkét hatás érvényesül (nem feltétlenül egyforma intenzitással), akkor a szórás magas. Ebben az esetben lehet kellő alapossággal elvégezni a hisztogram elemzést. A hisztogramos vizsgálatok esetében kiegészítés és pontosítás céljából a megkérdezettek szóbeli kiegészítéseit is felhasználtam. Az elemzés során a leginkább pozitívan tekinthető hatások köré sorolták a jövedelem és életszínvonal emelkedését, a vásárlási lehetőségek kiszélesedését, az általános infrastruktúra javulását, a lakásviszonyok pozitív változását, a közbiztonság továbbra is megfelelő helyzetét, a közlekedési viszonyokat, az áruk és szolgáltatások árszínvonalának változását, a megélhetési költségeket, a becsületességre és a munkanélküliségre gyakorolt hatásokat.

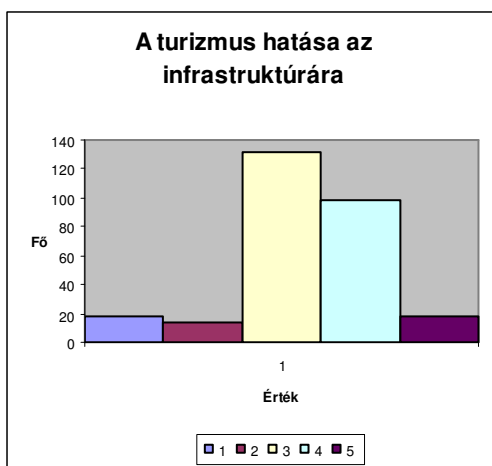

1. A kérdőívek elemzése szerint a jövedelem nő a megjelent turizmus hatására. Ez a jövedelemnövekedés azoknál érvényesül, akik szobakiadással, vendéglátással, hagyományos háziipari termékek előállításával (tökmagolaj, kecskesajt stb.) foglalkoznak. A jövedelemre gyakorolt hatás azonban csak a szezonra jellemző, szezonon kívül ez a hatás - és a mélyinterjúk tanúsága szerint is- alig érzékelhető, a minimálisra csökken. A bemutatott hisztogram szerint tehát a turizmus jövedelemre gyakorolt hatását pozitívnak kell értékelni.

2. A válaszadók feldolgozott adataiból állapítja meg a szerző, hogy a (kérdőív, mélyinterjú és saját tapasztalat) az Őrségben a vásárlási lehetőségek az elmúlt 5 évben

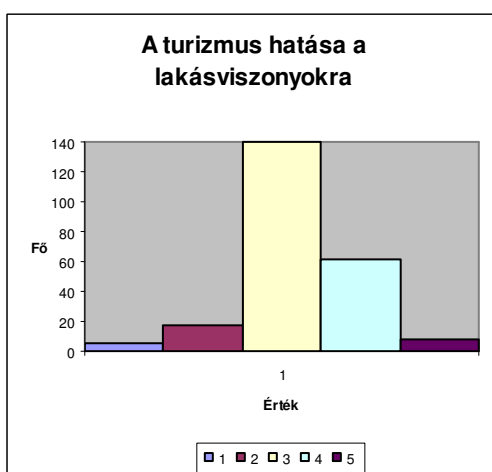

sokat fejlődtek. Szélesedett a választék az élelmiszerek ellátása területén, illetve új, eddig a kistérségre nem jellemző kiskereskedelmi egységek is megjelentek (pl.: ajándéktárgyak, kerékpárbolt, zöldségbolt), amik eddig nem voltak jellemzők. Az a mélyinterjúk tapasztalata, hogy az újonnan megjelent egységek, és az ellátás elsősorban az Őrség központjára Öriszentpéterre jellemző, de tapasztalható a fejlődés az Őrség kisebb gazdasági központjának tartott településen is. A helyi lakosság tapasztalata szerint az ellátás nem mindig a minőségi ellátást jelenti, többször említik a mélyinterjúk során, hogy megjelentek az olcsó, vásári jellegű ruhák, ajándéktárgyak. Olyan ajándéktárgyak, melyek nem az őrségi jellegzetességeket viselik (pl.: Badacsonyra jellemzőek). Az ellátás kapcsán a zsúfoltság, mint a turizmust jellemző és a lakosság attitűdjeit a turizmussal szemben leginkább negatív irányba vivő a jellemző, a kistérségben nem tapasztalható, összességében a vásárlói lehetőségeket pozitívnak értékelhetők, a megjelent negatívumok ellenére.

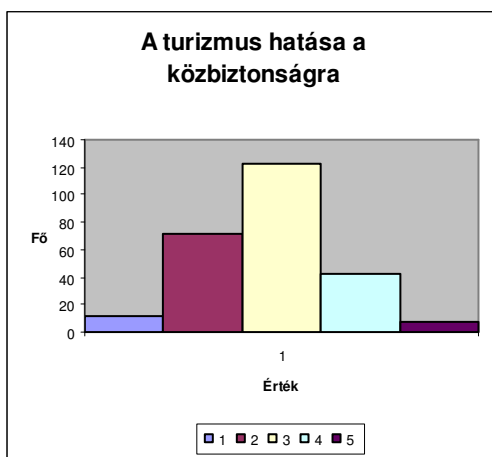
3. A turizmus és az infrastruktúra hatásában a megkérdezettek véleménye itt volt a legszórta. A lakosság úgy gondolja, hogy az infrastrukturális fejlesztések csak részben függenek össze a turizmussal. Azok egy része a turizmusra való hivatkozás nélkül, egyszerűen a térségfejlesztés kapcsán is megvalósultak volna. Itt alapvetően elkülönítik az önkormányzat által elvégzett infrastrukturális

beruházásokat (pl.: víz, csatorna, út, stb.) és a turizmus által generált beruházásokat (pl.: információs táblák, strand minősége stb.), amit azért nem a turisták kényszerítenek ki, de a turizmus további megalapozottságát jelenti. Az sem elhanyagolható, hogy többen úgy gondolták, hogy az infrastrukturális beruházások a turizmus nélkül is végbementek volna.

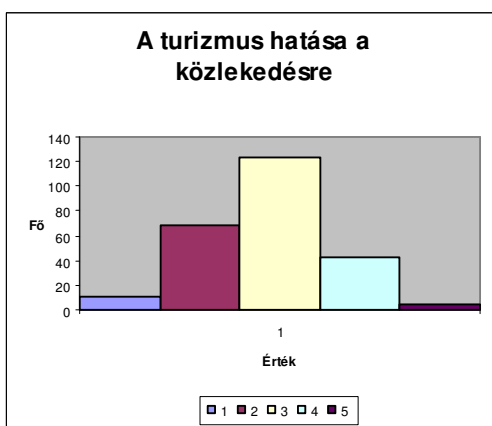
4. A turizmus hatása a lakásviszonyokra érdekes, kettős jelenségként jelenik meg. Egyrészt a rurális jelleg miatt, mint fő attrakcióként a hagyományos építésű, autentikus épületeket fenn kell tartani, másrészt a turista nehezen képzelhető el ezekben a házakban, tehát számára egy modernebb változatot kell felajánlani. A megkérdezettek szerint a turizmus egyáltalán

nem váltott ki semmiféle hatást a lakásviszonyok terén. A szobakiadások esetében a helyiek nem saját lakásukat adják ki, hanem azt, amit amúgy sem használnak, vagy pedig egyenesen a turistáknak építettek. A turizmus megjelenése óta a térségben a lakásviszonyokban jelentős, pozitív igényű elmozdulás történt. Azoknak, akiknek a turizmus fejlődése sokat jelent, jelentős befektetéseket költöttek a lakásviszonyok modernebbé tételére (pl.: fürdőszoba, külön apartmanházak, parkoló stb.). A pozitív hatás azonban nemcsak a szobakiadással foglalkozók körében érzékelhető, hanem az országos szintnél lényegesen elmaradottabb lakásviszonyokkal rendelkező Órségben általános jelenséggé vált. Itt a turisták igénye szerinti lakásmodernizáció 1990-es évek legelejére tehető.

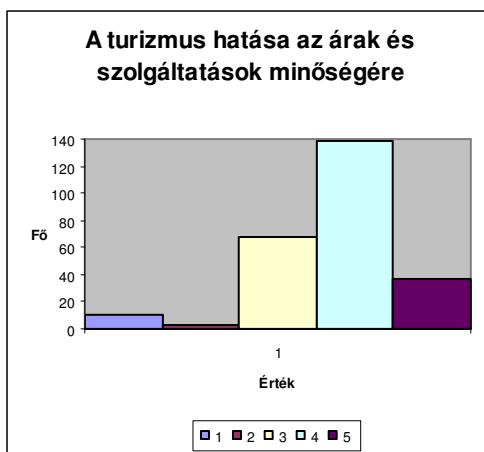
5. A közbiztonság a turizmus meglétének és továbbfejlődésének egyik sarkalatos pontja. A turisták szívesebben keresik fel a biztonságos turisztikai desztinációkat, mint azokat a helyeket, ahol a közbiztonság kétes, illetve ahol a turizmusban fokozottan jelenik meg a turistákat és a turizmust megkárosító bűnözés (pl.: autófeltörés, zsebmetszés stb.). Az Őrségben a közbiztonság az országos, illetve

az egyéb kiemelt turisztikai körzeteknél lényegesen jobb. A stabil állapot köszönhető annak, hogy a turisták száma relatív kisebb, mint más térségekben, ez a megjelenő turistaszám jól eloszlik a területen (így nem tapasztalható zsúfoltság, ami inkább kedvez a bűnözésnek).

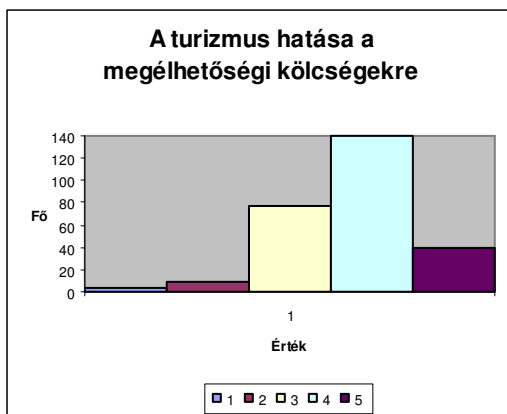
6. A turizmus és a közlekedés viszonylatában a kistérség a nehezen megközelíthető turisztikai desztinációk közé tartozik. A közlekedési infrastruktúra fejlesztésére a közeljövőben nem kerül sor. A szezonban a turisták jelenléte a közlekedésben nem okoz gondot. A szezonon kívüli időszakban (itt elsősorban a téli időszakot értem) a kistérség megközelíthetősége lényegesen nehezebb. Ez

is az oka annak, hogy a szezonon kívüli turistaforgalom nem jellemző az Őrségre. Az Őrség ökoturisztikai kínálati eleméből következően, és a turizmus fejlődésének kezdeti szakaszának köszönhetően nem számolunk azzal, hogy a közlekedési infrastruktúra fejlesztése jelentősebb turistaszám emelkedést eredményezne

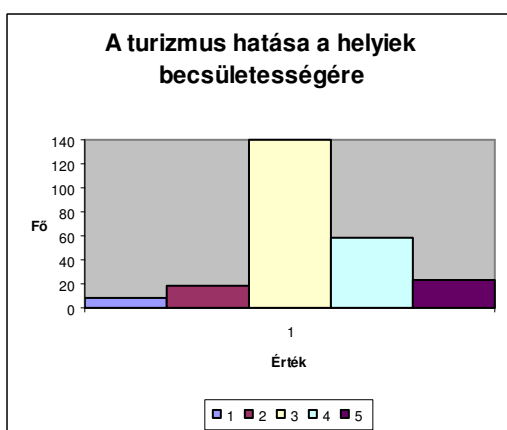
7. A turizmus hatása az árak és szolgáltatások árszínvonalára a vélemények és a mélyinterjúk alapján az elmúlt években kismértékben emelkedett. Egyes vélemények szerint az árak és szolgáltatások árszínvonala a szezonban magasabb, mint szezonon kívül eső időszakban. A valóságban azonban, mivel a konkurenciaharc a turistákért kevésbé érvényesül, ez nem jellemző. Mint ahogy az

sem, hogy a külföldiek részére, mint pl.: magyarországi szállodaiiparban általános, más ár kalkulációval dolgoznak. Az árszínvonal emelkedést a megkérdezettek általában nem a turizmusnak tudják be, hanem inflációs hatásokkal magyarázzák. Az Őrségben az árak és a szolgáltatások árszínvonala a magyarországi turisztikai árpalettán igen kedvező, versenyképes.

8. A megélhetési költségekre a turizmus a kistérségbe nem gyakorol különösebb negatív hatást. A megkérdezettek is alátámasztják, hogy a turisták megjelenése nem volt hatással a helyiek megélhetési költségeire. Az általános modernizáció emelte a mindennapok rezsiköltségét, de a turisták megjelenése nem emelte a mindennapi megélhetésre kiadott

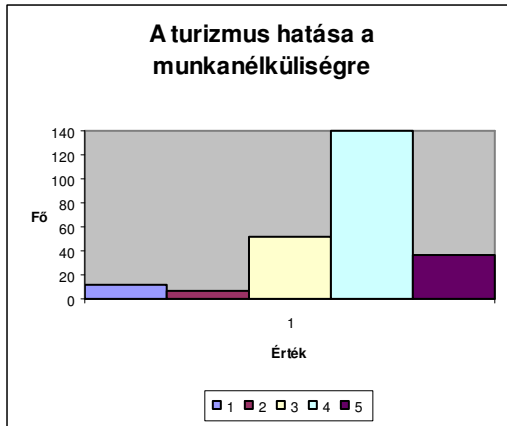
összeget.

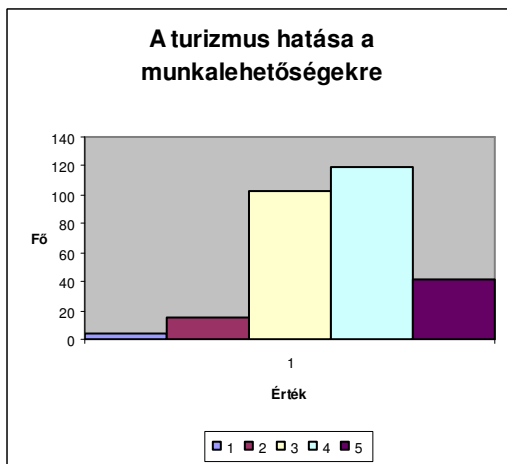
9. Érdekes kettőség figyelhető meg a turizmusnak a helyiek becsületességére gyakorolt hatásában. Azt állítják, hogy a becsület változása nem függvénye a turizmusnak, hisz a helyiek a lehető legbecsületesebben viselkednek a turistákkal szemben. Várják vissza őket a következő

évben is. A becsületesség emberi tulajdonság, így annak a turizmus megjelenéséhez nincs köze.

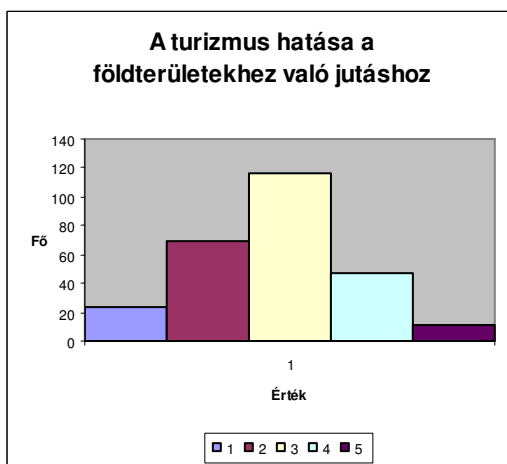

10. A turizmus hatása a munkanélküliségre a szakirodalom szerint az egyik legfontosabb hatásként értelmezendő. Az Őrségben tapasztalt hatás szerint a munkanélküliség csökkenése a főszezoni turisták megjelenésével csökken. A kistérségben a munkanélküliség az országos átlag felett van.

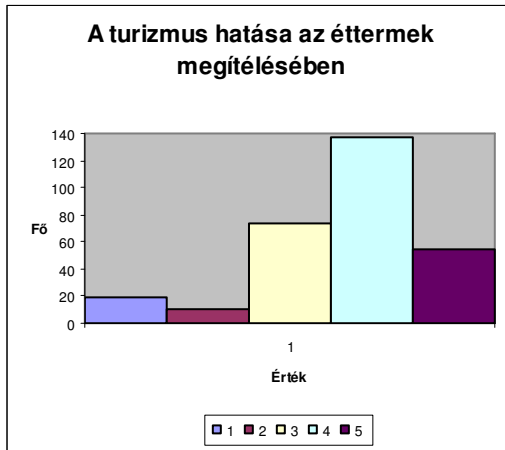
11. Munkalehetőség spektrumának szélesedése a turizmus megjelenésével szintén tapasztalható az Őrségben. Ez a változó szorosan összefügg a munkanélküliség változójával. Munkalehetőséget elsődlegesen a turizmus hoz a helyiek életében és ez is szezonálisan jellemző (gombászás, helyi idegenvezetés). A turizmushoz, mint iparághoz kapcsolódóan néhány vállalkozó

alkalmaz csak kis létszámban helyieket.

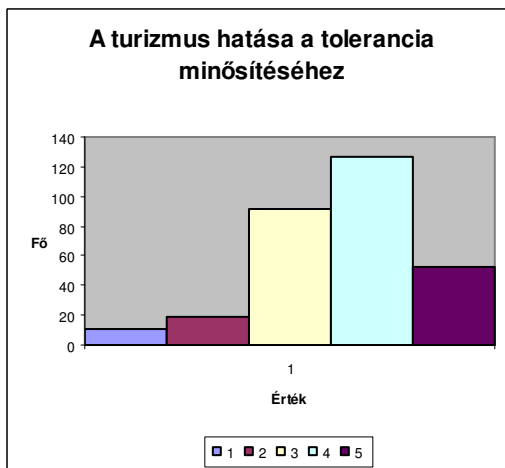

12. Érdekes jelenség az Őrségben a földterületekhez való jutás, majd tulajdonlás kérdése. A kezdeti turisták közül az idők folyamán számosan vásároltak telket, házat. A telkeken autentikus, népi épületeket építettek, a régi, romos épületeket eredeti szépségükben állították vissza. Ezzel az őrségi népi kultúra identitásának, revitalizálásának adtak nagy hangsúlyt.

Mindez a folyamat érzékelhető a régi épületek és a kulturális identitásra változókra adott válaszokban is.

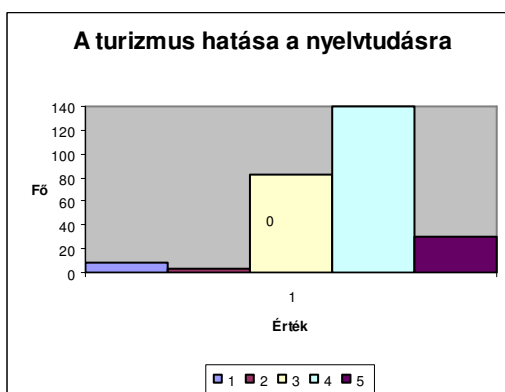

13. Jól megfogalmazható az étterem változóra adott válaszok is. Az Őrségben mindösszesen 6 étterem található. Ezek kínálatának kisebb eleme épít a helyi specialitásokra (sajnos), többségi kínálatuk kontinentális jellegű ételekből áll.

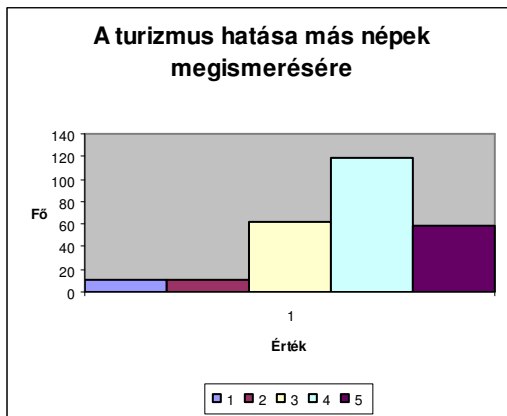

14. Erős szórással jelentkezik a felmérésben a tolerancia megítélése. A tolerancia, ami a más kultúrák, idegenekkel szembeni toleranciát jelöli. A turizmusnak ebben az Őrségre jellemző kialakuló stádiumában, amikor jellemzően a turista és házigazda viszonyában inkább pozitív vonások fedezhetők fel, a helyiek még nem érzik terhesnek, soknak a jelenlevő turistát. Ugyanakkor, és ennek

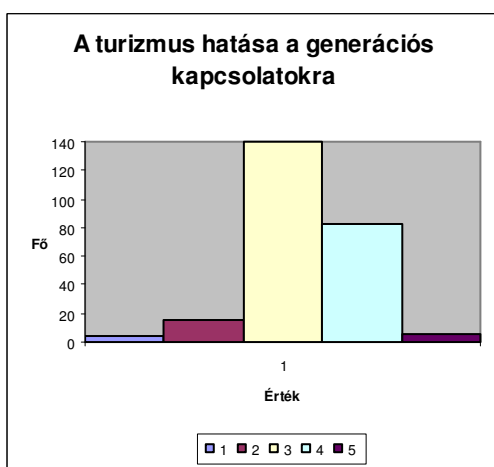
bekövetkezte előidézi majd ennek ellenkezőjét is, az egyes vállalkozások, vállalkozók (étterem, fazekasok, lovarda, panziók) a magasabb turistaszám elérését lehetségesnek és kívánatosnak tartják.

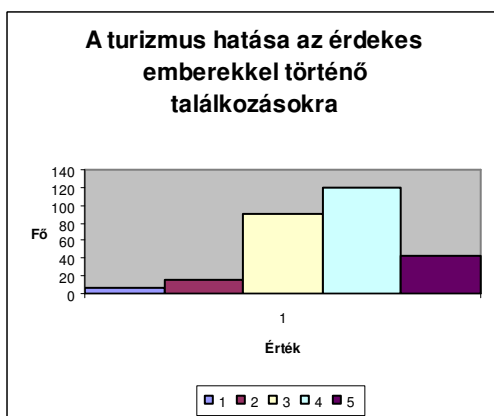
15. A nyelvtudás igénye speciális érdekcsoportokhoz kapcsolódik. Mélyinterjúk alapján ez elsősorban a vállalkozások, vállalkozók igényét fejezheti ki. A szobakiadók esetében, akik elsősorban belföldi vendégnek nyújtanak szállásokat, ez az igény kevésbé hangsúlyos.

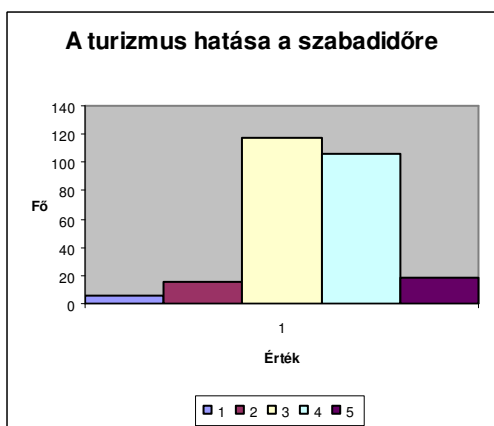
16. A más népek, kultúrák megismerésének változója a turizmus rendszeréből fakad, mely szerint a turizmus egyik alapfeladata az idegen kultúrák közvetítése.

17. Generációs kapcsolatok megújulása szintén csak egyes érdekcsoportokkal folytatott interjúkból derült ki pregnánsan. Azokon a helyeken tapasztalható ennek jelenléte, ahol egy vállalkozás (panzió, szobakiadás, étterem, fazekas) üzemeltetésénél szükség van a tapasztalatra, vagy az esetleges kisegítő munkaerőre. Ez a korábbi generációs problémákat elsimítja, kiegyenlíti.

18. Az érdekes emberekkel való találkozás lehetősége mindig is jelen van a turizmusban. Az Őrségben, a kezdetben megjelenő felfedező turisták között több híres (érdekes) ember is volt, s ezek közül többen vásároltak maguknak házat. Így az eddig esetleg csak TV-ben látott emberekkel kerültek a helyiek szomszédságba.

19. A turizmusnak a szabadidőre gyakorolt hatása egyértelmű. A kérdés az, hogy a helyiek ezt hogyan hasznosítják, hogyan kerül be saját értékrendjükbe ott, ahol az állandó lakás,

életmód, munkahely mellett ennek megoldása nem feltétlenül kerül előtérbe.

11. A turizmus legkedvezőbb észlelt hatásai az Őrségben

A kérdőíves felmérés a turizmus változóra gyakorolt hatásának észlelésében zárt kérdések formájában történt, ami az általam megadott válaszlehetőségek között engedett választani. Azért, hogy minél világosabb képet kapjunk, szükségesnek tartottam nyitott kérdésként is feltenni a kérdéseket. A válaszadóknak így lehetőségük nyílt arra, hogy az egyes kérdésekre konkrétan, a felmérés hitelességét jobban alátámasztva adják meg válaszaikat. Arra, hogy mit észlelnek, tekintenek a legfontosabb pozitív, illetve negatív hatásnak a kistérségben. A személyes megkérdezettek száma 63 fő volt

A turizmusra jellemző pozitív vélemények száma 18 volt. Ez azt jelenti, hogy a kistérségben lakók viszonylag erős egyetértésben, konszenzusban gondolkodnak a turizmusról.

A 12. számú táblázatban csak azok a pozitív turisztikai tulajdonságok szerepelnek, melyeket legalább 10 fő említett.

A helyiek által említett pozitív hatás	Gyakoriság (fő)	%
A település régi házainak megóvása, helyreállítása	48	24,5
Munkahelyteremtés	37	18,9
A helyi adók növekedése	26	13,2
A település hírnevének növekedése	25	12,7
Infrastruktúra fejlesztése	11	5,6

12. Táblázat - A turizmus legjelentősebb pozitív hatásai az Őrségben

Forrás: saját kutatás, 2005

Meglepő módon első helyre kerül a nyitott kérdéseknél a település régi épületeinek, a népi emlékeknek megőrzéséről alkotott, szinte homogén véleménycsoport. Úgy gondolom, hogy ez a kialakított vélemény egybecseng azzal, hogy a térségbe látogató turisták jellemző hányada a népi építészeti értékek után érdeklődik (Pityerszer). Ezek dicséretét hallják legtöbbször a helyiek, ezek körül látnak leginkább csoportosan megjelenő turistákat. Az előre megadott változók és a fenti lista között sok hasonlóság

fedezhető fel. Mindkét kérdéssornál pozitívnak értékelik a válaszadók a munkahelyteremtést. Itt azonban lényegesen erőteljesebben képviselik ezt az álláspontot, mint a kérdéssorra válaszolók. A nyitott kérdésekre adott válaszokban többször is elhangzik, hogy a munkahelyteremtés csak a szezonon kívüli időszakokra jellemző, a szezonon kívüli időszakokra ez egyáltalán nem jellemző. A helyi adók növekedését közel fele megkérdezett gondolja úgy, hogy fontos tényező. Valószínűsíthető, hogy itt a megkérdezetteknek nincsen rálátása a turizmus eme szegmensére, de hallottak, illetve a turisták megjelenéséből úgy vélik, hogy ez csakis a helyi adók, az önkormányzatok bevételeit növeli. A megkérdezett polgármesterek véleménye hasonló, azzal a különbséggel, hogy sok olyan szobakiadóról tudnak, aki feketén adja ki szobáját.

A kistérség hírnevének, imagejének kérdését a változók zárt kérdés során is az egyik legfontosabb pozitív tényezők közé sorolták (39, 7%). Ez a megközelítés értelmezhető annak, hogy az egyes örségi települések látnivalóinak, a jellegzetes szerves településformáival, sok csapadék miatt a dús vegetációval valóban a rendezett, tiszta települések hangulatát kelti. Az infrastruktúra fejlődését, kiépítését szintén több válaszadó értékelte úgy, hogy a turizmus pozitív hatásaként értékelendő.

Ha e legkedvezőbb pozitív hatásokat megnézzük, akkor kimutatható, hogy a lakosság elsősorban a szoció-ökonomiai hatásokat értékeli pozitívnak. Így a munkahelyteremtést (mely számukra magába foglalja a bevételek, jövedelmek növekedésének lehetőségét az egyes családi közösségeken belül), az infrastruktúra kiépítését és ennek a helyiek életmódjára gyakorolt pozitív hatását.

A nem szoció-ökonomiai pozitív hatások közül a települések értékeinek megőrzése (népi építészet) jelenti az abszolút vezető helyet, illetve mellette megjelenik a térség jó hírnevének képviselője is.

11.1. A turizmus legkedvezőtlenebb hatásai az Órségben

A turizmusnak tulajdonítható legkedvezőtlenebb hatások közül a megkérdezett 63 fő mindösszesen 13 különböző negatív hatásként értelmezendő változót sorolt fel 30. számú táblázat). A táblázatban csak azok szerepelnek, melyeket 10-nél többször említettek (13. táblázat).

Hatás	Gyakoriság	%,
Közlekedés	44	69,8
Közbiztonság	37	58,7
Erkölc	36	57,1
Munkanélküliség	29	46,0
Földterülethez való jutás lehetősége	15	23,8

13. Táblázat - A turizmus legjelentősebb negatív hatásai az Órségben

Forrás: saját kutatás, 2005

Összevetve azzal az összehasonlítással, melyben az alapértékelő táblázat változóinak értékelésével foglalkozom, jelentős hasonlóságok tapasztalhatók. Mindkét esetben kimondottan negatív észlelésnek tekinthető, hogy a turizmus növeli a közlekedési nehézségeket, a közbiztonság romlását idézi elő (ez statisztikailag nem megerősített, valószínűleg megjelenésének lehetőségét mérlegelték itt a válaszadók), az erkölcs megváltozását, a munkanélküliségre gyakorolt hatását és a földhöz jutás lehetőségének nehézségeit említették. A válaszok alapján kijelentjük, hogy a válaszadók sokkal több negatív észlelést jelöltek meg. A nevesített, és a válaszadók által választott negatív turisztikai hatások legjellemzőbbjeivel találkozunk a fenti táblázatban. Ez azt is jelenti, hogy a többi megemlített negatív változót a helyiek nem tartották olyan mértékben negatívnak, hogy azt szerepeltessék válaszaik között. A fenti negatív hatások többsége a szoció-kulturális hatások közé sorolható. Megjegyzendő, hogy a válaszadók nem jelöltek meg olyan változókat, mint a környezetszennyezés. A kistérségbe látogató turisták a tudatos ökoturisták kategóriájába tartoznak, s a helyiek az elmúlt évek során nem tapasztalták, hogy a természetvédelemmel, a környezetbarát magatartással szemben cselekedtek volna a turisták. Az adatok birtokában a negatív hatások kifejezhetősége a közlekedés (átlag 2,66, szórás 1,04), a közbiztonság (átlag 2,69, szórás 0,99), az erkölcs (átlag 2,93, szórás 0,94), a munkanélküliség (átlag 2,79, szórás 0,90), és a földterülethez jutás lehetősége (átlag 2,6, szórás 1,08) értékekben jelenik meg.

A turizmus legkedvezőtlenebb hatásaira adott válaszok eredményei azt mutatják, hogy a helyi lakosság a negatív jelenségeket elsősorban szoció-ökonomiai hatásként érzékeli.

A szoció-kulturális hatások nem releváns jelenléte több tételt is bizonyít:

1. A megkérdezettek a helyiek és a turisták között nem észlelnek jelentős kulturális különbséget.
2. A helyiek a negatív hatásoknál elsősorban a szoció-ökonomiai hatásokat emelik ki, azokat észlelik.

11.2. A változók percepció szerinti csoportosítása

A turizmussal kapcsolatos percepciók könnyebb elemzése miatt a változókat percepció értékek szerint csoportosítottam (14. számú táblázat).

Percepciók	Átlag	%
Életminőségjavulás		
Életminőség	3,19	0,94
Jövedelem és életszínvonal	3,25	0,95
Munkalehetőségek	3,58	0,99
Nyelvtudás	3,56	1,02
Tolerancia	3,46	1,10
Érdekes emberekkel való találkozás	3,57	1,03
Más népek megismerésének lehetősége	3,78	1,03
Életminőségromlás		
Zaj	3,46	1,13
Zsúfoltság	3,43	1,10
Szemetelés	3,61	1,22
Deviáns viselkedések		
Alkoholizmus	3,04	0,89
Prostitúcióra	3,08	1,02
Kábítószerélvezet	3,11	1,04
Vandalizmus	3,16	1,03
Szerencsejáték	3,01	0,97
Közösségi értékek		
Generációs kapcsolatok	3,16	0,96
Munkához való hozzáállás	3,03	0,91
Kulturális identitás	3,28	1,05

Percepciók	Átlag	%
Interperszonális értékek		
Idegenekkel szembeni vendégszeretet	3,68	0,94
Kölcsönös bizalom	3,50	0,95
Udvariasság és jómodor	3,59	1,05
Becsületesség	3,16	1,06
Lakóhelyi életminőség		
Közbiztonság	2,69	0,99
Régi épületek megőrzése	3,82	1,08
Közlekedés	2,66	1,04
Település iránti büszkeség	3,60	1,06
Infrastruktúra	3,20	1,04
Lakáskörülmények		
Lakásviszonyok	3,01	0,91
Földterülethez való jutás lehetősége	2,63	1,08
Materiális/pénzügyi lehetőségek		
Áruk és szolgáltatások színvonala	3,63	1,02
Megélhetési költségek	3,63	1,06
Vásárlási lehetőségek	3,29	0,96
Anyagi szempontok előtérbe kerülése	3,52	1,01
A település adóbevételei	3,75	1,04
Földterületek és ingatlanárak	3,63	1,23

14. Táblázat - A turizmus hatásaira vonatkozó percepciók

Forrás: saját kutatás, 2005

A csoportosított percepciók alapvetően két csoportba sorolandók. Míg az egyik csoportosítás a szoció-ökonomiai változók percepciók értékeit foglalja magába (materiális/pénzügyi), addig a másik az alapvetően szoció-kulturális változók percepciók csoportját tartalmazza. A kutatás célja, hogy megvizsgálja a kistérség lakosságának a turizmussal kapcsolatos társadalmi-kulturális hatásainak észleléseit. A percepciók azonosításakor megfigyelhető, hogy a helyiek életminőségére vonatkozó észlelések nagy számát. Ide soroljuk az életminőségjavulás, életminőségromlás, lakóhelyi életminőség csoportokat. Ugyanakkor a szerző szerint az egyetlen szoció-ökonomiai

percepciócsoport sem áll távol az előző minősítéstől, hisz a két csoport közötti hatások egyértelműen erős hatással vannak egymásra. A helyiek életminőségéről kialakított képét a szoció-ökonomiai tulajdonságok befolyásolják.

Életminőségjavulást elsősorban azokban a változóknak lehet megvizsgálni, amelyekről azt vélik a helyiek, hogy a turizmus pozitív hatásának köszönhető. Az életminőség javulása egyedi tényezők sokaságán múlik, melyben nagy szerepe van a gazdasági-társadalmi-kulturális hozott háttérnek is. Így kerül ebben a csoportosításban egy sorba a nyelvtudás és az érdekes emberekkel történő találkozás is. Az életminőségjavulás csoportosítás elsősorban társadalmi-kulturális tényezőket foglal magába. Mellette azonban található több olyan változó is, amelyik a szoció-ökonomiai csoportba is beletartoznak (munkalehetőség a jövedelem és életszínvonal növekedése).

Életminőségromlás csoport olyan változókat jelöl, melyekről a helyieknek általában negatív észlelések vannak. Ezeket a negatív észleléseket egyértelműen a turisták jelenlétének tulajdonítják. A zsúfoltság a szezonban, és egyes rendezvények, fesztiválok esetében tapasztalható nagyobb turista létszámnak köszönhető. Ezt azonban a megkérdezettek csak a turisztikailag legnépszerűbb, lokális desztinációban érzik így. A szemtelenség és a zaj maga a turizmus velejárója, hisz a szabadságát töltő turista felszabadultabban, nyitottabban, kötetlenebbül viselkedik, főleg idegen helyen.

Deviáns viselkedések megjelenését a helyiek a turisták jelenlétének tudják be. A változók közül említik az alkoholizmust, melynek szerepe a turisták megjelenése előtt is problematikus volt a térségben. Emellett megjelenítenek olyan változókat is, amelyek nem jellemzőek a kistérségre (szerencsejáték, prostitúció). A szóbeli megkérdezéseknél jelezték, hogy ezeket a változókat a turizmus megjelenésének következményeinek tartják, jelenléte a kistérségben nem feltétlenül valós.

Közösségi értékek változók hatása talán a legösszetettebb rendszert alkotja. Valójában nem az emberek közti, hanem a közösségi és nem az egyéni képviselő jelenségről lenne szó. Azonban a megjelenített változók mindegyike más és más erősséggel és tartalommal bír. Ugyanakkor összességében talán mégis közösségi értékeként értelmezhetőek. A változók közül legerősebbnek a kulturális identitást érzem, hisz ennek hagyománya és felélesztése az, ami az eredeti kultúrát, mint kohéziós erőt, a leggyorsabban elevevővé tudja tenni.

Interperszonális értékek változók az egyének egymás közötti kapcsolatának minőségét hívatott jelezni. A kistérségben az erre a percepcióra gyakorolt hatásokat a turizmus pozitív jelenségei között említik a felmérésben résztvevő helyiek. Ha figyelmesebben

megnézzük a megjelölt jelenségek körét, akkor levonhatjuk azt a következtetést, hogy ezek általában a vendéglátáshoz kapcsolódnak. Azonban érzek egy mélyebb tartalmat is e mögött. A vendéglátás falusi környezetben történő gyakorlásában (s itt nem csak az étkeztetésre kell gondolni), a vállalkozó és vállalkozó között sokkal mélyebb empátikus kapcsolatok léteznek, mint amit a verseny, konkurencia, haszon szavakkal le tudnánk írni. A rurális közösségek jellemzője, hogy az emberi kapcsolatrendszer (interperszonális értékek) sokkal nehezebben sérül, mint egyéb környezetben. Így a becsületességre, az emberek egymás közötti kölcsönös bizalmára épített interperszonális kapcsolatok sem szenvednek törést.

Lakóhelyi életminőség olyan változók érzékelhető jelenlétét jelenti, mint a lakott környezet „szépségének” megtartása. Ezek a változók az egyének összes észleléseiből összetett közösségi változók halmazát jelenti. Észlelésben tehát egyénhez kötődnek, de hatásuk közösségi. Azonban vannak a meghatározások között olyanok is, melyek nemcsak a lakóhelyi életminőség esetleges pozitív változásának köszönhető érzetet ad, hanem a negatív észlelések is megjelennek benne. Így észlelésként a közbiztonság és a közlekedési viszonyok említése is megjelenik.

Lakáskörülmények említése valójában – ezt a szóbeli megkérdezések igazolták -, egyrészt jelentették a meglévő lakásokra jellemző műszaki adatok összességében megjelenő változásokat, másrészt a földterülethez, ingatlanhoz jutás lehetőségét. A fő kérdés ebben a kategóriában, hogy a helyiek érznek-e valamiféle korlátozó, a lakás-és ingatlanjutásban negatív, korlátozó hatást. A megkérdezettek úgy vélik, hogy a lakás- illetve ingatlanárak emelkedése nem a turizmus megjelenésének köszönhető. Ugyanakkor a turizmus egyértelmű pozitív hatásaként észlelik, hogy a lakások minőségében bekövetkező változások a turizmusnak köszönhetőek. Itt nagyon érdekes megnyilatkozásokkal találkoztam. Azok is ezt válaszolták, akik a turizmus semmiféle szegmensében nem vettek részt.

Materiális/pénzügyi lehetőségek megjelenése a válaszokban egyrészt jelöli a pénzben kifejezhető, materiális javak jelenlétét (pénzek, bevételek), illetve az anyagi jellegű tényezőkre (vásárlási lehetőségek) vonatkoztatható kijelentéseket. Az áremelkedések különböző érdekcsoportok összeütközését jelenti. Addig, míg egy vállalkozónak az az érdeke, hogy a szezonálitásból fakadó áremelkedés megmaradjon, addig a helyi lakosság zömének véleménye éppen az ellenkező. Ez a változó pozitív és negatív hatásérdek mentén értelmezendő.

A hatások közül az adóbevételek növekedése, a vásárlási lehetőségek bővülése szintén a pozitív hatások között kerül megemlíthetésre, míg a megélhetési költségek növekedése a negatív hatások között értelmezendő. Ezek a hatások azoknál érzékelhetőbbek, akik nem vesznek részt a turizmusban, illetve maguk a turizmusban résztvevőknél ez nem jelentkezik ennyire érzékelhetőnek.

12. A hipotézisek vizsgálata

Az előző fejezetben elvégeztem a hipotézisek csoportosítását. Erre azért volt szükség, mert egyrészt szemléletességet kiemeltem, másrészt az elemzést megkönnyítettem, illetve az azonos hipotézisgondolatokat, tartalmazó hipotéziseket összevontam.

Az első csoportban azok a hipotézisek kerültek, melyek a turizmus hatásaira vonatkozó lakossági észleléseket vizsgálták, a második csoport hipotézisei a lakosságnak a turizmussal szembeni attitűdjeire vonatkoznak, a harmadik hipotéziscsoport a lakosság és a turisták kapcsolatrendszerére, a lakosság turistákkal szembeni attitűdjeire, míg a negyedik hipotéziscsoport a turizmus hatásaira vonatkozó észleléseket befolyásoló tényezőkkel kapcsolatos hipotéziseket tartalmazza.

1. hipotéziscsoport

1.1. hipotézis

Az őrségi kistérségben a turizmus pozitív és negatív tulajdonságai is észlelhetők.

Az előző elemző fejezetben részletesen tárgyaltam hogy a helyiek miként értékelik a turizmusnak társadalmi-kulturális hatásait. Ezek a választható változók általam kijelölt változók voltak. Emellett elemeztem, hogy a helyiek melyik változókat tartják a legfontosabb pozitív, illetve negatív változónak.

Az előre megadott változólista (kérdőíves felmérés) alapján a lakosok 172 esetben kifejezetten pozitívnak minősítették a turizmus hatásait (64,18 %). Emellett értékelhető arányban megjelentek a válaszok között az egyes érdekcsoportok pozitív válaszai is (28 fő, 10%). A negatívként kezelt válaszok száma 12 (4,48%) volt.

A megkérdezettek a turizmusnak köszönhetően a legfontosabb pozitívumok csoportjába 5 hatást soroltak, míg a legfontosabb negatívumok közé 5 változót jelöltek be.

Ez azt mutatja, hogy a kistérség megkérdezett lakossága szerint a turizmusnak tapasztalhatóak pozitív és negatív hatásai egyaránt.

Mindezek alapján az első hipotézis feltételezése helyesnek bizonyult.

1.2. hipotézis

A turizmus pozitív és negatív hatásai a társadalmi-kulturális életnek számos területére hat.

Az elemzésből látható, hogy a helyiek észlelései szerint a turizmus kedvező és kedvezőtlen hatásokat is gyakorol. Ezek az infrastruktúra, a földterülethez való jutás lehetősége, az éttermek, kulturális szolgáltatások, munkához való hozzáállás, a megélhetési költségek, az emberekkel szembeni kölcsönös bizalom, becsületesség voltak.

Az infrastruktúra (telefon, gáz, vezetékes víz, szennyvíz, úthálózat, közlekedés) a megkérdezettek véleménye szerint pozitív változásokat jelent. Azt természetesen pozitív tényként kezelik, hogy vezetékes ivóvizet bevezették a településekre, hisz az Őrségben szennyezettek voltak a kutak, melyek közül sokat csak az állatok itatására használhattak. A több infrastruktúrális eredménynek vegyes a fogadtatása. Az idősebb korosztály az, amelyik elutasítóbb ezekkel a kényelmet szolgáló lehetőségekkel és inkább a hagyományos értékeket választja.

Egyértelmű negatívumként említették a megkérdezettek a helyi közlekedési feltételeket, a kistérség megközelíthetőségét. Tömegközlekedési eszközökkel nehezen megközelíthető terület az oka annak – véleményük szerint -, hogy viszonylag kevés turista érkezik a területre.

Negatív hatásként említik, hogy a vezetékes víz bevezetésével szinte teljesen eltűntek az őrségi népi építészet és kultúra olyan megnyilvánulásai, mint a tóka (esővízgyűjtő tavacsok)

A földterülethez való jutás lehetősége a turizmus megjelenése előtti időszakban meglehetősen könnyű volt. Az őrségi fiatalok nagy számban hagyták el a térséget, a szülők halála után a megüresedett portákat mélyen a piaci ár alatt adták el. Az Őrségre jellemző, hogy mai fogalmaink szerint egy-egy házhoz nagy földterület tartozott. Az így idegen, nem helyiek kezére került területek az 1990-es évek közepére elfogyott. Pozitív változásként ebben a folyamatban azt értékelték a helyiek, hogy ezek a földterületek

nem maradtak parlagon. Az új tulajdonosok, ha nem is vonták művelés alá, de karbantartják a földet (általában befűvesítik), és vele a házat is.

Negatív jellegét a földhöz jutás lehetőségének az utóbbi években tapasztalják. Egyrészt megjelentek az ingatlanspekulánsok, másrészt az őrségi ingatlanok árai lassan már a piaci érték fölé emelkedtek. Ez azt is jelenti, hogy a helyiek számára a földvásárlás elérhetetlenné vált. Ez a negatív hatás egyértelműen a turizmusnak köszönhető.

Hozzá kell tennem, hogy ez a jelenség azonban nem az egész Órség területére vonatkozik. A legnépszerűbb helyi desztináció (Keserűszer, Szalafő, Óriszentpéter, Vadása-tó) jellemzője a fenti tény, míg a peremterületekre ez nem jellemző, de a tendencia már tapasztalható (pl.: Vendvidék).

Az Órségben nagyon kevés étterem található. Ennek pozitív hatásait abban látják a helyiek, hogy a turisták helyi gasztronómiai specialitásokat megpróbálják a háziaknál beszerezni. Ugyanakkor negatív hatásként, észlelésként azt említik, hogy az éttermek „elveszik” tőlük a „házikosztosokat”, azaz, inkább étteremben eszik meg a különlegességeket, mint háznál.

A kulturális szolgáltatásokkal a helyiek elégedettek. Az egyes érdekcsoportok még több, jellemzően őrségi hagyományokon alapuló programot szeretnének. Legfőbb pozitívumként említik a helyiek, hogy ezek a kulturális rendezvények, fesztiválok a helyi kultúra jó hírét viszik, illetve, hogy a rendezvényeken résztvevők teljes lelkesedéssel vannak az események iránt. Emellett fontos pozitív észlelésnek vélik, hogy ezekben az időszakokban az őrségre ki lehet tenni a megtelt táblát, tehát igen erős a vendégforgalom.

Negatív észlelésnek tartják ugyanakkor, hogy ezek a rendezvényeken a megjelent turisták időben és térben koncentrálnak. Ez pedig zsúfoltsággal (elsősorban parkolási gondokkal), szemetéssel, zajjal jár.

A munkához való hozzáállás kérdése a munkaerőkérdését is felveti. Itt konkrétan azt tekintették pozitív hatásnak, hogy egyrészt a helyiek újfajta, eddig számukra ismeretlen munkába, a turizmusba kóstoltak bele, s ezzel összefüggően olyan viselkedési normákat, új ismereteket kellett elsajátítaniuk, ami egyébként nem került volna a felszínre. Negatív hatás is észlelhető e hatásban, mégpedig, hogy a turizmus megjelenésével és annak kiszolgálásában vannak olyanok (és itt vállalkozókat említettek), akik feladatukat nem a megfelelő minőségben végzik el. Ennél azonban egy sokkal érdekesebb felvetés is elhangzott, mely szerint a munkához való negatív hozzáállást, észlelést jelenti, ha az emberek saját környezetüket nem tartják rendbe.

Megélhetési költségek turizmus okozta pozitív, illetve negatív hatása a szakirodalomból is ismert. A helyiek általában pozitív tényként kezelik, hogy azok, akik aktívan részt vesznek a turizmusban, azok megélhetési lehetőségei sokkal nagyobbak. Azok számára is pozitív vonást jelent, akik csak másodlagos kapcsolatként kerülnek be a turizmusba és ezt is csak időszakonként, alkalmanként teszik (méz-, gyümölcs-, tökmagolaj eladás).

Ugyanakkor a megélhetési költségeket növeli, és ez a negatív hatás, a jelenlevő turistákhoz igazított árak. Ez észleléseik szerint a szezonra jellemző, és áremelkedést eredményez (érdekes vizsgálat lenne ennek bebizonyítása, vagy éppen elvetése). A szezon utáni időszakban az árak ismét csökkennek. Ezt a mechanizmus én csak a szobakiadás esetében tapasztaltam.

Az emberekkel szembeni kölcsönös bizalom észlelése elsősorban a helyiek közötti pozitív kapcsolat felerősödését jelenti. Az, hogy közös célként szerepel számukra a turizmus fejlesztése, közelebb hozhatja egymáshoz az érintetteket. A bizalom, mint pozitív hatás megjelenik a turistákkal szembeni házigazda attitűdökben is. Ezzel egyidőben a megkérdezettek szerint észlelhető a turizmus e hatásának negatív vetülete is, ami az egyes turizmusban szereplők között alakul ki. Itt a szobakiadók, a feketegazdaságban való részvételt emeljük ki.

A turizmusnak a helyi lakosok becsületességére gyakorolt hatását illetően negatívumként kezelhetjük, hogy a gyors meggazdagodás, a feketemunka lehetősége, a vállalkozók részéről az adózási szabályok megszegése valós, de kisebbséget képviselő jelenlét a kistérségben. Ugyanakkor a kistérség méretéből és demográfiai helyzetéből adódóan a turizmusban szereplők jelentős része becsületesen dolgozik.

A táblázatokból jól látható, hogy a lakosok észlelései szerint a turizmus fejlődése bizonyos változókat pozitívan érint, s ez az érintettség egyes érdekcsoportok szemszögéből nézve felerősödik. Ezt a hatást a táblázatban (+) jellel különböztette meg a szerző. Ebbe a csoportba tartoznak a generációs kapcsolatok, a nyelvtudás és a tolerancia.

A generációs kapcsolatok erősödésében azoknak a csoportoknak van érdekazonosságuk, melyek valamilyen vállalkozásban dolgoznak. Ebbe a vállalkozásba segítőként a szülőket, gyerekeket is bevonják. Ez a kapcsolat sokszor együttélést is feltételez. Valójában ebben az esetben a gazdasági érdekek feltételezik a generációk együttélését. Fontos megközelítés azonban az emberi megközelítés. E szerint a generációs együttélésben az idősebb generáció ismételten hasznosnak érzi magát, tevékenységét.

Nyelvtudás kérdése a turizmusban vitathatatlan előnyt jelent. Az Őrségbe látogató, elsősorban német nyelvű turistákkal való kommunikáció elengedhetetlen része. Itt szintén egyes érdekcsoportok érzik erősebb turisztikai hatásnak a nyelvtudás kérdését, sőt számosan gazdasági előnyöket is feltételeznek a nyelvtudásnak.

A tolerancia pozitív hatását elsősorban a más társadalmi-kulturális, gazdasági dimenzióból érkező turistákkal szemben érzik a válaszadók. A helyiektől különböző viselkedés, értékrendek tolerálása, megértése és elfogadása a turizmus egyik alappillére.

A táblázatban látható, hogy a lakossági észlelések szerint a turizmus kedvezően hat a munkanélküliségre. A pozitív változás egyértelműen az, hogy a turizmus munkalehetőségeket teremt. A kedvező hatás azonban csak szezonokban érvényesül. Így a munkanélküliség felszámolásában szerepet nem igazán játszik, főleg azokban a térségekben, ahol a turizmus, mint kiegészítő kereseti lehetőség jön számításba.

A fenti elemzések kapcsán kijelenthető, hogy a kistérségben található olyan társadalmi-kulturális változók, amelyek egyaránt gyakorolnak pozitív, illetve negatív hatást.

Ezek alapján a 2. hipotézis is elfogadható, a hipotézis állítása igaz.

1.3. hipotézis

A turisták és a helyiek között a kulturális különbség nem nagy, ezért a helyiek a turizmus szocio-ökonomiai hatását jelentősebbnek vélik, mint a kulturális hatásait.

Az értékelő táblázateredményei alapján megvizsgáltam, hogy melyek azok a változók, amelyekre a helyiek észlelése alapján a turizmus jelentős hatást gyakorol. A 15. számú táblázat csak azokat a változókat tartalmazza, amelyek az észlelések átlagértéke meghaladta a 3,5-öt vagy nem érte el a 3-at.

Változó	Átlag	Szórás	Szoció- ökonómiai	Szoció- kulturális
Más népek megismerése	3,78	1,03		+
Munkalehetőség	3,58	0,99	+	
Éttermek minősége	3,71	1,03		+
Kulturális szolgáltatások	3,56	1,08		+
Találkozás érdekes emberekkel	3,57	1,03		+
Régi épületek	3,82	1,08		+
Nyelvtudás	3,56	1,02		+
Megélhetési költségek	3,63	1,06	+	
Az ingatlanok és földterületek költségei	3,63	1,02	+	
Adóbevételek alakulása	3,75	1,04	+	
Település iránti büszkeség	3,60	1,06		+
Vendégszeretet	3,68	0,94		+
Anyagi szempontok előtérbe kerülése	3,52	1,01	+	
Az emberekkel szembeni bizalom	3,50	0,95		+
Udvariasság és jómodor	3,59	1,05		+
Szemetelés	3,61	1,22		+
Földterülethez való jutás	2,63	1,08	+	
Erkölc	2,93	0,94		+
Közbiztonság	2,69	0,99		+
Közlekedés	2,66	1,04		+
Munkanélküliség	2,79	0,90	+	
Gyakoriság összesen			7	13

15. Táblázat - A turizmus által jelentős mértékben befolyásolt tényezők

Forrás: saját kutatás, 2005

Az összesítő táblázat azt mutatja, hogy azok közül a változók közül, amelyekre a turizmus jelentős hatást gyakorol, melyek tekinthetők inkább szoció-ökonomiai és melyek inkább szocio-kulturális jellegűnek. A táblázatban szereplő változók kétharmada a szocio-kulturális tényezők közé tartozik illetve a legjelentősebb pozitív és negatív hatásként észlelt változások között egyaránt szerepel szoció-ökonomiai és szocio-kulturális változás is.

Ez a hipotézis tehát elvetésre került, mert a hipotézisben megfogalmazott ok-okozati viszony nem értelmezhető. A vizsgálat során használt változórendszer elemei sokkal szélesebb körben értelmezték a szocio-kulturális változókat, mint a kulturális változók összességét.

A vizsgálat eredményeképpen a 3. hipotézist elvetem, mert feltevésem nem igazolódott be.

2. hipotéziscsoport

2.1. hipotézis

A szoció-ökonomiai hatásokat a helyiek pozitívabbnak észlelik, mint a kulturális jellegű tényezőkre gyakorolt hatásokat.

A negyedik hipotézis tesztelésére több vizsgálati szintet vizsgáltam meg. A vizsgálatok mindegyikének alapját a 13-14. számú táblázatok képezték. Itt azokat a változókat kerestem, amelyeket a megkérdezettek a leginkább pozitívnak, illetve negatívnak minősítettek.

Így a felmérés eredményei során a legkedvezőbb hatások a következők voltak: munkalehetőségek teremtése, a település adóbevételei, nyelvtudás, éttermek minőségének javítása, anyagi szempontok előtérbe kerülése, régi épületek megóvása, kulturális szolgáltatások bővítése, érdekes emberekkel történő megismerkedés lehetősége, más népek megismerése. Ezekből a tényezőkből az első 5 tekinthető elsősorban szoció-ökonomiai változónak.

A további vizsgálatot jelentett annak áttekintése, hogy a helyiek szerint melyek azok a változások, amelyek a legkedvezőbb hatásnak minősíthető. Itt a turizmus legjelentősebb pozitív hatásait a helyiek a szoció-ökonomiai hatásokban vélték felfedezni. Így a munkahelyteremtést, a helyi adók növekedését, az infrastruktúra fejlesztését sorolták

ebbe a kategóriába. A nem szoció-ökonomiai hatások közül a települések régi épületeinek megóvását és hírnevük további növekedését jelezték.

Természetesen ezt a hipotézist a vélemények másik oldaláról is megvizsgáltam. Eszerint az előre megadott változók alapján a turizmus leginkább negatív hatásai a következők voltak: erkölcsi értékek megváltozása, a közbiztonság állapota, a földterületekhez jutás lehetősége és a munkanélküliségre gyakorolt hatások voltak. Ezek a hatások között egyenlő arányban találunk szoció-ökonomiai és szoció-kulturális hatásokat is. Azonban, ha a megjelölt szoció-ökonomiai hatások közül megvizsgáljuk a földterületekhez jutás tételét, akkor ezt inkább értékeljük egy rurális társadalomban az erkölcsösség kategóriájának, mint pusztán gazdasági lehetőségnek.

A táblázat legjelentősebb negatív hatásai között szintén többségben szerepelnek a szocio-kulturális tényezők: a zsúfoltság, a közlekedési nehézségek, a környezetszennyezés, a zaj.

A 2.1. hipotézis felvetése helyes volt.

2.2. hipotézis

A kistérség lakossága jelentős mértékben támogatja a turizmus további fejlődését.

A felmérésből kiolvasható, hogy a helyiek attitűdjei a turizmussal és a turisták jelenlétével kapcsolatosan pozitívnek minősíthető. A válaszadók 64,18%-a (172 fő) örül a turisták jelenlétének (16. számú táblázat), illetve 44,78%-a (120 Fő) úgy gondolja, hogy a turisták számának növekedni kellene.17. A felmérés azt is mutatja, hogy mindösszesen 4,48 %-a (12 fő) nem örül a turisták jelenlétének és 2,1%-a (6 fő) gondolja úgy, hogy csökkennie kellene a turisták számának.

Változó /attitűd/	Gyakoriság (fő)	%
NV/NA	4	1,49
Örül	172	64,18
Nem örül	12	4,48
Közömbös	80	29,85
Összesen	268	100,00

16. Táblázat - A turisták jelenlétével kapcsolatos attitűdök

Forrás: saját kutatás, 2005

Változó/attitűd	Gyakoriság (fő)	%	Kumulált %
NV/NA	18	6,72	6,72
Némileg növekednie kellene	120	44,78	51,5
Megfelelő	124	46,27	97,77
Nem, némileg csökkennie kellene	2	0,75	98,52
Kis mértékben csökkennie kellene	4	1,49	100,01
Összesen	268	100,00	100,01

17. Táblázat - A turisták létszámára vonatkozó vélemény

Forrás: saját kutatás, 2005 (Az eltérés a kerekítésből adódik.)

A megkérdezések alapján megfigyelhető, hogy a vélemények döntő többsége a némileg növekedni illetve a megfelelő attitűdöt választotta. Ha az életciklus-görbe Őrségre vonatkoztatott jellemzőjét vesszük figyelembe, mely szerint a kistérség a turisztikai életszakasz kezdeti stádiumában van, akkor meglepőnek is tűnhet a válasz. Azonban a keresztábrák eredményei szerinte nagyszámú nemleges válasz ismeretében („A turizmusban dolgozik” és a „Van olyan családtagja, aki a turizmusban dolgozik” illetve a „Megfelelő-e a turisták száma”) már érthetőbb a válasz.

A kérdőíves felmérésben szerepelt az a kérdés is, hogy „Tesz-e valamit a turizmus fejlődéséért”, illetve „Tesz-e ellene valamit” (18-19 Táblázat) Az eredmények ebben az esetben is a lakosság egyértelmű pozitív hozzáállását mutatják a turizmussal szemben. A válaszadók 29,9 %-a (66 fő) mondta azt, hogy tesz a turizmusért valamit településén, és mindösszesen 6 %-a (4 fő) a nem választ adta meg.

A nemleges válaszok esetében sem a fizikai vagy egyéb más módon megjelenő konkrét tevékenységet jelölték meg, hanem a jobbitó szándékú kritikát véltem felfedezni a megjegyzések mögött. Így a teherbíróképesség, a zsúfoltság megállapítására, illetve elhárítására törekedtek.

A kérdőíves megkérdezés mellett a szakértők körében is elvégeztem a kutatást. A szakértők 18 olyan változót jelöltek meg, amelyek szerintük a turizmus fejlődését elősegíti (4. számú melléklet

Tevékenység	Gyakoriság	%1	%2	%3
A turizmusban dolgozik	17	28,8	6,3	25,7
Szobakiadás	16	27,1	5,9	24,2
Információs kiadványok terjesztése	8	13,5	2,9	12,1
Faluszépités	7	11,8	2,6	10,6
Kulturális programok szervezésében való segítség	4	6,7	1,4	6,0
Emléktárgyak készítése	4	6,7	1,4	6,0
Személyes kapcsolatok	3	5,0	1,1	4,5

18. Táblázat - Turisztikai aktivitás a turizmus fejlesztése érdekében

Forrás: saját kutatás, 2005

1 – az összes válasz %-ában

2 - az összes megkérdezett %-ában

3 - az összes olyan válaszadó %-ában, aki tesz valamit a turizmus fejlődéséért

Tevékenység	Gyakoriság	%1	%2	%3
Teherbíróképesség meghatározása	4	50	0,14	1
Tömegetturizmus ellen	2	25	0,07	0,5
Adóemelés	1	12,5	0,03	0,25
Kulturális kínálat a szezonáltság ellen	1	12,5	0,03	0,25
Összes	8	100,00	0,27	2

19. Táblázat - A turizmus fejlesztése ellen

Forrás: saját kutatás, 2005

1 – az összes válasz %-ában N=8

2 - az összes megkérdezett %-ában N=268

3 - az összes olyan válaszadó %-ában, aki tesz valamit a turizmus fejlődése ellen
N=4

A táblázatokból kiolvasható, hogy a megkérdezett szakértők szerint a legtöbbet akkor tehetik a turizmusért, ha az iparágban dolgoznak. A szobakiadás, étteremvezetés,

vagy éppen kerámiatárgyak eladásában vélik felfedezni a turizmus fejlesztésének egyénileg adott lehetőségét.

A lakosság és a szakértők egyértelműen jelzik, hogy széles skálán mozoghat a turizmusban való részvétel. Sokszínű lehetőség nyílik arra, hogy a turizmus fejlesztésében részt vegyenek. A felsorolt tevékenységek sokasága jelzi, hogy az Őrség lakossága szívesen támogatja a turizmus fejlődését.

A felmérés tanulsága szerint szignifikáns összefüggés van a turizmus támogatottsága és a turizmusban dolgozók között, azaz a helyiek részvétele a turizmus fejlesztésében, annak támogatásában meghatározóbb, ha a turizmusban vagy ők személyesen, vagy a családból, rokonságból valaki a szektorban dolgozik. Az elégedettség azonban nem minden esetben kapcsolható azokhoz, akik részt vesznek a turizmus szektorban. Az elégedetlenkedők egy érdekcsoportja a turisztikai vállalkozók közé sorolható. Ők keveslik a turisták számát, a szezonáltság problémáját fessegetik. A hipotézishez tartozó táblázatok és mellékletek elemzése alapján, hogy a lakosság (a megkérdezettek) jelentős része támogatja a turizmust, a turistákkal szembeni attitűdjeik pozitívak, és a turizmust jelentős mértékben támogatják, még azok is, akik a turizmus ellen is szólnak.

A 2.2. hipotézis elfogadható.

2.3. hipotézis

Inkább pozitívnak érzik a turizmus jelenlétét azok, akiknek valamiféle befolyásuk van a turizmusra.

E hipotézis vizsgálat arra irányult, hogy megfigyelhető-e szorosan összefüggő, szignifikáns különbség a turizmus fejlesztése vagy éppen fejlődésének megakadályozása érdekében tett cselekvések és a turizmus változók hatásainak észlelésében.

A szakirodalom jegyzése szerint a turizmus helyi fejlődése vagy fejlődésének megakadályozása összefügg azzal a tétellel, hogy azok, akik tettek valamit a turizmus fejlesztése érdekében, azok a turizmus hatásait pozitívabbnak vélik, mint azok, akik a turizmus fejlődése ellen cselekedtek. Tehát ezek szerint a szobakiadók, étteremtulajdonosok, panziósok, cserepesek, olajütők stb. úgy érzik, hogy a helyi

turizmus fejlődéséhez aktívan hozzájárultak, és ez által a turizmus észlelt hatásait pozitívabbnak ítélik meg.

A táblázat adatai azt mutatják (20. számú táblázat), hogy szignifikáns összefüggés a megkérdezettek észlelései és a turizmus fejlesztése vagy annak megakadályozása érdekében tett lépések között nincsen.

Változók/értékek	Átlag	Szórás	Pozitív	Negatív	Semleges	Pro	Kontra
Más népek megismerésének lehetősége	3,78	1,03	+			1,549	7,437
Munkalehetőségek	3,58	0,99	+			0,756	0,623
Találkozás érdekes emberekkel	3,57	1,03	+		*	0,978	3,665
Nyelvtudás	3,56	1,02	+ (+)			4,901	1,897
Kulturális szolgáltatások Sokszínűsége	3,56	1,08	+	-		1,011	0,938
Éttermek minősége	3,71	1,03	+	-	*	2,418	2,549
Régi épületek felújítása	3,82	1,08	+			4,916	0,538
Tolerancia	3,46	1,10	+ (+)			2,989	3,866
Jövedelemre gyakorolt hatás	3,48	0,98	+			2,102	0,630
Szabadidő eltöltése	3,40	0,99	+			3,961	1,653
Vásárlási lehetőségek bővülése	3,29	0,96	+			3,754	1,867
Kulturális identitás csökkenése	3,28	1,05		-	*	0,654	0,957
Életszínvonal emelkedése	3,25	0,95	+			3,226	0,783
Infrastruktúra bővítése	3,20	1,04	+	-		1,549	2,971
Életminőség javulása	3,19	0,94	+			2,796	0,254
Generációs kapcsolatok erősödése	3,16	0,96	+ (+)			2,120	3,548
Sportolási lehetőségek	3,10	0,92	+			2,782	2,130
Munkához való hozzáállás	3,03	0,91	+	-		3,757	4,991

Változók/értékek	Átlag	Szórás	Pozitív	Negatív	Semleges	Pro	Kontra
Lakásviszonyok javulása	3,01	0,91	+			1,669	3,210
Erkölc	2,93	0,94	+			3,028	3,519
Közbiztonság romlása	2,69	0,99		-		3,956	1,750
Közlekedés	2,66	1,04		-		3,661	3,709
Földhöz jutás lehetősége	2,63	1,08	+	-		2,405	1,809
A település adóbevételei	3,75	1,04	+		*	2,871	3,843
Vendégszeretet	3,68	0,94	+			4,731	2,148
Megélhetési költségek	3,63	1,06	+	-		0,344	2,997
Földterületek és ingatlanok költségei, árak	3,63	1,23	+			2,703	3,778
Áruk és szolgáltatások színvonala	3,63	1,02	+	-		3,759	2,649
Szemetelésre	3,61	1,22		-		3,708	0,438
Település iránt érzett büszkeség	3,60	1,06	+			2,750	1,838
Udvariasság és jó modor	3,59	1,05	+			1,745	3,610
Anyagi szempontok előtérbe kerülése	3,52	1,01		-		1,806	3,817
Emberekkel szembeni bizalom	3,50	0,95	+	-		0,841	2,841
Zaj	3,46	1,13		-		3,741	2,852
Érintetlen természet pusztulása	3,46	1,13		-		3,841	3,742
Zsúfoltság	3,43	1,10		-		3,741	2,963
Bűnözés	3,25	1,04		-		2,853	1,057
Vandalizmus	3,16	1,03		-		3,854	2,241
Becsületesség	3,16	1,06	+	-	*	2,864	1,976
Kábítószer megjelenése	3,11	1,04		-		1,822	1,027
Szexuális szabadosság	3,10	0,99		-		2,019	1,977
Prostitúció	3,08	1,02		-		2,792	0,130
Alkoholizmus	3,04	0,89		-		3,831	1,980
Szerencsejáték	3,01	0,97		-		1,776	0,630
Munkanélküliség	2,79	0,90	+	-		0,751	1,201

20. Táblázat - A turizmus fejlődésének aktivitása és a turizmus hatásainak észlelései közötti összefüggések (χ^2 értékek)

Forrás: Saját kutatás, 2005
(Dr. Zoltán Csaba számításai alapján)

Ezek alapján a 2.3.. hipotézist elutasítom.

2.4. Hipotézis

Azok a helyi lakosok, akik a turizmus jelenlétének hatásait pozitív hatásként értékelik, aktívan támogatják a turizmust, viszont akik negatívan értékelik, azok nem támogatják.

A hipotézis vizsgálatát a helyiek turizmusra vonatkoztatott észleléseinek és a desztinációban megjelenő turisták számának az elemzése jelentette. A vizsgálat eredményei (21. számú táblázat) szerint csak a változók egy részénél tapasztalható, hogy összefüggés van a helyiek turizmus hatásaira vonatkozó észlelései és a turisták desztinációban megjelenő száma között. Tehát nem jellemző az Őrségre, hogy azon helyi lakosok, akik a turizmus hatásait pozitívan értékelik aktívan támogatják annak további térnyerését (természetesen egyes érdekcsoportok megkérdésezéses véleménye ettől a vizsgálati eredménytől eltérő. Ezek elsősorban azok a csoportok, melyek a turistalétszám további növekedésében érdekeltek (étterem, egyes panziók), de más érdekcsoportok a mostani állapot fenntartását tartják elégségesnek (fazekasok, olajütők). Ez utóbbi csoport véleménye szerint a megnövekedett turistalétszámot megfelelő mennyiségű és minőségű termékkel nem tudnák ellátni.

Változók/értékek	χ^2	λ
Más népek megismerésének lehetősége	3,598	-
Munkalehetőségek	5,549	-
Találkozás érdekes emberekkel	6,529	-
Nyelvtudás	8,236	-
Kulturális szolgáltatások Sokszínűsége	12,263	0,07
Étteremek minősége	6,271	-
Régi épületek felújítása	9,252	-
Tolerancia	5,140	-
Jövedelemre gyakorolt hatás	14,339	0,0421
Szabadidő eltöltése	11,256	0,012
Vásárlási lehetőségek bővülése	6,281	-
Kulturális identitás csökkenése	4,159	-

Változók/értékek	χ^2	λ
Életszínvonal emelkedése	16,256	0,0185
Infrastruktúra bővítése	16,2228	0,0153
Életminőség javulása	14,215	0,0215
Generációs kapcsolatok erősödése	8,280	-
Sportolási lehetőségek	3,211	-
Munkához való hozzáállás	8,291	-
Lakásviszonyok javulása	9,264	-
Erkölc	5,145	-
Közbiztonság romlása	16,249	0,056
Közlekedés	16,218	0,0159
Földhöz jutás lehetősége	19,317	0,0128
A település adóbevételei	11,288	-
Vendégszeretet	16,389	-
Megélhetési költségek	18,259	-
Földterületek és ingatlanok költségei, árak	14,197	-
Áruk és szolgáltatások színvonala	14,255	-
Szemetelésre	6,289	-
Település iránt érzett büszkeség	11,286	-
Udvariasság és jómodor	12,883	-
Anyagi szempontok előtérbe kerülése	20,189	0,0171
Emberekkel szembeni bizalom	18,962	0,098
Zaj	8,102	-
Érintetlen természet pusztulása	25,189	0,087
Zsúfoltság	15,119	-
Bűnözés	11,258	-
Vandalizmus	18,195	-
Kábítószer megjelenése	8,215	-
Szexuális szabatosság	10,951	-
Prostitúció	6,127	-
Alkoholizmus	7,367	-
Szerencsejáték	5,157	-
Munkanélküliség	8,557	-
Becsületesség	14,285	-

21. Táblázat - A turizmus hatásainak észlelése és a támogatás mértékének viszonya

Forrás: Saját kutatás, 2005
(dr. Zoltán Csaba számításai alapján)

Ezek alapján a 2.4. hipotézist nem fogadom el.

3. hipotéziscsoport

3.1. hipotézis

Azok a helyiek, akiknek kapcsolata a turistákkal szorosabb, kevésbé hajlamosak a turistákkal szembeni sztereotípiák elfogadására.

A felmérés izgalmas kérdése volt, a helyiek megkérdezése arról, hogy milyen nemzetiségű turistákat látnak szívesen településükön, illetve melyeknek adják ki leginkább szobájukat (22. számú táblázat). A kérdések arra keresték a választ, hogy a helyiekben léteznek-e a különböző nemzetiségekkel kapcsolatos sztereotípiák. Az is kiderült a felmérésből, hogy a helyiek kialakult sztereotípiái egybeesnek-e a településen szívesen vagy éppen kevésbé szívesen látott turista, illetve a szobakiadásban szóba jöhető turisták között. A településen megjelenő turistákkal a kapcsolatuk nem olyan szoros, mint azokkal, akikkel egy házban élnek, így a róluk kialakított kép más-más felhanggal jelenik meg észleléseikben.

A következő táblázatok ezeket a felmérési eredményeket elemzik.

Számít-e a turisták nemzetisége?	Gyakoriság (fő)	%
Igen	186	30,6
Nem	82	69,4
Összesen	268	100,0

22. Táblázat - Nemzetiség szerinti előítéletesség a településen

Forrás: saját kutatás, 2005

Számít-e a turisták nemzetisége?	Gyakoriság (fő)	%	Szobakiadók %-a
Nem adja ki	134	50,0	
Nem számít	54	20,1	59,7
Igen, számít	80	29,9	40,2
Összesen	268	100,0	

23. Táblázat - Nemzetiség szerinti előítélet a szobakiadásban

Forrás: saját kutatás, 2005

A táblázatok számadataiban megfigyelhető, hogy eltérés van a településen szívesen látott turisták nemzetiség szerinti jelenlétébe, illetve a szobakiadással foglalkozók nemzetiséget figyelembe vevő sztereotípiái között (23. számú táblázat). A megkérdezettek közel háromnegyede azt mondta, hogy nem számít a turisták nemzetisége a településen való jelenlétükben, addig a szobát kiadók számadatainál már több mint 40%-a azt mondja, hogy számít a turista nemzetisége.

Az 5. számú mellékletekben kereszt táblákon mutatom be, hogy milyen változók azok, amelyek a legjobban zavarják a helyieket. A zavaró értékek mellett pedig az egyes nemzetiségeket is azonosítják. Ezekben a mellékletekben feltűnő, hogy olyan nemzetiségeket is jelölnek válaszaikban, akik nagy ritkán fordulnak meg a desztinációban. Azok, akik kiemelték, hogy a turisták nemzetisége nem számít mindkét esetben említették, hogy a viselkedés, a költség az elsődleges tényező, és utána szerepelhet a nemzetiség.

Ha azokat elemezzük, akiknek számít a turisták nemzetisége, akkor feltűnően sokszor jelennek meg az angolok (jelenlétük egyébként nem tapasztalható). Mindenesetre a magyarok jelenléte meghatározó (59,8 %), majd a németek (17,3%) és az osztrákok (16,6 %) következnek szinte azonos súllyal. A maradék státuszokat a hollandok, csehek, lengyelek és egyéb nemzetek turistái töltik be.

A szobakiadók körében szintén a magyarok bizonyultak a legnépszerűbbnek (50,5%), majd a sorrend változatlanul folytatódik a németekkel (21,8%), illetve az osztrákokkal (18,7%). A fennmaradó százalékok nagy fölénnyel a nyugat-európából érkező turisták töltik ki.

Megjegyzendő, hogy a csehek kivételével a felmérésben nem jelennek meg a kelet-közép-európai, illetve a kelet-európai országok turistái (lengyelek, szlovákok, ukránok, románok, oroszok stb.).

Mellékletként (6. számú melléklet) csatoltam ennek a kérdésnek, az egyes településekre lebontott eredményeinek összegzését. A dolgozatban többször megjelenik az a tény, hogy több magterületet feltételezünk. Ezek a magterületek a desztináció turisztikai központjai. Erősségük, attrakciós kosaruk nem egyforma súllyal szerepel a desztinációban. A felmérés eredményei azt mutatják, hogy a desztinációban az egyes nemzetekkel szemben bizonyos előítéletek élnek. A nyugati turisták a helyiek számára

és véleménye szerint értékesebb elemeket tartalmaznak, mint az egyéb régióból érkezők, Kiemelték, hogy a nyugati turisták megbízhatóbbak, tisztábbak, kulturáltabbak, mint a volt szocialista országból érkezettek.

Összegezve a hipotézis feltételezéseit, úgy vélem, hogy szoros összefüggés van a turistákkal kialakított kapcsolat jellegében és a turisták nemzetiségét illetően. E feltételezés érvényesül a településre látogató turisták és a szobakiadásban szereplő turistákkal szemben is.

Az egyes településeken azok nem vették figyelembe a turisták nemzetiségét, akiknek kapcsolatrendszerük túlmutat a turista-házigazda viszonyon (barátság, baráti jellegű kapcsolat), vagy visszatérő vendégről van szó. Ebben a kategóriában a belföldi turisták „helyzetelőnyét” a számadatok egyértelműen bizonyították.

Az összegzés eredményeként a 3.1. hipotézist elfogadom.

3.3. hipotézis

Azok a helyiek, akik a turistákkal szorosabb kapcsolatot tudnak kialakítani, a turizmussal kapcsolatos attitűdjeik is pozitívabbak.

A hipotézis megválaszolása előtt meg kellett vizsgálnom, hogy van-e összefüggés a helyieknek a turisták jelenlétére vonatkozó attitűdjei és a turistákkal kialakított kapcsolatok jellege között (24. számú táblázat). A χ^2 próba szerint a két tényező között szignifikáns összefüggés tapasztalható ($\chi^2=29,279$, $p=0,000$).

Attitűd	Személyes kapcsolat a turistákkal								Összesen*	
	Baráti kapcsolat		Gyakori beszélgetés		Hivatalos kapcsolat		Nincs, csak látja őket			
Örül	29	10,8	59	22,0	11	4,0	44	16,4	142	53,3
Nem örül	12	4,4	2	0,07	1	0,03	8	2,9	23	6,1
Közömbös	27	10,1	47	17,5	16	5,9	14	5,2	103	38,8
Összesen	68	25,3	108	40,0	28	9,9	64	24,5	268	99,7

24. Táblázat - A helyiek kapcsolatrendszere és attitűdjeik

A hipotézis bizonyításához megvizsgáltam azt is, hogy a turistákkal kialakított kapcsolat jellege és a turistákkal való általános elégedettség kapcsolata meghatározónak tekinthető-e (25. számú táblázat). Ehhez az állításhoz feltételeznem kell, hogy a turizmussal kapcsolatos attitűdök meghatározzák a turizmus fejlődésével kapcsolatos, helyiek által képviselt elégedettséget is.

Elégedettség	Személyes kapcsolat a turistákkal								Összesen*	
	Baráti kapcsolat		Gyakori beszélgetések		Hivatalos kapcsolat		Nincs, csak látja őket			
Nagyon elégedetlen	8	2,9	12	4,4	1	0,3	7	2,6	28	10,2
Inkább elégedetlen	7	2,6	6	2,2	8	2,8	5	1,8	26	9,4
Semleges	11	4,1	54	20,1	2	0,7	20	7,4	77	32,3
Inkább elégedett	33	12,3	19	7,0	8	2,8	21	7,8	81	29,9
Nagyon elégedett	9	3,3	17	6,3	9	3,3	11	4,1	46	17,0
Összesen	68	25,3	108	40,0	28	9,9	64	24,5	268	98,8

25. Táblázat - A turistákkal szemben kialakított kapcsolat és a turistákkal való általános elégedettség összefüggése

Forrás: saját kutatás, 2005

* a kerekítések miatt nem adja ki pontosan a 100.00%-ot

A táblázat adatai azt mutatják, hogy azok a helyiek elégedettek általában a turizmus kistérségi/települési helyzetével, akiknek a turistákkal kialakított kapcsolata mélyebb szintű. Jellemzően nagy az „inkább elégedett” és „semleges” kategóriában szereplő válaszok együttes száma. Ez jól mutatja egyrészt azt, hogy a helyiek teherbíróképessége még nem érte el a felső határt, jelöli a turisták viszonylagos jó területi eloszlását, másrészt pedig a helyiek elfogadó jellegű attitűdjeinek viszonyulását a megjelenő turistákkal szemben, és a turizmussal szembeni negatív hatások alacsony szintjét.

A ksz² próba alapján mindkét tényező szignifikáns összefüggést mutat ($\chi^2= 19,783$, $p=0,02$).

A 3.3. hipotézist elfogadom, az állítás igaznak bizonyul.

3.4. hipotézis

Az Őrségbe látogató turisták száma meghaladja a kistérség társadalmilag elviselt turisztikai teherbíróképességét.

Az eddigi hipotézisek vizsgálata is hozzájárul e kérdés megválaszolásához. Az eddigi lehetőségek közül kiemelném, hogy a helyi lakosok a turizmus jelenlétének és hatásának egyaránt tulajdonítottak pozitív és negatív hatást. A felsorolt változók/értékek nem egyforma súllyal mérendők, illetve a hatásokra vonatkozó észlelések alapján még nem eldönthető, hogy a társadalmilag jelen levő pozitív turisztikai hatásokat mennyire ellensúlyozza a turizmusból származó negatív észlelések.

A megkérdezések alapján mondhatom, hogy a megkérdezettek általában örülnek vagy közömbösen viseltetnek a turistákkal szemben, illetve bizonyos érdekcsoportok (szobakiadók, vendéglősök) egyértelmű előnyöket vélnek felfedezni a turizmus jelenlétében. A turisták számának növekedését nemcsak az egyes érdekcsoportok tartják helyesnek, hanem a megkérdezettek jelentős hányada is. A szakértői megkérdezések közül pedig kivétel nélkül mindegyik ezen állítás mellett voksolt.

Mindezekből arra lehet következtetni, hogy a turizmus jelenlegi formájában és létszámában nem érte el a kistérség teherbíróképességének határát.

A hipotézis bizonyítására azonban további vizsgálatokra volt szükség, Így megvizsgáltam, hogy a helyiek mennyire érzik a turisták jelenlétét zavarónak (26. számú táblázat).

Tevékenység	Zavaró valamiben				Nem zavaró	
	Igen		Nem			
	Fő	%*	Fő	%*	Fő	%*
Vásárlás	36	13,4	21	7,8	8	
Étkezés étteremben	8	2,9	3	1,1	4	
Pihenés	11	4,1	14	5,2	5	
Strandolás	9	3,0	19	7,0	3	
Szórakozás	26	9,7	9	3,0	4	
Közlekedés	41	15,2	26	9,7	19	4
Összesen	131		94		43	16,0

26. Táblázat - Teherbíróképeséget befolyásoló tényezők

Forrás: saját kutatás, 2005

N=268, * az összes válaszadók százalékában

Jól elemezhető a táblázatból, hogy a helyiek életvitelére, mindennapi életritmusukra a jelenlevő turisták száma nem jelent társalmilag elfogadhatatlan szintet. A felmérés eredményeit csak a szezonra tudtam értelmezni, hisz a szezonon kívüli időszak őrési turizmus elenyésző. Két kiugrónak nevezhető tételt azonban találunk a felsorolásban. Az egyik a közlekedésre gyakorolt hatás. A közlekedési viszonyok nagyszámú említése a közlekedési infrastruktúra, más kiemelt üdülőterületekhez viszonyítottan jelenthet csak nehézséget. A helyiek az eddigi megszokott életmódjukhoz, élettempójukhoz képest tekintik a közlekedést negatív, zavaró tényezőnek. A csakis szezonra jellemző nagyobb forgalom egyébként a területen jól eloszlik, nagyobb forgalom, esetleg parkolási gondok csak néhány frekvenciáltabb turisztikai helyszínen figyelhető meg (Őriszentpéter, Szalafő, Vadása-tó). Az Őrségre jellemző kerékpárosturizmus pedig nem jelent zavaró hatást, ugyanis – annak ellenére, hogy kiépített kerékpárút hálózattal nem rendelkezik a kistérség – jól kiépített erdőgazdasági úthálózatára terelődik ez a forgalom. Ugyanakkor az előző felmérésekből is látszik, hogy a közlekedés problematikus a kistérségben, hisz a szakértői véleményekben is negatív hatásként észlelik a helyiek. A tömegközlekedés helyzete valóban társadalmi hatásaiban negatív észlelésként érinti a helyieket. A kistérségnek egyetlen vasútállomása van, és a buszközlekedése is ritka. Ebből a szempontból a magas említés helytálló.

Másik tényező a vásárlási tapasztalatok negatív, zavaró jellegét emeli ki. Az Őrségre, mint aprófalvas hálózatra jellemző a rossz ellátottság, a vásárlási lehetőségek szűkössége. A legkisebb településeken nincs bolt, vagy csak a legszükségesebbeket lehet megvásárolni. Így a „nagybevásárlás” a pár évvel ezelőtt megnyílt Reál Diszkont Áruházban bonyolítható le (Őriszentpéter), ahol nagyobb számú turista, táborozó együttes jelenléte ellátási gondokat okozhat (pl.: tökehús, pékáru).

A szakirodalomban fellelhető példák, melyek szerint a helyiek vagy kisebb forgalmú boltokat keresnek fel, vagy vásárlásaikat igyekeznek arra a korai időpontra időzíteni, amikor még kevés turista jelenik meg a bevásárlásnál. Az Őrségben az első felvetésre nem találtam példát. Ez csakis az egyes települések rossz bolti ellátottságának tudható be. A második variáció már erőteljesebben jelen van. Ennek is kettős az oka. Egyrészt az ismert ok, hogy ne kerüljön tömegbe a vásárló, másrészt pedig a helyiek

életritmusukban keveset változnak, így továbbra is korábban kelnek a turistáknál, illetve a korábbi vásárlási időpontokban az áruk nagyobb választékát találják a polcokon.

Az egyéb megjelölt tevékenységekben nem jellemző a turisták zavaró tevékenysége, vagy zavaró jelenléte. Megállapítható, hogy a helyiek szabadidős tevékenységét a turisták nem zavarják, inkább azoknál jelennek meg a társadalmilag zavaró tényezőként az észlelt jellemzők, amik a helyiek elkerülhetetlen, mindennapi tevékenységi sorozatába tartoznak. Az, hogy a turisták kevésbé zavarják a helyieket szabadidős tevékenységükben, annak magyarázata több rétegű. Egyrészt a helyiek a szezonális időszakot is munkával töltik, így szabadidejüket otthoni pihenéssel töltik, másrészt az előregedett, rurális közösségre ma sem igazán jellemző a „semmittevésnek” nevezett szabadidő valamilyen szórakozással való eltöltése. Harmadrészt a helyi lakosság nagy része azokat a helyszíneket, ahol a szabadidő eltöltésének lehetősége fennáll, nem vagy csak nagyon ritkán látogatja.

A két kiemelt tényező említése (közlekedés, vásárlás) megerősíti azt a feltételezést, hogy a kistérségben a turisták száma még szezonális időszakban sem éri el a társadalmilag zavarónak nevezhető határt.

Az Őrség teherbíróképességének további vizsgálatához elvégeztem a turisták száma és a turistákat zavaró tényezők közötti összefüggések vizsgálatát (27. számú táblázat), illetve a helyiek turizmussal való elégedettségének és a zavaró tényezők közötti összefüggések vizsgálatát (melyet a turisták generáltak), is (28. számú táblázat).

Létszámra vonatkozó vélemény	Turisták jelenléte zavaró				Összesen	
	Igen		Nem			
Jelentősen növekednie kellene	37	13,8	24	8,9	61	22,7
Némileg növekedni kellene	46	17,1	39	14,5	85	31,7
Megfelelő	28	10,4	36	13,4	64	23,8
Némileg csökkennie kellene	11	4,0	34	12,6	45	16,7
Jelentősen csökkennie kellene	9	3,0	4	1,0	13	4,0

Összesen	131	48,3	137	51,1	268	99,4
----------	-----	------	-----	------	-----	------

27. Táblázat - A turisták száma és a zavaró tényezők kapcsolata

Forrás: saját kutatás, 2005

* a kerekítések miatt nem adja ki pontosan a 100.00%-ot

Elégedettség	Turisták jelenléte zavaró				Összesen*	
	Igen		Nem			
Nagyon elégedetlen	11	4,1	9	3,3	20	7,4
Inkább elégedetlen	16	5,9	14	5,3	30	11,1
Semleges	42	15,6	59	22,0	101	37,7
Inkább elégedett	48	17,9	46	17,2	94	35,0
Nagyon elégedett	14	5,2	9	3,3	23	8,5
Összesen	131	48,7	137	51,1	268	99,7

28. Táblázat - A helyiek turizmussal kapcsolatos elégedettsége és a jelenlevő turisták által okozott zavaró tényezők összefüggései

Forrás: saját kutatás, 2005

* a kerekítések miatt nem adja ki pontosan a 100.00%-ot

A táblázatok adatai is azt bizonyítják, hogy a turisták száma és a helyiek elégedettsége valamint a turizmussal való elégedettség és a turisták jelenléte között nincs szoros összefüggés. Megfigyelhető, hogy azon válaszadók között, akiket zavart a turisták jelenléte is elégedett volt a turizmussal kapcsolatosan.

Így a 3.2. hipotézist, miszerint a kistérségben a turisták száma elérte a kritikus határt elvetem, tehát a feltételezésem nem bizonyult helyesnek.

3.5. hipotézis

A nyári szezonban tapasztalható turista jelenlét a helyiekben negatív attitűdöket eredményez a turistákkal és a turizmussal szemben.

Az eddigi vizsgálatok bebizonyították, hogy a kistérségben a helyiek nagy része örül a turisták jelenlétének., annak ellenére, hogy nagy többségük nem vesz részt közvetlenül a turizmus szervezésében és lebonyolításában. Jelentős részük továbbra is támogatja a turisták számának növekedését, illetve jól érzékelik a helyiek, hogy a szezonon kívül a turizmus hatásai (gazdasági-társadalmi-kulturális) egyáltalán nem érezhetőek. Ez azt is jelenti, hogy a szezonon kívüli időszakban a felsorolt tényezők szempontjait figyelembe véve, a turizmus jelenléte hiátust okoz helyiek észleléseiben.

A hipotézis ellen szól az a tény is, hogy a helyiek nagy része támogatja a turizmus jelenlétét, tesz is érte valamit, míg csak 0,7 x %-ának jelent kellemetlenséget olyan módon, hogy tesz is ellene valamit.

Összességében nem áll meg a hipotézis, annak ellenére, hogy szezonban a lakosság számához viszonyítva akár 15-szörös turistaszámmal is találkozunk. A szezon viszont olyan rövid a desztinációban, hogy a helyiek negatív idő attitűdjeinek kialakulására nincsen idő egyrészt, másrészt a negatív jelenségek ún. „*leülepedési ideje*” sokszor túlmutat a desztináció szezonidején.

Továbbá a negatív attitűdök az éppen kialakuló turizmus esetében nem jelentkeznek olyan relevánsan, mint egy régebb óta jelentős turistaforgalommal bíró területen. A turizmus esetleges negatív hatásai az Őrségben is csak a következő évtizedekben lesz tapasztalható.

Így a 3.5. hipotézis állítását elutasítom.

4. hipotéziscsoport

4.1. hipotézis

Azok a helyiek akik a turizmusban dolgoznak, vagy van a turizmusban dolgozó családtagja, azok kedvezőbbnek ítélik a turizmus hatásait, mint aki nem dolgozik a turizmusban és nincs a turizmusban dolgozó családtagja sem.

E hipotézis felállítására és vizsgálatára azért volt szükség, mert ezzel tesztelni tudtam, hogy a helyiek turizmushoz való gazdasági közelsége, milyen módon, mennyire befolyásolja a turizmusról kialakított véleményeket. Feltételeztem, hogy azok, akik saját maguk vesznek részt ebben, illetve valamilyen családtagjuk a turizmus egyes változóira adott válaszaik pozitívabbak, mint annak a csoportnak, mely tagjainak nincsen köziük a turizmushoz. Az így megalkotott csoportok (turizmusban dolgozik- családtagja, dolgozik a turizmusban- egyik csoporthoz sem tartozik) χ^2 próba vizsgálatából kiderült, hogy a turizmusban dolgozók esetében szignifikáns összefüggés ($\chi^2= 16, 341, p=0,000$), és a valamelyik családtag dolgozik a turizmusban csoport esetében is szignifikáns összefüggés tapasztalható ($\chi^2= 9,860, p=0,016$).

A kereszttáblázat (29.táblázat) a változók észleléseit tartalmazza az egyes érdekcsoportok átlag-szórás összefüggéseiben.

Változók/értékek	Turisztikai foglalkoztatott		Turizmusban dolgozó családtag		Egyik sem	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Más népek megismerésének lehetősége	3,78	1,03	3,66	0,85	3,12	0,91
Munkalehetőségek	3,58	0,99	3,42	0,75	3,29	0,95
Találkozás érdekes emberekkel	3,57	1,03	3,50	0,96	3,44	0,84
Nyelvtudás	3,56	1,02	3,60	0,75	3,12	1,02
Kulturális szolgáltatások Sokszínűsége	3,56	1,08	3,89	0,95	3,50	0,78
Éttermek minősége	3,71	1,03	3,66	0,99	3,54	1,04
Régi épületek felújítása	3,82	1,08	3,79	1,06	3,66	1,02
Tolerancia	3,46	1,10	3,44	0,98	3,02	1,07
Jövedelemre gyakorolt hatás	3,48	0,98	3,54	0,82	3,31	0,75
Szabadidő eltöltése	3,40	0,99	3,39	0,69	3,60	0,84
Vásárlási lehetőségek bővülése	3,29	0,96	3,42	1,04	3,30	0,94
Kulturális identitás csökkenése	3,28	1,05	3,20	0,74	3,02	1,03

Változók/értékek	Turisztikai foglalkoztatott		Turizmusban dolgozó családtag		Egyik sem	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Életszínvonal emelkedése	3,25	0,95	3,48	0,97	3,22	0,91
Infrastruktúra bővítése	3,20	1,04	3,42	0,87	3,54	1,09
Életminőség javulása	3,19	0,94	3,29	0,79	3,41	0,94
Generációs kapcsolatok erősödése	3,16	0,96	3,24	0,86	3,15	0,79
Sportolási lehetőségek	3,10	0,92	3,06	0,85	3,09	0,79
Munkához való hozzáállás	3,03	0,91	3,18	0,99	3,00	0,88
Lakásviszonyok javulása	3,01	0,91	3,21	0,93	3,22	0,98
Erkölc	2,93	0,94	3,01	0,91	2,65	0,77
Közbiztonság romlása	2,69	0,99	2,88	1,06	3,10	0,82
Közlekedés	2,66	1,04	2,96	0,97	2,65	1,01
Földhöz jutás lehetősége	2,63	1,08	2,60	1,07	2,45	1,15
Vendégszeretet	3,68	0,94	3,64	0,91	3,28	0,79
Megélhetési költségek	3,63	1,06	3,64	0,95	3,50	1,08
Földterületek és ingatlanok költségei, árak	3,63	1,23	3,60	1,20	3,16	0,99
Áruk és szolgáltatások színvonala	3,63	1,02	3,54	0,85	3,21	0,78
Szemetelésre	3,61	1,22	3,64	0,97	3,54	0,69
Település iránt érzett büszkeség	3,60	1,06	3,58	1,18	3,46	1,06
Udvariasság és jómodor	3,59	1,05	3,50	0,97	3,19	0,87
Anyagi szempontok előtérbe kerülése	3,52	1,01	3,52	0,97	3,38	0,81
Emberekkel szembeni bizalom	3,50	0,95	3,49	0,96	3,32	0,75
Zaj	3,46	1,13	3,45	1,12	3,26	1,07
Érintetlen természet pusztulása	3,46	1,13	3,34	1,09	3,12	1,02
Zsúfoltság	3,43	1,10	3,40	1,09	3,29	1,02
Bűnözés	3,25	1,04	3,16	1,02	3,05	1,07
Vandalizmus	3,16	1,03	3,02	0,87	2,95	0,76

Változók/értékek	Turisztikai foglalkoztatott		Turizmusban dolgozó családtag		Egyik sem	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Becsületesség	3,16	1,06	2,99	0,87	2,87	0,79
Kábítószer megjelenése	3,11	1,04	2,80	0,76	2,78	0,68
Szexuális szabadosság	3,10	0,99	2,65	0,84	2,85	0,96
Prostitúció	3,08	1,02	3,05	1,07	3,01	1,02
Alkoholizmus	3,04	0,89	2,52	0,68	2,69	0,76
Szerencsejáték	3,01	0,97	2,96	0,85	3,03	0,79
Munkanélküliség	2,79	0,90	2,72	0,81	2,75	0,95
Létszám	34		44		212	

29. Táblázat - A turizmusban dolgozók/ vagy családtagjuk és a turizmus megítélésének kapcsolata

Forrás: saját kutatás, 2005
(Dr. Zoltán Csaba számításai alapján)

A létszám meghaladja ténylegesen megkérdezettek számát, mert az első két csoportban átfedések léteznek.

A táblázatban látható, hogy a turizmusban dolgozók ítélték meg a turizmus egyes változóinak hatását a legkedvezőbben, míg a másik két csoport kevésbé pozitívnak gondolja a hatásokat. Megfigyelhető, hogy némely esetben a harmadik csoport, azaz a turizmusban nem dolgozók és családtagjaik sem ebben az ágazatban dolgoznak, észlelései kedvezőbb képet adnak (közbiztonság romlása) az adott változóról.

Összességében megállapítja a szerző, hogy a turizmusban dolgozóknak, illetve azoknak, akiknek valamelyik családtagjának van kapcsolata a turizmussal lényegesen kedvezőbben ítélik meg a turizmus jelenlétét a kistérségben, mint azok, akik egyik csoporthoz sem tartoznak.

Ezek alapján a 4.1. hipotézis igaznak bizonyul.

12.1. A hipotézisek értékelésének összegzése

A 30. számú táblázatban összesítettem a kutatás hipotéziseinek eredményeit. Az empirikus felmérés, a szakértői vélemények, a segítségre hívott statisztikai adatok alapján a 12 felállított hipotézisből 7-et elfogadtam az eredmények alapján, 5-öt elutasítottam. Így a hipotézisek 59%-a került elfogadásra.

Hipotézisek	Elfogadva	Elvetve
1. hipotézis Az őrési kistérségben a turizmus pozitív és negatív tulajdonságai is észlelhetők.	*	
2. hipotézis A turizmus pozitív és negatív hatásai a társadalmi-kulturális életnek számos területére hat.	*	
3. hipotézis A turisták és a helyiek között a kulturális különbség nem nagy, ezért a helyiek a turizmus szoció-ökonomiai hatását jelentősebbnek vélik, mint a kulturális hatásait.		*
4. hipotézis A szoció-ökonomiai hatásokat a helyiek pozitívabbnak érzik, mint a kulturális jellegű tényezőkre gyakorolt hatásokat.	*	
5. hipotézis A kistérség lakossága jelentős mértékben támogatja a turizmus további fejlődését.	*	
6. hipotézis Inkább pozitívnak érzik a turizmus jelenlétét azok, akiknek valamiféle befolyásuk van a turizmusra.		*
7. hipotézis Azok a helyi lakosok, akik a turizmus jelenlétének hatásait pozitív hatásként értékelik, aktívan támogatják a turizmust, viszont akik negatívan értékelik, azok nem támogatják.		*
8. hipotézis Azok a helyiek, akiknek kapcsolata a turistákkal szorosabb, kevésbé hajlamosak a turistákkal szembeni sztereotípiák elfogadására.	*	
9. hipotézis Azok a helyiek, akik a turistákkal szorosabb kapcsolatot tudnak kialakítani, a turizmussal kapcsolatos attitűdjeik is pozitívabbak.	*	
10. hipotézis Az Őrségbe látogató turisták száma meghaladja a kistérség társadalmilag elviselt turisztikai teherbíróképességét.		*
11. hipotézis A nyári szezonban tapasztalható turista jelenlét a helyiekben negatív attitűdöket eredményez a turistákkal és a turizmussal szemben.		*
12. hipotézis Azok a helyiek akik a turizmusban dolgoznak, vagy van a turizmusban dolgozó családtagja, az kedvezőbbnek ítéli a turizmus hatásait, mint aki nem dolgozik a turizmusban és nincs a turizmusban dolgozó családtagja sem.	*	

30. Táblázat - A hipotézisek összesített táblázata Forrás: saját kutatás, 2005

13. Következtetések

A lezáró, a dolgozatot összegző fejezet mindazon következtetéseket, gondolatokat foglalja magába, melyek az őrségi turisztikai desztináció egy jelentős felmérése során keletkeztek. A kutatás megkezdése előtt is világos volt, hogy a turizmus összetett jelenség. Ezt bármely szakirodalom minden vita nélkül, kőbe vésett tételként elfogadja. A turizmus hatásai sokrétűek lehetnek, kedvező hatásokkal vagy éppen kedvezőtlen hatásokkal jellemezhetik a desztinációt. A turizmust lehet tervezni, mely bizonyos kiszámíthatóságot garantál, de nem tudunk sok mindent tenni a kiszámíthatatlan (vis maior) tényezők ellen.

A magyarországi turizmus kutatásának sokszínűségét, összetettségét, a kutatás kezdeti stádiumának jelen állapotát vetíti elénk e dolgozat is.

13.1. A kutatás eredményeinek összefoglalása

A disszertáció lényeges eredménye, hogy egy újabb turisztikai kutatás zárult le, illetve ennek folyamodványaként készült el a Művészetek Völgyének 2006. őszi kutatása is, mely szintén a helyiek turizmussal kapcsolatos társadalmi-kulturális hatásait vizsgálta.

Megállapítom, hogy az őrségi ökoturisztikai térségben, mely a turizmus életciklus-görbében a kialakuló stádiumban van. A társadalmi-kulturális hatások már a turizmus e szakaszában is több ponton világosan lehetőségek, észlelések, attitűdök mentén rendeződnek. Relevánsan megkülönböztethető pozitív és negatív szoció-ökonomiai, gazdasági, kulturális és egyéb, a jólét valamely szintjéhez kapcsolódó észlelésekkel találkoztam a primer kutatásom során.

Tehát az a vizsgálati módszer, melyben egyaránt alkalmaztam a primer lakossági felmérést és a szakértői interjúk sorozatát, valamint a személyes megkérdezéseket is, bizonyította, hogy a turizmusnak az Őrségben a pozitív illetve a negatív hatásai is észlelhetők. Vizsgálódásom tárgya az az általam meghatározott változók széles köre a társadalmi-kulturális élet minden összetevőjére igyekezett kitérni, a hatások mélységét, intenzitását felmérni.

Tényként kell kezelni a kistérség turisztikai súlyát a kistérség gazdasági rendszerében. Jelenleg világosan beazonosítható, hogy még nem a legmeghatározóbb, legerősebb

tényező a turizmus a desztinációban, de ereje, befolyásoló tényezőinek sorozata, a helyiek véleménye és részvételi kedve, hajlandósága évről-évre nő. Ez a folyamat a kistérség lakosságára egyértelműen hatást gyakorol, s a megkérdezések alapján ennek gazdasági hatását a legfontosabbak közé sorolják.

Természetesen nem kell eufémizálni ezt a tendenciát, azaz az őrségi turizmus szervezői között – s nem csak az ökoturizmusra (benne a falusi turizmusra is) jellemzően – általában nem a helyiek szervezésében jelenik meg. Így az általuk észlelt hatások mérésében fontos hatásként észlelik a gazdasági jellegű hatások megjelenését. Ez általában „kézzelfogható, fizikális” megjelenítődést jelent. Mindemellett, hogy az őrségi turizmus szervezésében és lebonyolításában jelentős részben nem a helyi tulajdonosok vesznek részt, azt is jelenti, hogy a megtermelt javak elhagyják a desztinációt. Visszaforgatott bevételeket csak az egyes panziók, vendégházak stb. esetében fedezhető fel.

Az Őrségben jelenlevő szezonális turisták és a helyiek kapcsolatában meglévő társadalmi-kulturális hatások észlelései, jelenleg csak, mint külső megjelenésében öltenek testet. A helyiek a turizmus társadalmi-kulturális hatásai közül elsődlegesen a „kézzelfogható, képileg számukra megjeleníthető” aprópókat értelmezik. Az Őrségre is jellemző szezonális miatt a kistérségbe látogató turisták száma nem tekinthető folyamatos jelenlétnek, így az általuk generált hatások sem érvényesek egész évben. Felmérésre ezért szeptember hónapban került sor, mert akkor a turisták száma lecsökken, a helyiek véleményei, észlelései megfontoltabbá, hitelesebbé válnak (a Művészetek Völgyében végzett kutatás is az események után bő három hónappal történt). A kistérségben lassan növekvő turistaszám ellenére a negatív hatások nem nevezhetők jelentősnek, mert a szezont követő holtidényben a helyiek „feltöltődnek”. Így az Irridex-modellben leírtak is csak azokra a desztinációkra jellemző, melyekben a szezonális hosszú, s a negatív hatások is előbb észlelhetők.

Mivel a turizmust általában nem a helyiek generálják, részvételük a turisztikai folyamatokban csekélyebb, így észleléseik is elsősorban a külsőleg megjeleníthető magatartásokhoz, változásokhoz, eltérésekhez kapcsolható.

Ez a folyamat azonban nem tekinthető negatív és lezárt folyamatnak. A helyiek életminőségének legfontosabb „mértékegysége” az anyagi tényezőkre épül. A turizmus hatásainak mérése esetében ezen anyagi tényezők köré a foglalkoztatottságot, a

jövedelem mértékét, az infrastruktúra területileg lebontott fejlettségét, az ellátottságot, az életszínvonalat is kell értenünk. Ezek a tényezők pozitív irányú változását a turizmusnak kell elérnie a kistérségben.

Jelentős tényként kell megemlíteni a kutatás eredményei között, hogy a pozitív szoció-ökonomiai, és gazdasági hatások mellett, negatív, gazdasági jellegű hatásokat is beazonosítottak a felmérések során. Így a közlekedési viszonyokat, a szolgáltatások minőségét, gyengeségét említették. A magyarázat kézenfekvő. Mivel az Őrség egy nemzeti park területén található, ezért nagy ívű infrastrukturális beruházásokra, melyek, pl. a sűrűbb úthálózat kiépítését jelentené (ami egyébként nem szükséges), nem a preferált turisztikai tervezés menetébe jelentkezik a desztinációban. A viszonylag megnőtt látogatószámot a jelenleg üzemelő bármindenmű infrastruktúra megfelelő szinten kielégíti. Ehhez csak egy adalék, az ökoturizmusban résztvevő turisták nem feltétlenül tartoznak a pszichocentrikus turisták körébe, akik mindenképpen elvárják a szolgáltatások, az infrastruktúra magas jelenlétét.

A felmérésekben megjelennek azok a nem szoció-ökonomiai hatások is, melyek viszont a turizmus negatív következményeiként értékelhetők. A zaj, a különböző aszociális viselkedési normák megjelenése, a zsúfoltság stb. Mindezek a hatások viszonylagos hatások, hisz az Őrség területéhez és a lakosság számához viszonyítva a turisták jelenléte koncentrálnak a nyári hónapokra (jellemzően július-augusztus hónapokra), illetve a különböző rendezvények, fesztiválok időszakára. Tehát ezek a hatások valóban kikököszenthetik a helyieket a mindennapi élet kategóriájából, és egy, csakis a számukra negatívumként észlelhető folyamatként jelenik meg.

A lakosság körében végzett felmérés alátámasztja azt a feltételezést is, hogy a kistérségben a turizmus jelenlegi beágyazódottsága nem feltétlenül jelenti, hogy ez a kistérség elsődleges gazdasági tevékenysége. A válaszadók a gazdasági jellegű válaszok jelentős részét pozitívnak ítélték meg, a turizmus gazdaságra gyakorolt hatását, válaszaik túlnyomó többsége némileg növeli, illetve növeli kategóriába esett. Így azok is kedvező, pozitív hatásokat várnak el a turizmus jelenlététől, akik nem vesznek részt annak lebonyolításában.

Kutatás további fontos eredménye, s ezt az interjúk erősítették meg, hogy megállapíthatóvá vált a kistérség turisztikai teherbíróképessége. A lakossági adatok szerint a látogatók száma eléri, vagy megközelíti a maximumot. A válaszadók közül 120 fő (44, 8%) érzékeli úgy, hogy a turisták száma még némileg növekedhet. A válaszadók egy része, vagy a rokonságában található olyan rokon, aki valamilyen szinten érdekelt a turizmusban.

E vélemény mellett 124 fő (46, 3%) vélekedik úgy, hogy az Őrség megtelt, több turistát nem tud fogadni. Itt a válaszokból az is kiderült, hogy e válaszadók egyike sem foglalkozik turizmussal.

Az interjúk során a megkérdezett szakértők szerint a turisták számának további növekedése a desztinációban nem jelentene feszültségeket, azaz a teherbíróképessége még nem érte el a végső pontot.

Az Őrség Magyarország ma még kevésbé ismert ökoturisztikai desztinációja. A kistérségben a turizmus fejlesztése, mint tudatos rendszerfejlesztés nem történt. A kialakuló falusi szálláskínálatot, az éttermek, lovardák, kölcsönzők, erdei iskolák létrejötte a vállalkozói akaratnak köszönhető. A környezetvédelemmel és turizmustervezéssel az összevont (2007.január 01.) Fertő-Hanság és az Őrségi Nemzeti Park Igazgatósága foglalkozik. Itt azonban az elsődleges szempont a természeti értékek megőrzése, a páratlan növényvilág megóvása. A kistérség látogatói statisztikáját is az Őrségi Nemzeti Park egyik dolgozója végzi. Kutatásom alapján az Őrségben ma tapasztalható (kialakuló) turizmus az alábbi jellemzőkkel rendelkezik:

- A kistérség rendelkezik az ökoturizmus feltételrendszerének megfelelő számú és minőségű turisztikai termékkel. A vonzerőkre épülő turisztikai termékpolitikát elsősorban az Őrségi Nemzeti Park képviseli, a rendszerre jellemző turisztikai szegmensek figyelembevételével.
- A kistérségre jellemző vonzerők egyediséget képviselnek, így más hasonló adottságú desztinációtól jól megkülönböztethető.
- A kistérség turisztikai vonzerőleltárában fő hangsúllyal a népi építészet, a népi hagyományok, a természet érintetlensége, a jó levegő, nyugalom, változatos táj, vendégszerető emberek, biztonság, gasztronómia szerepelnek.
- A turizmus fejlődésének negatív hatásai nem jellemzőek a területre. Megmaradt a jellegzetes népi, rurális társadalom és kultúra. A turizmus, mint termék erre az egyedi kultúrára épül.

- A vendégek döntő többsége belföldi (visszatérő) turista, akik a kistérséget aktív turistaként keresik fel.

Fontos kérdés a turisztikai kereslet szezonálitása. Ez az általános probléma felveti azt, hogy valójában hogyan értékeljük, mekkora egyáltalán a turizmus munkahelyteremtő hatása. Statisztikailag is elenyésző azok száma, akik azt állítják, hogy ez a hatás szezonon kívül is érvényesül. Ennek további következményei, hogy a turizmus negatív hatásait is csak szezonon belül észlelik a helyiek. A rövid szezonban tapasztalható kedvezőtlen hatásokat a helyiek jól tolerálják.

Mindezeket egybevetve kijelenthető, hogy az Órségben nem tapasztalhatók a tömegturizmus jellemzői. A szezonban megjelenő turisták száma sem éri el azt a pontot, ami a zsúfoltság valamely mértékét jelentené. A megkérdezettek szerint is, a kistérség több turistát is tudna fogadni. A rövid szezon, a turisták relatív kis létszáma a helyiek turizmustól való gazdasági függőségének nem bebizonyított ténye határozza meg, hogy a térségben nem tapasztalhatók a tömegturizmus jegyei.

13.2. A kutatás elméleti jelentősége

Mint ahogy már a dolgozat bevezetőjében is említettem, Magyarországon ez idáig kevés figyelmet kapott a turizmuskutatásban, a fogadó desztinációk lakosságára ható társadalmi-kulturális hatások vizsgálata. A turisztikai kutatások jelentős része a gazdasági hatások aspektusait vizsgálta. Az Órségre vonatkoztatva a turizmushoz kapcsolódó kutatásokról nincsen tudomásom. A kistérségről szóló szakirodalom is elsősorban a néprajzi megközelítést tartotta fontosnak, illetve a turisztikai látnivalók leltárszerű összefoglalását olvashattuk.

Jelen dolgozat kutatási tartalmát azért tartom hiánypótlónak, mert a fenntartható turizmus fejlesztése megvalósíthatatlan a társadalmi-kulturális szempontok figyelembevételével nélkül.

A kutatás során a turizmus hatásaira vonatkozó elméleti modellek közül a Butler-féle desztinációs életciklus-görbét az Órségre vonatkoztatott helytállóságát és alkalmazhatóságát vizsgáltam. Emellett kutattam, hogy a helyiek attitűdjeinek változása mennyire felel meg a Doxey-féle Irridex-modell felvetéseinek.

Az Őrségben a turizmus alig két évtizedes múlttra tekint vissza. Földrajzi elhelyezkedése (határmentiség), sajátos gazdasági-politikai térbe kényszerítette. Ezért feltételezhető volt, hogy a turizmus fejlődésében is bizonyos egyedi vonások felfedezhetők. Így az életciklus-görbe ellentmondásos alkalmazhatóságára újabb vizsgálati eredménnyel járult hozzá kutatásom. Az Őrségi turizmus története megerősítette azt a hipotézist, hogy a turizmus Butler alkotta életciklus-görbéjének alakja erősen desztináció függő.

Az Őrségi desztináció életciklus-görbe története csupán két évtizedre nyúlik vissza, és figyelemreméltó, hogy egy politikailag teljesen zárt terület, miként válik népszerű ökoturisztikai desztinációvá.

Az életgörbe modell alkalmazása során rendkívül nehéz feladat volt, még ebben az időtávban is, összehasonlító adatokat gyűjteni. A hiátus kiküszöbölésére felhasználtam a nemzeti park által készített néhány éves múlttra visszatekintő látogató adatait, illetve a kistérségre vonatkozó (KSH) szállás-helykapacitás statisztikákat is. Itt természetesen tudomásul kellett venni azt a hétköznapi tény, hogy a kereskedelmi szálláshelyek adatai nem minden esetben kerülnek be a statisztikai rendszerbe.

Fontos vizsgálati aspektusnak tekinthető, hogy a helyiek attitűdjei milyen módon változtak meg a turizmusfejlődése során, és ezek a változások mennyire azonosíthatók Doxey általános modelljével, mely szerint a turisták számának növekedése negatívan befolyásolja a helyi lakosság turizmussal kapcsolatos attitűdjeit. A minél érzékelhetőbb változások kedvéért a Doxey-féle Irridex modellen változtattam. E szerint a folyamatok jobban megfigyelhetők, magyarázhatók, ha a modellt, tehát az Őrséget, mint, egy STEEP-rendszer kereteibe helyezem. Maguk az attitűdváltozások, melyek a desztináció lakosságára jellemzővé váltak, nem köszönhetőek csupán a megváltozott turistaszámnak, hanem a turizmus környezeti összetevőinek megváltozása vagy éppen stagnáló állapota is jelentősen befolyásolja azokat.

A kérdőíves felmérés és a személyes lekérdezések során arra a következtetésre jutott a szerző, hogy a modellekben foglalt állítások, feltételezések beigazolódtak. A helyiek az első turistákat lelkesen fogadták (ez természetesen azt is jelentette számukra, hogy kitörtek az eddigi zártságból), majd miután ők is egyre nagyobb számban kapcsolódtak be a turizmus valamelyikágába, attitűdjeik még kedvezőbbé, elfogadóbbá váltak.

Jelenleg a turisták számának lassú, de folyamatos emelkedését látjuk a turisztikai magterületeken, míg stagnálásáról számolnak be a peremterületek megkérdőjelezett interjúalanyai. Ez az optimális dinamizmus a lakosság turizmushoz köthető attitűdjeit nem változtathatta át negatív attitűdökké. Ez azt is jelenti, hogy a desztináció teherbíróképességére a jelenlegi turista létszám nem jelent veszélyt.

13.3. A kutatás eredményeink gyakorlati hasznosíthatósága

Gazdasági jelentésekből tudjuk, hogy a turizmus a világ vezető iparágai közé tartozik. Ez a tétel a magyar gazdaságra is eredményesen alkalmazható lenne. Ahhoz, hogy a turizmus fejlődése rövid és hosszú távon pozitív következményeket érvényesítsen, tudatos, fenntartható turizmus tervezésre van szükség. Tervezés pedig csak abban az esetben ad helyes irányokat, ha az addigi társadalmi-kulturális, gazdasági hatásokat is tanulmányozzuk. Az elkészült turisztikai hatástanulmányok elősegítik a döntéshozókat a megfontolt, megalapozott, kedvező változásokat hozó döntések megszületésében.

Így minden turisztikai döntésnek, fejlesztésnek az a célja, hogy a fogadóterületen a fejlesztés-fejlődés során a helyiek életminősége javuljon. A WTO szerint, hogy a turizmus társadalmi-kulturális hatásai kedvezőek legyenek a lakosságot a turizmus minden lépésébe be kellene vonni. A fejlesztések megvalósításában a helyieknek kellő ismeretekkel, tudásanyaggal, információval kell rendelkeznie, ezt pedig a helyiekkel folytatott konzultációkkal, tájékoztatókkal, kampányokkal lehet elérni. Ez a turizmus integrált tervezése. Sokszor a negatív attitűdök megjelenése egy-egy turisztikai fejlesztés kapcsán egyszerűen a megfelelő információk hiánya miatt keletkezett.

A kutatás eredményei felhasználhatók egyrészt az Órség kistérségben a turisztikai adottságainak további fejlesztésében, illetve a hasonló adottságokkal rendelkező turisztikai desztinációk tapasztalati tervezésében. Fontos, hogy elemzésből kiolvashatók majd adoptálhatók olyan jellegű társadalmi-kulturális hatások viszonyrendszerei, melyek egy térség turisztikai tervezhetőségénél figyelembe vehetők. Ezek figyelembevételével a negatív hatások csökkenthetők illetve kiválthatók.

13.4. További javasolt kutatási irányok

Az elmúlt évtizedekben Magyarországon a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálatában alig készültek tudományos igényű vizsgálatok, s tudomásom szerint jelenleg sem folynak ilyen irányú kutatások. A kistérség kiválasztásának szempontjai között erős motivációt képviselt, hogy Magyarország ne egy kiemelt, évtizedek óta népszerű desztinációját válasszam, ahol az elméletben már megalkotott tézisek jól megjeleníthetők. Ezek alapján az őrségi turisztikai desztinációra esett a választásom, ahol a turizmus fejlődése a kezdeti stádiumban van. A turizmus társadalmi-kulturális hatásaiban tapasztalható eredmények a klasszikus turizmuselméleteket igazolják, azzal a különbséggel, hogy a hatások mélysége, pozitív és negatív jellege, még nem közelíti meg az elméleti szinteket. Vizsgálatokból levezethető következtetéseket a döntéshozóknak figyelembe kell venni döntéseiknél, hogy az elvárt előnyök és a kiküszöbölhető hátrányok azonosíthatók legyenek, s ezzel a helyiek támogatását, bekapcsolódását a turizmusba elérhessék.

A dolgozat a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak mérésében a helyi lakosság észleléseire támaszkodott. Fontos kutatási irány lesz a jövőben a lakossági észlelések és az objektív változások összehasonlítása, elemzése. Nemcsak az Őrségben, hanem országos szinten is ez egyelőre akadályokba ütközik, mert nem léteznek kistérségi statisztikai adatok. A másik nehézség e kutatások lefolytatásában, hogy az időkorlátai meglehetősen nagyok, azaz egy ilyen kutatás (lakossági észlelés és objektív változások összehasonlítása) minimális időtartama 5-15 év lenne.

A dolgozat erősségének tartom, hogy az őrségi települések létszámához viszonyítottan történt a lakossági lekérdezés. Ez azért is fontos, s tudomásom szerint ilyen megközelítésben Magyarországon még nem történt felmérés, mert az egyes településeknek mások a turisztikai jellemzői. A lakosság turizmus társadalmi-kulturális hatásaihoz való viszonyítása nagymértékben függ a magterületektől való távolságtól, a lakosság gazdasági lehetőségeitől, az infrastrukturális fejlettségtől. Az elemzés során a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak elemzése az egyes települések esetében is elvégezhető (az SPSS statisztikai rendszer erre lehetőséget ad), ám úgy gondolta a szerző, hogy az Őrség, mint egy egység bemutatásából levont következtetések első vizsgálati körben megadja az általános elemzés lehetőségét.

A kérdésben szerepel az üdülőtulajdonosok vizsgálata is. Az eredményekből kiderül, hogy számuk nem befolyásolja a kialakított társadalmi-kulturális hatásképet. Mivel

jelenlétük a desztináció lakosságára – a személyes interjúk alapján – pozitívan hat, konfliktusforrás a helyiek és közöttük nem fedezhető fel.

A felmérés 2005 őszén készült, tehát egy adott időpont észleléseit tükrözi. Mindenképpen fontos, hogy a területről is készüljenek longitudinális vizsgálatok. Ezek a hosszabb időszakot magába foglaló kutatások lehetőséget nyújtanak a lakosság észleléseinek további vizsgálódására, a megváltozott tényezők azonosítására, a hatásmechanizmusok felismerésére és az esetleges válaszok megfogalmazására.

A longitudinális vizsgálatok bizonyíthatják, hogy egy fogadó desztinációban a helyiek hozzáállása a turizmushoz jelentős hatással van a turisták által kialakított véleményéről és nagyban befolyásolja a turizmus hosszú távú helyi sikerét is.

V. ÖSSZEFOGLALÁS

A disszertáció egy magyarországi ökoturisztikai desztináció kialakulásának története, a területre jellemző életciklus görbe helyszíni tapasztalatainak vizsgálata, és az elemzések fő hangsúlyaként a társadalmi-kulturális hatások elemzése, a következtetések megfogalmazása, és a további kutatási feladatok meghatározása. A turizmus eredményeinek tudatos elemzésével, kapcsolatrendszerének feltérképezésével, a környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatával és rendszerbe építésével tovább növelhető gazdasági hatékonysága. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata magyarországi viszonylatban nem szerepelt kellő hangsúllyal az elmúlt évek turisztika kutatási palettáján, annak ellenére, hogy – a szerző szerint – minden turisztikai fejlesztésnek a helyi lakosság életminőségének az emelése kell, hogy célja legyen.

A turizmusban a humán tényezők a legfontosabb elemek közé tartoznak, így egy fogadóterület lakosainak viselkedése, attitűdjei jelentősen befolyásolják az adott terület, termék turisztikai sikerességét. A nemzetközi kutatásokban a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata az elmúlt évtizedekben lényeges kutatási terület volt, felismerve azt a tényt, hogy a turizmus olyan komplex rendszer, amely megvalósulása esetén közvetve vagy közvetlenül a helyi lakosság jelentős részét érintik. Nem elégséges csupán a turizmus majdani gazdasági hatását előrejelezni, szükséges a turizmus jelenlétének hatásait is figyelni az adott terület lakossága esetében. Ezek a vizsgálatok nagy szerepet kell, hogy kapjanak a jövőben annak eldöntésében, hogy miként fejleszthető vagy éppen nem ajánlatos a turizmus helyi fejlesztése.

A dolgozat egyrészt a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak összefoglalása, szintetizálása, illetve ezek elemzésével kapcsolatos tudományos eredmények bemutatása, másrészt a fenti szintetizált eredmények alapján a turizmus ezirányú hatásainak vizsgálatát tűzte ki céljául. A feladat azért különösen fontos, mert az Őrségben a turizmus kezdeti fejlődési szakaszában van. Jelentősége továbbá, hogy ha a turizmus bizonyos hatáselemzéseit már a fejlődés kezdeti, kialakuló szakaszában végzik el, mód van arra, hogy a társadalmi-kulturális hatásokat folyamatosan figyelemmel kísérésével bizonyos korrekciókat végezzenek el.

A dolgozat a következő kérdéskörökre keresi a választ:

4. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak nemzetközi és hazai áttekintése.
5. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak feltárása, elemzése a fogadóterületen.
6. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak elméleti modelljei miként érvényesülnek/hetnek a gyakorlatban.

A kutatás a trianguláció elve (Tomcsányi, 2001) alapján történt, annak érdekében, hogy minél szélesebb körből szerezzen információkat a szerző a desztináció turizmusáról társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálatához.

A primer kutatás keretében a helyi lakosság körében 2005 nyarán-őszén készült kérdőíves felmérés A primer kutatás egy másik aspektusát jelentette az ún. strukturált interjúk elkészítése helyi turisztikai, önkormányzati szakértők, illetve a helyi turisztikai vállalkozások, polgármesterek, civil szervezetek képviselői, és a turizmusban aktív szerepet vállaló helyi lakosok bevonásával. A szekunder kutatások egyrészt a kistérséget mutatják be (a disszertáció mellékletei), illetve a kistérség turizmusával foglalkozó irodalom áttekintésével (könyvek, statisztikák, újságcikkek, tanulmányok), másrészt a turizmus társadalmi-kulturális hatásaival és a helyi lakosok e hatásokra vonatkozó percepcióival kapcsolatos szakirodalom feldolgozását jelentette.

A vizsgálatok egy adott időpont helyzetképét tárja elénk. A szerző tervei között szerepel a dolgozat továbbfejlesztéseként, ciklikus, longitudinális alapú vizsgálat végzése, ami alaposabb lehetőséget nyújt a lakosság észleléseit befolyásoló tényezők változásainak elemzésében, és azok hatásainak folyamatos értékelésében

A dolgozat négy fő részre tagolódik. Az első részben a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak elméleti rendszerének ismertetésére kerül sor, a nemzetközi és a hazai szakirodalom feldolgozásával.

A második részben a vizsgált ökoturisztikai desztináció földrajzi, gazdasági, turisztikai jellege, az ökoturizmus, mint turisztikai kategória főbb jellemzői kerülnek bemutatásra, és ezek ismeretének integrálása az őrségi desztinációba.

A harmadik fejezetben az Őrségnek, mint turisztikai desztinációnak, az életgörbe-ciklus elemzése a butler-i modell segítségével történik meg.

Az negyedik fejezetben a vizsgált területen elvégzett empirikus kutatás eredményeit, a hipotézisek elfogadásának vagy elvetésének lehetőségeit, illetve a javaslatok várható hatásainak elemzésére kerül sor.

A dolgozat legfontosabb eredménynek tekinthető, hogy egy újabb turisztikai kutatás zárult le. Megállapításra került, hogy az őrségi ökoturisztikai térségben, mely a turizmus életciklus-görbe szerint, a kialakuló stádiumban van. A társadalmi-kulturális hatások már a turizmus e szakaszában is több ponton világosan lehetőségek, észlelések, attitűdök mentén rendeződnek. A primer kutatás során relevánsan megkülönböztethetőek pozitív és negatív szoció-ökonomiai, gazdasági, kulturális és

egyéb, a jólét valamely szintjéhez kapcsolódó észlelések. Az a vizsgálati módszer, melyben primer lakossági felmérést, és szakértői interjúk sorozatát, valamint a személyes megkérdezések is szerepeltek, bizonyította, hogy a turizmusnak az Őrségben a pozitív illetve a negatív hatásai is észlelhetők. A kutatás a szerző által meghatározott változók széles körére, a társadalmi-kulturális élet minden összetevőjére igyekezett kitérni, a hatások mélységét, intenzitását felmérni. Tényként kell kezelnünk a kistérség turisztikai súlyát a kistérség gazdasági rendszerében. Jelenleg világosan beazonosítható, hogy még nem a legmeghatározóbb, legerősebb tényező a turizmus a desztinációban, de ereje, befolyásoló tényezőinek sorozata, a helyiek véleménye és részvételi kedve, hajlandósága évről-évre nő. Ez a folyamat a kistérség lakosságára egyértelműen hatást gyakorol, s a megkérdezések alapján ennek gazdasági hatását a legfontosabbak közé sorolják.

Így az általuk észlelt hatások mérésében fontos hatásként észlelik a gazdasági jellegű hatások megjelenését. Az Őrségben jelenlevő szezonális turisták és a helyiek kapcsolatában meglévő társadalmi-kulturális hatások észlelései, jelenleg csak, mint külső megjelenésében öltenek testet. Tehát a helyiek a turizmus társadalmi-kulturális hatásai közül elsődlegesen a „kézzelfogható, képileg számukra megjeleníthető” aprópókat értelmezik. Az Őrségre is jellemző szezonálitás miatt a kistérségbe látogató turisták száma nem tekinthető folyamatos jelenlétnek, így az általuk generált hatások sem érvényesek egész évben.

A kistérségben lassan növekvő turistaszám ellenére a negatív hatások nem nevezhetők jelentősnek, mert a szezont követő holtidényben a helyiek „feltöltődnek”. Így az Irridex-modellben leírtak is csak azokra a desztinációkra jellemző, melyekben a szezonálitás hosszú, s a negatív hatások is előbb észlelhetők.

Mivel a turizmust általában nem a helyiek generálják, részvételük a turisztikai folyamatokban csekélyebb, így észleléseik is elsősorban a külsőleg megjeleníthető magatartásokhoz, változásokhoz, eltérésekhez kapcsolható. Ez a folyamat azonban nem tekinthető negatív és lezárt folyamatnak. Az emberek életminőségének legfontosabb „mértékegysége” az anyagi tényezőkre épül. A turizmus hatásainak mérése esetében ezen anyagi tényezők köré a foglalkoztatottságot, a jövedelem mértékét, az infrastruktúra területileg lebontott fejlettségét, az ellátottságot, az életszínvonalat is kell értenünk. Ezek a tényezők pozitív irányú változását a turizmusnak kell elérnie a kistérségben. Jelentős tényként kell megemlíteni, hogy a pozitív szoció-ökonomiai, és

gazdasági hatások mellett, negatív, gazdasági jellegű hatásokat is beazonosítottak a felmérések során.

Az Őrség Magyarország ma még kevésbé ismert turisztikai desztinációja. A kistérségben a turizmus fejlesztése, mint tudatos rendszerfejlesztés nem történt. A kialakuló falusi szálláskínálatot, az éttermek, lovardák, kölcsönzők, erdei iskolák létrejötte a vállalkozói akaratnak köszönhető. A kutatás alapján az Őrségben ma tapasztalható (kialakuló) turizmus az alábbi jellemzőkkel rendelkezik:

- A kistérség rendelkezik az ökoturizmus feltételrendszerének megfelelő számú és minőségű turisztikai termékkel. A vonzerőkre épülő turisztikai termékpolitikát elsősorban az Őrségi Nemzeti Park képviseli, a rendszerre jellemző turisztikai szegmensek figyelembevételével.
- A kistérségre jellemző vonzerők egyediséget képviselnek, így más hasonló adottságú desztinációtól jól megkülönböztethető.
- A kistérség turisztikai vonzerőleltárában fő hangsúllyal a népi építészet, a népi hagyományok, a természet érintetlensége, a jó levegő, nyugalom, változatos táj, vendégszerető emberek, biztonság, gasztronómia szerepelnek.
- A turizmus fejlődésének negatív hatásai nem jellemzőek a területre. Megmaradt a jellegzetes népi, rurális társadalom és kultúra. A turizmus, mint termék erre az egyedi kultúrára épül.
- A vendégek döntő többsége belföldi (visszatérő) turista, akik a kistérséget aktív turistaként keresik fel.

Fontos kérdés a turisztikai kereslet szezonálitása az Őrségben is. Ez az általános probléma felveti azt, hogy valójában hogyan értékeljük, mekkora egyáltalán a turizmus munkahelyteremtő hatása. Statisztikailag is elenyésző azok száma, akik azt állítják, hogy ez a hatás szezonon kívül is érvényesül. Ennek további következményei, hogy a turizmus negatív hatásait is csak szezonon belül észlelik a helyiek. A rövid szezonban tapasztalható kedvezőtlen hatásokat a helyiek jól tolerálják. Mindezeket egybevetve kijelenthető, hogy az Őrségben nem tapasztalhatók a tömezturizmus jellemzői. A szezonban megjelenő turisták száma sem éri el azt a pontot, ami a zsúfoltság valamely mértékét jelentené. A megkérdezettek szerint is, a kistérség több turistát is tudna fogadni. A rövid szezon, a turisták relatív kis létszáma a helyiek turizmustól való gazdasági függőségének nem bebizonyított ténye határozza meg, hogy a térségben nem tapasztalhatók a tömezturizmus jegyei.

Mint ahogy már említésre került, Magyarországon ez idáig kevés figyelmet kapott a turizmus kutatásban, a fogadó desztinációk lakosságára ható társadalmi-kulturális hatások vizsgálata. A kistérségről szóló szakirodalom is elsősorban a néprajzi megközelítést tartotta fontosnak, illetve a turisztikai látnivalók leltárszerű összefoglalását olvashattuk.

A kutatás során a turizmus hatásaira vonatkozó elméleti modellek közül a Butler-féle desztinációs életciklus-görbe, az Őrségre vonatkoztatott helytállóságának és alkalmazhatóságának vizsgálatára került sor. A kutatás továbbá vizsgálta, hogy a helyiek attitűdjeinek változása mennyire felel meg a Doxey-féle Irridex-modell felvetéseinek. Az Őrségben a turizmus alig két évtizedes múltat tekint vissza. Emellett földrajzi elhelyezkedése (határmentiség), sajátos gazdasági-politikai térbe kényszerítette. Ezért feltételezhető volt, hogy a turizmus fejlődésében is bizonyos egyedi vonások felfedezhetők. Így az életciklus-görbe ellentmondásos alkalmazhatóságára újabb vizsgálati eredménnyel járult hozzá a kutatás. Az Őrségi turizmus története megerősítette azt a hipotézist, hogy a turizmus Butler alkotta életciklus-görbéjének alakja erősen desztináció függő. A kutatás eredményei felhasználhatók egyrészt az Őrség kistérségben a turisztikai adottságainak további fejlesztésében, illetve a hasonló adottságokkal rendelkező turisztikai desztinációk tapasztalati tervezésében. Fontos, hogy az elemzésekből kiolvashatók, majd adoptálhatók olyan jellegű társadalmi-kulturális hatások viszonyrendszerei, melyek egy térség turisztikai tervezhetőségénél figyelembe vehetők. Ezek figyelembevételével a negatív hatások csökkenthetők illetve kiválthatók.

A kistérség kiválasztásának szempontjai között erős motivációt képviselt, hogy Magyarország ne egy kiemelt, évtizedek óta népszerű desztinációját válassza a szerző, ahol az elméletben már megalkotott tézisek jól megjeleníthetők. Ezek alapján az Őrségi turisztikai desztinációra esett a választás, ahol a turizmus fejlődése a kezdeti stádiumban van. A turizmus társadalmi-kulturális hatásaiban tapasztalható eredmények a klasszikus turizmuselméleteket igazolják, azzal a különbséggel, hogy a hatások mélysége, pozitív és negatív jellege, még nem közelíti meg az elméleti szinteket. Vizsgálatokból levezethető következtetéseket a döntéshozóknak figyelembe kell venni döntéseiknél, hogy az elvárt előnyök és a kiküszöbölhető hátrányok azonosíthatók legyenek, s ezzel a helyiek támogatását, bekapcsolódását a turizmusba elérhessék. A dolgozat a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak mérésében a helyi lakosság észleléseire támaszkodott. Fontos kutatási irány lesz a jövőben a lakossági észlelések és az objektív változások

összehasonlítása, elemzése. Nemcsak az Őrségben, hanem országos szinten is ez egyelőre akadályokba ütközik, mert nem léteznek kistérségi statisztikai adatok. A másik nehézség e kutatások lefolytatásában, hogy az időkorlátai meglehetősen nagyok, azaz egy ilyen kutatás (lakossági észlelés és objektív változások összehasonlítása) minimális időtartama 5-15 év lenne. A dolgozat erősségének, hogy az őrségi települések létszámához viszonyítottan történt a lakossági lekérdezés. Ez azért is fontos, mert a hazai szakirodalom áttekintése után a szerző nem találkozott ilyen irányú megközelítéssel, ugyanis még az azonos kistérségbe, turisztikai desztinációkban is különbözőek a helyiek attitűdjei a turizmussal szemben. A lakosság turizmus társadalmi-kulturális hatásaihoz való viszonyítása nagymértékben függ a magterületektől való távolságtól, a lakosság gazdasági lehetőségeitől, az infrastrukturális fejlettségtől. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak elemzését az egyes települések esetében is el kell végezni, ám első lépésben az Őrséget, mint egész egység szükséges bemutatni, az így levont következtetések helytállóbbaknak értékelhetők. A kérdésben szerepel az üdülőtulajdonosok megkérdezése is. Az eredményekből kiderül, hogy számuk nem befolyásolja a kialakított társadalmi-kulturális hatásképet. Mivel jelenlétük a desztináció lakosságára – a személyes interjúk alapján – pozitívan hat, konfliktusforrás a helyiek és közöttük nem fedezhető fel. A felmérés 2005 őszén készült, tehát egy adott időpont észleléseit tükrözi. Mindenképpen fontos, hogy a területről készüljenek longitudinális vizsgálatok. Ezek a hosszabb időszakot magába foglaló kutatások lehetőséget nyújtanak a lakosság észleléseinek további vizsgálódására, a megváltozott tényezők azonosítására, a hatásmechanizmusok felismerésére és az esetleges válaszok megfogalmazására. Emellett a longitudinális vizsgálatok bebizonyíthatják, hogy egy fogadó desztinációban a helyiek hozzáállása a turizmushoz jelentős hatással van a turisták által kialakított véleményéről és nagyban befolyásolja a turizmus hosszú távú helyi sikerét is.

VI. SUMMARY

The dissertation is the story of the development of Hungarian ecological-tourism destination, the examination of the local experiences in the characteristics of the region's graph of life-cycle, and as the main importance of the analysis is the discussion of the social-cultural effects, the drafting of conclusions, and the determination of the further tasks of research. With the conscious analysis of the results of tourism, mapping the connections, and the examination and systematization of the effects on the environment could increase the economical efficiency. The nationally examination of the social and cultural effects of tourism doesn't appear in duly importance in the last few year's palette of tourism, despite of-according to the author- that the target of each tourism development should be the rise of the local inhabitants' life-capacity.

In tourism the human factor ranks among the most important elements, so the behavior and attitude of the population of a host region could mainly influence the tourism success of the given area and product. In the international researches of analyzing the social-cultural effects of the tourism it was a main field of research in the last few years. Recognizing the fact that tourism is a complex system which in the case of realization indirectly or directly will refer to the main part of the local inhabitants. Is not sufficient to forecast just the future economical effects of tourism, is needed to pay attention to the effects of the presents of tourism in the case of the population in the given area. These examinations have to get an important role in the future to decide that in which way could be developed or actually that is not recommended to develop the local tourism.

On one hand the essay is the summary, synthesizing and presentation of the social-cultural effects of the tourism, on the other hand it aimed at the analysis of the different effects of tourism on the basis of the synthesized results. Therefore the task is especially important, because in Órség tourism is in its initial stage. Beside its significance is that the tourism some effects-analysis are completed, so in this way they can rectify.

The dissertation is looking for the answer to the following inquiries:

1. The international and national survey of social-cultural effects of tourism.
2. The exploration and analysis of social-cultural effects of tourism in the host area.
3. How could the theoretical models of social-cultural effects of tourism succeed in practice.

The research was on the basis of the triangulation principle (Tomcsányi, 2001) the author on that's behalf to get information from a wider range in order to analyze the social-cultural effects of tourism of the destination.

In the scope of the primer research was made a survey in the circle of the local inhabitants in the summer and autumn of 2005, which represents an another aspect of The primer researches. The preparation of the so called structured interviews is made with the help of local tourism contractors, members of civil organizations and local inhabitants who play an important role in the local tourism. On one hand the secondary researches are presenting the smaller-regions (the attachments of the dissertation) and the summary of the smaller-region's bibliography (books, statistics, articles, studies), on the other hand it meant the

treatment of bibliography of the social-cultural effect of tourism and the one of the local population's perceptions in connection with these effects.

The examinations show a given date of a general survey to us. According to the author's plans as the further development of the dissertation there is the making of cyclical, longitudinal basis examination which could help in the analysis population's observations and the continuously assessment of the effects of those.

The essay is divided into four main parts. In the first part there occurs the statement of theoretical system of the social- cultural effects of the tourism whit the treatment of the international and national biography.

In the second part the geographical, economical, tourism quality of the examined ecological-tourism destination and the ecological-tourism are introduced as the main characteristics of tourism category and the integration of this knowledge into destinations of Órség.

In the third chapter the lifetime- cycle examination of Órség as a tourism destination, is happening with the help of the Butler model.

The fourth chapter puts down the results of empirical research of the analyzed area, the possibility of acceptance or rejection of hypothesis' and the analysis of the probable effects of the proposals.

It could be considered the most important result of the essay that just has finished another tourism research. It was established that Órség ecological-tourism area, which according to the lifetime-cycle, is in its early stage. The social-cultural effects even on this stage

are arranged along to possibilities, perceptions and attitudes. In the course of the primer researches it could be relevantly distinguished the positive and negative socioeconomic, economical, cultural and other perceptions connecting to one stage of welfare.

That inquiring method, in which they used primer community surveys, a series of professional interviews and there were also some personal questions, has proved that in Órség

there are observed either the positive or the negative effects of tourism. The research –defined by the author- endeavors to mention the big range of variables and to all constituencies of social-cultural life and it makes an effort to size up the depth and the intensity of the effects. We have to treat as a fact the tourism importance of the smaller-area in the economical system of the smaller- areas. At present it's clear that tourism in destination is still not the most determinative and strongest factor, but its strength, the number of factors of influence, the inhabitants' opinion, participation and inclination year by year is growing. This process unanimously produces an effect on the population of the smaller-areas and on the basis of the inquiries they list the economical effects among the most important ones. Thus those effects observed by inhabitants are maybe the most important ones, which are connected to the economical life. In Órség they can percept available social-cultural effects in the relationship of present seasonal tourists and the locals. At present these appear just in a outward appearance. So the local population primarily interprets from the tourism social-cultural effects the ones are tangible for them. Is peculiar to Órség as well the sesonality, because of the number of visitor going to Órség couldn't be considered as a continuous presence, so the effects created by them couldn't be available through the whole year.

In the smaller –area in spite of the slowly increasing numbers of tourists the negative effects aren't so meaningful because in the off season coming after the season the inhabitants are “fill up themselves”. So the things written down in the Irridex-model are typical just to those destinations where the seasonality lasts a long time and the negative effects are observable even earlier.

Since generally the tourism is not initiated by the local inhabitants, their presence in the tourism process is smaller, so their observations are mostly in connection with the outwardly presented disciplines, changes and divergences. But this process could not be considered as a negative and finished one. The most important measure of quality of men's life is based on the financial factors. In the case of measuring the effects of

tourism we have to list among these financial factors the employment, the measure of income, the state of the development of the infrastructure divided into areas, the how well supplied is the region and the standard of living. The tourism is that what has to achieve the positive changes of these factors in the small-areas. We have to mention as a main fact, that beside the positive sociological-economics and financial effects they have defined negative financial effects too, during the survey.

The Órség today is still a less known tourism destination of Hungary. In this small-area the development of tourism as a conscious system-development didn't happen. The establishments of the developing rural accommodation supply, restaurants, riding-schools, leasing services, wood-schools are due to the entrepreneurial will. According to the research of the developing tourism in Órség that possesses the following characteristics:

- The small-area has the appropriate number and rates of tourism product in accordance with the system of condition of ecological-tourism. The tourism product-policy which is based on attraction is primarily represented by Órség national Park, taking the characteristic features of tourism in consideration.
- The characteristic attractions of the small-areas represent individualism, so they can be distinguished from any similar aptitude areas.
- In the attraction-inventory of the small-area there is a main focus on the folk architecture, the folk traditions, and the integrity of nature, the fresh air, peacefulness, the varied landscape, the hospitable people, the security and the gastronomy.
- The negative effects of development of tourism are not typical in this region. There remained the characteristic rural community and culture. Tourism as a product is built on this individual culture.
- Most of the guests are native tourists, who visit these small-areas as an active tourist.

Also in Órség is an important question the tourism demand in the different seasons. This general problem rises that actually how big is at all the workplace creating effect of tourism. Is statistically also insignificant the number of those, who say that this effect is available out of the season too. The further consequences of this are that the inhabitants even observe the negative effects of tourism just during the season. The occurring unfavorable effects during the short season the inhabitants tolerate pretty good. Comparing all these we can declare that in Órség it is not found the effects of bulk-

tourism. The number of tourists during the season doesn't even rise the point which could mean any of the measure of a crowded place. According to the asked people the small-area could host even more tourists. The short season determines that in this region aren't observed the signs of bulk-tourism.

As it has already been mentioned, until now in Hungary in the research of tourism the experiment of effects upon the population of the host destinations got just small attention. Even the bibliography of this small-region primarily considered the ethnographical approach important and we could also read about the summary of touring sights.

During the research it came to examine from the theoretical models referring to the tourism effects the Butler destination lifecycle-diagram, referring to Órség. Moreover the research examined that the local inhabitants' changes of attitude how appropriate is according to the Doxey's Irridex-model's posing. In Órség tourism has existed just as far as two decades. Besides its geographical position (border region) forced it into a particular economical-political field. Therefore it was supposed that there are also some specific features in development of tourism. So this research contributed to the contradictory use of lifecycle-diagram with a new result of the examination. The history of tourism of Órség confirmed that hypothesis that Butler's lifecycle-diagram is hardly dependent on the destination. On one hand the researching results could be used to the further development of tourism in the smaller areas around Órség, on the other hand it could be also used for the empirical planning of tourism destinations with almost the same properties like Órség. It is important that from the analysis such correlations of social-cultural effects are readable and adoptable, that could be taken into consideration during planning the tourism of a region. Considering all of these the negative effects could be reduced or even elicited.

Among the standpoints of choosing the small-region there is the point to don't pick an area that has already been a popular destination of Hungary for many decades where the theoretical theses are already represented. On the basis of these the choice fell on the touring destination of Órség where the development of tourism is in its early stages. The results in the social-cultural effects of tourism justify the tourism-theory with the difference that the depth of effects, the positive and negative character doesn't close to the theoretical stages. The conclusions made from the examinations have to be considered at the different decisions in order to the expected advantages and the eliminable disadvantages are identifiable. They would like to reach the inhabitants

supporting and engagement into tourism. The dissertation depended on the local population's observations when measure of tourism social-cultural effects. The local population's observations are going to be a very important line of researching and also the comparison of objective analysis and changes. This will be countrywide a problem, because there are no small-regional statistical fact. The other heaviness in the continuation of these researches is the quite big time frame which means at least 5-15 years. The strength of the essay is that the inhabitants' survey happened on the basis of number of people living in settlements of Órség. This is important because after reading the biography the author hasn't met such an approach anyway even the same sized destination's inhabitants have different attitudes towards tourism. The compare of inhabitants' relation to social-cultural tourism depends on the distance to the seed areas, the population's economical situation and the infrastructural development. The analysis of social-cultural effects of tourism has to be done on the certain settlements, but at first is needed to be introduced Órség as a whole unit. In the question there takes place the asking of holiday resort owners as well. From the results it comes to light that their number doesn't influence the shaped social-cultural effect. Since their presence has a positive effect on destination's inhabitants, there is no conflict between them and the local population. The survey was done in the autumn, 2005 so it reflects the observations of a given date. In any case is important to be taken longitudinal examinations as well. These researches give the opportunity to make further analysis, to identify the changed factors, to recognize the effect-mechanism and to draft the possible answers. Besides the longitudinal analysis could prove that in a host destination the local inhabitants' attitude to tourism has a main effect on the tourists' opinion and it also influences the longe-range local success.

IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

1996. XXI. Törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről

Bánfalvi, J. (1998): Magyarország idegenforgalmi földrajza. Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző, Budapest, 134 – 140pp.

Bárány, B. (Szerk.) (2002): A turizmus kézikönyve, Budapest, KJK-Kerszöv, 277p.

Bartke, I. (Szerk.) (1985): A területfejlesztési politika Magyarországon, Akadémia Kiadó, Budapest, 341p.

Boda, L. – Gácsy, J. (Szerk.) (1998): Vas megye építésze. B.K.L. Kiadói és Reklám Kft., Szombathely, 88-123pp.

Boda, L. – Orbán, R. Szerk.) (1998): Az Őrség és a Vendvidék. B.K.L. Kiadói és Reklám Kft., Szombathely, 146p.

Bodnár, L. (2000): A turizmus földrajzi alapjai. Nemzeti Tankönyvkiadó, Eger-Budapest, 289p.

Butler, R.W. (1993): Pre- and Post-impact Assessment of Tourism Development, Tourism Research. London, UK, 135-155pp.

Butler, R.W. (1980): The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution, Canadian Geographer 24, 5-12pp.

Butler, R.W. (1978): The Impact of Recreation on the Life Styles of Rural Communities, Wiener Geographische Schriften 51, 187-201pp.

Butler, R.W. (1974): Social Implications of Tourist Development, Annals of Tourism Research 2, 100-111pp.

Cohen, E. (1988): Authenticity and Commoditization in Tourism, Annales of Tourism Research, Vol.15. 1988.371-373pp, 377-384pp.

Cohen, E. (1984): The Sociology of Tourism: Approaches, Issues and Findings; Annual Review of Sociology, 373-392pp.

Cohen, E. (1984): Who is a Tourist? A Conceptual Clarification; Sociological Review, 533-563pp.

Cohen, E. (1986): Language and Tourism, Annals of Tourism Research, 533-563 pp.

Dömötör, S. (1987): Őrség, Őrségi Baráti Kör, Szombathely, 167p.

Doxey, G.V. (1975): A Causation Theory of Visitor-Resident Irritants, The Travel Research Association Conference no.6. TTRA, 195-198pp.

Egyed, K. (2003): A Hotel Trófea eredményességének javítása a marketing és rendezvényszervezés nyújtotta eszközökkel, Diplomamunka kézirat, NYME KTK, 86p.

Erdélyiné, H.T. (2003): Kismesterségek az Őrségben, Phare CBC Magyar-szlovén Kisprojekt, Őriszentpéter, 89p.

Faragó, L. (1994): Adalékok a területfejlesztéssel kapcsolatos fogalmak vitájához. Tér és Társadalom, 3-4. sz.

Fekete, M. – Claude, K. (2002): Turisztikai alapismeretek, Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kara és a Magyar-Svájci Turisztikai Intézet, Budapest, 267p

Fekete, M. (2004): A Nyugat-Dunántúli Régió turisztikai helyzetképe és fejlesztési feladatai. MTA RKK, Győr, 214p

Ferner, F-K. (1994): Idegenforgalmi marketing, Műszaki Könyvkiadó, Budapest (Karrier-könyvek) 195p

Gergely, R. (1995): A turizmus társadalmi hatása Magyarországon. Egy empirikus felmérés eredménye; Publikálatlan OTKA jelentés, T 2027 (I/3), Budapest

Gergely, R. (1992): A turizmus mint a fogadóközösséget formáló tényező, VIVA, Budapest, 110-129pp.

- Gergely, R.** (1989): Social Impacts of Tourism in Hungary, The Vienna Centre, Vienna, A. 9-31pp.
- Greenwood, D.J.** (1989): Culture by the Pound, The Anthropology of Tourism, University of Pennsylvania Press, USA, 171-185pp.
- Greenwood, D.J.** (1972): Tourism as an Agent of Change, A Spanish Basque Case, Ethnology 11, 128-142pp.
- Greenwood, D.J.** (1976): Tourism as an Agent Change, Annals of Tourism Research 3, 80-91pp.
- Halmos, G.** (1993): Az idegenforgalomnak a fogadó lakosság életére gyakorolt hatásai a Balaton déli partján, publikálatlan doktori értekezés, BKE, Budapest, 140p.
- Hitchcock, R.K.** (1997): Cultural, Economic and Environmental Impacts of Tourism Among Kalahari Bushman, Applied Perspective, USA, 93-128pp.
- Idegenforgalmi Évkönyv 1999, Központi statisztikai Hivatal, Budapest
- Idegenforgalmi Évkönyv 2000, Központi statisztikai Hivatal, Budapest
- Idegenforgalmi Évkönyv 2001, Központi statisztikai Hivatal, Budapest
- Idegenforgalmi Évkönyv 2002, Központi statisztikai Hivatal, Budapest
- Idegenforgalmi Évkönyv 2003, Központi statisztikai Hivatal, Budapest
- Idegenforgalmi Évkönyv 2004, Központi statisztikai Hivatal, Budapest
- Inskeep, E.**(2000): A fenntartható turizmus fejlesztése, Geomédia Kiadó, Budapest, 187p
- Jafari, J.** (1989): Socialcultural Dimensions of ourism, The Vienna Centre, Vienna, A. 17-66pp.
- Jafari, J.** (1987) : Tourism Models, The Socialcultural Aspects, Touris Management 8. 151-159pp.
- Jafari, J.- Pizam, A. – Przeclawski, K.:** A socialcultural Study of Tourism as a Factor of Change , Annals of Tourism Research 17. 469-472pp.
- Jandala, Cs.**(1992): A turizmus közgazdasági elemzésének módszerei, KIT, Budapest,
- Janeen, A. C.**(1993): Tourism as consumption precipitate:an exploration and example; European Advances in Consumer Research, Vol.1,300-306pp.
- Józsa, L- Mouthino, L.** (2004): Marketingstratégia, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 378p.
- Józsa, L.**(2000): Marketing, Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém, 317p.
- Kapitány, Á. – Kapitány, G.**(2001): Magyarságszimbólumok idegenforgalmi kiadványok tükrében, JEL-KÉP, 3.szám, 51-73pp.
- Kaspar, C.**(1992):Turisztikai menedzsment, KIT, Budapest, 123p.
- Kasza, S.** (Szerk.) (1999: Magyarország megyei kézikönyvei 17. szám 1. kötet, Vas megye kézikönyve, CEBA Kiadó – Életünk - Faludi Ferenc Alapítvány, Budapest, 990p.
- Kasza, S.** (Szerk.) (2000): Magyarország megyei kézikönyvei 17. szám 2. kötet, Vas megye kézikönyve, CEBA Kiadó – Életünk - Faludi Ferenc Alapítvány, Budapest, 655p.
- Koetler, P.** (2004): Marketing menedzsment, Elemzés, tervezés, végrehajtás és ellenőrzés, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 464p.
- Kollarik, A.** (1999): Magyarország Nemzeti Parkjai és a Nemzeti parkok igazgatóságának működési területe, Tapolca, 272p.
- Kollár, Cs.**(2006): Marketing kicsiknek és nagyoknak. Protokollár, Budapest, 97 p.
- Kovács, D.**(2002): A falusi turizmus hagyományai, Gödöllő, 359p.
- Kovács, T.** (2003): Vidékfejlesztési politika, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 326p.

- Kőszegfalvi, Gy. – Loydl, T. (1999):** Településfejlesztés, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 340p.
- Krippendorf, J. (1987):** The Holiday Makers, Professional Publishing,
- Krippendorf, J. (1986):** Tourism in the System of Industrial Society, Annals of Tourism Research 13, 517-532pp.
- Kóródi, M. - Dudás, P. (2004) :** A rurális kistérségek turisztikai pozícióját meghatározó tényezők összefüggései, Turizmus Bulletin, Budapest, 32-39pp.
- KSH:** Vas megye statisztikai évkönyve 1995. KSH Vas megyei igazgatóság, Szombathely,
- KSH:** Vas megye statisztikai évkönyve 1996. KSH Vas megyei igazgatóság, Szombathely,
- KSH:** Vas megye statisztikai évkönyve 1997. KSH Vas megyei igazgatóság, Szombathely,
- KSH:** Vas megye statisztikai évkönyve 1998. KSH Vas megyei igazgatóság, Szombathely,
- KSH :** Vas megye statisztikai évkönyve 1999. KSH Vas megyei igazgatóság, Szombathely,
- KSH :** Vas megye statisztikai évkönyve 2000. KSH Vas megyei igazgatóság, Szombathely,
- KSH :** Vas megye statisztikai évkönyve 2001. KSH Vas megyei igazgatóság, Szombathely,
- László, P.(2001):** Ökoturizmus-bioturizmus, Kodolányi János Főiskola, főiskolai jegyzet, Székesfehérvár, 140p.
- Laurence, W.- Teng, L.(1989):** The culture of the state: national tourism and the state manufacture of culture, Communication for and against Democracy; Black Rose Books, Montreal and New York, 76-84,86-90 pp.
- Lengyel, I. - Rechnitzer J.(2004):** Regionális gazdaságtan, Dialóg-Campus Kiadó, Pécs-Budapest, 392p.
- Lengyel, M. (1995):** A balatoni turizmus fejlesztési koncepciója, Budapest, KIT Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 223p.
- Lengyel, M.(1997):** Ökoturizmus és marketing, MTA Stratégiai kutatások, kézirat, 33p.
- Lengyel, M.(2004):** A turizmus általános elmélete, Budapest, VIVA Kiadó, 243p.
- Liu, J.C. – Var, T.- Sheldon, P.J. (1987):** Resident Perception of the Environmental Impact of Tourism Research, Annals of Tourism Research 14, 17-34pp.
- Magyar** Statisztikai Évkönyv 1995, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Magyar** Statisztikai Évkönyv 1996, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Magyar** Statisztikai Évkönyv 1997, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Magyar** Statisztikai Évkönyv 1998, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Magyar** Statisztikai Évkönyv 1999, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Magyar** Statisztikai Évkönyv 2000, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Magyar** Statisztikai Évkönyv 2001, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Malhotra, N.(2001):** Marketingkutatás, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 904p.
- Marosi, S. (Szerk.) (1990):** Magyarország kistájainak katasztere I., MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, 401 – 408 pp.
- Martin, B. (1994):** A Föld mint üdülöhely, KVIF, 57-73.pp.
- Maryam, M. K.(1998):** Tourism development and dependency theory: mass tourism vs. ecotourism; Annales of Tourism Research, Vol. 25, No.3.pp. 988-991pp.
- Michalkó, G. (2004):** A fenntartható fejlődés ökoturisztikai aspektusai Magyarországon, Turizmus Bulletin, Budapest, 13-22pp.

- Mohácsy, G.** (2003): Vidékfejlesztési támogatások az EU csatlakozás után (2004-2006). *Gazdálkodás*, 6. szám, 19-26pp.
- Moldova, Gy.**(1975): *Az Őrség panasza*, Magvető Kiadó, Budapest, 340p.
- Mundruczó, Gy-né-Graham, S.**(1996): *Turizmus elmélet és gyakorlat*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 201p.
- Murphy, P.E.** (1981): *Community Attitudes to Tourism*, *International Journal of Tourism Management* 2, 189-195pp.
- Murphy, P.E.** (1983): *Perceptions and Attitudes of Decision-making Groups in Tourism Centre*, *Journal of Travel Research* 21, 8-12pp.
- Németh, N.**(2005): *A területfejlesztés és a turizmus kapcsolatának bemutatása az Őriszentpéter példáján keresztül*, Diploma kézirat, NYME KTK, 89p.
- Palanca, A.** (2003): *A turizmus gazdasági hatásai*. Doktori szigorlat, kézirat, NYME KTK, Sopron, 20p.
- Palanca, A.**(2005): *A Doxey-féle Irridex és a Butler-féle modell értelmezése a turisztikai attitűdméréseknél*, Országos PhD Konferencia, Sopron, 14p.
- Palanca, A.**(2005): *Az ökoturizmus*, NYME KTK, Sopron, 320p.
- Palanca, A.** (2005): *Interpretation of Doxey's Irridex and Butler's Model by the Touristical Attitude Measurement*, 5th International Conference of PHD Students, Miskolc, 21p.
- Palanca, A.** (2005): *Strategii de dezvoltare turistica a Euregiunii Bihor-Hajdú-Bihar*, *Cohsiciul Judeteah Bihor*, 10p.
- Palanca, A.** (2003): *Ecotourism – consumer acceptance according to a comparative analysis* PhD Hallgatók IV. Nemzetközi Konferenciája, Miskolc, 8p.
- Palanca, A.** (2003): *Ökoturizmus a változó Magyarországon*, *Comitatus*, 41-56pp.
- Palanca, A.** (2001): *Az Euregio/West Nyugat-Pannonia*, *Turizmus Bulletin*, Budapest, 50-56pp.
- Pálmai, V.**(2003): *Őrség-Vendvidék turistakalauz*, Hegyek Vándorai Turista Egyesület, Budapest, 143p.
- Pálné, K.I.**(2001): *Regionális politika és közigazgatás*, Dialóg-Campus Kiadó, Pécs-Budapest, 303p.
- Piskóti, I.**(Szerk.) (2002): *Régió-és településmarketing*, KJK-Kerszöv, Budapest, 389p.
- Plog, S.C.** (1974): *Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity?* *Cornell Hotel and Restaurant Quarterly* 14, 55-58pp.
- Pompl, W.**(2000): *Turisztikai menedzsment I-II.*, Springer Tudományos Kiadó, Budapest, 651p.
- Puczkó, L. – Rátz, T.** (2002): *A turizmus hatásai*. Aula Kiadó Kft, Budapest, 387p.
- Radics, L.**(2001): *Ökológiai gazdálkodás*, Dinasztia Kiadó, Budapest, 320p.
- Rechnitzer, J.**(1991): *Az innovációfogadás feltételei Vas megye hátrányos helyzetű mikrotérségeiben: Regionális esettanulmány*. Vas Megyei Elmaradott Térségi Önkormányzatok Szövetsége, Győr-Szombathely, 187p.
- Rechnitzer, J.-Lados, M.**(2004): *A területi stratégiáktól a monitoringig*, Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest, 364p.
- Rétvári, L.** (2004): *A turizmus földrajz tantárgy előadásai*, NYME-KTK, Sopron
- Rétvári, L.**(2002): *Természetierőforrás-hasznosítás és környezetvédelem Nyugat-Magyarországon*. *Gazdaság és Társadalom*, 2002/2. szám, 38-83p., „Prognózis 2000” Alapítvány
- Ritzer, G.** (1998): *The McDonaldization Thesis*, Sage, 140-147 pp.
- Seaton, A.V.** (1992): *Social stratification in tourism choice and experience since the war*, *Tourism Management*, Vol.13. 106-111.pp.

- Süli-Zakar I.** (Szerk.) (2003): A terület- és településfejlesztés alapjai. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 470p.
- Szabó, P.** (2003): Az Óriszentpéteri Kistérség CÉDE és TEKI pályázata, 2003. kézirat, Óriszentpéter-kistérségi képviselet
- Szabó, P.** (2003): Az Óriszentpéteri Kistérség jövőképe. A kistérség által elfogadott cselekvési és stratégiai terv, Óriszentpéter-kistérségi képviselet
- Szabó, P.** (2005): Az Óriszentpéteri Kistérség helyzetelemzése. Pályázati anyag, Óriszentpéteri kistérségi képviselet
- Szóllósi, P.**(2003): Turizmus és szociológia (Szöveggyűjtemény), BGF Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar, Budapest, 228p.
- Tasnádi, J.**(1998): A turizmus rendszere, Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola, Szolnok, 288p.
- Tomcsányi, P.**(2001): Általános kutatómódszertan, OMMI, Budapest, 341p.
- Tóth, Z.** (1998): Bevezetés a területfejlesztés és a turizmus kapcsolatrendszerébe, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskola, Budapest, 224p.
- VÁTI Kht. megbízásából Terra Studio Kft. Magyarország-Szlovénia Phare-CBC Kisprojekt Alap 2001 (HU 011002) c. kiadvány, 2001, Sopron
- VÁTI Kht. megbízásából Terra Studio Kft.:Magyarország-Ausztria Phare-CBC Kisprojekt Alap 2001 (HU 011002) c. kiadvány, 2001, Sopron

Internetes oldalak

1. www.euoldal.hu
2. www.europaterv.hu
3. www.euroregio.hu
4. www.fsz.bme.hu
5. www.fvm.hu
6. www.gkm.hu
7. www.inco.hu
8. www.ksh.hu
9. www.naturpark.hu
10. www.nfh.gov.hu
11. www.nth.hu
12. www.nyugatdunantuliregio.hu
13. www.orsegitelehaz.hu
14. www.orsegnet.hu
15. www.orseginpi.hu
16. www.pharereg.hu
17. www.teir.vati.hu
18. www.vendegvaro.hu
19. www.ekormanyzat.hu
20. www.fvm.hu
21. www.gm.hu
22. www.hotels.hu
23. www.hungarytourism.hu
24. www.kancellaria.gov.hu
25. www.magyarorszag.hu
26. www.novekedeskutato.hu
27. www.orsegitelehaz.hu
28. www.orsegnet.hu
29. www.pafi.hu
30. www.phareoffice.hu
31. www.rfh-rt.hu
32. www.sapard.fvm.hu
33. www.teruletfejlesztes.lap.hu
34. www.vati.hu
35. www.westpa.hu

MELLÉKLETEK

1. Az Őrség földrajzi helyzete, története

Az Őrség behatárolásától, mint tájegységről, több meghatározás is létezik. Az egyes tudományágak (néprajz, természetföldrajz stb.) más-más határok között értelmezik az Őrséget. A disszertáció történeti-néprajzi egységként kezeli, mely a Rába völgyétől délre a Kerka és Zala (Szala) folyók mentén helyezkedik el a Vasi-hegyhát keleti vonulatain, 192 km²-es területen. Vas, és részben Zala megyében, mintegy 18 községet foglal magába. Forrásokban lehet találkozni a 21 települést magába foglaló Őrség meghatározással (ide azonban a Vendvidéket is beleszámolják), de nem ritka a 44 települést felsorakoztató statisztika sem. Ebben az esetben a Nemzeti Park területi fogalmával „keveredik” az Őrség, mint néprajzi tájegység fogalmát. A tájegység az Alpok keleti nyúlványa, mely átlagosan 270-300 m magasan fekszik. Legmagasabb pontja a Felsőszölnök közelében található Ezüst-hegy (388 m).

A terület már a kelták idején lakott volt. Őket a rómaiak követték i.e. 34-től. A Pannónia provinciai időkből számos cserépedény, használati tárgyak, épület- és útmaradvány maradt ránk. A birodalom gyengülése után keleti gót, longobárd, majd avar területnek számított. A kereszténység, mint fő vallás megjelenése az avarok idejére tehető, akiket a frankok térítettek meg. A terület azóta is keresztény. A hagyományok szerint a honfoglaló magyarokat itt Öcsöb és Örse vezette. Szent István idejében a korszerűnek számító gyeplétszámítás rendszer kialakítása során székely határőröket telepítettek ide, akik feladatukról jelzi e terület elnevezése is. Számos kiváltságot élveztek, mivel saját pénzükön védték az országot. Első szabadalomlevelük, melyet V. István állított ki, 1270-ből származik, s már ekkor kivonja őket a vármegyék fennhatósága alól. Mátyás idején már szinte a nemesekkel azonos kiváltságaik voltak. Ez az állapot egészen a XVII. század végéig tartott, amikor a Batthyány család jobbágysággá vált. Hatásuk és feladatuk azonban ma is érezhető hatását a tájképen, illetve a települések szerkezetén. Egyedülálló, ún. „szeres” települések fejlődtek itt ki. Az örök egy-egy jól védhető dombtetőn, vagy irtásföldön építették meg házaikat a kapcsolódó épületekkel, s az összeköttetés csak évszázadok múltán, s akkor is csak lassan alakult ki. Ez az oka a térség többközpontú, esetleg összefüggő egységet nem alkotó településeinek.

2. Természeti értékek

Mivel az Őrség az Alpok magyarországi nyúlványán helyezkedik el, ez erőteljesen meghatározza a tájképet, ami már önmagában is természeti értéknek tekinthető. A terület egy erdős dombság, melyet korábban tölgyesek és bükkösök alkottak, ma azonban – emberi hatásra – elegyetlen erdei fenyves a meghatározó társulás. Az évi nagy mennyiségű csapadék (850 mm) és az alacsony középhőmérséklet (9 °C) - ami kis párolgást eredményez – következtében nagyon sűrű vízhálózat jellemzi a vidéket. 460 forrás található itt, melyek folyásiránya: északi irányban a Rába felé, déli irányban a Kerka vagy a Zala felé. A folyóvölgyekben dús fűvű rétek találhatóak, a folyókon pedig számos vízimalom működött (kb. 60), ma azonban csak kettő található meg. A sűrű vízhálózat nem csak a folyókat jelenti. Természetes állóvize ugyan csak egy van e vidéknek, a Fekete-tó, azonban rengeteg mesterségesen kialakított tavat találunk itt, mint például Bajánsenye halastava, az ispánki Barkás-tó, a felsőmaráci Himfai-parkerdő halastava, Vadása-tó, melyet 1970-ben völgyzáró gáttal duzzasztottak fel.

A tavakhoz és erdőkhez speciális, országunkban egyedülálló flóra és fauna tartozik. Annak ellenére, hogy a terület legmagasabb pontja sem éri el a 400 m-t, mégis az Alpokra jellemző fajok települtek ide. Ez a laikusok számára is vonzóvá teszi a természetes környezetet. A csapadékos, nedves közegnek köszönhetően sok tőzegmohaláp található az Őrségben (Fekete-tó, Ördög-tó tőzeglápjai). Olyan növények élnek itt, mint a szőrmoha, a békabuzogány, valamint a ritkaságnak számító kereklevelű harmatfű, a tőzegeper, a tőzegkáká és a szürkés sás. A lápok körül a szőrfű, míg a nedves patakpartokon tömegesen fordul elő a csarab, a struccpáfrány és a henye boroszlán, melynek őrségi alfaja is van. A fák között a cserjeszinten boróka, füles fűz, szőrös nyír jelenik meg. A gyepszint fajösszetétele a tajgára emlékeztet: lapított korpafű, kígyós korpafű, ernyős körtike és hazánk legnagyobb kosbor faja az árnyékvirág. Magyarországon egyedül itt található vörös áfonya, bordaharaszt és havasi éger. A gombászok is akadhatnak itt különlegességekre: rózsaszínű nedűgomba, csigagomba, cserepes gereben. A természetes növényzethez illően változatos a vidék állatvilága is. Az alacsonyabb rendű állatok közül különlegesség a nagy csigaevő kaszaspók, a mediterrán területekre jellemző sárganyakú karimás ezerlábú, bordáshátú ászka, a Keleti-Alpokból érkezett kövi csiga, két ritka szitakötő: a kétcsíkos hegyi és a fémzöld. A pókok sorát növeli a hegyi vidrapók és a kalózpók. Az őrségi mezőkön repked hazánkban a legtöbbféle lepke (rabló pille, vérfű boglárka, sötétaljú boglárka). A

vizek mellett több védett kétéltű él, például: foltos szalamandra, alpesi göte, siklók, gyíkok. Sajnos a siketfajd eltűnt, de az erdőkben lakik még számos énekesmadár: kormosfejű, fenyves és búbos cinege, keresztcsőrű, hegyi billegető, kormos varjú, tüzesfejű királyka. A növény- és állattani érdekességek hosszas felsorolása már indokolja a terület védettségét. Értékes az emlős populációja is, mint a vidra, görény, menyét, nyest, nyuszt, erdei pele, cickányok, vízi pocok, és a ritkaságnak számító bajszos denevér és a fekete gólya.

Az egyedi jellegzetességek megóvására tájvédelmi körzeteket alakítottak ki ('78-ban az Őrségi TK közel 38.000 ha-on, '76-ban a Szentgyörgyvölgyi TK), melyek alapját képezik az itt létrehozott nemzeti parknak és natúrparknak.. Az Őrség-Raab-Goricko Natúrpark, egyedülállóan három országot köt össze, s azzal a céllal hozták létre, hogy megóvja a már említett természeti ritkaságokat, s a vele harmóniában kialakult kulturálistáját, értékeit.

3. Épített értékek, műemlékek

Az Őrség településszerkezetének alapja a már említett „szer”, ami nem más, mint irtásföldön felépített házcsoport, védelmi szempontból. A szomszédos szereket gyalogutak kötik össze, köztük gyepű, azaz élő sövény, vagy „hácsku”, vesszőből font kerítés húzódik. Ez a jellegzetes szerkezet még ma is nyomon követhető az egyes települések esetében. Sok helyről azonban az összeépítések – a gyepű-terület lakóházakkal történő beépítése – miatt eltűnt. Nagyon szép példákat találunk erre a területbenépesítési szokásra Ispánk, Kercaszomor, Magyarszombatfa, Nagyrákos, Szalafő községek, illetve Őriszentpéter esetében. E települések tájképet meghatározó jelentősége önmagában turisztikai attrakciónak, látványosságnak számít. Az itt élők eredetileg csak fából építkeztek, a házaknak boronafaluk volt. Ez bárdolt (fejszével faragott) vagy bárdolatlan, teljes vagy fél keresztmetszetű szálfákból készült, a gerendák elmozdulását csapolás akadályozta meg. Amikor már kevés volt az erdő, tért hódított a téglára használata is. A konyha elé kis, háromszöges homlokzatú tornácot, ún. kódisállást emeltek. A háziállatokat a vadak ellen úgy igyekeztek óvni, hogy az udvart mind a négy irányból lezárta a lakóház, a pajta, az istálló és az ólak. Ez volt a „kerített ház”. Ezen építmény jellegzetes egysége az emeletes „kástu”, mely egy kétszintes épület, ahol alul a kocsiszín volt található, míg a felső részt kamrának használták. A sok csapadék ellenére az Őrségben nem volt egyszerű megoldani a vízellátást. A jó ivóvizet a völgyek

alján, mély kutakból lehetett beszerezni. Az állatok itatására viszont minden háznál sajátos ciszternát ástak. Ezt a „tókát” karókra erősített farudakból álló kerítés vette körül. A népi építészet nagyszerű emlékei számos településen szinte érintetlen formában fellelhetők (Ispánk, Kerkáskápolna, Magyarszombatfa, Nagyrákos, Óriszentpéter, Pankasz, Szalafő, Szaknyér, Viszák, Velemér, Kisrákos, Farkasfa). A szalafői Pityerszeren szabadtéri néprajzi múzeumot alakítottak ki az ott található, a hétköznapi élet minden tárgyi emlékét is bemutató épületekből. Ennek jellegzetessége, hogy minden, a tájegységre jellemző, jellegzetes boronafalú épület megtalálható itt: „kerített ház”, „emeletes kástu”, lakó- és melléképületek, ezen kívül a ritkaságnak számító, épségben megmaradt „tóka” is. A korabeli helyi lakosság életét bemutató további építészeti emlékek is maradtak ránk, melyek a kézművesipar tevékenységéhez köthetők, illetve annak állítanak emléket. A jó minőségű helyi agyagot sokhelyütt fazekasmesterek hasznosították. Az Őrség gelencsérfalvában, Magyarszombatfán zsuppfedeles „Fazekasház” található, mely bemutatja a helyi mesterség emlékeit, valamint a tárgyak elkészítésének folyamatát is nyomon követhetik az érdeklődők. Óriszentpéteren középkori tégláégető kemencét tártak fel, mely szintén a helyi agyagra épült. A közvetlen szomszédságában az akkori téglagyártást bemutató kiállítást rendeztek be. A terület másik jelentős, az adottságok kiaknázását szolgáló „házi ipara” a tökmagolaj-sajtolás. Felsőszölnök tökmagolaj-sajtolója a XIX. századból származik. Pankaszon egy boronafalú kovácsműhelyt állítottak helyre, és rendeztek be a látogatók számára. Mint már említettem, a folyókban gazdag területen korábban számos vízimalom működött, ma azonban csak néhány akad. Erre jó példa a Felsőszölnökon található. Jellemző még az Őrségre, hogy a kis falvak nem tudtak saját templomot építeni, ezért a kiemelkedő helyeken elhelyezett haranglábakkal oldották meg ezt a problémát. E haranglábak sajátossága az alul széles, sátorszerű kiképzés, mely után „szoknyás” jelzővel illetik őket. Egy részük zsupptetős, míg mások fazsindelyes borításúak, de létezik olyat is, ahol együttesen alkalmazzák e két anyagot. Sajátosságukat, és e területre vonatkozó egyediségüket mi sem jellemzi jobban, mint hogy a Pankaszon található, 1755-ből származó harangláb az Őrség szimbóluma. Ezen kívül nagyszerű példák találhatóak Kercaszomor (1877), Magyarszombatfa-Gödörháza, Kerkáskápolna, Bajánsénye, Szaknyér, Szatta és Farkasfa községekben. Vannak azonban olyan települések, melyek kőből épült templomot is tudtak építeni. Ezek közül számos az Árpád-korból maradt ránk. Árpád-kori templomok találhatóak Óriszentpéteren és Veleméren. Az óriszentpéteri plébániatemplom a XIII. századból

származik. Építészeti érdekessége a famennyezet, a déli homlokzaton nyíló, bélietes román kapu, mely a jáki temploméra hasonlít, valamint a különböző méretű résablakok, lizénák. A veleméri Szentháromság-templom a XIII. század végéről származó, korai gótikus jegyeket magán viselő országos jelentőségű műemlék. Jellegzetessége az ívsoros párkányt megszakító, emberi tulajdonságokat jelképező domborművek. Festményeit Giovanni d'Aquila (Aquila János) készítette. Köztük található a falfestészet legkorábbi önarcképe. Kevésbé híres és látványos, szintén román kori a szőcei, nagyrákosi és őrimogyorósi templom. Jóval későbbi korból származik az őriszentpéteri református templom, mely pompás építészeti emlék. Valószínűleg avar-kori halomsírok (a helybeliek töröksíroknak, törökdomboknak nevezik őket) kerültek elő Őriszentpéteren és Kondorfán. Nem feltárt, és az idegenforgalom számára nem kiépített, de így is érdekes látványt nyújtó helyszín. Szalafő határában római kori sírhalmokat találtak, melyek gazdag tárgyi emléket rejtettek (hamvasztási urnák, agyagedény töredékek, vaseszközök). Szintén a római korból származó emlékekre lelhetünk az Őrséghez nem tartozó, ám a szálloda szomszédságában elterülő Zalalövön. A település Pannonia fontos közlekedési csomópontja volt: itt keresztezte a Borostyánkő utat a Zala-völgyben húzódó nyugat-keleti útvonal. Az utak egy szakasza mellett láthatjuk egy központi fűtéses ház, egy római erőd és egy nagyobb kőépület maradványait, bár ezek feltárása még folyamatban van.

4. Néprajzi értékek

Az őrségi emberek szokásai, táplálkozása nagymértékben függött attól, hogy a család mit dolgozott. Mást ettek a földművesek, a favágók, a pásztorok, és természetesen az évszakok az állatvágások ideje, az ünnepek, a nagy nyári munkák is hatottak az étkezésükre. Hétköznapokon egyszerű, takarékos ételeket készítettek. Reggelire gyakran ettek olcsó, laktató levest vagy különböző módon elkészített krumplit. Főleg a szegényebbek kukoricából főzött kását, pépet, gánicát, gombócot fogyasztottak. Délben kétféle étel került az asztalra: valamilyen leves mindig megtalálható volt, mellé tésztaételet ettek, amit itt „mácsik”-nak neveznek, kelt rétest, pogácsát. Vacsorára a délről maradt ételeket ették, vagy levest főztek. A vacsorát nyáron aludttejjel fejezték be, télen főtt, aszalt gyümölcsöt ettek. Az aszalt gyümölcsök felhasználása széleskörű volt. Nemcsak főzve, önállóan, de levesként és tésztaételekbe töltelékként is fogyasztották. Télen volt a disznóvágások időszaka. Mégis télen inkább csak vasárnap

ettek húst, tartalékolták azt a nyári nagy munkák idejére: lesütötték vagy füstölték. Szokás volt egy disznólábat a következő évi disznóvágásra eltenni. Baromfit inkább csak ünnepeken vágta, vagy ha beteg volt a háznál. Az aratás, a gabonahordás, a szüret, a kukoricaszedés volt a legnagyobb munkák időszaka, mindegyiknek megvolt a hagyományos étrendje. Az aratásra már jó előre készültek, hiszen itt fontos, hogy a megérett gabona minél előbb magtárba kerüljön. Kiadós reggelit ettek, majd délben a mezőn fogyasztották el az ebédet, amely húsleves vagy csülkös bableves volt, melyet valamilyen pörkölt kövesztett salátával. Ilyenkor lesütött húst, füstölt sonkát vagy tepertőt adtak. A késő esti vacsora már csak egyszerűbb ételekből állt: paprikás túró, aludttej, paprikás krumpli. Ezen a vidéken az ételek egy részét tökmagolajjal készítették, amelyet otthon, házilag sajtoltak. E különös ízesítőn kívül számos egyéb speciálisan az Őrségre jellemző alapanyagot használnak fel az ételkészítés során, melyek alapvetően a táj adottságaira és az életformára vezethetők vissza. Az agyagos, köves, gyenge termőképességű talaj következtében a köles és a hajdina voltak a legelterjedtebb gabonafélék. A hatalmas kiterjedésű erdőségekben szívesen vadásztak az itteni emberek, így húsfogyasztásuk jelentős részét – a sertés és baromfi mellett - a vadak tették ki. Marha és borjú, liba, pulyka is volt bőven, de ezt inkább eladásra nevelték. A kis tavacskák hiánya miatt azonban a kacska és liba nem jellemző e vidékre. Az erdőségekben – főként a nagy tavaszi esőzéseket követően – sokféle gombát gyűjtöttek. Legkedveltebb a vargánya volt, de fogyasztottak nyúl-, csiperke-, kenyér- és késői hógombát is. Néhány szokatlan zöldségféléket is felhasználtak korábban: a vadsóskából mártást, míg a gyermekláncfűből és kákicsból salátát készítettek. Főként a gyerekek körében volt népszerű a kökény. A diót gyakran helyettesítették az ősszel gyűjtött mogyoróval. A konyhakertekből nem hiányozhatott a lencse és burgonya, a paradicsom azonban csak az utóbbi időben terjedt el. A csicseri- és cukorborsó egyaránt kedvelt, melyet tésztával vagy krumplival együtt főzve tálalnak. A töknek szintén két fajtáját ismerik: az úritököt sűtik, míg a disznótököt tejfőlösen vagy tökfőzelékként készítik. A babot – „őrségi szóhasználatban borsu”-t – leginkább leves formájában fogyasztják. A spenót és karalábé ritka zöldségfélék a konyhakertekben, ugyanakkor a torna, és az abból készült mártás messze földön híres. A méz házi- és vadméz formájában mindig is kedvelt volt az Őrségben, de legjellegzetesebb a szemcsés és kissé szeszes ízű hajdinaméz. Az 1870-80-as évek nagy filoxérajárványa kipusztította a szőlő jelentős részét, az újabb telepítések pedig nem lettek sikeresek. Ma már csak kis lugasokban terem a kormin, az otelló és a direkt termő noa jelentős. Híres a szilva- és

körtepálinka, melyet a sátor alakú kunyhóban főztek. A már említett, előszeretettel gyűjtött méz egy részét felhasználták a helyi jellegzetességnek számító mézes pálinka készítésénél. Az őrségi családok a kiskertekben megtermelték az ételek anyagainak nagy részét, és az évek során kialakultak és elterjedtek a tartósítás hagyományos, paraszti módszerei is. A lehullott érett almát és körtét ledarálják, kipréselik, és gyümölcsecetet erjesztenek belőle, melyet savanyításra, ételízesítésre és gyógyításra használnak. Évszázados hagyományai vannak a fűszerezett, legyalult káposzta savanyításának is. Specialitás a tarlórépa savanyítása, melyet szintén legyalulva, sóval, borssal, babérlevéllel és cseresznyepaprikával ízesítve tesznek el. Az uborkasaláta tartósítása - az előzőekkel ellentétben - ecetben történő felforralás után történik. Az országban általánosan elterjedt egyéb tartósítási eljárások is megtalálhatók az Őrségben. A gombát szárítják, egyes zöldségfélétet lesóznak, a gyümölcsöket pedig aszalják. A húsok feldolgozása saját sós levükben történt vagy füstöléssel. Az említett alapanyagok és készítési eljárások nemcsak a hétköznapokban tették színesebbé az őrségi emberek táplálkozását, speciális ünnepi alkalmakkor is rendszeresen megjelentek. Érdekes szokása e tájegységnek a paszita, ami a keresztlői lakomát jelenti. A katolikus családoknál igyekeztek az újszülöttet minél előbb megkeresztelni. A paszita délutántól másnap reggelig tartott és hagyományos étrendje alakult ki. Ehhez az ünnepi alkalomhoz kapcsolódó sajátosság a „fumu”, mely egy feldíszített baba alakú kalács, amit a keresztszülők vittek ajándékba. A lakodalom fő étkezése a vacsora volt, mely gyakran hajnalig is eltartott. Ekkor minden ételt rigmusok kíséretében tettek az asztalra. Régebben a lakodalmazás akár egy hétig is eltarthatott, ma azonban egy napos eseménnyé rövidült. A lakodalmak többségét a farsangi időszakban tartották, ami a vígság, mulatozás és a bálók ideje volt. Különleges, csak e tájegységre jellemző vigadalom a farsang végét jelentő Húshagyókeddhez kapcsolódó rönkhúzás. Ez a hagyomány ma is él. Csak abban az esetben van rönkhúzás, ha a faluban nem volt lakodalom a farsangi időszakban. Az évenként visszatérő esemény célja a búfelejtés, a szürkeség, a hideg elűzése. Ha nem nincs igazi lakodalom, megtréfálják a fiatalokat, és maskaralakodalmat tartanak. A népszokás jegyei hasonlóak az igazi lakodalomhoz, sok tréfával fűszerezve. Hajdanán a rönkhúzással szégyeníteni, büntetni akarták a fiataloságot a gyámolatlanságáért, hogy nem tudtak megházasodni. Húsvéthoz kapcsolódóan szokás a tojásviaszolás és-karcolás. Az országosan elterjedt májusfaállítás itt is megtalálható. E hagyomány néhány őrségi faluban azzal a változtatással él, hogy barátságból és a tisztelet jeleként is állítanak májuszfat. A lucázás Karácsony körüli népszokás. Luca

napján (december 13-án) fiatal férfiak szalmacsutakkal a hónuk alatt bekopognak házakhoz, és ha a gazda beengedte őket, akkor a csutakra térdelve verset mondanak, majd a szalma egy részét a szobában szétszórják. Ma már a házak bejáratát és az udvart szórják meg szalmával, sőt az ajtót betámasztják, hogy a gazda reggel csak nehezen tudjon kimenni. A népszokásokon kívül számos tevékenységet is közösen végeztek a helyiek. A „köpesztü” (tökmag köpesztése) és a „tollfosztu” (tollfosztás) tipikusan női munka volt, melyek után „hökkön” (kövön) sült perccel és alma került az asztalra. E tevékenységek másodlagos célja az volt, hogy az estéken együtt legyenek a helyiek, és jól érezzék magukat. Ma már sajnos nem jellemző ez a fajta közös munka, de idegenforgalmi látványosságként, a helyi népi művészet, népi szokások bemutatásával és tanításával egybekötve lehetséges programpontnak tekintem. Természetesen az egyéni tevékenységekre is igaz előbbi megállapításom. Az Őrségben nagy hagyományai vannak a kézművességnek. E területen legjelentősebb a fazekasság, melynek Magyarzombatfa, illetve a hozzácsatolt Gödörháza a központja. Találunk fazekasokat Nagyrákos, Óriszentpéter és Felsőjánosfa településeken is, akik a termékeik értékesítése mellett bemutatóval és a mesterség kipróbálásának lehetőségével különleges élményt nyújtanak a látogatóknak.. A legelterjedtebb mesterség mégis a fonás. Zsúpból vékát, és az Őrségre jellemző „kopic”-ot, míg fűz vesszőből söprűt készítenek. A vesszők speciális felhasználási módja a „rigászás”. E tevékenység Farkasfa községben terjedt el. Az ügyes helyiek enyves vessző segítségével énekes madarakat fogtak, melyeket később el tudtak adni. A hagyományos mesterségek mellett új keletű tevékenységek is megtalálhatók a térségben, melyek turisztikai szempontból vonzerőt jelenthetnek. Legelterjedtebb a háttaslovak tartása, mely az egyre erőteljesebben jelentkező lovasturizmus alapját képezi. Központjának a térségben Kercaszomor tekinthető, ahol évente díjugrató versenyeket is rendeznek. Fontos még megemlíteni e szempontból Csöde, Szalafő és Óriszentpéter településeket. A őseink életmódjához a lovak mellett korábban a magyar íjak is hozzátartoztak. Szintén Kercaszomoron elevenítették fel e hagyományos eszköz készítését, ahol természetesen vásárolni is lehet belőle. A mezőgazdaságban egyre inkább teret hódít a biogazdálkodás kezd teret nyerni az Őrségben, ennek egy jó példája látható Szalafőn, a Ferencz-portán. Hagyományos családi gazdaság bemutatóval, kóstolással, termékvásárlással. A mellett, hogy kíméli az egyébként is tápanyagban szegény talajt és ezért állami és környezetvédelmi támogatások egész sora nyerhető vele, kuriózumként, turisztikai programpontként is megjelenhet.

5. Közlekedés, infrastruktúra

Az Őrség Magyarország egyik legnyugatibb tája, három ország (Ausztria, Szlovénia, Magyarország) találkozásánál fekszik. Az úthálózat fejlettsége a magyar átlag alatt van. A 18 faluból álló településeinek többsége nehezen megközelíthető mert az úthálózat ritka és minősége sem megfelelő. Észak-Dunántúl irányából legegyszerűbben Körmend és Zalaegerszeg érintésével a 8-as és 86-os, illetve a 74-es utat követve érhetjük el e városokat. Dél-Dunántúl irányából a már említett 74-es vagy 76-os úton Zalaegerszegen áthaladva, esetleg a 75-ös utat követve Lentin keresztül érkehetünk az Őrségbe. A vasúton történő megközelíthetőség nem megoldott. A térségen áthaladó egyetlen vasúti szárny vonatforgalma inkább a teherszállítást szolgálja. A vízi utak a forgalom szempontjából jelentéktelenek. A Rába, mint a vízisport színtere jöhet szóba. A légi közlekedés végképp nem jellemző a régióra. A határmenti elhelyezkedéséből adódóan fontos elemezni a nyugat és délnyugat irányú megközelíthetőségét e területnek. Ausztriával a rábafüzesi határátkelő köti össze az országot és a régiót. Osztrák oldalon Burgenland tartomány déli részével szomszédos, de idegenforgalmi szempontból jelentősebb Graz és a déli autópálya viszonylagos közelsége. Ezen utakon keresztül mind a közép- mind a dél-európai országokból könnyen elérhető. Az úthálózat sűrűségében és minőségében bekövetkezett változás azonban kedvezőtlen benyomást kelthet az idelátogatókban. Elméletileg lehetőség van a vasúti és légi közlekedésre is. Előbbi nem jellemző, bár Szentgotthárd közelében létezik vasúti összeköttetés. A légi közlekedésnek viszont még kialakulatlan a fogadóbázisa. Szlovénia irányában két határátkelő (Bajánsenye, Lenti) áll az utazni vágyók rendelkezésére. Mindezen jellemzőket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az Őrség Magyarország egy tipikus peremterülete, amely megnyilvánul a nehézkes megközelítésben, a régió belüli közlekedés bonyolultságában. Ugyanakkor az is igaz, hogy ez a viszonylagos elzártsága hagyta érintetlenségben e terület, ezzel páratlan alapot képezve a természetközeli és az ökoturizmus számára. A már meglévő úthálózat korszerűsítésével, s a forgalom nem túlságosan nagy mértékű növelésével elérhető, hogy a térség vonzereje megnövekedjen, miközben hagyományos értékei is megmaradjanak.

Az infrastrukturális fejletlensége jellemző a különböző közművekkel való ellátottságra is. A víz csaknem minden háztartásban megtalálható, de a magasabb fejlettségi

színvonalat jelentő egyéb közüzemi szolgáltatások már csak a lakások elenyésző hányadában találhatók meg (31.számú táblázat).

Közüzemi vízhálózatba kapcsolt	96,7
Közüzemi szennyvízhálózatba kapcsolt	24,3
Vezetékes gázálózatba kapcsolt	18,5

31. Táblázat - A lakások közműekkel való ellátottsága (%)

Forrás: KSH, 2006

6. Gazdasági élet

Az Őrség gazdasági állapotát jelentősen befolyásolta, hogy a térségben nem található nagyobb város, csak a peremterületeken. Korábban a mezőgazdaság volt a térség meghatározó ágazata, bár az adottságok nem kedveznek e tevékenységnek. A tsz rendszer felszámolását követően ez az ágazat itt is hanyatlott. Napjainkban azonban az „elfelejtett” hagyományos termények megtalálásával (köles, hajdina) ismét fellendülőben van az ágazat. Néhány esetben, ezen túlmenően, a modernkor igényeit is figyelembe véve biogazdálkodásba kezdtek mind az állattenyésztés, mind a növénytermesztés tekintetében. A földbirtokokkal kapcsolatos másik tendencia a terület paragon hagyása, illetve beerdősítése, mely az állam által dotált tevékenység. Ennek célja, hogy így is csökkentsék a mezőgazdaságilag művelt földterületek nagyságát, illetve ismét teret nyerhessen a terület természetes növényzete. Részben ennek következménye, másrészt pedig a korábbi határsáv okozta elzártság is közrejátszott a helyzet kialakulásában. Végülis a rendszerváltozás utáni időkre mégis átalakult az Őrség foglalkozási szerkezete, amit a 32. számú táblázat igazol.

Mezőgazdaság	10,1
Ipar	43,4
Szolgáltató szektor	46,5

32. Táblázat - A gazdaságilag aktív lakosság ágazatok szerinti megoszlása %

Forrás: KSH, 2006

A térség ipara nem jelentős, de korábban sem volt az. Az aprófalvakba nem települt jelentősebb ipari létesítmény. Napjainkban is csak kisebb, alacsony hozzáadott értéket

előállító vállalkozások találhatók itt. Ezek döntő része a helyi igények kielégítését szolgálják (33. számú táblázat).

	Társas vállalkozás	Egyéni vállalkozás
Mezőgazdaság, erdő- és vadgazdaság, halászat	31	40
Ipar	33	85
Kereskedelem	20	44
Szálláshelyszolgáltatás és vendéglátás	11	-
Ingatlanforgalmazás, gazdasági szolgáltatás	13	47
Egyéb	14	81
Összesen	122	297

33. Táblázat - Az egyéni és társas vállalkozások az egyes gazdasági ágazatokban

Forrás: KSH, 2006

Az Őrségben található 419 vállalkozás ágazatok szerinti megoszlása is jelzi a fent említett helyzetet. A korábban jellemzően mezőgazdasági területen az adottságoknak megfelelően felfejlődött az erdő- és vadgazdálkodás, s ma már valóba fajsúlyos ágazatot jelent. Az ipari vállalkozások nem jelentős méretűek – mint ahogy a következő táblázat is mutatja – ezért környezetkárosító hatásuk nem érződik erőteljesen. A csodálatos tájkép, illetve a speciális turisztikai látványosságok hatására megjelent, s egyre nagyobb jelentőségű lesz az ingatlanforgalmazás, mint üzletág. Másrészt a kereskedelmi szálláshelyek és a vendéglátóegységek mind számukban, mind színvonalukban fejlődésnek indultak az elmúlt években (34. számú táblázat).

	Társas vállalkozás	Egyéni vállalkozás
Ismeretlen létszám	44	244
1-9 fő	63	53
10-19 fő	9	-
20-49 fő	4	-
50-249 fő	2	-
250 fő felett	-	-
Összesen	122	297

34. Táblázat - Az egyéni és társas vállalkozások száma a foglalkoztatottak száma alapján

Forrás: KSH, 2006

A térség perifériából történő elmozdulása ugyan már megtörtént, de a munkanélküliség, s ennek hatására az elvándorlás továbbra is sújtja az Őrséget. A gazdaságilag inaktív népesség eltartása nehéz feladatot és nagy terhet ró az önkormányzatok gazdálkodására (35. számú táblázat).

Munkanélküli	6,4
Jövedelempótló támogatásban részesül	0,4
Önkormányzat által támogatott	45,2

35. Táblázat - A gazdaságilag inaktív lakosság különböző támogatásokban részesülő hányada (%)

Forrás: KSH, 2006

A peremterületen elhelyezkedő nagyobb városoknak tekinthető Szentgotthárd, Körmend, s szélesebb vonzáskörzetet tekintve Zalaegerszeg is ide sorolható. E városok közismerten jelentősebb iparral és szolgáltatással rendelkeznek, melyek jelentős részben munkát adnak azt Őrségieknek is. Ezen településeken és főleg a megyeszékhelyen található nagyobb kapacitású sportlétesítmények, a fontosabb egészségügyi intézmények, s a kultúra egyéb szegmenseit jelentő szórakozási lehetőségek is (színház, mozi).

7. A vonzerők összefoglalása

Turisztikai terméknek nevez a szakirodalom egy vagy több idegenforgalmi vonzerőre alapozott, a vendég igényeinek összességét kielégítő szolgáltatáshalmazt. A turista számára értékesítendő, úgynevezett komplex termék magába foglalja az attrakció, a megközelíthetőség, az infrastruktúra, a szállás, az étkezés, a szórakozás, a higiéné, a biztonság, a vendégszeretet és az árak, valamint a turisztikai szervezetek munkájának összességét. Ennek megfelelően az Őrséget turisztikai szempontból az előbb leírtak és a következő táblázat alapján értékelem (36. számú táblázat).

<i>Fejlesztési területek</i>	++	+	0	-	--
Földrajzi elhelyezkedés, klíma					
Tájkép					
Település- és városkép					
Közlekedés					
Környezet					
Szálláshelyek					
Vendéglátás					
Szabadidős kínálat					

<i>Fejlesztési területek</i>	++	+	0	-	--
Kerékpározás					
Lovaglás					
Kultúra, népi kézművesség					
Ökoturisztikai kínálat					
Konferenciaturizmus					
Gyógyturizmus					
Vadászat, horgászat					
Vízi sport					
Együttműködés/idegenforgalmi Szervezet					
Marketing / információk					
Vendégek					

36. Táblázat - Turizmus SWOT - profil - Őrség

Forrás: Saját összeállítás, 2005

A turisztikai attrakció több, egymáshoz nem feltétlenül kapcsolódó adottságból áll. Az Őrségben megfigyelhető a négyes tagozódása: természeti adottságok, ember alkotta műemlékek, hagyományokból fakadó kulturális adottságok, valamint a szervezett programok. Természetesen hosszú távú fennmaradásához, és az autentikusság megőrzéséhez elengedhetetlen, hogy ne show-elemként, hanem ennek hagyományos formájában történjék a bemutatás. Az eddig említett három elem az Őrség egyértelmű erősségének tekinthető. A szervezett kulturális és egyéb programok tekintetében azonban komoly hiányosságok mutatkoznak. Az említett meglévő adottságokra nem épül megfelelő programszervezés, hiányzik az ilyen jellegű kínálat. Az utóbbi időkben az Őri Alapítvány TeleHáza próbálkozásai révén fejlődés tapasztalható e téren (pl.: Virágzás Napjai, Hétrétország, Tökfesztivál). Ezen kezdeményezések fejlesztése és számuk növelése reális célként kitűzhető. Szálláshely tekintetében kettősséget tapasztalhatunk. A mostani turisztikai keresletnek általában megfelelő a szálláshelykínálat. További problémákat jelenthet a szálláshelykínálat szerkezete. Túlnyomó többségben magán szálláskiadók szobái (amelyek a statisztikai kimutatások szerint nagy részében nem bejelentett vállalkozásként működnek), illetve panziók képezik a kínálatot. Éppen ezért nemcsak a szálláskapacitás növelése szükséges, hanem annak szerkezetét is módosítani kell. Az étkezési lehetőségek tekintetében szinte azonos a helyzet. A magán szállásadók otthoni konyháin és a panziókon kívül minimális számú étterem működik. Ami a gasztronómiai kínálatból teljesen kimarad, azok a helyi specialitások. A fogadóképesség szállás és étkezési területén meg kell említeni az

árakat, hisz ez jelentős keresletbefolyásoló tényező lehet. Országos tekintetben – főként a vidéki elhelyezkedésből és perifériás helyzetéből adódóan – az Őrség viszonylag olcsónak számít. Az adottságként kezelendő, hogy a turisták, otthoni kiadásaihoz képest, többet költenek az üdülés idején, de a már eleve magas árak elriaszthatják az utazókat a célterület kiválasztásakor. Az Őrség turisztikai helyzetelemzését egy SWOT-analízis formájában foglalom össze. Ez által sokkal inkább szembejönnek a vidék adottságai és azok a hiányosságok, amik miatt ezen potenciális előnyöket nem tudják kihasználni, gazdaságilag realizálni az itt élők (37. számú táblázat).

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> - Földrajzi fekvése (hármashatár: Magyarország, Ausztria, Szlovénia) - Természeti szépségek, tájkép - Alpokra jellemző klíma, fauna, flóra - Gazdag kulturális, történelmi örökség - Adottságok a turizmus „divatos” ágaihoz (természetközeli, népi hagyományok) - Magas vendégszoba kapacitás - Kerékpáros és lovas túralehetőségek - Vadállomány minősége és mennyisége - Közbiztonság megfelelő színvonala 	<ul style="list-style-type: none"> - Nem elég sokrétű szálláskínálat - Privát („fekete”) szálláshelyek magas száma, egységes koncepció hiánya - Szakértelem hiánya - Marketing, és turistainformációk hiánya - Vendéglátó helyek alacsony száma és színvonala - Jellegzetességet nélkülöző vendéglátó egységek (Őrség ízeinek hiánya) - A térség nehéz megközelíthetősége - Infrastruktúra alacsony színvonala - Kaotikus idegenforgalmi szervezet, együttműködés és szervezetek hiánya, hivatalok közötti rossz kapcsolat
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> - Turizmus tendenciáihoz kapcsolódó adottságok jobb kihasználása - Hagyományos gasztronómia értékei - Programokkal a szezon nyújtása - Lehetőségek a téli turizmusban (tájkép, kultúra, népi ipar) - A bel- és külföldi turizmus erősödése - Viszonylag olcsó turisztikai célpont - Régi házak, népi emlékek felújítása - A hazai lakosság diszkrécionális jövedelme és utazási kedve nő - Túraútvonalak bővítése - EU keleti bővítése - A sok vonzerőt csomagként kell fogyasztathatóvá és versenyképessé tenni 	<ul style="list-style-type: none"> - Október-május szinte teljes holtszezon, a nyári csúcspériódus rövid - Nyugati turisták házvásárlásai az Őrségben - Túl magas nyereségadók (az egyetlen jövedelmező ágazat) - Számos egyéb turisztikai célpont, melyek egy része erős marketing-háttérrel rendelkezik - Nagyon kicsi összegek a fejlesztésre - Konferenciaturizmushoz férőhely hiánya - Szervezési/szervezeti hiányokból fakadó nem átlátható kínálat- piacvesztés - Nincs egységes Őrség-arculat és térségi marketing

37. Táblázat - Az Őrség turisztikai SWOT – analízise Forrás: saját összeállítás, 2005

Összességében megállapítható, hogy az Őrség kiváló természeti, valamint kulturális és történelmi adottságokkal rendelkezik. Ezen adottságok megfelelnek a turizmus fejlődési tendenciáinak is. Hiányosságai megváltoztathatók és előnyökké alakíthatók. Fontos, hogy a kínálkozó lehetőségeket kihasználják, s a turizmus felzárkóztathatja e térséget. A kezdő lökést állami segítség adhatja meg, főként az infrastruktúra és a szervezeti feltételrendszer kialakításával, melyek csak non-profit tevékenységként jelenhetnek meg. Emellett, napjaink egyre alapvetőbb igénye, hogy az üdülőkörzetek, régiók egységbe tömörüljenek, hiszen a turisztikai kínálatot ma már regionális, illetve minimális követelményként kistérségi szinten kínálják. A turisztikai régiók létrejötte, belső és külső kohéziójának megerősödése napjainkban az egyik legjelentősebb versenyképesség növelő eszköz (megatrend), amely nem nélkülözheti a kormányok támogatását. Ezt követően változik a helyi lakosság és a turizmusból élők gondolkodása is, így elérhető a helyi turizmus fejlődése.

8. Az Őrség, mint turisztikai célterület

A térség településszerkezetének megfelelően elsősorban a falusi turizmus egységei, illetve a magán szállások jelentik a kínálati oldalt (38. táblázat) Az üdülőházak és panziók teszik ki a szálláshelyek legnagyobb részét, mint ahogy ezt a következő táblázat is jelzi. Meg kell azonban jegyezni, hogy a kizárólagosan magánszférából származó egységek, valamint a családi szobakiadók nagy számának következtében az adatok nem tekinthetők pontosnak.

	Szálloda	Panzió	Turistaszálló	Ifjúsági szálló	Üdülőház	Kemping	Összesen
2001	0	5	1	0	9	2	17
2002	0	10	1	0	9	2	22
2003	1	9	4	0	5	2	21
2004	1	9	4	0	5	2	21
2005	1	10	4	0	6	2	23

38. Táblázat - Hivatalosan regisztrált szálláshely - szolgáltatók száma az Őrségben kategóriák szerint

Forrás: Nyugat-Dunántúli Turisztikai Régió; Regionális Marketing Igazgatóság, 2006

A kínálati oldal viszonylagos szegényességének – kevés egység, alacsony átlagos színvonal – mondhatni tökéletesen megfelel a keresleti oldal is. Valójában ez megfelel a

keresleti oldalnak is, hisz elsődlegesen az érintetlen természetet, a csendet és nyugalmat részesíti előnybe, s az élő kultúrtörténeti adottságok is csak addig maradhatnak fenn ilyen, a turistákat vonzó formában, míg nem üzletiesednek el teljesen. Ebben a táblázatban a magán szállásadóktól származó értékek szintén korrigálásra szorulnak a bejelentési kötelezettség hiányos megvalósítása következtében. A tendenciák és arányok azonban nyomon követhetők így is. A vendégek jelentős részét –átlag 80%-át – a belföldi vendégek teszik ki (39.Táblázat). Az átlagos tartózkodási idő 2, 5 nap körül mozog, mely adat esetében szintén a magyar turisták javítják az eredményt. A vendégek érkezésénél igazán tendenciát nem figyelhetünk meg. Elmondható, hogy évente átlagosan 17 ezren érkeznek, de az egyes évek ettől mind negatív, mind pozitív irányban jelentősen eltérhetnek (2006), nagyrészt az adott év időjárási viszonyainak függvényében. A regisztrált vendégek számának visszaesésére jelentős okot szolgáltat az a tény, hogy a 18 faluban számos ingatlan már a külföldiek – egykori turisták – kezén van. Itt is megfigyelhető az a tendencia, hogy a külföldi tulajdonosok már nem turistaként jelennek meg a helyi szállásadók nyilvántartásában, sőt a hozzájuk érkező egyéb vendégek (rokonok, ismerősök, vagy éppen turisták) sincsenek bejelentve.

	Vendégek száma			Vendégéjszakák		
	külföldi	belföldi	Összesen	Külföldi	belföldi	összesen
2001	139	5 375	5 702	195	13 527	14 302
2002	415	6 560	6 975	771	16 157	16 928
2003	223	6 447	6 670	243	16 657	16 900
2004	286	7 539	7 825	463	21 590	22 053
2005	367	8 864	9 231	946	26 484	27 430

39. Táblázat - Az Őrségbe érkező turisták száma

Forrás: Nyugat-Dunántúli Turisztikai Régió; Regionális Marketing Igazgatóság, 2006

	Átlagos tartózkodási idő (nap)		
	Belföldi	Külföldi	Összes
2001	2,35	2,54	2,36
2002	2,60	2,37	2,59
2003	2,81	2,16	2,78
2004	2,58	2,64	2,59
2005	2,66	2,77	2,67

40. Táblázat - Átlagos tartózkodási idő az elmúlt 5 évben

Forrás: Nyugat-Dunántúli Turisztikai Régió; Regionális Marketing Igazgatóság, 2006

Az előbb bemutatott átlagosan 2,6-2,7 napos tartózkodási idő nemcsak évről évre változik, de a már említett szezonális hatásokra (40. számú táblázat). Az elő- és utószezon a vendégek számában, és az átlagos tartózkodási idő hosszában is eltér. Érdekes megfigyelni, hogy a főszezonban a magyarok tartózkodási ideje jóval meghaladja mind a holt szezonbeli tartózkodásuk hosszát, mind pedig a külföldiek azonos időszaki adatait. Ezzel szemben a külföldiek főként az év első és utolsó hónapjaiban töltenek hosszabb időt az Őrségben.

	Átlagos tartózkodási idő (nap)		
	Belföldi	Külföldi	Összes
I-V.	2,53	3,63	2,61
VI-VIII.	2,78	2,44	2,76
IX-XII.	1,87	2,58	1,97
I-XII.	2,58	2,64	2,59

41. Táblázat - Az elő-, fő- és utószezon átlagos tartózkodási idő adatai 2006-ben

Forrás: Nyugat-Dunántúli Turisztikai Régió; Regionális Marketing Igazgatóság, 2006

A következő táblázat a régióba érkező vendégek arányát mutatja (41. számú táblázat). Ez alapján elmondható, hogy a vendégek túlnyomó többsége – mintegy 80%-a – Magyarországról érkezik. A külföldi vendégek közül a német, osztrák és olasz turisták

jelentősen kiemelkednek a többiek közül (42.Táblázat). Rajtuk kívül még a Benelux államok jelentősek. Az utazások motivációjára enged következtetni az a tény, hogy – az előzőekben már részletezett – fő- és holt szezonban az osztrák turisták száma mindig a holt szezonban kedvezőbb. Valószínűsíthető, hogy a rokonlátogatás, illetve a bevásárlás vagy szolgáltatások igénybevétele jelenti e csoport elsődleges keresletét, s nem az idegenforgalom elsődleges célszemélyei. Az olasz és német csoportoknál különbséget kell tenni a holt szezonban főként vadászat miatt érkezők csoportjai és a nyaralók között. E tekintetben a németek – az országos adatokhoz hasonlóan – élen járnak. A Benelux államokbeli vendégeknél szintén felfedezhető ez a kettősség, de számarányuk elmarad az előbb említettekétől. Fontos még megemlítenem azt, hogy a magyarok számaránya a nyári hónapokban erőteljesen lecsökken, mely arra enged következtetni, hogy számuk az év folyamán nem mutat jelentős különbséget az egyes szezonokban. A csökkenés elsődleges oka a külföldi vendégek számának ugrásszerű megnövekedése. E csökkenésnél nagyobb mértékű a vendégéjszakák visszaesése. A magyar vendégek aránya mindemellett növekvő tendenciát mutat, melyet a helyi lakosok tapasztalatai is alátámasztanak. Ennek oka részben a magyar átlagos életszínvonal növekedésében, másrészt a már említett külföldiek által történő ingatlanvásárlásokban található.

2001	Vendégek száma		Vendégéjszakák		Átlagos tartózkodási idő	
	I-V.; IX-XII.	VI.-VIII.	I-V.; IX-XII.	VI.-VIII.	I-V.; IX-XII.	VI.-VIII.
Ausztria	5,4	2,3	4,0	1,5	1,4	2,0
Benelux	0,4	2,1	0,2	1,6	1,1	2,4
Németország	5,1	6,6	8,2	5,7	3,1	2,7
Olaszország	3,6	2,5	4,1	1,9	2,2	2,3
Belföldi	77,1	78,9	73,2	81,3	1,8	3,2
2002						
Ausztria	5,1	4,6	4,6	4,1	1,8	2,3
Benelux	0,4	2,0	0,6	2,2	2,7	2,7
Németország	3,3	4,8	3,5	4,4	2,1	2,3
Olaszország	3,6	5,2	2,8	3,0	1,5	1,4
Belföldi	81,0	72,9	83,0	73,3	2,0	2,5
2003						
Ausztria	5,5	5,4	4,7	5,2	1,9	2,6
Benelux	0,2	1,9	0,3	1,4	1,5	2,7
Németország	4,1	5,2	4,8	6,3	2,6	3,3
Olaszország	3,9	4,1	2,5	3,4	1,4	2,3
Belföldi	80,7	74,0	82,3	71,1	2,3	2,6
2004						
Ausztria	5,0	4,5	3,9	3,6	1,7	2,0
Benelux	0,2	1,7	0,2	1,8	2,8	2,7
Németország	4,1	5,1	5,0	5,9	2,7	3,1
Olaszország	3,0	3,7	2,0	2,7	1,0	1,9
Belföldi	81,1	75,7	81,6	75,1	2,2	2,5
2005						
Ausztria	5,3	5,9	4,1	4,0	2,1	2,2
Benelux	0,2	1,1	0,2	1,9	3,1	2,8
Németország	4,9	5,8	5,4	6,8	3,5	3,8
Olaszország	3,2	3,6	2,4	3,1	1,2	1,6
Belföldi	86,4	83,6	87,9	84,2	90,1	89,6

42. Táblázat - A kiemelt küldő országokból érkező vendégek az összes érkezőhöz viszonyított aránya a fő-, illetve a holt szezonban

Forrás: Nyugat-Dunántúli Turisztikai Régió; Regionális Marketing Igazgatóság, 2006

Összességében megállapítható, hogy az Őrség kitűnő idegenforgalmi célterület. A turisztikai adottságok megfelelőek, s ehhez igazodik a kínálat jellege is, bár néhány színvonalasabb egység is megjelenhetne a térségben. A tömegturizmus nem alakult ki,

de nem hiszem, hogy ez lenne a jó megoldás. Az adottságok csak szerény mértékű turizmussal, őrizhetőek meg. Néhány, általam már említett terület azonban fejlesztésre szorul. Az együttműködés, az információs rendszer kiépítése, az infrastrukturális hálózat fejlesztése, valamint az egységes „Őrség-kép” kialakítása és hangsúlyozása elengedhetetlen feladatok a minőségi turizmus érdekében.

Őrségi Nemzeti Park

Mellékletek

A turizmusban dolgozik?					
		Gyakoriság	Százalék	Érvényes Százalék	Kumulált Százalék
Érvényes	NV/NA	6	2,2	2,2	2,2
	Igen	30	11,2	11,2	13,4
	Nem	228	85,1	85,1	98,5
	Időszakosan	4	1,5	1,5	100,0
	Összesen	268	100,0	100,0	

43. Táblázat - A turizmusban dolgozik-e? (keresztábla)

Forrás: saját kutatás, 2005

1. melléklet Szakértői lista a turizmus pozitív változóiról Forrás: saját kutatás, 2005

Azonosított hatások	Gyakoriság (fő)	Pozitív	Negatív	Semleges
Régi épületek megbecsülése	16	+	-	
Ingatlanárak emelkedése	16	+	-	
Szezonalitás csökkenése programok szervezésével	14	+		
Hagyományőrzés	13	+		
Üdülőtulajdonosok megjelenése	12	+		*
Tolerancia a turistákkal szemben	12	+		
Infrastrukturális fejlődés (útépítés, vízelvezetés, virágosítás stb.)	10	+		
Zaj nagysága elviselhető	10			*
Civil szerveződések a településekért (szerek)	10	+		*
Adófizetési morál javulása	9	+		*
Szabadidős programok száma növekszik	9	+		
Környezeti kultúra javulása	8	+		
Vendégfogadó kultúra fejlődik	7	+		
Munkalehetőség	6	+	-	
Összefogás (virágosítás, utcakép rendezése)	5	+		*
Turizmusból származó önkormányzati bevételek növekedése	3	+		*
Ellátás javulása	3	+		
Hagyományőrzés virágzása	3	+		
Régi stílust visszahozó új épületek	2	+		
A helyiek nehezen tudnak bekapcsolódni a fejlesztésekbe	2		-	
Csak a természetjárók érkeznek	2		-	*
Új szálláshelyek kialakítása	2	+		

3. számú melléklet: A turisztikai aktivitás az Őrségben

Tevékenység	Gyakoriság	%1	%2	%3
A turizmusban dolgozik	17	28,8	6,3	25,7
Szobakiadás	16	27,1	5,9	24,2
Információs kiadványok terjesztése	8	13,5	2,9	12,1
Faluszépítés	7	11,8	2,6	10,6
Kulturális programok szervezésében való segítség	4	6,7	1,4	6,0
Emléktárgyak készítése	4	6,7	1,4	6,0
Személyes kapcsolatok	3	5,0	1,1	4,5
Nyelvtanulás	2	2,8	0,3	0,07
Lakossági fórumon részvétel	1	1,4	0,1	0,03
Segít a turistáknak	1	1,4	0,1	0,03
Éttermet üzemeltet	1	1,4	0,1	0,03
Panziót üzemeltet	1	1,4	0,1	0,03
Kedvesség, udvariasság	1	1,4	0,1	0,03
Hagyományőrzés	1	1,4	0,1	0,03
Pályázatok készítése	1	1,4	0,1	0,03
Környezetvédelem	1	1,4	0,1	0,03
Adófizetés	1	1,4	0,1	0,03
Vadásztársaság működtetése	1	1,4	0,1	0,03

Forrás: saját kutatás, 2005

1 – az összes válasz %-ában N=71

2 - az összes megkérdezett %-ában N=268

3 - az összes olyan válaszadó %-ában, aki tesz valamit a turizmus fejlődéséért N=66

4. melléklet Szakértői lista a turizmus negatív változóiról

Azonosított értékek	Gyakoriság (fő)	Pozitív	Negatív	Semleges
Zaj	29		-	
Környezetszennyezés	28		-	
Zsúfoltság	20		-	
Áremelkedés	13		-	
A turisták viselkedése	10			*
Külföldiek által felvásárolt ingatlanok	6	+		
A turizmustól való függőség	3			
Kommersz termékek árusítása	2	+		
Beépítettség növekedése	1	+		
Be nem jelentett szobakiadók	1			*
Szezonalitás	1	+		
Kulturális identitás feladása	1		-	
Nyelvi hiányosságok	1			*

Forrás: saját kutatás, 2005

5. melléklet A nemzetiségekre vonatkozó keresztábra

Ha érzékel különbséget, mi az? * Milyen nemzetiségű turistáknak adja ki legszívesebben a szobáját? Keresztábra									
			Milyen nemzetiségű turistáknak adja ki legszívesebben a szobáját?					Összesen	
			NV/NA	Nem számított	Angol	Magyar	Német		Nem adja ki
Ha érzékel különbséget, mi az?	Nem érzékel különbséget	Adat	22	24	2	4		60	112
		%	8,2%	9,0%	,7%	1,5%		22,4%	41,8%
	Általános viselkedés	Adat	12	10		2		32	56
		%	4,5%	3,7%		,7%		11,9%	20,9%
	Eltérő anyagi helyzet	Adat	6	8	2	2		16	34
		%	2,2%	3,0%	,7%	,7%		6,0%	12,7%
	A szabadidő eltöltésének módja	Adat	8	8		2	2	16	36
		%	3,0%	3,0%		,7%	,7%	6,0%	13,4%
	A környezettel szembeni attitűd	Adat	2	4				2	8
		%	,7%	1,5%				,7%	3,0%
	NV/NA	Adat	10			4		8	22
		%	3,7%			1,5%		3,0%	8,2%
	Összesen	Adat	60	54	4	14	2	134	268
		%	22,4%	20,1%	1,5%	5,2%	,7%	50,0%	100,0%

Forrás: saját kutatás, 2005

6. melléklet Az egyes települések és nemzetiségek viszonya

Települése * Milyen nemzetiségű turistáknak adja ki legszívesebben a szobáját?									
Keresztábra									
		Milyen nemzetiségű turistáknak adja ki legszívesebben a szobáját?						Összesen	
		NV/NA	Nem számít	Angol	Magyar	Német	Nem adja ki		
Települése	NV/NA	Adat	2	4				12	18
		%	,7%	1,5%				4,5%	6,7%
Felsőjánosfa		Adat						8	8
		%						3,0%	3,0%
Hegyhátszentjakab		Adat		2		2		10	14
		%		,7%		,7%		3,7%	5,2%
Szőce		Adat						6	6
		%						2,2%	2,2%
Szaknyér		Adat	2						2
		%	,7%						,7%
Őriszentpéter		Adat	10	16	2	4		20	52
		%	3,7%	6,0%	,7%	1,5%		7,5%	19,4%
Szatta		Adat		2					2
		%		,7%					,7%
Nagyrákos		Adat	2	6				6	14
		%	,7%	2,2%				2,2%	5,2%
Szalafő		Adat		2		2		2	6
		%		,7%		,7%		,7%	2,2%
Kondorfa		Adat						2	2
		%						,7%	,7%
Pankasz		Adat	10	6		4	2	24	46
		%	3,7%	2,2%		1,5%	,7%	9,0%	17,2%
Kisrákos		Adat	8					14	22
		%	3,0%					5,2%	8,2%
Viszák		Adat	22	2				22	46
		%	8,2%	,7%				8,2%	17,2%
Bajánsenye		Adat	4	2					6

Települése * Milyen nemzetiségű turistáknak adja ki legszívesebben a szobáját? Keresztábra										
			Milyen nemzetiségű turistáknak adja ki legszívesebben a szobáját?					Összesen		
			NV/NA	Nem számít	Angol	Magyar	Német		Nem adja ki	
	Kerkáskápolna	%	1,5%	,7%				2,2%		
		Adat		4				4		
	Magyarszombatfa	%		1,5%				1,5%		
		Adat					2	2		
	Ispánk	%					,7%	,7%		
		Adat			2			2		
	Kercaszomor	%			,7%			,7%		
		Adat		8		2		16		
	Összesen	%		3,0%		,7%		6,0%		
		Adat	60	54	4	14	2	134	268	
			%	22,4%	20,1%	1,5%	5,2%	,7%	50,0%	100,0%

Forrás: saját kutatás, 2005

7. melléklet Az őriszentpéteri kistérség településeinek általános jellemzői

Település	Ter. (Km2)	Lakosság (fő)	Roma lak. (%)	Háztartások száma (db)	Munkanélküliség (%)	Infrastrukturális ellátottság
Bajánsenye	21,85	606	-	230	5	Vill., víz, gáz
Felsőjánosfa	3,06	215	-	80	2	Vill., víz gáz, csat.
Felsőmarác	17,44	333	-	124	-	Vill., víz, gáz, tel.
Hegyhátszentjakab	9,47	318	-	120	2	Vill., víz, gáz, tel., csat.
Hegyhátszentmárton	12,74	74	-	29	-	Vill., víz, gáz, tel.
Ispánk	6,92	115	-	35	2	Vill., víz, gáz, tel., csat. foly., gyenge min. utak
Ivánc	17,14	714	-	244	4	Vill., víz, gáz, tel., csat.
Kercaszomor	12,87	272	1	129	2	Vill, víz, gáz, tel.
Kerkáskápolna	9,2	94	-	35	2	Vill., víz, gáz, tel.
Kisrákos	11,06	250	-	101	6	Vill., víz, gáz, tel., port. utak, csat. foly.
Kondorfa	21,61	640	-	213	2	Vill., víz, tel.
Magyarszombatfa	15,94	304	-	120	2,5	Vill., víz, gáz, tel., rossz utak
Nagyrákos	16,11	321	-	108	2	Vill., víz, gáz, csat., tel., rossz utak
Órimagyarósd	12,29	260	-	120	2,5	Vill., víz, gáz, tel.

Település	Ter. (Km2)	Lakosság (fő)	Roma lak. (%)	Háztartások száma (db)	Munkanélküliség (%)	Infrastrukturális ellátottság
Óriszentpéter	33,56	1259	3	424	változó	Vill., víz, gáz., szennyvíztisztító, szennyvíz bef. alatt, utak felújítása foly-ban
Pankasz	9,27	506	25	182	16	Vill., víz, gáz, tel., port.utak
Szaknyér	2,93	69	-	34	1	Vill., víz, gáz
Szalafő	27,37	249	-	110	2	Vill., víz, gáz, tel., rossz utak
Szatta	6,01	94	-	34	3	Vill., víz, Teleház
Szőce	18,71	404	0,5	220	5	Vill., víz, gáz, tel., csat. foly.
Velemér	9,55	92	-	60	2	Vill., víz, gáz, tel., rossz utak
Viszák	10,13	309	-	123	3	Vill., víz, gáz, tel., port.utak, csat. foly.
Összesen						

Forrás: www.teir.vati.hu

8. melléklet Az óriszentpéteri kistérség településeinek területe, népessége

Település	Terület Km2	Állandó népesség 2004.12.31.						Öregedési index (%)	Nép- sűrűség (Fő/km2)
		Férfiak	Nők	Σ	0-14	15-65	65-		
					éves				
Bajánsenye	21,85	286	320	606	86	403	117	136	28
Felsőjánosfa	3,06	98	118	216	30	141	45	150	72
Felsőmarác	17,44	167	166	333	52	188	93	179	20
Hegyhátszentjakab	9,47	168	151	319	33	212	74	224	35
Hegyhátszentmárton	12,74	38	36	74	11	38	25	227	6
Ispánk	6,92	53	58	111	11	82	18	164	16
Ivác	17,14	359	355	714	76	464	174	229	42
Kercaszomor	12,87	131	141	272	39	175	58	149	21
Kerkáskápolna	9,2	49	45	94	13	55	26	200	10
Kisrákos	11,06	136	119	255	28	158	69	246	23
Kondorfa	21,61	302	364	666	72	379	215	299	30
Magyarszombatfa	15,94	143	159	302	35	195	72	206	19
Nagyrákos	16,11	163	163	326	52	207	67	129	20
Órimagyarósd	12,29	138	139	277	41	172	64	156	23
Óriszentpéter	33,56	619	680	1299	209	948	142	68	38
Pankasz	9,27	250	259	509	81	339	89	110	56
Szaknyér	2,93	34	40	74	14	45	15	107	25
Szalafő	27,37	110	128	238	39	146	53	136	9
Szatta	6,01	45	49	94	9	63	22	244	16
Szőce	18,71	183	225	408	58	242	108	186	21
Velemér	9,55	50	42	92	10	50	32	320	9
Viszák	10,13	152	158	310	42	212	56	133	31
Órség összesen	305,23	3674	3915	7589	1041	4914	1634	157	25

Forrás: www.ksh.hu, 2005.

9. melléklet A lakosság foglalkozás szerinti megoszlása

Foglalkozás					
		Gyakoriság	Százalék	Érvényes Százalék	Kumulált Százalék
Meghatározás	NV/NA	50	18,7	18,7	18,7
	Vezető	2	,7	,7	19,4
	Beosztott értelmiségi	42	15,7	15,7	35,1
	Egyéb szellemi	14	5,2	5,2	40,3
	Önálló, vállalkozó	22	8,2	8,2	48,5
	Szakt munkás	66	24,6	24,6	73,1
	HTB, GYED	10	3,7	3,7	76,9
	Tanuló, egyetemista	8	3,0	3,0	79,9
	Munkanélküli	4	1,5	1,5	81,3
	Betanított munkás	10	3,7	3,7	85,1
	Köztisztviselő	2	,7	,7	85,8
	Nyugdíjas	24	9,0	9,0	94,8
	Alkalmazott	12	4,5	4,5	99,3
	Szabadúszó	2	,7	,7	100,0
	Összesen	268	100,0	100,0	

Forrás: saját kutatás, 2005

10. melléklet A válaszadók életkora

Életkora				
	Gyakoriság	Százalék	Érvényes Százalék	Kumulált Százalék
NV/NA	4	1,5	1,5	1,5
14 év	2	,7	,7	2,2
15-29 év	48	17,9	17,9	20,1
30-39 év	96	35,8	35,8	56,0
40-59 év	92	34,3	34,3	90,3
60 év	26	9,7	9,7	100,0
Összesen	268	100,0	100,0	

Forrás: saját kutatás, 2005

11. melléklet A válaszadók nemenkénti megoszlása

Neme					
		Gyakoriság	Százalék	Érvényes Százalék	Kumulált Százalék
Érvényes	NV/NA	4	1,5	1,5	1,5
	Férfi	80	29,9	29,9	31,3
	Nő	184	68,7	68,7	100,0
	Összesen	268	100,0	100,0	

Forrás: saját kutatás, 2005

12. melléklet A megkérdezettek százalékos megoszlása a település lakosság számához viszonyítottn

Települése					
		Gyakoriság	Százalék	Érvényes Százalék	Kumulált Százalék
Érvényes	NV/NA	18	6,7	6,7	6,7
	Felsőjánosfa	8	3,0	3,0	9,7
	Hegyhátszentjakab	14	5,2	5,2	14,9
	Szőce	6	2,2	2,2	17,2
	Szaknyér	2	,7	,7	17,9
	Őriszentpéter	52	19,4	19,4	37,3
	Szatta	2	,7	,7	38,1
	Nagyrákos	14	5,2	5,2	43,3
	Szalafő	6	2,2	2,2	45,5
	Kondorfa	2	,7	,7	46,3
	Pankasz	46	17,2	17,2	63,4
	Kisrákos	22	8,2	8,2	71,6
	Viszák	46	17,2	17,2	88,8
	Bajánsenye	6	2,2	2,2	91,0
	Kerkáskápolna	4	1,5	1,5	92,5
	Magyarszombatfa	2	,7	,7	93,3
	Ispánk	2	,7	,7	94,0
	Kercaszomor	16	6,0	6,0	100,0
	Összesen	268	100,0	100,0	

Forrás: saját kutatás, 2005

13. melléklet A kistérség településeinek bemutatása

Bajánsenye

Őrségi település a Kerka partján. Négy középkori eredetű apró település – Bajánháza, Senyeháza, Dávidháza és Kotormány összeolvadásával jött létre. Az előbbi háromban a névadó családok (Bajánok, Senyék, Dávidok), az utóbbiban pedig a Könye családbeliek éltek. Senyeháza református gyülekezete 1804-ben levált az őriszentpéteri anyaegyházról, oratóriumot, iskolát, majd később templomot építve. A református templom a település kiemelten védett épülete.

Jelenlegi nevét 1821-ben kapta, Órbajánháza és Senyeháza egyesítésekor. Az egyes részközségek szerves településszerkezete mára szinte teljesen eltűnt.

A lelkészi hivatalban értékes iratanyag található a település és az Őrség múltját illetően, a Körzeti Általános Iskolában pedig helytörténeti gyűjteményt mutatnak be.

A falu határában a Kerka felduzzasztásával kialakított tó és környéke alkalmas a kikapcsolódásra, szabadidőközpont építését tervezik a területre.

Bajánsenye és a szlovén területen fekvő Hodos község között állandó határátkelőhely működik, közös projekteket valósítanak meg. Nevezetességek: Halas- és fürdő-tó, Robinson-tó, Református műemlék templom, Nemesnépi Zakál György Múzeum, Községi ház /informatikai- és konditerem /.

Felsőjánosfa

A Felsőjánosfa melletti dombon Pankasz felé a 15. században kerektemplom (rotunda) állt. A mellette fekvő Kerekboldogasszony falu a Telekesi és a Gersei Pető családoké volt. Lakóit a fejevári szandzsák bég 1580 körül adófizetésre kötelezte, a templom akkor válhatott elhagyatottá, nyomait azóta nem sikerült fellelni. Építkezésének szerves jellegét ma is nyomon lehet követni.

Gazdaság általános jellemzői: az Őrség gazdasági állapotától részben tér el, két család foglalkozik mezőgazdasággal nemcsak östermelői szinten; Zalalövőhöz való közelsége és a jó közlekedés /vasút/ területén kedvező.

Nevezetességek: Újszülöttek parkja, Fa játszópark

Felsőmarác

A falutól északra fekvő dombtetőn, a Tótfalu major helyén megtalálhatók a török időkbeli erőd romjai, amelyben 10 hajdú őrizte Chányi Bernát vezetésével a környék biztonságát. A kis vár a szentgotthárdi csata idején összedőlt, felújítását a haditanács nem engedélyezte.

A falu közepén található Szent Erzsébet templom, középkori falrészeket és a Csányi család kriptáját őrizi.

A falu szomszédságában található a 92 hektáros Hímfai ősparkerdő, mellette 12 hektáros horgásztó. A tó rendkívül gazdag csuka, ponty, keszeg halfajokban.

Gazdaság általános jellemzői: az Őrségre általában jellemzők mellett a településen faüzem, nyílászárók készítése folyik, ezáltal is ösztönzik a betelepülést.

Nevezetességek: Szent Erzsébet templom, Középkori végvár emlékhelye, Hímfai Parkerdő

Hegyhátszentjakab

A település középkori, nevét a Szent Jakab tiszteletére emelt templomról kapta, melyet a 13. században, román stílusban építettek. A templomot 1738-ban renováltatta az Eszterházy-család. Későbbi kegyura a Sigray-család lett. A hagyomány szerint a faluban valaha olasz kőművesek éltek, az ő hatásukra keletkeztek a helyi kőműves dinasztiák is. Elterjedt a parasztházak homlokzatának stukkóval való díszítése is.

Ma a falut jobbra a kiépített Vadása-tóról ismerik, mely kedvelt pihenő és kirándulóhely. Panziók, kemping és vendégszobák sora várja az idelátogatókat.

Gazdaság általános jellemzői: az Őrségre általában jellemzőkön kívül munkahelyeket biztosító kisüzemek működnek: Vasipar Kft, FIKSZ Kft., valamint a Vadása-tó , mint turisztikai vonzerő kedvez a kisvállalkozásoknak.

Nevezetességek: Vadása-tó

Hegyhátszentmárton

A 16. század emlékét őrizi a reneszánsz stílusban épült Ivánczy-kastély. A kastély Ivánczy Péter alispáné volt 1540 és 1562 között. Még a török hódoltság előtt kiégett.

Nevezetességek: szép táj, középkori templom

Ispánk

Egy 1418-as oklevél említi először a települést. A községi könyvtár épületében apró helytörténeti gyűjtemény látható. A régen szeres település keleti szerén egy védett ház is található. A település kiválóan alkalmas a falusi turizmus kiépítésére.

Gazdaság általános jellemzői: Bioplazma üzem.

Nevezetességek: Arkánium szellemi központ, Bárkás-tó

Ivánc

A késő barokk stílusú kastélyt gróf Sigray Károly építtette 1745-ben. Az épületet 1886-ban alakították kétszintessé, s itt élt a 20. század egyik híres politikusa, gróf Sigray Antal. Szobra a kastély előtti emlékparkban található. Az 1913-ban felépített Szent Miklós templom magyar szecessziós stílusú. Az Őriszentpéterre vezető út mellett század eleji bádofeszület, keresztfa áll.

Gazdaság általános jellemzői: az Őrségre általában jellemzők mellett a település arculatának, történelmi hagyományainak megőrzésével és ezeknek megjelenítésével törekszik fejlődni és turistákat vonzani a település,

Nevezetességek: Kresznerics Ferenc, Széchenyi Ferenc tanárának szülőhelye, a neki állított emléktábla, Sigray Jakab kúriája, Koós Károly stílusában épített templom, mely esti megvilágítása napenergiával történik, Virágos Magyarország díjazottja 2003-ban, virágos utcakép.

Kercaszomor

A jelenlegi község két falu, Kerca és Szomoróc – 1942-es egyesítésével jött létre. A falu a Kis-Kerka völgyében közvetlenül a magyar-szlovén határ mellett fekszik. Az első említése egy 1208. évi oklevélben olvasható, Kerca, mint az „örök faluja”. Már ekkor állt a Szent Vencel szláv templom, ami aztán a 18. század második felében pusztult el, s megmaradt téglái felhasználásával építették fel 1788-ban a református templomot. 1834-ben Páduai Szent Antal tiszteletére katolikus templomot emeltek.

A község építészeti emlékei között figyelmet érdemel az 1877-ben épített szomoróci harangláb. A faluvégi temetőben találhatunk néhány öreg, „rökfá”-nak nevezett fejfát.

Gazdaság általános jellemzői: az Őrségre általában jellemzők mellett turisztikai fejlesztésekkel próbál kiegészítő jövedelmi lehetőségeket teremteni az önkormányzat, az egyre jobban háttérbe kerülő mezőgazdaság mellett.

Nevezetességek: Műemlék harangláb, Eörségh-tanösvény, református és katolikus templomok, Vas megye legrégebbi egyházas helye - Pusztatemető

Kerkáskápolna

A Kerka völgyében található falut egy 1428-as oklevél Kápolnásfaluként említi. A régi szeres falukép, már csak kevésbé érzékelhető, ahogy boronafalu épületei is eltűnőben vannak.

A református imaház a 20. század küszöbén épült parasztházban található.

Gazdaság általános jellemzői: Az Őrségre jellemző gazdasági problémák jellemzik.

Turizmusára a lovas- és fogathajtó versenyek nyomták rá bélyegüket, cél ezek továbbfejlesztése.

Nevezetességek: Reformáció Őrségi Emlékei Kiállítás, Kerkáskápolnai Lovasnapok

Kisrákos

Pankasz és Viszák között található szép fekvésű falucska, ahol a szeres településszerkezet még jól kivehető. Néhány igen szép parasztportája és egy „parasztvigadója” van. Erdőiben rengeteg a ciklámen. A falu református temploma 1943-ban épült, emellett figyelmet érdemelnek a nagyméretű pajták, valamint a szép, kódisállásos házak. A régi hagyományok még ma is fellelhetők.

Gazdaság általános jellemzői: az Őrségre jellemzőkön kívül tizenhárom működő vállalkozás van jelen, tőkeszegénység.

Nevezetességek: védett táj

Kondorfa

A 18. század előtt Gárdonyfa volt a település neve. Templomát először 16. századi iratok említik. A falu déli részén halomsírokat találunk.

Gazdaság általános jellemzői: az Őrség leginkább előregedő települése.

Nevezetességek: kódisállásos ház, Vadkörte fogadó

Magyarszombatfa

A szlovéniai határ mentén, a Szentgyörgyvölgyi-patak völgyében helyezkedik el a fazekasairól nevezetes falu. Mesterségüket segítette az itt található jó minőségű agyag. Sok porta bejáratánál ma is ott lóg a fazekas címer. Portékáikat népművészeti vásárookra

is viszik. A Fő út 52. szám alatt található fazekasházban fazekas és szegényparaszti hagyományokat mutatnak be.

A Magyarszombatfával 1972-ben összeolvadt Gödörházán egy 18. századi szoknyás, fazsindellyel fedett harangláb áll, melyet a gödörházi reformátusok építettek 1790-ben. A község ezen része kiválóan őrzi szeres település jellegét.

Határában található a fokozottan védett Ménteki-rét, a Szentgyörgyvölgyi Tájvédelmi körzet része, nevezetessége a csillagos nárcisz.

Gazdaság általános jellemzői: az Őrségre jellemzőkön kívül a régi fazekashagyományok életben tartása, szőlőművelés minőségi irányba történő fejlesztése, mindezek turisztikai megjelenítése mutatja Magyarszombatfa törekvéseit.

Nevezetességek: Harangláb, Fazekasház, Fazekasok, Nemzetközi Fazekastalálkozó évenként

Nagyrákos

A településnév első említése 1204-ből származik. A Zala két oldalán domboldalakon és hátakon építkeztek, mai napig megőrizték a szeres településformát. Az eredetileg román stílusú római katolikus templomát a 14. században építették át gótikus, majd a 18. században késő barokk stílusban.

Gazdaság általános jellemzői: az Őrségre általában jellemzők mellett a szlovén-magyar vasúthálózat fejlesztése átmeneti javulást eredményezett, mára Közép-Európa leghosszabb völgyhídja látványosság és az évenként megrendezett Vögyhidi Vásár színhelye. Nevezetességek: zsúppal fedett boronaház, Völgyhíd, XIII. századi templom, mely ma református templomként működik, orgonáján gyakran koncertek hallhatók, Vögyhidi Vásár.

Órimagyarósd

Szintén nagyon régi település, melyet már egy 13. századi oklevél is említ. A falu nyugati oldalán, a dombtetőn kivehető az egykori Darabos-Kastély romjai, sáncának és hídjának nyomai. 1664-ban pusztították el a törökök. A falu evangélikus temploma 1862-ben épült. Elterjedőben van a falusi turizmus, sok parasztházat újjítottak fel és alakítottak ki vendégfogadásra. Lehet lovagolni, horgászni és kipróbálni a kerámiakészítés mesterségét.

Gazdaság általános jellemzői: mezőgazdasági szakszövetkezet és gépjavító működik.

Nevezetességek: a középkori Katonák útján álló, helyreállított földsánc és favár

Óriszentpéter

Az Óriszentpéteri kistérség központja, amely a több mint 1300 lakosával szinte városi méreteket ölt az Órség aprófalvas településszerkezetében. A ma kilenc szerből álló, de utcás felépítésű alakult települést IV. László 1280. évi adománylevele említi először. A település legrégebbi épülete a templomszeren álló műemlék plébániatemplom, melynek védőszentje Szent Péter apostol. A templom a 13. század elején épült, s már a középkorban többször bővítették.

A település másik védett temploma a Városszeren álló, késő barokk stílusú református templom 1790 körül épült.

Legjobban Keserűszer őrzi még a régi településszerkezetet és a népi építészet hagyományait, míg a legújabb Égésszer vadonatúj házai „tájidegen”-nek tűnnek.

Óriszentpéter nemcsak az utak központja, de vására és kulturális rendezvényei nemzetközi érdeklődésre is számot tarthatnak. A falusi turizmus kereteit szálláslehetőségekkel és éttermeiben a táji és sajátos ételek készítésével látja el.

Gazdaság általános jellemzői: cipőgyár folyamatos leépítése, Nemzeti Park központja.

Nevezetességek: Órségi Nemzeti Park központ, tanösvények, szeres településszerkezet, román-kori templom Maulbertsch barokk festményével, református templom 1792-ből, Középkori téглаégető, Helytörténeti Múzeum, Programok: Virágzás Napjai minden évben Pünkösdkor, Órségi Vásár, Hétrétország, szerek és porták fesztiválja, Tökfesztivál, Természetesen Órség bio vásár és konferencia

Pankasz

A Zala-patak völgyében helyezkedik el, s mára zárt településforma jellemzi. Itt található az Órség legrégebbi, s talán legszebb 1755-ben épült református fa haranglábja. A szoknyás harangláb nevet viseli, mert alul sátoryszerű szoknyája van. A szoknyatető zsúp, a harangtorony sisakjának fedése fazsindely. Szomszédságában berendezésével fennmaradt egy boronafalú kovácsműhely. Az épület műemlék jellegű. Az 1885-ben épült egykori iskolában értékes néprajzi gyűjteményt tekinthet meg a látogató.

Nevezetességek: Harangláb, Helytörténeti gyűjtemény, Boronafalú kovácsműhely

Szaknyér

Az Őrség egyik legkisebb települése, közel a Vadása-tóhoz. 1428-as neve Zathmer, kapcsolatba hozható a régi magyar Szatmár személynévvvel. Néhány szép kődisállásos ház még látható a településen, de a parasztporták zömét már városiak, külföldiek használják hétvégi házként. Érdeemes megemlíteni a szépen kialakított haranglábat, s a falu természeti értékei közé sorolható emlékfát, amit Mária Terézia koronázásának emlékére ültettek.

Gazdaság általános jellemzői: zsákfalú, mely hátrány ma már turisztikai értékévé változott. Vonzerő: rendkívül szép táj, csend és nyugalom.

Szalafő

A faluképi szempontból is védett község, az Őrség talán legtöbb népi emlékét őrző település.

Nevét onnan kapta, hogy határában ered a Zala folyó, amit itt még Szala-pataknak neveznek.

Hét szerből áll: Alsószér, Templomszer, Gyöngyösszer, Csörgőszér, Papszer, Pityerszer, Felsőszér, amelyeket mind dombhátakra építettek. Minden szer őriz népi építészeti elemeket, de kiemelkedő talán a Pityerszeren található Szabadtéri Néprajzi Múzeum. A porták egymástól távol, rendezetlenül helyezkednek el. Kerítések nem voltak, a porták határát gyümölcsfák, mesterségesen kialakított földhányások jelzik. Látható itt az Őrség építészetére jellemző emeletes kástu, zsúpfedeles kerített házak, vízgyűjtésre használt tóka.

Pityerszertől nem messze fekszik a szalafői őserdő, 14 hektáros érintetlenül hagyott erdős rész. A Fekete-tó, amely Orfalu és Farkasfa között helyezkedik el, több jégkorszaki maradványfajt rejt (kereklevelű harmatfű). Szigorúan védett terület, csak engedéllyel és kísérelővel látogatható.

Gazdaság általános jellemzői: az Őrség egyik leglátogatottabb helye a Pityeszeren található falumúzeum, jellemző a turizmusra való fogadókészség fejlesztése, egyéb területen az Őrség általános gazdasági mutatói az irányadóak.

Nevezetességek: Pityerszer – Falumúzeum, Jakosa porta – régi önellátó ház működőképes gépekkel

Szatta

A nevét a középkorban Őrszatta alakban is használták. A török időkben teljesen elnéptelenedett.

Útmenti kiscsoportos település, melyet szinte teljes egészében erdőség vesz körül.

Gazdaság általános jellemzői: két turistaszállás működik a településen.

Nevezetességek: Fjord Lovas Panzió, Fjord Lovas Napok

Szőce

A falu neve szláv eredetű, jelentése „kis falu”. Nevét először 1406-ben említi oklevél, a középkorban a Nádasd nemzetség birtoka volt. Értéke a 13. században épült, majd a 14. században átépített plébániatemplom, védőszentje Szent András.

Táborok kedvelt bázishelye a falu. Az Őrségi Tájvédelmi Körzethez tartozó, szigorúan védett szőcei tőzegmohás lápréten számos jégkorszaki maradvány, növényfaj található.

Híressé vált a faluban a tökmagolajkészítés, melyből külföldre is jut.

Gazdaság általános jellemzői: három működő tábor.

Nevezetességek: történelmileg a régi „kerál” úton helyezkedik el; 13. Században épült templomát Szelezey Miklós Vas megye alispánja a 15. században megnagyobbíttatta, s a barokk kori átalakításoknak is nyoma van. A templom Ossariumában Árpád-kori csontokat, koporsómaradványokat találtak. A szentély padozata alatt téglából épített kriptá található, ahová Adaházy Annát és három gyermekét temették.

Pócs Tamás botanikus 1958-ban publikált könyvében itt jegyezte az ország egyetlen tőzegmohás területét.

Velemér

A községet, ahol ma alig több mint 100 ember lakik, a 13.-14. században Szenttrinátásfalva néven is említették oklevelek. A 13. században gót stílusban épült Szentháromság templom népszerű turistalátványosság. Világhírűvé Aquila János 1377-ben és 1378-ban készült freskói tették, egyetlen magyarországi hely, ahol még fellelhetők a művész alkotásai. Említést érdemelnek még a református temető kopjafái és a község fazekasai. Gazdaság általános jellemzői: Itt található az Őrség egyik leglátogatottabb műemléke, az Aquila János freskóival díszített román-kori templom; probléma, hogy az éves kb. 35 000 látogató jelenlétéből gyakorlatilag nem profitál a község, mivel nincs fogadóhely; a fejlesztési elképzelések ezen kívánnának változtatni.

Nevezetességek: Román-kori templom, Sárga lilium tanösvény

Viszák

Első említése 1237 körülre tehető. Kanizsa török hódoltsága idején (17. század) elnéptelenedett, 1720 körül Sigray József báró őrségi jobbágyokkal telepítette be.

Hagyományápolása külön említést érdemel, itt minden év farsangvasárnapján megrendezik a „rönkhúzást”.

Gazdaság általános jellemzői: az Őrségre jellemzőkön kívül 13 működő vállalkozás jellemzi Viszákot, ebből 1 építőipari, 3 feldolgozóipari.

Nevezetességek: - természeti szépségek.

14. melléklet Szakértői lista

Szakértői lista

1. Bajánsenye Önkormányzat, Polgármester: Györke Gyula
2. Bodonczai László, erdőmérnök, túravezető
3. Felsőjánosfa Önkormányzat, Polgármester: Kesztené Tóth Erika
4. Felsőmarác Önkormányzat, Polgármester: Török István
5. Ferencz Tibor, a Ferencz Porta biogazdaság vezetője
6. Hegyháthodász Önkormányzat, Polgármester: Tóth László Ödönné
7. Hegyhátszentjakab Önkormányzat, Polgármester: Horváth Zsolt
8. Hegyhátszentmárton Önkormányzat, Polgármester: Pál László
9. Ivánc Önkormányzat, Polgármester: Gyarmati Tiborné
10. Jánosa Ágnes, Dr., a Hotel Trófea*** tulajdonosa
11. Katafa Önkormányzat, Polgármester: Gernyiné Hajba Erzsébet
12. Kercaszomor Önkormányzat, Polgármester: Kapornaky Sándor
13. Kerkáskápolna Önkormányzat, Polgármester: Fábián Imréné Szép Erzsébet
14. Kevy Albert, A nemzeti Park munkatársa
15. Kisrákos Önkormányzat, Polgármester: Bitá Győző
16. Kondorfa Önkormányzat, Polgármester: Takács Róbert
17. Magyarszombatfa Önkormányzat, Polgármester: Laczó László
18. Nádasd Önkormányzat, Polgármester: dr. Müller Sándor
19. Nagyrákos Önkormányzat, Polgármester: Németh Istvánné
20. Önkormányzat Ispánk, Polgármester: Dr. Tamaskó Gábor Tamás
21. Önkormányzat Pankasz, Polgármester: Fölnagy Géza
22. Önkormányzat Velemér, Polgármester: Balogh Ernő
23. Önkormányzat Viszák, Polgármester: Bálint László
24. Őrimagyarósd Önkormányzat, Polgármester: Péter László
25. Őriszentpéter Önkormányzat, Jegyző: Gaál Zsuzsanna
26. Papp Zoltán és családja
27. Sülyi Péter, az Őrség TeleHáz vezetője
28. Szabados Judit, az Őrségi Népi Műemlékegyüttes idegenvezetője
29. Szabó József, a Hotel Trófea*** tulajdonosa
30. Szabó Perpétua, MEH kistérségi megbízott
31. Szaknyér Önkormányzat, Polgármester: Hada Ibolya
32. Szalafő Önkormányzat, Polgármester: Lugosi Arnold
33. Szatta Önkormányzat, Polgármester: Markó Sándor
34. Szőce Önkormányzat, Polgármester: Papp Tibor

15. Kérdőívmelléklet

Palanca Attila
Nyugat-Magyarországi Egyetem

sorszám:

A turizmus társadalmi-kulturális hatásai az Őrségben

2005.....

A válaszadás nem kötelező!

Kérdőív

1. Állandó lakos (1) vagy nyaralótulajdonos (2)?
  - 1.1. Ha állandó lakos, mióta lakik itt?
0-5 éve (1), 6-10 éve (2), 11-15 éve (3), 16-20 éve (4), több mint 20 éve (5)
  - 1.2. Ha nyaralótulajdonos, mióta van itt nyaralója?
0-5 éve (1), 6-10 éve (2), 11-15 éve (3), 16-20 éve (4), több mint 20 éve (5)
2. Van-e személyes kapcsolata a turistákkal?
Baráti kapcsolat (1), gyakori beszélgetés (2), hivatalos kapcsolat (3),
Nincs, csak látja őket (4).
3. Érzékel-e különbséget saját maga és a turisták között?
Igen, jelentős különbséget (1), igen, némi különbséget (2), nem (3).
  - 3.1. Ha érzékel, az miben nyilvánul ez meg?
Általános viselkedés (1), eltérő anyagi helyzet (2), a szabadidő eltöltésének
Módja (3), a környezettel szembeni attitűd (4), egyéb (5).....
Nem érez különbséget (0).
4. Szokott Ön is utazni? Igen (1), nem (2)
5. Örül-e a turisták jelenlétének a településen? Igen (1), nem (2), közömbös (3)
6. Megfelelőnek tartja-e a turisták jelenlegi létszámát?
Nem, némileg csökkenteni kellene (1), nem, némileg növekednie kellene (2),
Jó így (3), nem, némileg csökkennie kellene (4),
Nem, jelentősen csökkennie kellene (5)
7. Foglalkozik-e szobakiadással? Igen (1), nem (2)
  - 7.1. Milyen nemzetiségű turistáknak adja ki legszívesebben a szobáját?
Nem számít a nemzetisége (1), Olasz (2), holland (3), belga (4), angol (5), magyar (6),
német (7), osztrák (8), svájci (9), francia (10), szlovák (11), cseh (12),
egyéb (13).....
nem adja ki (14).Miért ?.....
8. Milyen nemzetiségű turistákat lát legszívesebben a településen?

Nem számít a turisták nemzetisége (1), magyar (2), német (3), osztrák (4), svájci (5), Olasz (6), holland (7), belga (8), angol (9), francia (10), szlovák (11), cseh (12), lengyel (13), egyéb (14):....., semmilyen turistát nem lát szívesen (15)
Miért:.....

8.1. Milyen nemzetiségű turistákat nem lát szívesen a településen? Kérem, soroljon fel hármat! .....
Miért?.....

8.2. Milyen nemzetiségű turistáknak nem adja ki szívesen szobáját? Kérem, soroljon fel hármat!.....
Miért?.....

9. Végez-e olyan tevékenységet, amelynek során valamilyen módon zavarja Önt a turisták jelenléte? Igen (1), nem (2)

9.1. Ha igen, mely/ek?

Vásárlás (1), közlekedés (2), hangoskodás (3), sok gyerek (4),
Étkezés vendéglátóhelyen (5), kirándulás (6), kikapcsolódás (7),
egyéb, és pedig.....(8),
Nincs (0).

10. Mennyire elégedett a település turizmusának jelenlegi helyzetével?

Nagyon elégedetlen (1), inkább elégedetlen (2), semleges (3), inkább elégedett (4),
Nagyon elégedett (5).

11. Kérem, értékelje 1-től 5-ig, milyen hatással van a turizmus a következő tényezőkre?
 5-jelentősen javítja, 4-némileg javítja, 3 – nem befolyásolja, 2 – némileg rontja,
 1 – jelentősen rontja.

	1	2	3	4	5
Több munkalehetőség					
Nagyobb jövedelem					
Magasabb életszínvonal					
Általános infrastruktúra megléte					
Vásárlási lehetőségek jobbak					
Földhöz, ingatlanhoz jutás lehetősége					
Jobb, modernebb lakásviszonyok					
Az élet minősége javul					
Sportolási lehetőségek					
Éttermek minősége					
Kulturális szolgáltatások					
Szabadidő-eltöltés lehetősége nő					
Érdekes emberek					
Régi épületek megőrzése					
A munkához való hozzáállás					
Generációk kapcsolata					
Erkölc					
Kulturális identitás					
Más népek megismerésének lehetősége					
Nyelvtudás					
Tolerancia a mássággal szemben					
Közbiztonság					
Közlekedési viszonyok					

12. Kérem, értékelje 1-től 5-ig, milyen hatással van a turizmus a következő tényezőkre!
 Jelentősen növeli-5, némileg növeli – 4, nem befolyásolja – 3, némileg csökkenti – 2,
 jelentősen csökkenti – 1.

	1	2	3	4	5
Megélhetési költségek					
Földterület és ingatlan költségei					
Áruk és szolgáltatások színvonala					
A település adóbevételei					
Munkanélküliség					
Büszkeség a helyiekben a településükre					
Vendégszeretet az idegenekkel szemben					
Anyagi szempontok előtérbe kerülése					
Kölcsönös bizalom az emberekkel szemben					
Udvariasság és jó modor					
Becsületesség					
Szexuális szabatosság					
Alkoholizmus					
Prostitúció					
Vandalizmus					
Szerencsejáték					
Kábítószerélvezet					
Bűnözés					
Szemetelés					
Zaj					
Zsúfoltság					
Az érintetlen természet pusztulása					

13. Ön szerint, miért keresik fel a turisták az Őrséget?

Érintetlen környezet (1), kellemes klíma (2), barátságos emberek (3), más kultúra (4), jó kikapcsolódási lehetőségek (5), egyéb, éspedig.....(6)

14. Ön szerint, mik a legfontosabb negatívumok, amelyeket a turizmusnak okoz az Őrségben?
természetkárosítás (1), a nagy tömeg (2), sorban állás (3), hangoskodás (4), nagy forgalom (5), bűnözés (6), egyéb, éspedig.....(7)
15. Milyen módon befolyásolja Ön szerint a turizmus az Őrség megítélését, image-át?
Jelentősen rontja (1), némileg rontja (2), nem befolyásolja (3),
Némileg javítja (4), jelentősen javítja (5).
16. Érezhetőek-e a turizmus hatásai a szezonon kívül is? Igen (1), nem (2)
16.1. Ha igen, melyek ezek?.....
17. Tesz-e vagy tett-e Ön valamit a turizmus fejlesztése/fejlődése érdekében?
Igen (1), nem (2).
17.1. Ha igen, mit?.....
18. Tesz-e vagy tett-e Ön valamit a turizmus jelenlegi módon történő fejlesztése/fejlődése megakadályozására?
Igen (1), nem(2)
18.1. Ha igen, mit?.....
19. Foglalkozása:.....
- 19.1. A turizmusban dolgozik? Igen (1), nem (2)
20. Van-e olyan családtagja, aki a turizmusban dolgozik? Igen (1), nem (2).
21. Életkora: 14 év (1), 15-29 év (2), 30-39 év (3), 40-59 év (4), 60 év (5)
22. Neme: férfi (1), nő (2)
23. Melyik településen él? .....
24. Melyik településen van nyaralója?.....

KÖSZÖNÖM A VÁLASZADÁST!

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Dolgozatom megírását rengeteg tényező és sok ember is segítette.
Nekik szeretném **MEGKÖSZÖNNI**, hogy segítettek, foglalkoztak a témával és velem.

Elsősorban megköszönöm **Dr. Gidai Erzsébet DSc** egyetemi tanárnak, aki a Doktori Iskola vezetőjeként bízott abban, hogy a turizmusból is lehet doktorálni.

Köszönöm **Dr. habil Józsa László** egyetemi docensnek, hogy egyik témavezetőm volt, segített az elindulásnál és a befejezésnél. Segített megtalálnom azt a témát, ami a kedvemre való volt, hogy szakmai tanácsaival végig mellettem állt, hogy számos jó hangulatú, hasznos konferencián lehetőséget biztosított a bemutatkozásra, a publikálásra, hogy egyfajta optimista életszemléletet, látásmódot adott át.

Külön köszönet illeti **Dr. Rétvári László DSc** emeritus egyetemi tanár urat, aki ott bábáskodott a kezdeti bizonytalan lépéseimnél, aki mindvégig atyai figyelemmel kísérte tevékenységemet. Köszönöm, hogy aprólékos munkájával felhívta figyelmemet a turizmus, és a hozzákapcsolódó egyéb tudományok kapcsolatára.

Köszönöm **Dr. Szabó Lajos DSc** egyetemi tanárnak, az MTA doktorának, hogy opponensként elvállalta dolgozatom bírálatát, és mint a témában szakavatott szakértő rávilágított a disszertáció gyerekbetegségeire. Külön köszönöm neki, hogy számos baráti tanáccsal segített a dolgozat megírásakor.

Köszönöm **Dr. Gyöngyösy Zoltán DSc** egyetemi docensnek, hogy a Doktori Iskola Marketing Alprogram vezetőjeként figyelte kollegája munkáját. Köszönet illeti, hogy bírálóként hasznos tanácsaival előrevitte a disszertációm életét.

Köszönöm **Dr. Herczeg János DSc** egyetemi tanárnak, hogy elvállalta védésem elnöki posztját. Külön köszönöm, hogy a számtalan beszélgetés alkalmával biztatott a disszertáció elkészítésére, és biztosított annak fontosságáról.

Külön köszönet illeti azokat a kollegáimat – Kollár Csabát, Mészáros Katalint Szakály Tamást, Kópházi Andreát -, akik segítsége nélkül a disszertáció nem jöhetett volna létre.

Végül köszönöm családomnak, és elsősorban feleségemnek, Ágnesnek hogy elviseltek (néha nehéz volt) ezekben a hosszú években.